

יורם שדה

התחתונים

יורם שדה

התחוננים

סיור מודרך בערכאות התחוננות

A

כרמל • ירושלים

Yoram Sade
The Inferiors
A Guided Tour in the Inferior Courts

מסת"ב 4-920-407-965-978

© זכויות התרגום לעברית שמורות להוצאת כרמל

ת"ד 43092, ירושלים 91430

טל' 02-6540578; פקס 02-6511650

דוא"ל: books@carmelph.co.il אינטרנט: www.carmelph.co.il

תשס"ט / 2009

Printed in Israel

תוכן העניינים

8	דברי תודה
9	הקדמה
16	כמה מילים על מבנה הספר
21	משפטי הראשון: תביעה אזרחית 41693/96
21	סיפור המעשה
21	יפו יפת ימים
23	פיו הגדול של מהנדס העיר תל אביב
24	דירה על הגג
30	פסק דינה של שופטת השלום חנה ינון
30	אמת
35	חוק
39	צדק
43	אפילוג
47	משפטי השני: עתירה מינהלית 116/97
47	סיפור המעשה
47	מכונת ראשונה עולה באש
56	החלטתו של השופט המחוזי ד"ר עודד מודריק
56	אמת
59	חוק
62	צדק
65	אפילוג
65	מכונת שנייה עולה באש
67	מנהל גימנסיה הרצליה
71	הבית על שפת המצוק

77	משפטי השלישי : תביעה אזרחית 173524/02
77	סיפור המעשה
77	בא לשכונה בחור חדש
80	לוחמה זעירה
82	כוח איציק
84	העיריה מצטרפת לקואליציה
90	פסק דינו הכפול של שופט השלום חיים טובי
91	אמת
96	חוק
100	צדק
101	סדנת היוצר
107	אפילוג

111	משפטי הרביעי : תביעה אזרחית 2975/00
111	סיפור המעשה
111	הגן על שפת המצוק
112	מסע התלאות פרק א : 1994-1990
115	מסע התלאות פרק ב : 2000-1995
118	מסע התלאות פרק ג : 2007-2001
129	פסק דינה של השופטת המחוזית ד"ר דרורה פלפל
130	אמת
136	חוק
139	צדק
142	אפילוג

145	משפטי החמישי : תביעה אזרחית 38175/03
145	סיפור המעשה
145	אגדות יפואיות
147	הדבר האמיתי מגיע
155	אגדה תל אביבית
165	פסק דינה של שופטת השלום שושנה אלמגור
166	אמת
183	חוק
197	צדק

202	אפילוג
202	תקופת ההמתנה
204	מודעה בידיעות אחרונות
206	ישיבת הערעור
208	פסק דינן של השופטות המחוזיות קובו, רובינשטיין ודוהן
216	מתל אביב לירושלים דרך חיפה
219	סיכומים
220	על האמת ועל הצדק
226	על האמון במערכת המשפט
232	סוף הדרך
235	מפתח שמות

דברי תודה

ברצוני להודות לארבעה חברים: עו"ד גדי בר און, דוד גונן, יונתן כהן ואורי הורוביץ (שהוא גם גיסי) שקראו את טיוטות הספר בשלבי הכתיבה השונים והעירו הערות מועילות. האחריות לכל הפגמים שנותרו מוטלת כמובן עלי בלבד, אך ברור לי שאלמלא ארבעה אנשים אלה התוצר המוגמר היה גרוע יותר. תודה גם למשה נגבי שקרא את הגרסה הסופית של הספר והמליץ בפני ידידו ישראל כרמל, מנכ"ל הוצאת כרמל, להוציאו לאור, וכמובן, תודה לישראל כרמל עצמו על שקיבל את המלצת ידידו.

יורם שדה

הקדמה

בעת כתיבת שורה ראשונה זו, בסוף שנת 2007, מתנהל ויכוח ציבורי לוחט בין שני מחנות בשאלות הגדולות העומדות ברומו של עולם המשפט הישראלי: מה צריך להיות מקומו של בית המשפט העליון במשטרה החוקתי של מדינת ישראל? מה צריכים להיות אופייה והיקפה של הביקורת השיפוטית על החקיקה ועל פעולות הממשלה? מהו נושא שפיט ומה נושא שאינו שפיט? מי אמור לנהל את בתי המשפט? מי אמור למנות את השופטים?

מצדו האחד של המתרס ניצב "מחנה בית המשפט העליון" המשוכנע שהמערכת הפוליטית מאיימת לפלוש לתחומה של מערכת המשפט, לערער את עצמאותה ולקעקע את יכולתה להגן על ערכי הדמוקרטיה, על זכויות האדם היסודיות ועל שלטון החוק והצדק.

מן הצד האחר ניצב "מחנה שר המשפטים" הגורס שבית המשפט העליון הוא הפולש לתחומי הרשות המחוקקת והמבצעת, מתערב שלא לצורך בתהליך החקיקה ובהכרעות מדיניות וכופה על הציבור את דעות המיעוט של שופטים שאותם הוא לא בחר.

אפשר אולי לתמצת את הוויכוח הנ"ל במילים קצת אחרות, אך בדבר אחד אין ספק – השאלות שעל הפרק גדולות וכבדות משקל. אין מדובר בנושאים קלי ערך אלא בעצם דמותו של המשטר הדמוקרטי בישראל.

ספר זה לא יעסוק בכל השאלות הגדולות הללו אלא בשאלות קטנות יותר, שאלות הנוגעות לתפקידה האפור והיום יומי של מערכת המשפט – מלאכת השיפוט. ממילא גיבוריו של ספר זה לא יהיו שופטי בית המשפט העליון הרציניים וחמורי הסבר אלא כמה נציגים זוטרים יותר של מערכת המשפט, שופטות ושופטים מן השורה.

במישור העקרוני לפחות, מדובר בתפקיד שאינו שנוי במחלוקת. איש אינו חולק על כך שתפקידה העיקרי של מערכת המשפט הוא עשיית משפט. המחלוקת, כזכור, נוגעת בעיקר להגדרת גבולותיו הראויים של המשפט, לשאלה מה שפיט ומה אינו שפיט, אך אין כמובן עוררין על עצם העובדה שתפקידם של השופטים הוא בראש ובראשונה להכריע במחלוקות המובאות בפניהם, כלומר לשפוט.

גם העקרונות המעשיים האמורים להנחות את העושים במלאכת השיפוט אינם שנויים במחלוקת. איש אינו כופר בכך שתכליתו של התהליך המייגע המכונה משפט הוא לנסות לרדת לחקר האמת ולהכריע על פי הדין והצדק. איש גם אינו חולק על כך שיש רק דרך אחת לעשות זאת – לקרוא בעיון את טענותיהם העובדתיות והמשפטיות של בעלי הדין, להקשיב בתשומת לב לכל הנאמר בין כותלי בית המשפט, לשקול ברצינות אלה מול אלה את הראיות העובדתיות, ולבסוף להכריע על פי עובדות המקרה הנדון, על פי החוקים החלים לגביו וכמובן על פי הצדק.

ספר זה יעסוק בשאלה הקטנה, הקטנונית אולי, האם בתי המשפט אמנם עומדים בדרישות אלה: הווי אומר, האם היושבים על כס המשפט בישראל אכן מתעמקים בתיקים המובאים בפניהם ומשתדלים לרדת לחקר האמת ולהכריע על פי הדין והצדק.

לכאורה גם התשובה לשאלה זו אינה שנויה במחלוקת. דומה שכולם פחות או יותר מסכימים שמרבית השופטים בארצנו אכן משתדלים בדרך כלל למלא את חובתם הבסיסית – ללמוד את התיקים המובאים להכרעתם על בוריים ולשקול את העובדות ואת הטענות המובאות בפניהם בכובד ראש וביושר בטרם יחרצו משפט.

אם נשמעות מדי פעם טענות ביקורת כלפי מערכת המשפט הן מתמקדות בראש ובראשונה בעניין אחר – בהתמשכותם המופרזת עד מאוד של ההליכים, בתופעה המתישה והמתסכלת המכונה "עינוי דין". הכול מסכימים שהסיבה העיקרית לכך היא מספרם העצום של התיקים המגיעים אל בתי המשפט, אך רבים תולים חלק מן האשמה גם בחוסר יעילותה של המערכת ובאטיותם של מקצת מן השופטים. אך גם אם קובלים פה ושם על כך שטחנות הצדק טוחנות לאט, רק מעטים מפקפקים בעובדה שבעיקרו של דבר הטחנות הן אכן טחנות צדק.

למען הדיוק, איש אינו סבור שכל הכרעותיהם של שופטי ישראל נקיות לחלוטין משגיאות. במקרים רבים נמתחת ביקורת נוקבת לא רק על קצב עבודתם האטי אלא גם על עצם ההחלטות ופסקי הדין שהם מוציאים לבסוף מתחת ידיהם. אך אין בכך כדי לשנות את הדעה הרווחת שבעיקרו של דבר בתי המשפט אכן משתדלים כמיטב יכולתם למלא את חובתם ולעשות את מלאכתם ברצינות וביושר.

אפשר אפוא לומר שבתי המשפט נחשבים עדיין לכתובת הנאמנה שאליה יכול לפנות כל אדם שנפגעו זכויותיו החוקיות – בין שנפל קרבן לשרירות לבה של רשות ציבורית ובין למעשי נבלה של אנשים וגופים פרטיים. מספרן העצום של

הפניות לבתי המשפט שהוזכר כאן כסיבה העיקרית לסחבת בעבודתם הוא גם אחת ההוכחות לאמון הבסיסי שאזרחי ישראל נותנים עדיין בשופטיהם. הנחת יסוד זו, שיש שופטים בישראל, מקובלת על שני המחנות במאבק המתחולל כיום על מבנה המשטר החוקתי בישראל. שני הצדדים גם יחד מסכימים שברובם המכריע של המקרים, בתי המשפט, על אף כל מגבלותיהם וחולשותיהם, אכן ממלאים את תפקידם כמגני זכויות הפרט ושלטון החוק, לפחות בכל הנושאים שאיש אינו חולק על היותם "שפיטים".

* * *

גם אני פעם סברתי כך.

אינני זוכר מדוע בדיוק, אך גם אני הייתי שותף להנחת היסוד שיש בישראל מערכת משפט העושה את מלאכתה נאמנה, ושאם אי פעם תיפגענה זכויותי החוקיות אוכל תמיד לפנות לערכאות ומובטחני שאזכה לאוזן קשבת ולמשפט צדק.

למזלי הצלחתי להגיע לעשור השישי של חיי בלי להזדקק למוצא אחרון זה. ביקשתי את עזרת בית המשפט לראשונה בחיי במאי 1996, חמישים ושתיים שנה לאחר צאתי לאוויר העולם. עשיתי זאת בליט בררה לאחר שגוף ציבורי סירב בעקשנות לקיים הסכם כתוב שכרת עמי.

המקרה שבו מדובר היה לכאורה פשוט וברור מאין כמותו. נציגי חברה ציבורית הקשורה לעיריית תל אביב ("חלמיש") פנו אלי ושכנעו אותי להפקיד בידיהם סכום כסף נכבד שאותו התחייבו להשקיע בשיפוץ דירתי, אך בסופו של דבר השאירו את כל כספי בקופתם בלי לבצע אף אחת מן העבודות שהתחייבו לבצע בדירה. לכאורה דוגמה קלסית של הפרת הסכם והתעמרות של רשות ציבורית באזרח. למותר לציין שלא פקפקתי לרגע שצדקתי עתידה לצאת לאור. אחרי הכול, לשם מה קיימים בתי משפט אם לא כדי להגן על החוק ועל זכויותיו של הפרט?

המשפט, כדרכם של משפטים, כלל כתבי טענות, תצהירים, דיונים ועדויות ונמשך כשלוש שנים. חברת חלמיש לא ניסתה כלל לחלוק על העובדות שתוארו כאן, אך השמיעה טיעונים משפטיים מפולפלים שנועדו לשכנע את בית המשפט שהחווה בעצם לא חייב אותה למאומה.

29 באפריל 1999 ניתן בשעה טובה פסק הדין. היה זה אחד המסמכים המשונים ביותר שנתקלתי בהם מימי. נוכחתי ששופטת השלום הנכבדה שכתבה את המסמך המוזר לא הבינה את העובדות הבסיסיות ביותר של התיק. היא לא הבינה מי שילם כסף למי, על מה ולמה אני תובע, ומה בכלל אני רוצה מחברת

חלמיש. כל קשר בין כתב החידה שיצא מתחת ידיה לבין העובדות והטענות ששטחו בפניה שני הצדדים היה מקרי בהחלט. היה ברור לי לחלוטין שענינה לא שזפה את מרבית החומר בתיק, ואת המעט שקראה לא הבינה. לאחר שפירטה באריכות מה את נימוקיה היא הודיעה שתביעתי נדחית וחייבה אותי לשלם לחברת חלמיש הוצאות משפט.

הופתעתי מאוד כמובן. כאמור, עד אותו יום סברתי לתומי שאם איאלץ אי פעם לפנות לבית משפט מובטחני שאזכה לדין צדק. אך מה שהפתיע אותי יותר מכול לא היה עצם התוצאה המאכזבת של תביעה ברורה וצודקת כל כך, אלא העובדה שכל מאמציי להסביר לבית המשפט את ענייני הפשוט והקל כל כך להבנה הושחתו על אוזניים ערלות. לא העליתי על הדעת ששופט בישראל עשוי לכתוב פסק דין בלי לקרוא קודם לכן את התיק ולהבין פחות או יותר במה מדובר.

הופתעתי גם מן העובדה שאחרים לא הופתעו כמוני. אנשים המצויים באולמות בית המשפט שסיפרתי להם את הפרשה נדו לי על תמימותי ואמרו לי שכבר היו דברים מעולם. עקב העומס הרב המוטל על בתי המשפט, כך הוסבר לי, השופטים אינם תמיד מתפנים ללמוד את פרטי הפרטים של כל תיק ותיק, והם נאלצים מדי פעם לבסס את פסק הדין על האינטואיציה השיפוטית ועל חוש הצדק המושחזים והמפותחים שלהם.

עורכי הדין שייצגו אותי, אנשים עתירי הצלחות ומנוסים בהוויות העולם, יעצו לי שלא לערער וכתבו לי בין השאר: "לאחר עיון מדוקדק בפסק הדין מיום 29.4.99, אנו סבורים כי סיכויי ההצלחה של הגשת ערעור הינם קלושים. אנו מבינים ומזדהים עם תחושת אי הצדק, אך תפקידנו לבחון את הענין מבחינה משפטית, ומבחינה זו אין אנו סבורים, כאמור, כי יש מקום להגשת ערעור... מובן כי אם הנכם סבורים שיש בכל זאת מקום להגיש ערעור, יש באפשרותכם לעשות זאת באמצעות משרד אחר ואנו נוכל להעביר את החומר ממשרדנו ולסייע לעורך הדין שתבחרו".

לא שעיתי לעצותיהם הטובות של פרקליטיי, והחלטתי להפשיל שרוולים ולערער על פסק הדין ללא עורך דין. אינני מקל ראש חלילה במקצוע נכבד זה, אך סברתי, ואני עדיין סבור, שאדם בעל תבונה ממוצעת מסוגל, לאחר מאמץ מה, להבין כל סוגיה משפטית, ואינו זקוק תמיד לשירותיו של פרקליט. יתרה מזו, לעומת מרבית ההליכים המשפטיים האחרים, הגשת ערעור היא משימה פשוטה יחסית. כל אשר עליך לעשות הוא לכתוב מסמך מנומק המפרט את שגיאותיו של פסק הדין שעליו אתה מערער. ככל ששגיאותיו, ליקוייו ופגמיו של פסק הדין רבים וחמורים יותר, כך קלה יותר מלאכתו של המערער.

כפי שכבר רמזתי, פסק הדין בתביעתי נגד חלמיש לא היה עני בשגיאות, בליקויים ובפגמים. התיישבתי אפוא על כיסא וכתבתי ערעור לבית המשפט

המחוזי, כשאני מודה בלבי לשופטת השלום הנכבדה על שהקלה כל כך על מלאכתי.

הפעם ההליכים היו קצרים יחסית. לאחר כשנה ורבע התבררתי שערעורי התקבל. בית המשפט המחוזי הורה לחברת חלמיש לשלם לי את מלוא הסכום שתבעתי, ועוד 20,000 שקלים לכיסוי הוצאותי. פסק הדין החדש היה ארוך ומנומק, ובין השיטין אפשר היה למצוא בו אפילו רמזים של ביקורת מאופקת על הערכאה הקודמת.

ניסיונה של חברת חלמיש לערער על פסק דין זה בבית המשפט העליון לא עלה יפה והכרעת בית המשפט המחוזי נותרה על כנה. יתרה מזו, מאחר שנאלצתי לטרוח ולחבר מסמך תגובה, בית המשפט העליון אף הייב את חלמיש לפצות אותי ב־10,000 שקלים נוספים.

עד כאן סיפור פשוט עם התחלה, אמצע וסוף טוב – סיפור על אנשים טובים, אנשים רעים, וגיבור תמים אך עקשן החוגג בסופו של דבר את ניצחוננו. אילו היה מדובר בסרט אמריקני משנות החמישים הוא היה בוודאי מסתיים בנקודה זו. אלא שמבחינתי הסיפור רק התחיל. מזלי הרע אילץ אותי לבקש את עזרת בית המשפט ארבע פעמים נוספות. בכל אחד מן המקרים עשיתי זאת בגלל אותה תפיסה בלתי מתוחכמת שתפקידו של בית המשפט להגן על שלטון החוק, אך תמיד עשיתי זאת מתוך תחושה של חוסר בררה, ורק לאחר שנכשלו כל מאמציי לפתור את הבעיה שנחתה עלי בדרכים אחרות.

בכל ארבע ההרפתקאות המשפטיות הללו מצאתי את עצמי במוקדם או במאוחר באותו מצב – יושב מול מסך המחשב ושוקד על כתיבת ערעור.

בשניים מארבעת המשפטים, התסריט חזר פחות או יותר על מתכונתו של משפטי הראשון. פסקי הדין התמוהים שניתנו בהם אמנם הנחילו לי אכזבה רבה, אך לאחר ששינסתי את מותניי וכתבתי את אשר כתבתי הצלחתי איכשהו להפוך את הקערות על פיהן. בשתי הפרשיות האחרות הסיפור נעשה מורכב יותר. לא אפרט בינתיים כיצד ולמה, ורק אומר שבשלב מסוים העלילה סירבה להמשיך להתנהג על פי הנוסחה המוצלחת של שובר קופות אמריקני.

ספר זה ינסה לסכם את הלקחים שהפקתי מחמשת ניסיונותי אלה לבקש את הגנת מערכת הצדק. כפי שכבר נאמר כאן בעקיפין, התמונה שהתגלתה לעיניי לאחר עשר שנות שיטוט במסדרונות בתי המשפט לא תאמה בדיוק את ציפיותי הגבוהות. שוב ושוב נתקלתי בפסקי דין שהעידו על חוסר התמצאות מוחלט בעובדות היסוד של התיקים שעל הפרק. להגנתם של השופטים ייאמר שפסקי דין אלה נכתבו בדרך כלל בתום לב גמור. במרבית המקרים הם הסגירו מין ביטחון תמים שהעובדות הרלוונטיות ברורות ונהירות לכותביהם חדי החושים גם מבלי לקרוא בעיון מופרז את ערמת הניירות שבתיק. אך פה ושם היה נדמה

לי שהבחנתי גם במאמצים נוגעים ללב של שופטים אומללים להסוות, כתלמידים שסרחו, את העובדה המביכה שהם אינם בקיאים די הצורך בחומר... כדי להדגים כל זאת אנתח כאן בפירוט מה חמישה פסקי דין, כולם מוכרים לי לצערי מכלי ראשון, ואנסה להוכיח שהם זרועים מספר לא קטן של קביעות שרירותיות וחסרות בסיס שלא היו יכולות בשום פנים להיכתב בידי מי שעייין, ולו ברפרוף, במסמכי התיק. כדי לחסוך בנייר ריכזתי את פסקי הדין הללו, ואת מרבית האסמכתאות המבססות את הערותיי באתר אינטרנט בשם hatahtonim.co.il, ומי שתיאורי יעוררו בו סקרנות, ספקנות או חשדנות יוכל לבדוק את אמיתות הדברים באמצעות המחשב. כמה מן הדוגמאות תהיינה בלי ספק משעשעות למדי, אם כי עלי להודות שבמבט ראשון הן לא שעשעו אותי במיוחד.

אך הספר לא יסתפק רק בניתוח של צרור דוגמאות פיקנטיות. כפי שהכרזתי כאן בראשית הדברים, הוא אמור לעסוק בשאלה הכללית האם היושבים על כס המשפט בישראל אכן מתעמקים בתיקים המובאים בפניהם ומשתדלים לרדת לחקר האמת. זו כמובן מסוג השאלות שאִאפשר להשיב עליהן ב"כן" מוחלט או ב"לא" מוחלט. ברור שיש שופטים המשתדלים יותר ויש המשתדלים פחות. אך דומה שדי בצרור הדוגמאות המובאות כאן כדי להמחיש שהמצב רחוק מלהניח את הדעת...

האם דוגמאות אלה מהוות מדגם מייצג? אינני יודע. אני מקווה מאוד שלא. תכליתן אינה לספק הערכה סטטיסטית מדויקת אלא לשכנע את הקורא שהמצב בבתי המשפט רחוק מלהשביע רצון. אם אמנם יש דברים בגו, וישנם בישראל שופטים שאינם משתדלים די הצורך למלא את חובתם כלפי המבקשים מהם סעד, אין זה עניין של מה בכך. זאת משום שההנחה הרווחת היא שבעיית הבעיות של מערכת המשפט היא עינוי דין ולא עיוות דין, ומרב המאמצים לתיקונה של מערכת זו מכוונים לזירוז ההליכים ולמניעת עיכובים וגרירות ולא למניעת רשלנות, פספוסים ושגגות. לא קשה לראות שיש אפילו מידה של מתח בין שתי מטרות חיוביות אלה. כשדוחקים בשופטים להזדרז ככל האפשר ומודדים אותם על פי מספר החלטותיהם ולא על פי תוכנן, מעודדים אותם לעתים לירות מן המותן ולקבל החלטות בלי להתעמק יתר על המידה בחומר המשעמם שנערם על שולחנם.

ייתכן שאני עוף מוזר, אך בעיניי תוכנן של ההחלטות השיפוטיות חשוב יותר מעיתוין. מוטב לקבל פסק דין צודק באיחור מלקבל פסק דין שגוי במהירות. מרבים לדבר על הצורך לחזק את בית המשפט כדי שיהיה מי שיגן על זכויות היסוד של האדם מפגיעתם של בעלי כוח ושררה. אך האם הזכות למשפט צדק אינה נמנית עם זכויות יסוד אלה?

ספר זה מיועד רק להזכיר זכות נשכחת זו. הוא ישיג אם מטרתו אם יתרום ולו במעט להגנה עליה.

כמה מילים על מבנה הספר

הגנה על זכויותיו החוקיות של הפרט היא אולי תפקידו החשוב ביותר של בית המשפט, אך לא תפקידו היחיד. שגרת יומם של בתי המשפט האזרחיים כוללת סוגים רבים ושונים של סכסוכים, חלקם סכסוכים שמוטב היה ליישבם מחוץ לכותליהם. בחלק גדול מן המקרים העובדות אינן חדמשמעיות, המצב המשפטי מורכב, והצדק אינו נחלתו הבלעדית של אחד הצדדים. ההכרעה בתיקים מעין אלה אינה מובנת מאליה ומותרתה מקום רב לשיקול דעת.

כל התיקים המשפטיים שידובר עליהם כאן אינם שייכים למשפחת סכסוכים סבוכה ומפותלת זו. בכל המקרים שיתוארו בספר זה, העובדות חדמשמעיות, המצב המשפטי ברור, וכל אדם שעניו בראשו לא יתקשה לקבוע עם מי הצדק. במילים אחרות, ספר זה לא יעסוק בסוגיות משפטיות מרתקות וקשות להכרעה, אלא בחובתו הפשוטה והבסיסית ביותר של בית המשפט – התייצבות לצד האמת, החוק והצדק.

חובתי כמובן להראות שאכן כך הדבר. אצטרך לשכנע את הקורא שאיני עוסק כאן בניחות קטנוני של סכסוכים אזרחיים שאפשר לפרשם לכאן ולכאן, אלא בדוגמאות ברורות של עיוות דין שצריכות להדאיג את כולנו. כדי לעשות זאת הקדמתי לכל אחד מניתוחי פסקי הדין פרק בשם "סיפור המעשה" המסביר מדוע בעצם פניתי לבית המשפט.

פרקים אלה יתארו אפוא את השתלשלות האירועים המוזרה שאילצה אדם תרן, עצלן ושונא ויכוחים וחיכוכים כמוני לסור פעמים רבות כל כך אל אולמות בית המשפט. אילו הייתי צריך לכלול פרקים אלה באחד המסמכים המשפטיים שנאלצתי לכתוב בשנים האחרונות הייתי קורא להם בוודאי "התשתית העובדתית" או משהו מעין זה. קראתי להם "סיפור המעשה" לא רק בשל הסלידה הבלתי רציונלית שפיתחתי כלפי הז'רגון המשפטי, אלא גם כדי להמחיש שכל ההרפתקאות המשפטיות הללו אינן אלא פרקים בסיפור אחד, סיפור עם גלריה קבועה פחות או יותר של גיבורים הצצים ומופיעים שוב ושוב, לעתים בתפקידים ראשיים ולעתים בתפקידי משנה.

כדי שפרקים עלילתיים אלה אכן ישתלבו לכלל סיפור מעשה אחד העומד בפני עצמו, כללתי בהם מדי פעם גם פרשיות שאינן קשורות ישירות למשפט זה או

אחר. חוליות מקשרות אלה אף הן רלוונטיות, והקורא השקדן שיקרא את הספר מראשיתו ועד סופו יבין בוודאי מדוע.

כמו בניתוחי פסקי הדין כך גם בפרקים העלילתיים הללו השתדלתי לחסוך בנייר ולא להרבות בפרטים, במובאות ובאסמכתאות. בעלי העניין למיניהם יוכלו למצוא אוסף מגוון של חומרי רקע מעין אלה באתר האינטרנט של ספר זה, הלא הוא hatahtonim.co.il.

* * *

סיפורי המעשה שלנו הם סיפורים אמיתיים מן החיים, והצרה עם החיים שאין בהם יופי ספרותי. הם אינם מתנהלים בקצב הנכון, סובלים מעודף רעשי רקע ונתונים להטרדות בלתי פוסקות של גיבורי משנה מיותרים – אורחים בלתי קרואים העולים לבמה בעיתוי הלא נכון ובלוי ששיננו את תפקידיהם. ואם לא די בכך, סיפורים מן החיים גם אינם יודעים מתי להסתיים. השחקנים הבלתי ממושמעים ממשיכים להתרוצץ על המגרש זמן רב לאחר שריקת הסיום, והעניינים נמתחים לרוב כמו מסטיק, ללא טעם, ללא כיוון ובניגוד לכל היגיון דרמטי.

כדי להתגבר, ולו במקצת, על בעיה אסתטית זו, קטעתי את חמשת הסיפורים שלנו בנקודות שנראו לי יפות ומתאימות, אף שהפרשיות בעצם לא הגיעו לסיומן והנהרות המשיכו לזרום אל הים. אך מכיוון שספרנו כידוע לא נועד להיות יצירת אמנות דגולה, ותכליתו היחידה היא לומר משהו על מצבו של הצדק בארצנו, הוספתי לאחר כל אחד מן הניתוחים המשפטיים עוד פרק עלילתי קצר בשם "אפילוג". פרקים אלה ימשיכו אפוא את חמשת סיפורי המעשה שלנו מן הנקודות שבהן עצרנו, ויספרו בעיקר את רשמיי וחוויותיי כמערער סדרתי. נדמה לי שלפחות חלק מן הרשמים והחוויות הללו צריכים אף הם להטריד במקצת את מנוחתנו.

ספרנו יסתיים בפרק קצר אך הכרחי שיכונה "סיכומים".

* * *

אך העיקר בספר שלפנינו אינו הסיפורים אלא הניתוחים של חמשת פסקי הדין. בניתוחים אלה לא היה כמובן מנוס מאזכור כמה פרטים עובדתיים, אך השתדלתי ככל האפשר שלא לדקדק בקטנות, ולהתרכז בראש ובראשונה בתפקידים הבסיסיים ביותר והמובנים מאליהם של בתי המשפט בכל מדינת חוק. לפיכך, כל אחד מחמישה ניתוחים אלה יחולק לשלושה פרקי משנה ששמו

יבטא את שלושת ערכי היסוד האמורים להיות נר לרגלי כל שופט – אמת, חוק וצדק.

בכותרת "אמת" כללתי לא רק את השימוש השכיח והמקובל במושג זה בעולם המשפט. כידוע, בחלק ניכר מן התיקים המגיעים לערכאות קיימות מחלוקות עובדתיות, ותפקידם של השופטים לשקול את הראיות שמביאים הצדדים בתשומת לב ולנסות להגיע לחקר האמת. האמת שאליה הם אמורים לחתור בתיקים אלה היא כמובן האמת העובדתית בעולם ההתרחשויות שקדמו למשפט. כפי שאנסה להראות כאן, בתיקים המתוארים בספר זה לא היו כמעט מחלוקות עובדתיות מסוג זה. תחת הכותרת "אמת" אני בוחן אפוא בעיקר עובדות מסוג אחר. למשל, העובדה שלא היתה בין הצדדים מחלוקת עובדתית. העובדה שהצדדים טענו טענות מסוימות ולא טענות אחרות. מה היתה עלית התביעה? מה היו טענות ההגנה? אנסה לברר אם השופט שישב בדין אכן הכיר עובדות אלה. או במילים אחרות, האם טרח לעיין בחומר וידע על מה בעצם התנהל הוויכוח...

בכותרת "חוק" כללתי את השגיאות המשפטיות העיקריות שמצאתי בפסקי הדין. אינני משפטן ואינני מתיימר להבין הבנה של ממש בתחום עמוק, מורכב ורב דקויות זה. בפרקים המכונים בשם זה אנסה אפוא להראות שהשופטים שדנו בענייני עמי חסד ופיזרו בפסקי הדין שכתבו שגיאות משפטיות גסות שאפילו הדיוט כמוני הצליח ללא קושי לגלותן. מכיוון שכך, קריאת פרקים אלה אינה מחייבת השכלה משפטית.

אך עיקר העיקרים בספר זה מבחינתי הוא כל מה שכללתי בכותרת "צדק". הליכי בירור האמת וההוראות הכתובות בספרי החוק אינם אלא אמצעים שפותחו לשם השגת מטרתו העליונה של המשפט – עשיית צדק. איש סלחן אני, ושגיאות אנוש מעוררות בי לרוב חיוך ולא כעס. טעויות עובדתיות ומשפטיות אינן מצליחות בדרך כלל להוציא אותי מכלי. אך על אף כל ניסיונותי לרפא את עצמי ממגרעת זו, אִצדק עדיין מקומם אותי לעתים, אפילו כשאני עצמי הקרבן. בפרקים הנושאים כותרת זו אנסה אפוא להראות שפסקי הדין המתוארים כאן אינם צודקים, ושכך החטיאו את מטרם החשובה מכול. ואם פרקים אלה לא יקוממו במקצת גם את הקורא יחטיא גם ספר זה את מטרתו.

אולם בפרקים הנושאים את הכותרת "צדק" ניסיתי להצביע לא רק על אִצדק במובן הבנלי והמובן מאליו של "צדיק ורע לו, רשע וטוב לו". ניסיתי להראות בהם לא רק שהצד שהיה צריך לנצח הפסיד, ושהצד שהיה צריך להפסיד ניצח. בכותרת זו ניסיתי גם להראות שפסקי הדין המתוארים מסו עווד כמה ערכים חשובים שבתי המשפט אמורים לשמור עליהם מכל משמר. אין כוונתי דווקא לערכיהם של הדוגלים בהצרת צעדיה של המערכת המשפטית, אלא לערכי מוסר

שאינם שנויים במחלוקת, ערכים שהדוגלים בחיזוק מערכת המשפט מכריזים עליהם השכם והערב.

ניתוחי פסקי דין אלה עשויים אולי לגרום אינחת כלשהי לחמישה שופטים בישראל, אך הדברים לא נכתבו בקלות דעת ואני עומד מאחורי כל מילה. מי שיתקשה להאמין בגודל החרפה יוכל למצוא ביקורת מפורטת עוד יותר בערעורים שכתבתי על פסקי דין אלה, העומדים לרשותם של גולשי האינטרנט. בכך סיימתי את נאומי הפתיחה. נא להדק חגורות!

משפטי הראשון: תביעה אזרחית 41693/96

סיפור המעשה

יפו יפת ימים

תחילה כמה מילים על השחקן הראשי באופרת סבון זו. אני עצמי תושב העיר יפו מגיל ארבע ומשהו. הגעתי לשם עם הוריי בפברואר 1949. הבית שאליו הגענו, שבו אני מתגורר מאז ועד היום, נמצא בקצה הדרומי של העיר, בשכונה קטנה ששימשה למגורי קצינים בריטים, על מצוק כורכר הצופה אל הים. אבי, יצחק שדה, מייסד הפלמ"ח וממפקדי מלחמת העצמאות, נפטר בשנת 1952, וביתי משמש גם אתר הנצחה לזכרו ופתוח כל השנים לסיורים מאורגנים המתואמים עמי. אני עוסק שנים רבות בתרגום, וביתי שברחוב זכרון קדושים ביפו הוא גם מקום עבודתי.

ראשיתו של סיפור המעשה כולו במאבק ציבורי שהשתתפתי בו בסוף המאה שעברה נגד תכנית "מדרון יפו", פרויקט אדיר ממדים של עיריית תל אביב ומינהל מקרקעי ישראל לפיתוח שכונות החוף של יפו. התכנית, שנדחפה במרץ רב על ידי ראש העיר דאז שלמה להט, כללה ייבוש שטחי ים עצומים על ידי פסולת בניין תוך הקמת קיר ים אימתני שיבטל סופית כל אפשרות של רחצה במקום ובניית יחידות דיור למכביר לאורך קו המים מנמל יפו ועד בת ים. התכנית נועדה בין השאר להרחיב פי שניים את גבולותיו של "הר הזבל", ערמת ענק של פסולת בניין שהושלכה עשרות שנים על ידי פרנסי תל אביב לים התיכון מול חופיה הציוריים של שכונת עג'מי, ולתת למעשה האיזולת התכנוני הזה, שנעשה ללא היתר, הכשר חוקי בדיעבד.

נודע לי לראשונה על קיומה של תכנית זו, שנרקמה בחדרי חדרים, בשנת 1987. ראיתי בה מיד רעיון גרוע ביותר העלול להרוס את רצועת החוף הנהדרת של יפו, ולהפוך עיר חוף עתיקה בעלת אופי ויזם לחיקוי חסר נשמה של תל אביב. לאחר שהסתכלתי ימינה ושמאלה הבנתי שאם אשב בחיבוך ידיים, יש סיכוי לא מבוטל שהרעיון המוצלח הזה יקום ויתגשם. למען האמת, עד אותה עת מימי לא גיליתי עניין מיוחד בנושאים מעין אלה, ובוודאי שלא העליתי בדעתי שאיאלץ להקדיש לעניין מקומי זה שש שנים תמימות מחיי. אך מכיוון

שהתחלתי לעסוק בדבר מצאתי את עצמי ממשך וממשך, וחדלתי מכך רק בשנת 1993, לאחר שתכנית מדרון יפו במתכונתה המקורית שבקה חיים סופית. לצורך הכשלת תכניתה של העירייה פעלתי להקמת עמותה בשם "יפו יפת ימים" שארגנה את ההתנגדות התושבים, והציעה תכנית חלופית שעיקרה סילוק חלק ניכר מהר הזבל, יצירת מפרץ רחצה שיחזיר את החוף למקומו ההיסטורי לרגלי שכונת עג'מי, ופיתוח טיילת מנמל יפו עד לחוף גבעת עלייה. התכנית הוכנה בהתנדבות על ידי האדריכל מרדכי דוברבסקי וזכתה לתמיכתם של הגופים הירוקים למיניהם ולהמלצתו של המשרד לאיכות הסביבה. בד בבד, עו"ד נאסים שאקר מן האגודה למען ערביי יפו, פנה לבג"ץ בשם תושבי עג'מי, והצליח לעצור את שפיכת הפסולת הבלתי חוקית לים שנמשכה עשרות שנים. פעלנו באותן שנים במישורים רבים – בתקשורת לסוגיה השונים, בוועדות התכנון המקומית והמחוזית, במועצה הארצית לתכנון ובנייה, בוועדות הכנסת ובאירועי הסברה ומחאה. בין השאר יזמנו תכנית "מבט שני" בטלוויזיה שתקפה את ייבוש הים ואת מדיניות הריסת הבתים העתיקים שנועדה להפוך שכונות חוף ציוריות ויפות למגרש נדל"ן. אספנו יותר מאלף חתימות ותצהירים של תושבים המתנגדים לתכנית העירייה וקיימנו שורת אירועים ובהם הפנינג יהודי-ערבי גדול על חוף גבעת עלייה בהשתתפות אמנים ידועים משני העמים כדי למחות על ייבוש הים, אירוע אמנותי שבו הושלכו פסלים צפים למימי החוף של יפו במחאה על הכוונה ליבשם, תערוכה המציגה דרכים חלופיות לפיתוח חופי יפו, ויריד יהודי-ערבי שהכנסותיו נועדו למימון המאבק הציבורי.

המאמצים נשאו פרי. תכנית מדרון יפו שאושרה בסופו של דבר על ידי המועצה הארצית לתכנון ובנייה בשנת 1993 לא היתה דומה כמעט במאומה לתכנית הענק הדורסנית שעיריית תל אביב ומינהל מקרקעי ישראל קיוו לאשר. החלטה המועצה הארצית אסרה סופית לשפוך פסולת בחופי יפו והורתה להכין בתוך שנה תכנית לפיתוח חוף רחצה באזור הייבוש. תכנית זו היתה אמורה להתבסס על מסמך של המשרד לאיכות הסביבה שהמליץ לאמץ את רעיון המפרץ של התושבים. יתרה מזו, בעקבות התנגדותנו, המועצה הארצית גם סירבה להיעתר לבקשתם של היזמים לאשר חריגה ("הקלה" בלשון משפטית) מתכנית המתאר הארצית לחופים, ולבנות יחידת דיור למכביר בטווח 100 מטר מקו המים לכל אורך חופי יפו.

באותה השנה הסתיים עידן שלמה להט, ושני המועמדים לראשות העירייה, קהלני ומילוא, הבטיחו לי שיפעלו לשיקום חופי יפו על פי העקרונות הכלליים של תכנית המפרץ שהצענו. אז עדיין לא ידעתי שהדבר יקרה רק חמש עשרה שנה לאחר מכן, בימיו של רון חולדאי.

מכל מקום, באותם ימים רחוקים ראיתי את הנושא כסגור. העברתי את מסמכי עמותת יפו יפת ימים לעיתונאי צור שיזף, שגילה להיטות להמשיך לעסוק בענייני יפו, וחזרתי לעיסוקי הרגילים. הייתי סמוך ובטוח שפרשת שכונות החוף של יפו נמצאת מאחורי סופית, ושלא אצטרך עוד להקדיש מזמני לענייני ציבור מסוג זה. אז עדיין לא ידעתי שאחרי הפרק הציבורי יתחיל הפרק המשפטי. לא חשבתי גם שאצטרך להשגיח על הרשויות שאכן תקיימנה את החלטות המועצה הארצית שהשגנו בעמל רב.

לא העליתי בדעתי גם שיאיימו על חיי ועל חיי אשתי, שיציתו באישון לילה את מכוניתי בפתח ביתי, ושיפיצו עשרות מכתבי דיבה המייחסים לי מעשים נבזיים שלא עשיתי.

פיו הגדול של מהנדס העיר תל אביב

סוד גלוי הוא שפוליטיקאים, פקידים ויזמים למיניהם אינם אוהבים במיוחד טרדנים התוקעים מקלות בגלגליהם. אין תימה אפוא שנציגי העירייה ומינהל מקרקעי ישראל לא הרעיפו עלינו חיבה רבה בכל שש שנות מאמצינו לסכל את תכניתם. הם התקשו להבין מה יש לנו בדיוק נגד השחתת חופי יפו, וייחסו לנו מניעים מפוקפקים כיד דמיונם הטובה עליהם.

עם זאת, עלי להודות שהתפלאתי במקצת כשמסע הרינונים הלא מחמיאים והמצוצים מן האצבע סירב לדעוך גם לאחר שפרשת מדרון יפו הגיעה לסיומה. למרבה ההפתעה, זמן רב לאחר שסיימתי את פעילותי בנושא זה המשיכו להגיע לאוזניי שמועות שאנשים שונים במסדרונות עיריית תל אביב, חלקם אנשים שלא פגשתי מימי, מתארים אותי כתחבולן בלתי נלאה שעכב את תכניות הפיתוח של יפו כדי לקדם עסקות נדל"ן בלתי כשרות למיניהן.

רציתי כמובן לשים קץ לאגדות אלה, אך כל עוד ידעתי עליהן מפי השמועה בלבד לא יכולתי לעשות דבר ממשי. ההזדמנות לעשות צעד תכליתי נקלעה לידי באקראי באוגוסט 1997, לאחר שזוג מכרים הביאו לי אקדח מעשן: סרט וידאו המתעד את מהנדס העיר תל אביב דאז, האדריכל ברוך יוסקוביץ', מספר בהתלהבות רבה כמה מעשיות מסוג זה באוזני קבוצה של תושבים מיפו שהתכנסו במשרדו.

על פי סיפוריו של מר יוסקוביץ', אשתי קיבלה במתנה ללא מכרז ממדינת ישראל ארבעה דונם ורכשה כמה דירות, ואנוכי עסקתי בתיווך נדל"ן וקיבלתי את בניין הסקוטש האוז ביפו (מתחם ענק השווה מיליונים). לדבריו, כל העסקות המפוקפקות הללו נעשו על חשבונם של תושבי יפו, או בלשונו המדויקת "והיא עשתה את זה על גבכם, על גבכם, שהיה מחיר של שלוש שנים עיכוב. היא משכה אותי עד המועצה הארצית לתכנון ובניה...".

כאן המקום להזכיר שמר יוסקוביץ' ואנוכי הכרנו איש את רעהו. נפגשנו פעמים רבות בפורומים שונים בתקופת המאבק על מדרון יפו. יוסקוביץ' היה אז סגנו של האדריכל שמאי אסיף, מהנדס העיר תל אביב, ופעילות המעצבנות באותן שנים היתה כמובן לצנינים בעיניו. אגב, שמאי אסיף עצמו העפיל בינתיים לתפקיד ראש מינהל התכנון של משרד הפנים, והוא היום המתכנן הראשי של מדינת ישראל. כפי שנהוג ומקובל במקומותינו, מתכנן רב פעלים זה, שהיה הרוח החיה והבולדוזר הראשי מאחורי הרס חופיה הנפלאים של יפו באמצעות הררי פסולת בניין וגרוטאות מתכת, עומד היום בין שאר תפקידיו גם בראש "הוועדה לשמירת הסביבה החופית"...

לא צריך השכלה משפטית כדי להבחין מיד שנאומו הנלהב של מר יוסקוביץ' לפני האורחים במשרדו היה מקרה מובהק של הוצאת דיבה. הבאתי אפוא את תמליל סרט הווידאו למשרדיהם של עו"ד אמנון זכרוני ושל ראש העיר רוני מילוא. לרוני מילוא הבאתי גם עותק של סרט הווידאו עצמו כדי שיעמוד על אישיותו הטלוויזיונית הכובשת של מהנדס העיר שלו ועל כישורנותו הרטוריים הבולטים.

רוני מילוא הבטיח לי שאם אשלח למר יוסקוביץ' מכתב התראה חתום בידי עורך דין, הוא ידאג שפקיד העירייה שסרח יכתוב מכתב התנצלות. ואכן, לאחר משא ומתן קצר, מר יוסקוביץ' ניאות לכתוב לאשתי ולי מכתב שבו התנצל על דבריו הלא נכונים, והתחייב שלא לחזור עליהם, ואני התחייבתי לפני עו"ד ניצה קונשטוק, היועצת המשפטית של העירייה, שלא לנקוט צעדים משפטיים. לאחר שדאגתי לפרסומה של הפרשה באחד המקומונים, חשבתי לתומי שאיש לא יעז עוד להכפיש את שמי בסיפורי בדים המתארים אותי ככריש נדל"ן ערמומי ותאב בצע. ברור שהתבדיתי.

דירה על הגג

פרשת לשונו הרעה של האדריכל יוסקוביץ' אינה האנקדוטה האחרונה שתתואר בספר זה. יש באמתחתי עוד כמה סיפורים, כמה מהם אולי עסיסיים יותר. אך חשוב לי לחזור ולהזכיר שמטרתו של ספר זה אינה לחשוף מעשי שחיתות ונבלה של קומץ פקידי רשות ופוליטיקאים מן השורה השנייה, אלא בראש ובראשונה להצביע על תופעות מדאיגות במערכת המשפט, זו האמורה כידוע להגן עלינו משרירות לבם של אנשים שכמותם. כפי שהקורא עתיד להיווכח, כך אני מקווה, כל הסיפורים שישולבו במחרוזת אנקדוטות זו ישרתו מטרה זו במישרין או בעקיפין.

פרשיית יוסקוביץ', שתוארה לעיל, התרחשה פחות או יותר במהלך משפט חלמיש שכבר הוזכר כאן בקצרה. כדי להבין מה גרם לי לתבוע את חברת חלמיש

ולבקש את עזרת בית המשפט לראשונה בחיי, צריך לחזור תשע שנים לאחור, לשנת 1988, שבה קניתי דירת שני חדרים רעועה על גגו של בית ברחוב אסף הרופא 6 ביפו. המוכרת היתה גברת קשישה בשם זוהרה שקרא שהתקשתה לעלות במדרגות לקומה השלישית וחיפשה דירה בקומה נמוכה יותר. כוונתי היתה לשפץ את הדירה שקניתי ולהרחיבה כדי שתשמש אולי ברבות הימים את צאצאיי. אגב, לא למותר לציין שרכישה צנועה זו היתה עסקת הנדל"ן היחידה שעשיתי אי פעם בחיי. במאי 1989, זמן קצר לאחר שקיבלתי לידי את מפתחות דירתי החדשה, פנו אלי נציגי חברת הלמיש, חברה עירונית מממשלתית לשיקום שכונות, בישרו לי בשמחה שהוחלט לכלול את רחוב אסף הרופא בפרויקט שיקום יפו, והציעו לי לשפץ את הדירה שקניתי באמצעות הפרויקט.

פרויקט שיקום יפו, שיצא לדרכו באותן שנים, הושתת בעיקרו על רעיון חיובי: הפסקת המדיניות בת עשרות שנים של הזנחת תשתיות מכוונת והריסת בתים בשכונות עג'מי וגבעת עלייה שביפו, ואימוץ מדיניות הפוכה. הפרויקט התמקד בעיקר בשיקום הפיזי של בתי השכונה המוזנחים, ונהנה בין השאר מתרומות דשנות של יהדות לוס אנג'לס. היתה זו ככל הידוע לי הפעם הראשונה ששכונות המאוכלסות ברובן בתושבים ערבים נכללו בפרויקט שיקום השכונות הארצי.

עיריית תל אביב ניסתה לנצל פרויקט זה גם להשגת מטרות נוספות. מתכנניה כללו את אזורי השיקום בתחום תכנית מדרון יפו שאותה קיוו לאשר, והאשימו את מתנגדי תכנית זו, כלומר אותנו, בעיכוב פעולות הבנייה והשיקום ההכרחיות של האזור. אנחנו מצדנו שיבחנו את שיקום השכונות, הדגשנו שאיננו מתנגדים כלל ועיקר לתכניות הבינוי בשכונות שאינן מצויות בטווח 100 המטרים מן הים, אך טענו שאין צורך לכלול את הרס החופים ואת בינוי השכונות הללו באותה תכנית, ולאשר בהכרח את שני הדברים כמקשה אחת.

לאמתו של דבר לא היתה כל מניעה חוקית להתחיל לשקם ולשפץ בתים בשכונות עג'מי וגבעת עלייה גם בלי לאשר את תכנית מדרון יפו, ופרויקט השיקום אכן נכנס להילוך גבוה כבר בסוף שנות ה־80. הכוונות היו טובות, אך בדיעבד הביצוע התגלה כגרוע מכל גרוע. הקבלנים שנבחרו היו בחלקם נוכלים ורמאים, והדגש הכללי היה על שיפוץ ראווה קוסמטיים וחיצוניים במספר רב ככל האפשר של בתים, ולא על שיפור איכות מגוריהם של התושבים. תפאורת הטיח הצבעוני הזולה התפוררה עד מהרה, ולאחר שלוש שנים בלבד היה צריך לשפץ כמעט את כל הבתים מחדש, פרשה שנזכרה לאחר מכן ברוח חמור של מבקרת המדינה.

* * *

אנחנו לא ידענו כל זאת כשנציגי חלמיש הגיעו אלינו במאי 1989 כדי לשכנע אותנו להצטרף לפרויקט. הם הציגו לפנינו תרשימים מרשימים המתארים את הבניין ברחוב אסף הרופא 6 לאחר שיפוצו, והבטיחו לנו שאם אנחנו וכל שאר דיירי הבניין ניאות להשתתף בשליש מעלות התיקונים, הם יחזירו לבניין המתפורר שנבנה בשנות ה־30 את קסמו האוריינטלי המקורי, לרבות שחזור מדויק של העמודים הדקורטיביים המפארים אותו. תנאי ההצטרפות היו פשוטים. הדיירים היו אמורים להפקיד בידי אנשי הפרויקט את דמי ההשתתפות מראש, והללו היו אמורים להשתמש בכסף זה, ולהוסיף עליו סכום כפול מתקציבם שלהם כדי לבצע בבניין שורה ארוכה של שיפוצים על פי מפרט טכני מדויק שהכינו. המפרט כלל גם 11 סעיפים שנועדו במפורש לשיפוץ הדירה שקניתי בקומה השלישית של הבניין. תנאים מפתים דומים הוצעו לכל הדיירים ובעלי הדירות באזור הפרויקט, וההיענות היתה כמעט מלאה.

לא אכנס כאן לפרטי הפרטים של סיפור עתיק יומין זה. רק אומר שזמן קצר לאחר שהתפתינו להצעתם, חתמנו על ההסכמים שנוסחו עלידם, והשלשנו לידיהם סך 24,000 שקל, נוכחנו לדעת שאנשי חלמיש אינם לוקחים ברצינות רבה מדי את הבטחותיהם. הם הודיעוני עד מהרה שחלק מן העבודות הכלולות בתרשימים שהוצגו לנו אין בכוונתם לבצע כלל, וביקשו ממני שלא להטרידם בתלונות על איכותם הירודה של השיפוצים שהקבלן הרשולן שלהם החל לבצע בקירות החיצוניים של הבניין. הסתכלנו כה וכה וראינו שכך המצב כמעט בכל בית שנכלל בפרויקט. מכל קצות אזור השיקום הגיעו תלונות על איכותה הקלוקלת של העבודה ועל נזקים כגון רטיבות, דליפת גגות, התמוטטות תקרות או פיצוצי צנרת.

לאחר שהמשכנו להטרידם, הם החלו להשיב על פניותינו בטריקת טלפון, וב־31.10.89 שלחו לנו מכתב המודיע לנו ש"פרויקט השיקום מיצה את הטיפול בנו", ושמעתה והלאה משרדי הפרויקט סגורים בפנינו ועלינו להפנות את כל טענותינו אך ורק להנהלה הראשית של חלמיש. המכתב גם ייחס לנו מאמצים להשיג מהם הטבות על חשבון תושבי יפו הנזקקים, האשים אותנו בניסיון לסחוט מהם דירה ("הדירה השלישית ביפו", כלשון הכתוב), והטיח בנו סדרת האשמות אחרות פרי דמיונו הפרוע של הכותב. היה זה, ככל הזכור לי, מכתב הדיבה הראשון שקיבלתי מימי. בדיעבד התברר לי שמכתב זה אינו אלא הסנונית הראשונה בסדרה ארוכה ומגוונת של פרסומים העתידים לתאר אותי, ככל פעם באמצעות מעשייה אחרת, כנוכל צבוע וממולח המנצל את קשריו

הענפים להשגת טובות הנאה נדל"ניות על חשבון הציבור שבשמו הוא מתיימר לדבר.

מכתב מלבב זה סיים פחות או יותר את קשרי הקצרים עם פרויקט שיקום יפו. באותה עת לא בוצע עדיין אפילו אחד מן השיפוצים שהיו אמורים להיעשות בדירתי שנותרה מוזנחת ומתמוטטת כביום קנייתה. לא רציתי בשום פנים להפקיד עבודות שיפוץ אלה בידי הקבלן החבלן של הפרויקט שיעשה בדירתי כטוב בעיניו בלי שאוכל להתלונן בפני איש. הודעתי לחברת חלמיש באמצעות עורך דין שאין בכוונתי לשפץ את דירתי בעזרת הקבלן שבחרו עבורי, ודרשתי מהם להעביר את כספי הפרויקט המיועדים לתכלית זו לידי קבלן מטעמי. דרישה זו התבססה על סעיף ברור בהסכם שנחתם עמנו, והיתה נוהל מקובל ושגרת בפרויקט.

תשובתה של חלמיש היתה חד־משמעית. מנהלו הנמרץ של הפרויקט, מר אליק בן בסט, כוכב עולה בשמי עיריית תל אביב באותם הימים, טלפן אלי וחזר בהתלהבות על הרעיונות הכלליים של מכתב הדיבה. בסיום נאומו הוא הודיעני במילים ברורות ומפורשות שעלי לשפץ את דירתי אך ורק באמצעות הקבלן שלהם, ושחלמיש לא תסכים להעביר את כספי לשום קבלן אחר. זמן קצר לאחר מכן נשלחה לי תשובה זו גם בכתב.

הימים היו ימי המאבק נגד תכנית מדרון יפו, והצלילים הצורמים ששמעתי מפי נציגי חלמיש הבהירו לי היטב שאם אמשיך לתבוע מהם את המגיע לי, הדבר ינוצל כדי להטיל דופי במניעי פעילותי הציבורית. המתנתי אפוא בסבלנות עד שחברת חלמיש תשלים את שיפוציה הקוסמטיים בחלקים האחרים של הבניין (שנמשכו זמן רב והחזיקו מעמד זמן קצר), ולאחר מכן הבאתי קבלן משלי ושיפצתי את הדירה על חשבוני. כספי נותר בקופתה של חברת חלמיש. לא היה ספק בלבי שאוכל לפנות בבוא העת לבית המשפט ולהביא את העוול על תיקונו. הרי לשם מה קיימים שופטים בישראל אם לא לשם כך.

* * *

לפרשת פרויקט השיקום ביפו באותם הימים היה עוד פרק אחרון וחביב שהסתיים בהדחתו של מר בן בסט, ובשיפוצם מחדש של כל הבניינים שניזוקו על ידי צבא חבלניו.

כאמור, תושבי עג'מי נוכחו חיש קל לדעת שהמבצע רב הרושם לא נועד באמת ובתמים לשפר את איכות מגוריהם. העבודה נעשתה כלאחר יד, והקבלנים, שקיבלו את כספם ישירות מידי חלמיש, לא הֵטו בדרך כלל אוזן לתלונותיהם. אפילו צבעם של הבתים נכפה על פי רוב על הדיירים מגבוה בלי שטרחו לשאול

את פיהם. התוצאה היתה שורה של נזקים, מריבות ותקלות, ובעקבותיהם גל של מחאות, תלונות ותביעות משפטיות.

יחס דומה של זלזול באוכלוסייה מצא את ביטויו גם בדרך מימושה של המטרה השנייה שפרויקט השיקום חרת על דגלו – שיקומה "החברתי" של יפו. האידאולוגיה המוצהרת של הפרויקט היתה שיתוף אמיתי של התושבים בהחלטות הנוגעות להם, טיפול שורש בבעיות היסוד של הקהילה כגון חינוך, פשיעה וסמים, והכשרת צוות של מנהיגים קהילתיים מקרב התושבים. המציאות היתה שונה לחלוטין. מר בן בסט הדיח בזו אחר זו את כל העובדות הקהילתיות התמימות שהתייחסו למשימות הללו ברצינות, סילק בתירוצים שונים מן הוועדות ומן המפגשים עם התורמים מלוס אנג'לס את הנציגים הנבחרים של האוכלוסייה, ומינה במקומם מלחכי פנכה שעשו את רצונו. כדי להרתיע את המתלוננים, ולתגמל ביד רחבה את מקורביו, לא היסס להשתמש במשאבים הציבוריים שהופקדו בידיו – תקציבי השיפוץ העצומים ומאגר הדירות האטומות שנועדו לחלוקה ל"זכאים" שנבחרו על ידי הפרויקט.

אחד מעושי דברו של בן בסט בוועדות הפרויקט היה מר עלי גוטי, מנהל בית ספר שהתפרסם במכות שהוא מכה את תלמידיו, שקיבל לאחר מכן דירה אטומה ללא מכרז כ"איש חינוך". הממליצים על הענקת הסוכרייה היו ראש העיר שלמה להט ומנהל מחוז תל אביב במינהל מקרקעי ישראל נחמיה שקד. על פי הפרסומים בעיתונות מר גוטי מכר זמן קצר לאחר מכן את הדירה לבני משפחת אבולעפיה, בעלי מאפיית הפיתות המפורסמת, ואפשר גם להם ליהנות מחלק מרווחיו.

כל הדברים האלה נודעו לנו בהדרגה באותה תקופה. לאחר שוויתרנו על שירותיו הטובים של פרויקט השיקום, החלטנו לנסות לתרום את חלקנו לתיקון המצב. הבאנו את העובדות לידיעת העיתונאיות תמר מרוז מ"הארץ" ורונית הורוביץ מעיתון "העיר", שפרסמו סדרת כתבות על הפרויקט ועל מעלליו של האיש שעמד בראשו. גם אשתי, העיתונאית זיוה יריב, שהיתה באותה עת בעלת טור ב"ידיעות אחרונות", כתבה בעיתון רשימה המלגלת על מר בן בסט ומתארת אותו כ"מושל יפו". הרשימה נתלתה על לוח המודעות בבית ה"רביטה", האגודה למען ערביי יפו, וגרמה נחת רוח לקוראיה הרבים. פעילי האגודה עברו בקרב חברי הקהילה ואספו חתימות של 300 תושבים שדרשו את החלפת מנהל הפרויקט שהונחת עליהם.

עיריית תל אביב ניסתה תחילה להשיב מלחמה. ראש העיר שלמה להט הורה למר בן בסט להגיש על חשבון העירייה תביעת דיבה נגד אשתי ונגד העיתון על הכפשת שמו. אך התביעה, שהחלה בקול תרועה רמה, הסתיימה בדממה דקה לאחר שהגשנו למר בן בסט שאלון ובו 215 שאלות שחייבו אותו להסביר סדרה

אין סופית של מעשי שחיתות ונבלה. מנהל הפרויקט נכנע ללא קרב ומחק את תביעתו.

אינני יודע מדוע ולמה, אך זמן לא רב לאחר מכן מר בן בסט הועבר מתפקידו, והקריירה המטאורית שלו הגיעה לסיומה. כל נפגעי הפרויקט פוצו בשיפוץ מחדש של בתיהם המתקלפים.

פגשתי שוב את מיודענו בן בסט תשע שנים לאחר מכן, כשעלה על דוכן העדים במשפט שהגשתי לבסוף נגד חברת חלמיש. האיש חזר בעדותו על סיפורי הבדים שהופיעו במכתב הדיבה הזכור לטוב שקיבלתי מחלמיש, אך הפעם הביא כאסמכתה לאמיתות סיפוריו את דברי מהנדס העיר תל אביב, מר יוסקוביץ', הזכור אף הוא לטוב: "זה לא רק אני, תלכו תבררו בעיריית תל אביב אצל מהנדס העיר, זה פרשיות שחוזרות על עצמן..."

אך על משפט זה, הראשון בסדרת משפטיי, ובעיקר על פסק הדין המוזר של השופטת השלום הנכבדה חנה ינון, ידובר בפרק הבא.

פסק דינה של שופטת השלום חנה ינון

אמת

כל שופט היושב בדין חייב לדעת מה היתה השתלשלות האירועים שהובילה את הצדדים אל בית המשפט. הכרת עובדות יסוד אלה היא תנאי הכרחי למשפט צדק. במקרים פשוטים, כמו זה שלפנינו, זה בעצם גם תנאי מספיק. במקרה זה העובדות מדברות בעד עצמן ואינן מותירות מקום רב לסימני שאלה או ללבטים. עיקריו של הסיפור, לאחר ניפוי כל הפרטים המשניים והשוליים, כבר תומצתו כאן במילים קצרות: "נציגי חברה ציבורית פנו אלי ושכנעו אותי להפקיד בידיהם סכום כסף שאותו התחייבו להשקיע בשיפוץ דירתי, אך בסופו של דבר השאירו את כל כספי בקופתם בלי לבצע אף אחת מן העבודות שהתחייבו לבצע בדירה". אם תיאור זה נכון ומדויק, די בו כדי להכתיב פסק דין אחד ויחיד. עובדות יסוד אלה הן העיקר. כל השאר תפל.

כדי לבחון את פסק דינה של השופטת ינון על פי אמת המידה הראשונה שלנו, האמת, נציג מסכת עובדתית פשוטה זו באופן מעט מפורט יותר, נמחיש שלא היתה שנויה כלל במחלוקת, ונשווה בינה לבין ההנחות העובדתיות של פסק הדין. מאחר שתכליתו של מבחן ראשון זה היא בעיקר לברר אם השופטים אמנם קראו את אשר היה עליהם לקרוא ושמעו את אשר היה עליהם לשמוע, נציג כאן גם את הטענות המשפטיות העיקריות שהצדדים העלו בבית המשפט, וננסה לבדוק אם קיים דמיון כלשהו בין לבין האופן שבו הצטיירו בפסק הדין.

* * *

העובדות הרלוונטיות כבר הוזכרו כאן ברובן ב"סיפור המעשה":
 במאי 1989 פנו אלי נציגי חברת חלמיש, האחראית מטעם העירייה ומשרד השיכון לפרויקט השיקום ביפו, והציעו לי לשפץ באמצעותם דירה שרכשתי ברחוב אסף הרופא 6. על פי תנאי הפרויקט, השיפוצים היו אמורים להיעשות במימון משותף של בעלי הדירות ושל חלמיש, כשבעלי הדירות משתתפים בשליש מן העלות, והחברה בשני השלישים הנותרים. נציגי החברה הסבירו לי שחלקי בשיפוץ הבית יהיה 24,000 ש"ח, ושעלי לשלם לה את הסכום מראש. הוסבר לי גם שהשיפוצים יבוצעו

על פי מפרט טכני שחלמיש הכינה והגישה לקבלן, ושהתשלומים לקבלן יבוצעו על ידי חלמיש שתעביר לידיו הן את כספי הדיירים שיופקדו בידיה והן את כספי הציבור שהוחלט להקציבם לבניין. בסך הכול יושקעו בבניין 155,000 ש"ח, מהם 107,000 ש"ח מכספי הציבור. נאמר לי שהכספים ישולמו לקבלן בהדרגה לאחר ביצוע העבודות ולאחר שהדיירים ומפקח מטעם חלמיש יוודאו שאכן בוצעו כהלכה. 11 פריטים מתוך המפרט הטכני שחלמיש התחייבה לדאוג לביצועו נגעו ישירות לדירה שרכשתי. נערתתי להצעה המפתה והפקדתי בידי נציגי חלמיש את הסכום שנדרש ממני.

עם תחילת השיפוצים, עוד בטרם החלו העבודות בדירתי, התגלעו ביני לבין חלמיש מחלוקות לרוב. בין השאר לא שבעתי נחת מרמתו המקצועית של הקבלן כפרי שזכה במכרז. החלטתי שאינני רוצה שהקבלן הנ"ל יעבוד בדירתי, והודעתי זאת בכתב הן לאיש עצמו והן לחלמיש. בד בבד פניתי לחברה ודרשתי שתשלם את הסכומים הנקובים במפרט הטכני בסעיפים הנוגעים לדירתי לקבלן אחר שאותו אבחר בעצמי, לאחר שמפקח מטעמה יוודא שהעבודות אכן בוצעו. תביעתי התבססה על סעיפים בחוזה עם הקבלן כפרי שאפשרו לצמצם את היקף עבודותיו. חלמיש סירבה לעשות זאת והודיעה שתהיה מוכנה להעביר את כספי ואת הכספים הציבוריים שהוקצבו לעבודות אלה אך ורק לידי הקבלן כפרי. כתוצאה מעמדתה זו של חלמיש לא נעשו במסגרת הפרויקט כל עבודות בדירתי, והכסף שהפקדתי בידיה הנאמנות של החברה לצורך שיפוצים אלה נשאר ברשותה. לאחר שהפרויקט סיים את שיפוציו החיצוניים בבניין, שיפצתי את דירתי על חשבוני, לרבות כל העבודות שנכללו במפרט הטכני.

עילת התביעה העיקרית היתה אפוא אי-ביצועם של כל סעיפי המפרט הטכני הנוגעים לדירתי, סעיפים שעבורם שילמתי ושחברת חלמיש התחייבה לבצעם.

* * *

עיון שטחי במסמכי המשפט מלמד שעובדות היסוד היבשות הללו לא היו שנויות במחלוקת, ונציגי חלמיש לא ניסו כלל להכחישן:

שני העדים מטעם חלמיש, האדונים בן בסט ופובונזק, לא הכחישו שדמי ההשתתפות של הדיירים אכן הועברו לידי החברה מראש ושהיא זו ששילמה לקבלן את שכרו.¹ חלמיש לא התכחשה גם להתחייבותה המפורשת לבצע במלואן את כל

1 פרוטוקול המשפט, עמ' 54, 59, 116; תצהיר בן בסט, סעיף 28; ראו גם בכתב ההגנה המתוקן, סעיף 24.

העבודות הכלולות במפרט הטכני.² ולבסוף, נציגי החברה גם הודו שסעיפי המפרט שהיו אמורים להתבצע בדירתי אכן לא בוצעו, ושהכסף שנועד לכך נותר בקופתם.³ הצצה קלה וחטופה במסמכי התביעה מלמדת ש-11 מתוך 12 פריטי השיפוץ שתבעתי את חברת חלמיש בגין אי-ביצועם נכללו במפרט הטכני.⁴ עילת תביעה עיקרית זו הוסברה במילים ברורות בכל מסמכינו.⁵

* * *

עד כאן העובדות כהווייתן, עובדות שכאמור איש לא כפר בהן, איש לא הכחיש אותן, איש לא חלק עליהן ואיש לא התווכח עליהן. כיצד, לעומת זאת, הצטיירו העובדות הרלוונטיות בעיני השופטת?

פסק הדין אינו מותיר ספק שהשופטת ראתה לנגד עיניה תמונת מציאות הפוכה לחלוטין מזו שתוארה זה עתה. תמונה זו נראית אולי במבט ראשון מעורפלת במקצת, אך לאחר מאמץ קל אפשר להיווכח שפסק הדין כולו, מראשיתו ועד סופו, נשען בעצם על שתי הנחות עובדתיות פיקטיביות שהשופטת ראתה אותן כברורות ומובנות מאליהן: ראשית, ששילמתי את דמי השיפוצים לקבלן כפרי ולא לחלמיש, ושנית, שתבעתי את חלמיש בגין עבודות הכלולות רק בחוות הדעת האדריכלית שנמסרה לי ולא במפרט הטכני. במילים אחרות, כפי שכבר כתבתי כאן, השופטת לא הבינה מי שילם כסף למי, על מה ולמה אני תובע, ומה בכלל אני רוצה מחברת חלמיש.

שתי הנחות עובדתיות דמיוניות אלה הן המפתח לפיענוח פסק הדין כולו, והן שהופכות אותו למסמך בעל משמעות ופשר. בלעדיהן לא ניתן להבין דבר.

כאמור, השופטת לא טרחה בדרך כלל לציין את ההנחות הללו שנראו לה כברורות ומובנות מאליהן, אך מדי פעם הן בכל זאת מבצבצות אל פני השטח ונאמרות במילים מפורשות. כך למשל אנו קוראים בסעיף 10: "...מאחר שלטענתם פריטי שיפוץ אלה ונוספים להם לא בוצעו כפי המובטח בחוות הדעת האדריכלית, מבקשים הם החזר... עבור שיפוצים שמימנו, לגירסתם, ממקורותיהם הפרטיים, בנוסף לסך 12,000 ש"ח ששילמו לקבלן בשנת 1989". או בסעיף 70ה': "...ואין

2 כתב ההגנה המתוקן, סעיף 38; תצהיר בן בסט, סעיפים 19, 21, 27, 6/1, 8/1; תצהיר פובונזק, סעיפים 12, 14, 26.3; פרוטוקול המשפט, עמ' 65-66, 102; סיכומי הנחבעת, סעיפים 8-9, 12, 19, 41.

3 פרוטוקול המשפט, עמ' 84, 85, 86, 88, 116, 117, 118, 120.

4 המפרט הטכני; כתב התביעה המתוקן, סעיף 50; תצהיר עדות ראשית, סעיף 42; סיכומי התובעים, סעיף 5.

5 כתב התביעה המתוקן, סעיפים 42-47; תצהיר עדות ראשית, סעיפים 35-40; סיכומי התובעים, סעיפים 42-47.

לדרוש מן הנתבעת השקעת כספי שיפוץ שלא נכללו בחוזה, שלא בצורה שוויונית, בהשוואה לשאר הדיירים אשר לא ביקשו ולא דרשו מעולם מאומה מעבר למפרט המחייב בחוזה".

השופטת לא פקפקה לרגע ששילמתי את דמי השיפוצים לקבלן כפרי, אך קיימת בפסק הדין עמימות כלשהי בעניין גובה הסכום ששילמתי לו כביכול. על פי סעיפים 9, 10 ו-68 בפסק הדין, אפשר לכאורה להבין ששילמתי לו 12,000 ש"ח. כאמור, לאמיתו של דבר שילמתי תמורת השיפוצים 24,000 ש"ח לחלמיש ואפילו לא פרוטה אחת לקבלן. איהבנה זו של השופטת נבעה ככל הנראה מן הטענה החוזרת ונשנית של חלמיש ש"ערכם הריאלי" של 24,000 השקלים ששילמתי לה היה 12,000 ש"ח בלבד, משום שכמו כל שאר משתתפי הפרויקט קיבלתי הלוואה בתנאים נוחים מבנק למשכנתאות.⁶

ההנחה המוטעית שהדיירים שילמו את חלקם לקבלן ישירות השתקפה גם בהתבטאויות של השופטת במהלך המשפט. השופטת סברה שהקבלן קיבל את שכרו משני גורמים, 70 אחוז מחלמיש ו-30 אחוז מן הדיירים, והדיאלוג הבא בינה לבין מנהל הפרויקט מלמד שנאחזה בתמונת מציאות זו בעקשנות, ולא היתה מוכנה לוותר עליה, גם כשהוסבר לה במילים ברורות שאין בה ממש:

שופטת: למי אתם משלמים את ה-70 אחוז?

ת. למי אנחנו משלמים את זה? לקבלן שמבצע את העבודות.

שופטת: זאת אומרת, אם יש קבלן ששמו כפרי, ממי הוא מקבל את שכרו, משני גורמים, פעם מחלמיש...

ת. לא, כל הכסף מתנקז, גם של הדיירים וגם של המדינה לתוך קופת חלמיש, והיא אחר כך חילקה את... שילמה את הכסף.

שופטת: באיזו יחסיות?

ת. לפי חשבונות שמוגשים ולפי אישורים שניתנים.

שופטת: לא הבנתי.⁷

ואם לא די בשתי שגיאות אלה, סעיף 66 בפסק הדין משקף עוד טעות לגבי עילת התביעה. על פי האמור שם, השופטת סברה לתומה שתבעתי מחלמיש גם החזר על הוצאות שנגרמו לי בשל איכותם הירודה של השיפוצים שנערכו בבניין, למרות שבכתב הסיכומים הבהרנו חדמשמעית שאנו מוותרים על סעיף זה בתביעתנו ותובעים אך ורק בגין עבודות שלא בוצעו.⁸

⁶ ראו למשל תצהיר בן בסט, סעיף 29; סיכומי הנחבעת, מבוא.

⁷ פרוטוקול המשפט, עמ' 59.

⁸ ראו סיכומי התובעים, סעיף 6. על פי דרישת השופטת, כתב הסיכומים שלנו היה מסמך קצר למדי שכלל 5 עמודים בלבד. פרוטוקול הדיונים, שהתבסס על הקלטה, מלמד שהשופטת

* * *

עיון במסמכי המשפט מרמז שתמונת מציאות מעוותת זו, שלא היתה לה כל אחיזה בגרסאות הצדדים, לא נולדה יש מאין. ההנחה המוטעית ששילמתי כסף לקבלן ולא לחלמיש נבעה ככל הנראה ממאמצים כנים של השופטת לפענח את ההסכמים שנחתמו ביני לבין חלמיש. עניין זה יוסבר בהרחבה בפרק הבא, שיישא את הכותרת "חוק".

אשר להנחה השגויה השנייה, שתבעתי בגין עבודות שאינן כלולות במפרט, כאן ראוי אולי לנהוג במידת הרחמים ולאפשר לשופטת ליהנות מנסיבות מקלות. עיקר הוויכוח שהתנהל בפני השופטת אכן התמקד בשיפוץ הגג – הפריט היחיד בכתב התביעה שלא נכלל במפרט הטכני אלא רק בחוות הדעת האדריכלית שהוגשה לי עם הצטרפותי לפרויקט. לא ראינו צורך להרחיב את הדיבור על השיפוצים הכלולים במפרט הטכני, מן הטעם הפשוט שחלמיש כלל לא התכחשה להתחייבותה הברורה לבצעם. קרוב לוודאי שהאנרגיה הרבה שהושקעה בוויכוח על השאלה השולית של מעמד חוות הדעת האדריכלית, שנגע רק לפריט אחד מתוך 12 פריטי התביעה, היא שהסיחה את דעתה של השופטת מכל 11 הפריטים האחרים, והיא שנטעה בראשה את הרעיון חסר השחר שתבעתי את חלמיש אך ורק בגין עבודות שיפוץ שנכללו בחוות הדעת האדריכלית ולא במפרט הטכני.

הצצה קלה במסמכי התיק מלמדת גם שחלק ניכר מן הוויכוח בין הצדדים הוקדש לעניין שחזור העמודים הדקורטיביים בחזית הבניין, הפריט היחיד שחלמיש התכחשה להתחייבותה לבצעו למרות שנכלל במפרט הטכני. אפשר שעובדה זו תרמה אף היא את חלקה לאי־הבנת עילת התביעה.

מכל מקום, תהא הסיבה אשר תהיה, בסעיף 10 בפסק הדין אנו מוצאים את המילים האלה: "התובעים טוענים כי על פי חוות דעת אדריכלית אשר הוגשה לעיונם ע"י 'חלמיש' במהלך המשא ומתן עימה, הרי שהשיפוץ צריך היה לכלול פריטים שונים ובעיקר שיפוץ גג הבית ובנייתו מחדש וכן שיחזור של עמודים ארכיטקטוניים בחזית בצורה דקורטיבית מעוגלת".

ניתן אפוא לסכם ולומר שעם כל הרצון שלא להחמיר עם השופטת ינון שלא לצורך, אין כנראה מנוס מן המסקנה הבלתי נמנעת שנכשלה כישלון חרוץ במבחן הראשון שהצבנו כאן – מבחן ידיעת האמת העובדתית.

ביקשה מן הצדדים עשר פעמים במהלך המשפט לשמור את טענותיהם לסיכומים. בעמ' 14, שורות 24-25, היא אף אמרה "האמת תתברר בדרך של חקירה ראשית, של חקירה נגדית, היא תתברר בסיכומים". אף על פי כן, פסק דינה מלמד שלא טרחה לקרוא את סיכומיי.

חוק

כאמור, עובדות היסוד בתיק זה לא היו שנויות במחלוקת: חלמיש נטלה ממני כסף לצורך ביצוע שיפוצים בדירתו, ובסופו של דבר לא ביצעה אותם. מטבע הדברים, כשאין בין הצדדים מחלוקת עובדתית, הוויכוח ביניהם מתמקד בטענות משפטיות. אך ברור גם שבמקרים פשוטים כגון אלה, עובדות היסוד הן שצריכות להכריע את הכף. ברור שבמדינה מתוקנת כארצנו, התנהגות כגון זו שתוארה כאן אינה רק מעשה של חוצפה ושרירות לב אלא גם מעשה בלתי חוקי שאי אפשר להכשירו בנימוקים משפטיים.

באותה מידה ברור גם שאילו התמונה העובדתית שהשופטת ראתה לנגד עיניה היתה אכן נכונה, כי אז התנהגותה של חברת חלמיש היתה כשרה וחוקית, ותביעתו חסרת בסיס משפטי. אילו באמת שילמתי כסף לקבלן ולא לחלמיש, הייתי אכן אמור לתבוע אותו ולא את החברה, כפי שקבעה השופטת בהיגיון רב בעמוד האחרון של פסק הדין: "ראוי היה לתבוע בעת הרלבנטית, לו חפצו התובעים בברור תביעתם כנגד הנתבע הנכון, את הקבלן מר כפרי" (סעיף 70ד' בפסק הדין). ניתן כמעט לומר שפסק דינה השגוי לא נבע מניתוח משפטי מוטעה, אלא פשוט מאידיעת העובדות...

* * *

עם זאת, משפטים מתנהלים כמובן על פי החוק ומחייבים שימוש בטענות משפטיות. חלמיש ניסתה אפוא לתרץ את התנהגותה המבישה בנימוקים משפטיים, והסבירה שנאלצה להחרים את כספי משום שהמערכת החוזית שנכרתה בינינו אסרה עליה לצמצם את עבודותיו של הקבלן ולהעביר את הסכומים המיועדים לכך לקבלן אחר.⁹ אנחנו לעומת זאת טענו שהמערכת החוזית כללה סעיפים מפורשים המתירים העברות מסוג זה, ואף הבאנו מסמכים המעידים שחלמיש נהגה כך במקרים אחרים.¹⁰ זו היתה המחלוקת המשפטית העיקרית בתיק זה; כל שאר הטענות המשפטיות נגעו לעניינים שוליים.

השופטת ינון, שכאמור לא העלתה בדעתה שהפקדתי סכום כסף כלשהו בידי חלמיש, לא הבחינה כלל בקיומה של מחלוקת זו, ולא הזכירה אותה בנימוקי פסק הדין ולו ברמז. אך לזכותה ייאמר שגם אם לא הבינה על מה בדיוק התווכחו בפניה שלוש שנים תמימות, אין ספק שהבינה היטב שקיימת בתיק מחלוקת משפטית

⁹ מכתבו של עמוס רוזין לעורך דין שפירא; תצהיר בן בסט, סעיף 35-37; תצהיר פובונוק, סעיפים 33-35; פרוטוקול המשפט, עמ' 88, 120; סיכומי הנתבעת, 45-47.

¹⁰ כתב התביעה המתוקן, סעיפים 28, 42-48; תצהיר עדות ראשית, סעיפים 35-40, ת/16א, ת/16ב; סיכומי התובעים, סעיפים 5-10, 28-34.

כלשהי. פסק דינה ניתח אפוא ניתוח מדוקדק את המערכת החוזית שנכרתה בין הצדדים והסיק ממנה מסקנות מרתקות.

בטרם נאמר משהו על מסקנות אלה כדאי אולי להזכיר בקצרה שהמערכת החוזית שניתח פסק הדין כללה שני מסמכים, שניהם הסכמים אחידים שנוסחו על ידי חברת חלמיש. ההסכם האחד, שנחתם בין הדיירים לבין חלמיש, שיקף בראש ובראשונה את התחייבותה של החברה להעביר לצורך השיפוצים את מלוא כספי הציבור שהוקצבו לתכלית זו – 107,000 ש"ח.¹¹ ההסכם האחר, שכונה "החוזה העיקרי", נחתם בין הדיירים לקבלן ונועד בעיקר להגדיר את התחייבויותיו של הקבלן כלפיהם. הסכם זה כלל גם את המפרט הטכני שהכינה חלמיש.¹² ההסכם בין הדיירים לקבלן כלל גם נספח קצר שהתיר להם לצמצם את היקף עבודתו מבלי שתהיה לו זכות לתבוע על כך פיצוי (סעיפים 5 ו-6 בנספח). שני ההסכמים הדגישו שההתקשרות בין הדיירים לקבלן היא ישירה, ושחלמיש אינה אחראית למחדליו.

השופטת ניתחה את שני ההסכמים הללו בכובד ראש (סעיפים 14-23), ציינה בסיפוק שלשונם ברורה ונהירה, וקבעה ש"יש לפרש החוזים דנא לפי לשונם הברורה באופן זה שאינם מקימים כל יריבות בין התובעים לבין הנתבעת חלמיש", או בלשון בני אדם – שהייתי צריך לתבוע את הקבלן ולא את חלמיש. היא הסבירה שביססה פרשנות זו על הרישא של סעיף מרכזי בחוק החוזים, הלא הוא סעיף 25(א), שלפיו: "חוזה יפורש על פי אומד דעתם של הצדדים כפי שהיא משתמעת מתוך החוזה, ובמידה שאינה משתמעת ממנו – מתוך הנסיבות" (סעיף 22). כשירות לדוברי עברית פשוטה אוסיף בסוגריים ש"אומד דעתם של הצדדים" פירושו הכוונה המשוערת שלשמה הם כרתו ככל הנראה את החוזה.

השופטת ינון צדקה לחלוטין. לשונם של שני ההסכמים שקראה היתה אכן ברורה כשמש. ואף על פי כן לא היה בה כדי ללמד דבר וחצי דבר על "אומד דעתם של הצדדים". אף אחד משני הסכמים אלה לא הזכיר את העובדה המכרעת שהדיירים הפקידו את דמי השתתפותם בידי החברה מראש, ושהיא זו שהיתה אמורה לשלם לקבלן את כל שכרו. נהפוך הוא; החוזה העיקרי אף כלל התחייבות מפורשת מצד הדיירים דווקא לשלם 155,000 ש"ח לקבלן (סעיף 25). משקיף מן הצד שאינו בקיאה בנסיבות היה עשוי בהחלט להתרשם שמדובר למעשה בהסכם בין הדיירים לקבלן לבצע את שיפוצי המפרט הטכני תמורת 155,000 ש"ח, ובהתחייבות של חלמיש להעניק להם 107,000 ש"ח כהשתתפות במימון. למותר לציין שלאמיתו של דבר המצב היה הפוך. כוונתם הברורה של הצדדים היתה להתחייבות של חלמיש לשלם לקבלן 155,000 ש"ח תמורת ביצועו של המפרט הטכני, ולהתחייבות של הדיירים

11 הסכם מיום 28.5.89.

12 הסכם מיום 30.5.89; המפרט הטכני.

להעניק לה 48,000 ש"ח כהשתתפות במימון. התחייבות זו של הדיירים לא הוזכרה בשני המסמכים מן הסיבה הפשוטה שדמי השתתפותם כבר שולמו מראש ותועדו במסמכים אחרים.

אין בכוונתי להפוך כאן יתר על המידה בתעלומה הפסיכולוגית מהיכן נטלה השופט את הרעיון המופרך ששילמתי לקבלן ולא לחלמיש, אך דומה שהאידאולוגיה הפרשנית הפשטנית המבצבצת מסעיפים 22 ו־23 של פסק דינה נותנת בידנו קצה חוט. קריאת סעיפי פסק הדין שהוקדשו לניתוח ההסכמים (סעיפים 21-14) יוצרת רושם חזק שהשופט גזרה מלשונם הברורה של הסכמים אלה לא רק את הנחותיה לגבי "אומד דעתם" של הצדדים אלא גם את הנחותיה לגבי הנסיבות העובדתיות. מכל מקום, ברור שלא יכלה ליטול את ההנחה העובדתית המוטעית ששילמתי לקבלן משום מקור אחר, שכן איש לא טען טענה מעין זו בפניה מעולם. יש להניח שהמחוקק שניסח את חוק החוזים לא ראה לנגד עיניו שופט שאינו מכיר את עובדות היסוד של התיק שהובא להכרעתו. השכל הישר אומר שקריאת הסכמים שנחתמו בין הצדדים, ותהא מעמיקה ולמדנית ככל שתהיה, אינה יכולה לשמש תחליף ללימוד העובדות. איננו יכולים לנחש מה יכולות להיות כוונותיהם של צדדים לחוזה בלי לדעת מאומה על הנסיבות החיצוניות. השופט ינון עצמה מצטטת קטע קצר מספרה של פרופ' גבריאלה שלו "דיני חוזים" האומר זאת במפורש:

על פי הוראת הסיפא של סעיף 25(א) נעשית הפניה אל הנסיבות רק כאשר מן החוזה לא משתמעת באורח חדמשמעי דעתם של הצדדים. במצבים שבהם נתקל הפרשן במבוי סתום, כאשר לשון החוזה משתמעת לשתי פנים, או שהוכח כי אינה משקפת את כוונת הצדדים – ניתן לפנות אל הנתונים הלב־ניסוחיים. בהעדר השתמעות ברורה מתוך החוזה לדעתם של הצדדים, הנסיבות החיצוניות לטקסט החוזי הכתוב הן מקור לגיטימי להתחקות אחר דעתם של הצדדים (שם, עמ' 303).

משפט המפתח כאן הוא זה המחזיר אותנו לנסיבות החיצוניות כאשר "הוכח כי (לשון החוזה) אינה משקפת את כוונת הצדדים". ההיגיון הבריא אומר שכדי להבחין שלשון החוזה אכן אינה משקפת את כוונת הצדדים עלינו להכיר תחילה את הנסיבות החיצוניות. הרישא של סעיף 25(א) בחוק החוזים שעליו הסתמכה השופטת, שלפיו יש ללמוד על כוונת הצדדים מלשון החוזה, יוצא אפוא מן ההנחה שהנסיבות הרלוונטיות ידועות ולא נובע מהן שהניסוח אינו משקף את רצון הצדדים. העיקרון הפרשני שאימצה כאן השופטת ינון בבלי משים העמיד אפוא את ההיגיון של חוק החוזים על ראשו. במקום לפרש את לשון החוזה על פי הנסיבות החיצוניות היא ניחשה את הנסיבות החיצוניות על פי לשונו של החוזה.

השכל הישר גם אומר שאי-אפשר לעמוד על כוונותיהם של שני הצדדים על פי חוזה שנוסח על ידי צד אחד בלבד. העיקרון הפרשני המוצא את ביטויו בסעיף 25(א) מבוסס כמובן על ההנחה שהחוזה שבו מדובר הוא תוצאה של משא ומתן, וששני הצדדים היו שותפים לניסוחו. אך שני ההסכמים שנותחו בפסק הדין היו חוזים אחידים שנוסחו על ידי חלמיש והובאו לחתימת תושבי השכונה בבחינת כזה ראה וקדש. החלק היחיד במערכת החוזית ששיקף באמת ובתמים את רצונם היה הנספח המתיר להם לצמצם את היקף עבודתו של הקבלן, שצורף להסכמים בעקבות התלונות הרבות על טיב השיפוצים. השופטת ינון לא הזכירה בפסק דינה כלל את העובדה שמדובר בהסכמים אחידים. לעומת זאת היא נזפה בי כשצייתי לתומי באולם בית המשפט ש"החתימו" אותי על המסמכים.

ש. האם עובר להתקשרות, תנאי ההתקשרות עם חלמיש ואו עם הקבלן, נאמר לך שההתקשרות עם הקבלן היא על אחריותכם, על אחריות הדיירים?...
 ת. אין ויכוח על זה שבמסמכים שהחתימו אותי עליהם...
 שופטת: סליחה, מה פירוש המילים 'החתימו אותי עליהם'. אדוני מרמוז שמאן דהוא הזמין את אדוני למשרדי חלמיש והחתיים את אדוני? אדוני יכול להתבטא בפשטות. המסמכים שחתמתי. איש לא החתיים את אדוני. זה יוצר קונוטוציה שאדוני הוזמן מהרחוב והוחתם.
 ת. לא, לא.

שופטת: אז אדוני מתבקש לומר מעתה ואילך – מסמך שחתמתי.¹³

מכל מקום, כהדיוט גמור בתורת המשפט, המוכן ללמוד תורה מפי כל אדם ובלבד שיאמר דברי טעם, הכרתי טובה לשופטת על השיעור הבסיסי בדיני חוזים שקיבלתי ממנה וביססתי על הציטוטים המאלפים שמצאתי בפסק הדין את ערעורי. הסברתי שלפנינו מקרה מובהק שבו הוכח שלשון החוזה אינה משקפת את כוונת הצדדים ושיש לפרשו על פי הנסיבות. מאחר שכספם של הדיירים הופקד בקופתה של חלמיש מראש, ברור לחלוטין שכוונת הצדדים בסעיפים המתירים לדיירים לצמצם את עבודותיו של הקבלן היתה לאפשר להם להורות לחלמיש להעביר את הכספים המיועדים לכך לידי קבלן אחר.

* * *

השופטת הסיקה מקריאת ההסכמים גם שתי מסקנות נכונות. היא קבעה בצדק רב ששני ההסכמים שקראה מחייבים את חלמיש לבצע אך ורק שיפוצים הכלולים

13 פרוטוקול המשפט, עמ' 17.

במפרט הטכני, ושאינם מטילים עליה כל אחריות לאיכותם הקלוקלת של השיפוצים. אך מאחר שלא ידעה על מה ולמה תבעתי את חלמיש, היא לא הבינה את משמעותן הברורה של שתי מסקנות נכונות אלה. אילו ידעה שתבעתי את חלמיש על אי-ביצועו של המפרט הטכני ולא על איכות השיפוצים, יש לשער שהיתה מקבלת את תביעתי במקום לדחותה. גם במקרה זה, הכרעותיה השגויות לא נבעו מניתוח משפטי מוטעה, אלא בסך הכול מאי-ידיעת העובדות האלמנטריות. תמו הערותינו המשפטיות, ואנו עוברים לאמת המידה האחרונה שלנו – הצדק.

צדק

לכאורה, הדיון שלנו היה צריך להסתיים כאן. פסק דין המעניק הכשר להפרת הסכם ולפגיעה בזכויות היסוד של אזרח אינו יכול כמובן להיות צודק, ואין צורך להכביר על כך מילים. ברור לחלוטין שבית המשפט חייב להגן על החוק ולא על גופים ציבוריים הדורסים אותו ברגל גסה, וכל מילה נוספת מיותרת. למרבה המזל, השופטת הנכבדה הצילה אותי מן הצורך המביך להודות שאין לי בעצם שום דבר חדש לאומרו. היא לא הסתפקה בדחיית תביעתי הצודקת ותיבלה את פסק הדין בכמה הערות בלתי צפויות שנתנו לי הזדמנות להוסיף לניתוח זה עוד כמה מילים.

* * *

כפי שכבר תואר כאן ב"סיפור המעשה", גם אנשי חלמיש בשנת 1989 לא הסתפקו בדחיית תביעתי הצודקת ותיבלו את תשובתם בגידופים ובהאשמות שווא. יתרה מזו, כנהוג לעתים בארצנו, נציגיהם אימצו קו דומה גם במהלך המשפט ותיארו אותי בכל מסמכיהם כאיש עתיר נכסים שהסתנן לפרויקט שנועד לעניי יפו חסרי הישע כדי לחלוב את הקופה הציבורית ולגרוף רווחי נדל"ן. הפסוק שבו בחרו לפתוח את כתב סיכומיהם מתמצת את כל תורתם זו על רגל אחת: "עניינה של התביעה דן, בהתעשרותם של התובעים כתוצאה ממתן כספי ציבור אשר נועדו להיטיב עם אוכלוסייה נזקקת שהתגוררה בבניין בו רכשו התובעים דירה לצרכי השקעה".¹⁴ הגדיל לעשות מכולם אליק בן בסט, מנהל הפרויקט לשעבר. הוא לא הסתפק בדמגוגיה פופוליסטית כללית, וחזר מעל דוכן העדים בלהט רב על המוטיבים המרכזיים של מכתב הדיבה ששלחה לי חלמיש ב־1989, שחובר ככל הנראה על־ידו.

14 סיכומי הנתבעת, מבוא. ראו גם מכתבו של עו"ד וייל לפרקליטי חלמיש 11.9.96; כתב הגנה מתוקן סעיפים 7, 56; תצהיר בן בסט, סעיפים 9, 39-43; סיכומי הנתבעת, סעיפים 25, 48, 50, 53.

כפי שכבר הזכרנו ב"סיפור המעשה", הוא הביא כאסמכתה לאמיתות שקריו את מהנדס העיר מר יוסקוביץ'. אגב, שבוע לאחר עדותו של בן בסט התפרסמה במקומו "תל אביב" התנצלותו של אותו יוסקוביץ'.¹⁵

עלי להודות שלא העליתי בדעתי שהשופט תתייחס ברצינות ל"קו הגנה" זה, הנראה לכל עין בלתי מזוינת מופרך על-פניו. אחרי ככלות הכול, נציגי חלמיש לא הכחישו שהחברה פנתה מיזמתה לכל תושבי השכונה, ללא קשר למצבם הכלכלי, והציעה להם להצטרף לפרויקט. היא פנתה לא רק לאנשים ש"זכו מן ההפקר" משום שגרו בבניינים שדייריהם האחרים היו נוקקים, וכללה בפרויקט גם בניינים שכל דייריהם היו מבוססים כלכלית.¹⁶ כיצד ייתכן אפוא שחברה ציבורית תשכנע אזרח להצטרף לפרויקט, תגבה ממנו תשלום מראש, ולאחר מכן תחרים בשירות לב את כספו בטענה שהצטרף לפרויקט שלא נועד לו?

כדי להמחיש את התנהגותה המחפירה של חלמיש כלפיו, צירפנו למסמכי התביעה את מכתב הגידופים שקיבלנו ממנה בשנת 1989 שראינו בו מכתב דיבה מובהק המדבר בעד עצמו ומעיד כאלף עדים על כותבו. תביעתנו התמקדה אמנם בראש ובראשונה בהפרת ההסכם שנחתם עמנו, אך כמשקל נגד למחמאות שחלקו לי נציגי חלמיש במהלך המשפט ראיתי צורך להביא לידיעת השופט את הסיבה האמיתית שבעטיה התמהמהתי בהגשת התביעה. בהנחה ששופטי ישראל קוראים בעיון את הסיכומים הקצרים המוגשים להם בסוף כל משפט, ביקשתי אפוא מפרקליטי לפתוח את סיכומיהם במילים אלה:

בתקופת הסכסוך נשוא התביעה עמדו התובעים בראש עמותה בשם יפו יפת ימים שניהלה מאבק ציבורי חריף כנגד מדיניותה ותכניתיה של עיריית תל אביב באזור מדרון יפו. כשנציגי פרויקט השיקום (מטעם משרד הבינוי והשיכון ועיריית תל אביב) הציעו לתובעים להשתתף בפרויקט, לא העלו התובעים בדעתם שפעילותם הציבורית תשפיע על יחסם של מנהלי הפרויקט כלפיהם, אך עד מהרה נוכחו בטעותם. התובעים ימנעו מלפרט הדברים מפאת חוסר רלוונטיות לתביעה העיקרית, אך סירוב הנתבעת מטעם הפרויקט לעמוד בהתחייבותיה היה רק חלק ממסכת התנכלויות ארוכה ובכלל זה מכתב השמצה שסומן בתיק המוצגים כנספח ת/12... בעקבות עובדות שנגלו לתובעים בתקופת הסכסוך הם פתחו במאבק ציבורי ותקשורתי כנגד דרך ניהולו של הפרויקט... כדי למנוע לזות שפתיים שמאבקם

15 פרוטוקול המשפט, עמ' 60, 63, 64, 86, 89, 90. "מהנדס העיר לכלכך והתנצל", מקומון "תל אביב", ידיעות אחרונות, 6.3.98.

16 ראו למשל פרוטוקול בית המשפט, עמ' 53 62f.

הציבורי נובע מאינטרסים אישיים, הם נמנעו מהגשת תביעה כספית כנגד הפרויקט באותה תקופה.¹⁷

השופטת אכן גילתה עניין רב בסיבה האמיתית לשיהוי בהגשת תביעתי וייחודה לנושא זה את הפרק הארוך ביותר בפסק הדין. המסקנה המדהימה שאליה הגיעה בפרק זה היתה אולי הסיבה האמיתית לכך שלא השתהיתי בהגשת ערעורי. הפרק שהוקדש לעניין השיהוי ניתח את ההתכתבות בין הצדדים בתקופת הסכסוך וציטט ממנה בהרחבה. להפתעתנו הגמורה השופטת ציטטה גם את מכתב הדיבה שציירנו למסמכינו, שאותו הגדירה משום מה כמסמך מטעם חלמיש והובא בפסק הדין מראשיתו ועד סופו בלי להשמיט ממנו מילה ופסיק (סעיף 39). ההפתעה נבעה לא מעצם הציטוט אלא מן העובדה שהשופטת ציטטה מכתב זה על כל שקריו כמשקף את האמת לאמיתה. בסופו של הפרק היא אף הסבירה שהעובדות שנחשפו לעינינו במכתב הן ככל הנראה הסיבה האמיתית לתביעתנו החצופה ולשיהוי בהגשתה:

מתוך שיהוי רב זה... התרשמתי כי התובענה אינה כנה – אלא, שלצערי, מהווה היא, כפי הנראה, אך חוליה נוספת ב'מאבק' התובעים כנגד 'חלמיש' ומנהלי פרויקט שיקום השכונות שלה בדרום תל אביב מטעמיהם שלהם, שחלקם נוגעים, כפי הנראה, עפ"י ההתכתבות דלעיל, לאי קבלת דירה נוספת, שלישית במנין, לרכישה מפרויקט השכונות ביפו (סעיף 57 בפסק הדין).

למותר להזכיר שוב שהאגדה שייחסה לי ולאשתי רכישת דירות על חשבון נזקקי יפו היתה אחת העלילות שמהנדס העיר מר יוסקוביץ' נאלץ להתנצל עליהן לבל תוגש נגדו תביעת דיבה. כמו כל שאר המחמאות שנכללו במכתב הגידופים שצוטט בפסק הדין, גם מחמאה זו אינה מגיעה לי. מעולם לא קיבלתי, או דרשתי לקבל, דירה כלשהי מפרויקט השכונות ביפו או מכל גוף ציבורי אחר, ודירת שני החדרים הרעועה שקניתי ברחוב אסף הרופא מגברת קשישה היתה הדירה היחידה שרכשתי מימי. גם מר בן בסט נאלץ להודות מעל דוכן העדים שלא ידוע לו על שום דירה אחרת שרכשתי אי פעם.¹⁸ אשר ל"מאבק" ביני לבין חלמיש, זה הסתיים לאמיתו של דבר כמה שנים לפני המשפט, ומנהלי החברה בעת המשפט לא היו מוכרים לי כלל. במאמר מוסגר, בלי להעיר הערות ובלי להסיק מסקנות נמהרות, ראוי לציין כאן עוד עובדה של מה בכך. מכתב הדיבה שצוטט בפסק הדין לא היה המסמך היחיד שהוגדר על ידי השופטת כמסמך מטעם הנתבעת המסומן באות "נ", אף שהוגש במקורו כחלק מן התביעה וסומן באות "ת". בסעיף 45 בפסק הדין כותבת השופטת

17 סיכומי התובעים, "בפתח הדברים".

18 פרוטוקול המשפט, עמ' 64.

בין השאר: "התובע עצמו צירף למוצגיו העתק הפרטיכל משיבה שנערכה ביום 1.6.89...". מן השימוש בביטוי "התובע עצמו", ומן העובדה שכל 8 המוצגים שצוטטו על ידה בסעיפים הקודמים של פסק הדין סומנו באות "נ", אנו למדים שהשופטת סברה בטעות שכל המוצגים הקודמים שציטטה הובאו במקורם על ידי חלמיש. לאמתו של דבר, 5 מתוך 8 מסמכים אלה הובאו אף הם במקורם על ידי "התובע עצמו", ואינם אלא מסמכים מתיק המוצגים של התביעה שצולמו חודש לאחר מכן על ידי חלמיש, על כל הפגמים ושרבוטי העט שקישטו אותם, והוגשו פעם נוספת כמסמכים מטעמה (נ/3 הוא ת/8, נ/5 הוא ת/7, נ/12 הוא ת/12, נ/15 הוא ת/11 ונ/17 הוא ת/16).

סעיף 57 לא היה המקום היחיד בפסק הדין שבו אימצה השופטת בעיניים עצומות, ללא פקפוק וללא בדיקה, את השמצותיה של חברת חלמיש שעמדו בסתירה גמורה לעובדות שחלמיש עצמה הביאה לבית המשפט. הערות דומות מופיעות גם בסעיפים 56, 68, 69, 70ה', המתארים אותי בניסוחים שונים כתחבולן חסר בושה המנסה לזכות בטובות הנאה שאינן מגיעות לו על חשבון תושבי יפו הדלים.

פרויקט שיקום יפו של סוף שנות השמונים, התגלמות הסיאוב, הבזבוז והזלזול באוכלוסייה, הצטייר, לעומת זאת, בפסק הדין כמפעל נאצל ומבורך שעשה מלאכת קודש, ניהל בקפדנות וביושר את כספי הציבור, והביא אור, תקווה וישועה לדיירי השכונות הנחשלות של יפו (סעיפים 2, 14, 68, 69, 70ה').

* * *

כפי שהסברתי בהערותיי על מבנה הספר, תחת הכותרת "צדק" בכוונתי לבדוק לא רק אם היושבים בדין הכריעו לטובת הצד הצודק, אלא גם אם שמרו על שאר הערכים שבית המשפט אמור להגן עליהם. שמו הטוב של בעל דין הוא אחד מערכים אלה. פסק דין המייחס לאדם מעשים נלוזים שלא עשה יכול לשמש אמצעי לפגיעה בכבודו עד יומו האחרון. לולי זכיתי בסופו של דבר בערעור על פסק הדין שתואר כאן, כל זב ומצורע היה יכול לצטט ממנו כל ימיי ולטעון שניסיתי לסחוט מן המדינה דירות שיועדו לעניים בלי שאוכל להשיב לו דבר. השופטת ינון, במחילה מכבודה, זלזלה אפוא בזכות יסוד ראשונה במעלה – כבוד האדם. על כן, למרבה הצער, עלי לומר שפסק דינה של השופטת ינון נכשל כישלון חרוץ גם במבחננו השלישי והחשוב מכול – מבחן הצדק.

אפילוג

על ערעורי על פסק דינה של השופטת ינון, שהוכתר בהצלחה רבה, כבר סיפרתי כאן בקווים כלליים בפרק ההקדמה שלנו.

כזכור, פסק דינה המרגיז של שופטת השלום הנכבדה הפיח בעצמותיי הנרפות רוח חיים ודרבן אותי לצאת לדרך לא נודעת. התחנה הראשונה שהמתינה לי בדרכי זו היתה השופטת המחוזית הילה גרסטל שהופקדה באותם ימים רחוקים על ההליך החשוב המכונה "קדם ערעור", ניסיון אחרון למצוא דרך קצרה יותר ליישור ההדורים. מצאתי את עצמי אפוא על ספסל עץ באולם צפוף, ממתין לתורי בין אחים לגורל. כשתיק "שדה נגד חלמיש" הגיע לאחר כשעה או שעתיים לראש הערמה, השופטת הנכבדה הציעה לנציג חלמיש ולי לנסות להגיע לפשרה, והזמינה אותנו לבוא לאולמה בעוד כעשרה ימים כדי לדווח על תוצאות מאמצינו.

איש פשרות מושבע אני מבטן ומלידה, ואף על פי כן התקשיתי לרדת לסוף דעתה של השופטת. תמיד סברתי לתומי שחברה ציבורית חייבת לעמוד בכל התחייבויותיה לאזרחי ישראל ולא רק בחלק מהן. הרי חברת חלמיש לא ביצעה אפילו אחת מ־11 עבודות השיפוץ שהתחייבה לבצע בדירתה, עבודות שעבורן שילמתי לה מראש – האם היה עלי לוותר על חלק מן המגיע לי? לאחר שהפכתי בדילמה זו ולא מצאתי לה פתרון, החלטתי להציע שחלמיש תשלם חלק מן הסכום המגיע לי לדיירים האחרים של הבניין. על פי תחשיב פשוט שכללתי בערעורי, פרויקט שיקום יפו רימה גם אותם כדבעי, וגם הם היו זכאים בעצם להחזר כספי לא מבוטל.

הצעתי הפופוליסטית והחובבנית לא זכתה לתשומת לב רבה. נציגי חלמיש הודיעו לי ולבית המשפט שהם אינם מוכנים לפשרה, והערעור המשיך בדרכו. הצדדים התבקשו להגיש "עיקרי טיעון" ולהתייצב בבית המשפט להשמעת טיעוניהם. 135 במרס, 2000, התייצבתי אפוא בבית המשפט המחוזי בתל אביב בפני השופט יהושע גרוס והשופטות אסתר קובו ומיכל רובינשטיין. מצדו השני של המתרס התייצב עו"ד אבנר ברק, איש משרד עורכי הדין שייצג את חברת חלמיש.

זה המקום לשבץ בו את העובדה חסרת החשיבות שדירתי השנויה במחלוקת ברחוב אסף הרופא 6 ביפו היתה מוכרת לעו"ד אבנר ברק היטב. בתקופה שבה התנהל משפטי הראשון בפני השופטת ינון התגוררה בה בשכירות אחותו, עו"ד אסתר ברק, בחברת בן זוגה רם לנדס. למיטב זיכרוני, השניים גם התחתנו שם בטקס צנוע, ושם גם נולד ילדם הראשון. אבנר ברק נמנע באותן שנים ממעורבות

במשפט והצטרף למערכה רק בשלב הערעור, לאחר שאחותו ובני ביתה שינו את כתובתם.

ישיבת הערעור לא ארכה זמן רב. הצדדים הציגו בקיצור נמרץ את עמדותיהם, והשופטים שאלו כמה שאלות הבהרה. לא התקשיתי להיווכח שכל שלושת השופטים – בניגוד גמור לשופטת הנכבדה שקדמה להם – מכירים את עובדות היסוד הפשוטות של התיק, ומבינים היטב מי שילם כסף למי, על מה ולמה אני תובע, ומה רצוני מחברת חלמיש. לאחר כחצי שעה התבשרנו שהישיבה הגיעה לסיומה, ושפסק הדין יישלח אלינו בבוא העת בדואר. בפסק הדין שכתבה השופטת קובו 15 באוגוסט 2000, נאמר בין השאר:

בנסיבות שלפנינו סבורני כי אכן במקרים שלא בוצעה עבודה על ידי קבלן ולא שולמה (לו) תמורה בגינה וכאשר העבודה הושלמה על ידי אחר, מוסמכת גם מוסמכת המשיבה להעביר כספים שנמצאים תחת ידה כנאמנת שני הצדדים ובסכומים הנקובים במפרט הטכני לידי הדיירים להשלמת העבודה. הדברים עולים הן מהסכמות הצדדים, הן מהוראות החוזים, הן מן הדין והן מן הישור, כהשבת כספים ששולמו ולא נוצלו, מתוך מטרת החוזה שעיקרו קופה משותפת, שיפוץ הבנינים והוצאת הכספים המשותפים לצרכי השיפוץ. בין אם הכספים צריכים להגיע לקבלן ובין אם יש צורך להעבירם לביצוע השיפוץ על ידי אחר.

...אשר על כן הייתי ממליצה בפני חבריי לקבל את הערעור ולחייב את המשיבה לשלם למערערים את הסכום שנקבע במפרט הטכני בגין אותם 11 פריטי שיפוץ שלא בוצעו על ידי הקבלן, נכון למועד חתימת החוזה בצירוף ריבית, הפרשי הצמדה מאותו מועד ועד לתשלום בפועל.

השופטת קובו אף הואילה למתוח ביקורת מרומזת על ההתבטאויות של השופטת ינון שהציגו אותי כשועל שמן וערמומי המנסה להיבנות ממצוקתם של אביוני יפו:

על פי העובדות שהובאו לפני בית המשפט קמא ולמעשה אין מחלוקת עליהן, המערערים הצטרפו לפרוייקט השיפוץ בהיותם בעלי דירה בשכונה הספציפית. שאלת יכולתם הכלכלית או במילים אחרות היותם בעלי 'חסרון כיס' כן או לא, לא היו תנאי להצטרפות להסכם. מעמדם הכלכלי והסוציאקונומי אינו רלבנטי כלל לדיון וטעה בית המשפט קמא שנגרר אחרי המשיבה לענינים כאלה ואחרים, ודי לי בהערה זו.

כפי שכבר סופר, חברת חלמיש סירבה להשלים עם פסק הדין החדש וביקשה לערער עליו בבית המשפט העליון. ב־11 ביוני 2001 החליטה השופטת טובה שטרסברג-כהן לדחות את עתירת חלמיש, ומשפטי הראשון תם ונשלם.

משפטי השני: עתירה מינהלית 116/97

סיפור המעשה

מכונת ראשונה עולה באש

ראו הוזהרתם, הפרשיה הבאה כוללת סממנים דרמטיים יותר, ומככבים בה שמות מוכרים יותר. אם האפיזודה הקודמת הזכירה לכם את "כלבוטק", האפיזודה הבאה תזכיר לכם בוודאי יותר את "סופרנוס".

אך תחילה כמה עובדות רקע אפורות במקצת אך חיוניות להבנת העלילה ומניעי הגיבורים: המאבק נגד תכנית מדרון יפו, שהוזכר קודם לכן, נועד לא רק למנוע את ייבוש הים ואת הרס החופים אלא גם לסכל את כוונת העירייה ומינהל מקרקעי ישראל לבנות יחידות מגורים רבות לאורך כל חוף ימה של יפו. אחת משכונות החוף שהיתה אמורה להפוך במסגרת תכנית מדרון יפו למגרש נדל"ן צפוף ומשגשג היתה שכונת מגוריי הנמצאת בטווח 100 מטר מן הים, על מצוק כורכר בפינה השמאלית התחתונה של מפת תל אביב-יפו, אזור המכונה במפות התכנון בשם "מבנן מגורים ב8". כוונתם המקורית של המתכננים היתה להוסיף לי ולשכניי זכויות בנייה בשפע, להתיר בנייה בכל המגרשים הריקים, ולייבש רצועת ים מול השכונה תוך כיסוי איי הסלע השטוחים (טבלות הגידוד, בשפה מדעית) המשמשים מוקד משיכה לדייגים, לצוללנים ולעופות נודדים.

כדאי להוסיף שפיסת החוף שמתחת לשכונה היא החוף הפראי האחרון שנותר בתל אביב רבתי, והשכונה עצמה, שבמרכזה קבוצה קטנה של בתים חדקומתיים צנועים ובעלי סגנון אחיד שנבנו על ידי חברה קבלנית מצרית עבור פקידים וקצינים בריטים, היא נכס אדריכלי ונופי שכל מתכנן רגיש ומרחיק ראות היה ממליץ בחום לשמור על אופיו.

דיירי השכונה התמהונים סירבו להתעשר, והתעקשו לוותר על זכויות הבנייה המופלגות ועל החוף המפואר שהוצעו להם. התנגדותם של עשרות מתושבי המקום לתכניות אלה בשנת 1987 היתה למעשה יריית הפתיחה במאבק על מדרון יפו, והחלטת ראש העיר לבטל את ייבוש הים מול השכונה היתה הישגו הראשון של מאבק זה. לאחר מכן, בשנת 1989, כשתכנית מדרון יפו הגיעה למועצה הארצית לתכנון ובנייה, הוחלט במליאת המועצה להקים ועדת משנה

מיוחדת בראשות האדריכל יהונתן גולני שתקיים דיונים מפורטים על עתידה של שכונה קטנה זו, הכוללת את הרחובות בת ים, יטבת וזכרון קדושים. הוועדה קיימה כמה ישיבות בהשתתפותנו, שמעה מומחים וערכה סיורים במקום, ובסופו של דבר אימצה את עמדתנו במלואה והחליטה בין השאר לאסור כל בנייה במגרשים הריקים בתחום 100 המטרים מקו המים, ולהועיד את רצועת הקרקע שמדרום לשכונה בתחום 100 המטרים לשטח ציבורי פתוח. בשנת 1993 התקבלה במועצה הארצית החלטה חשובה נוספת שהקפיאה את זכויות הבנייה הקיימות בבתים הקיימים בשכונה בתחום 100 המטרים מן הים, והיתה אמורה לסכל את כוונת היוזמים לשנות את אופיו של המקום. כל ההחלטות הללו נרשמו ושוורטטו בגרסתה הסופית של תכנית מדרון יפו והפכו לחלק מתכנית המתאר הארצית לחופים.

ייתכן שאני סתם חייזר שאינו מכיר את החיים עלי אדמות, אך באותם הימים הייתי משוכנע שבכך תמה הפרשה. חשבתי שאנחנו חיים עדיין במדינת חוק, ושהחלטות המועצה הארצית, שהושגו לאחר מאבק ציבורי ממושך, תקוימנה פחות או יותר כלשונן. לא העליתי על דעתי שעיריית תל אביב תעז להפר אותן לאור השמש ולהתנהג כאילו לא היו דברים מעולם.

אמונה ילדותית זו היא שהובילה אותי בדצמבר 1997 אל בית המשפט בפעם השנייה. שוב, כמו בפעם הקודמת, מטרתי היתה אחת ויחידה – לאלץ את הרשויות לקיים את החוק.

* * *

זה הזמן להעמיד דברים על דיוקם. אינני ומעולם לא הייתי איש קנאי המקפיד על קוצו של יוד. אינני מתקן עולם עקשן ואובססיבי שאינו נותן מנוח לסביבתו, וגם לא משוגע לדבר אחד שחוקי הבנייה בשכונות יפו בוערים כאש בעצמותיו. כלל וכלל לא. איש רך ונטול אדרנלין אני, אולי אפילו אדיש במקצת מן הממוצע. תנו לי רק כוס קפה הפוך חם וחזק עם הרבה קצף וקצת קינמון בשש בבוקר בבית קפה קטן וצפוף ביום חורף, ולא אבקש עוד דבר חוץ משטרודל תפוחי עץ. על כן, אם פניתי שוב לבית המשפט, היו סמוכים ובטוחים שהיתה לכך סיבה רצינית וכבדת משקל.

בניגוד לתביעתי הראשונה, פנייתי השנייה לבית המשפט לא נועדה להגן על זכויותי הפרטיות אלא למלא את מה שחשבתי על פי תפיסתי המיושנת לחובה אזרחית אלמנטרית. הפעם לא פניתי לערכאות כדי לכפות על רשות ציבורית לקיים הסכם שכרתה עמי, אלא סתם בשל התעקשות קפריזית שלא להיכנע לאיומים ולאלימות. אך כמו בפעם הראשונה גם הפעם לא הבאתי לבית המשפט

מקרה מסובך, עמוק כים וקשה להכרעה, אלא מקרה פשוט, ברור וחדמשמעי של שחיתות שלטונית והפרת חוק.

ההתחלה המינורית של פרשייה זו לא בישרה את ההמשך הסוער: באחד מימי ינואר 1997 הגיעו לביתי כמה שכנים, שזכרו את התעסקותי בענייני מדרון יפו כמה שנים קודם לכן, וביקשו את עצתי. הם סיפרו לי על קומה נוספת ההולכת ונבנית לנגד עיניהם בבית ברחוב בת ים 8 הנשקף מחלונות ביתם, ושאלו האם לדעתי הדבר מותר על פי החוק. אמרתי להם שעל פי החלטות המועצה הארצית המוכרות לי היטב הבנייה אינה חוקית, שכן הבית הנ"ל מצוי בתחום 100 המטרים מן הים, באזור שבו הוקפאו בשנת 1993 כל זכויות הבנייה. על פי התכנית הישנה, המכונה 689, שהמועצה הארצית לא התירה לעיריית תל אביב לחרוג מן הזכויות הנקובות בה, אסורה בבית זה כל בנייה פרט להוספת מטבח, אמבטיה או בית שימוש. על כן, אם הקומה הבלתי חוקית מפריעה להם, הם יכולים להודיע עליה לפקחי העירייה.

הבית שבו מדובר ברחוב בת ים 8 ביפו היה מבנה דלקומתי אטום ומתמוטט שנמכר שנה קודם לכן במכרז בשוק החופשי על ידי מינהל מקרקעי ישראל באמצעות חברת שיווק ופיתוח פרטית בשם "ג. מתאר". תנאי המכרז חייבו את הרוכש לשפץ ולחזק את הבניין, שהוכרז על ידי העירייה כמבנה מסוכן המיועד להריסה. במודעת המכרז נאמר במפורש שאין למבנה האמור כל זכויות בנייה. הזוכים המאושרים היו בני משפחת אבולעפיה המפורסמת, שצירפו את רכישתם החדשה לרשימה הארוכה של נכסי הנדל"ן שבאמתחתם. על פי פרסום באחד העיתונים, החורבה הקטנה והמתמוטטת משוללת זכויות הבנייה נקנתה עלידם 8105 אלף דולר. בדיעבד הסתבר שהיו להם סיבות טובות להאמין שהשקעתם, המופרזת עד מאוד לכאורה, תצדיק את עצמה.

השכנים קיבלו את עצתי הנאיבית ודיווחו שוב ושוב לאגף הפיקוח של עיריית תל אביב, בפקס ובעל פה, על הבנייה הבלתי חוקית המתבצעת לאור יום סמוך לביתם. עד מהרה התחוויר להם שמהפקחים העירוניים לא תצמח ישועתם. פקידי ומנהלי אגף הפיקוח העירוני הודיעו להם פעם אחר פעם שהפקחים ביקרו במקום אך לא ראו כל אות, סימן ורמז לבנייה. רק לאחר כעשרה חודשים, ולאחר ששטחו של הבניין הורחב במידה ניכרת והקומה הנוספת נבנתה כמעט לחלוטין, ניאותה עיריית תל אביב להודות שאכן מתרחשות במקום פעולות בנייה כלשהן, אך זאת לא לפני שהשכנים שיגרו מכתבים ועצומות למשרד הפנים, למהנדס העיר, למנכ"ל העירייה, לחברי מועצת העיר ולעיתונים המקומיים. גם אנחנו, אשתי ואני, צירפנו מטעמי סולידריות ושכנות טובה את שמנו לרשימת החותמים על כמה ממכתבים אלה, אם כי למען האמת לא גילינו עניין רב בפרשה.

עד אותו רגע העניין נראה לכאורה כמקרה שכיח ומעורר פיהוק של בנייה ללא היתר, פקחים שמשכורתם העירונית אינה מספיקה לפרנסתם וביורוקרטיה עירונית רשלנית ועייפה – בעיה שגרתית למדי שנודניקים בלתי נלאים מסוגלים בדרך כלל להתגבר עליה. ואכן בסופו של דבר מאמציהם הנמרצים של השכנים נשאו פרי, ובאוקטובר 1997 העירייה הואילה לפנות לבית המשפט ולהוציא לאתר הבנייה ברחוב בת ים 8 צו הפסקת עבודה שיפוטי במעמד צד אחד. חודש לאחר מכן אף הוגש נגד הבעלים כתב אישום פלילי על בנייה ללא היתר וכו גם דרישה להוצאת צו הריסה. קול הפטישים נדם, וכל הסימנים העידו לכאורה שהפרשה קלת הערך הגיעה לסיומה.

אך עד מהרה התחוויר שבעצם הסיפור רק החל, ושפרקיו הבאים עתידים להיות מעניינים הרבה יותר. זמן קצר לאחר הפסקת העבודות החל מבצע "הקש בדלת". שתדלנים למיניהם החלו להקיש באישון לילה על דלתות בתיהם של כמה מן השכנים ולהפציר בהם לחדול מהתערבותם המטופשת בעניינים לא להם. מסע השכנוע של פעילי השדולה, רובם נרקומנים רזים ועצבנים, היה מלווה בדרך כלל ביידוי אבנים ובצפירות מכוננית רמות וממושכות. לאחר זמן מה החליט כנראה מישהו מקרב האורחים הליליים להחרף את העיצומים, ובאחד מלילות נובמבר 1997, זמן קצר לפני הנץ החמה, נשמע בשכונה קול נפץ עז. הסקרנים המעטים שהגיעו ממיטותיהם עוד הספיקו לראות את מכוננית הספורט הדמושבית הישנה של שכנם עופר לוי, שחנתה מול בית מגוריו ברחוב יטבת 13, עולה בלהבות השמימה. השלד השטוח והמפוחם המשיך לחנות ברחוב כשבוע או שבועים עד שסולק מן המקום והותיר כתם שחור על הכביש.

זמן מה לאחר מכן, באחד מימי אמצע דצמבר 1997, התחדשה לפתע הבנייה ברחוב בת ים 8 במלוא התנופה. השכנים שהקשו קושיות התבשרו שבעלי הבניין פנו לבית המשפט, ושצו הפסקת העבודה בוטל בהסכמתה של העירייה. לאחר חיטוט קל נוסף התגלתה ההשתלשלות המוזרה הבאה: עורכת הדין הצעירה שנשלחה על ידי העירייה לבית המשפט כדי לתת להפסקת העבודה תוקף קבוע, הופתעה להיווכח שבעלי הבניין נושאים עמם היתר שיפוץ מטעם עיריית תל אביב הכולל תרשימים מפורטים של הקומה הנוספת שהוקמה זה עתה ושל עוד כהנה וכהנה תוספות בנייה. השופטת לעניינים מקומיים, קלרה רגיניאנו, נזפה בה בצדק, והפרקליטה ההמומה נועצה בטלפון עם הממונים עליה שהורו לה להסכים להמשך העבודות בתנאי שמעל לקומה הנוספת שכבר הוקמה ייבנו רק תקרת בטון וגג רעפים גדול ולא עוד קומה נוספת שאינה כלולה בתרשימי ההיתר...

לאחר עוד כמה חיטוטים התגלתה התמונה במלואה. הסתבר שמכריי הישנים בעיריית תל אביב, שמיאנו להשלים עם הגבלות הבנייה שכפתה עליהם המועצה הארצית, המציאו דרך עקמומית לצפצף עליהן שכונתה בשם הקוד "מסלול תיק כחול". יזמים שהעירייה רצתה ביקרם הגישו בקשה ל"היתר שיפוץ", ומהנדסי העירייה לא תמיד הקפידו לבדוק אם הבניין המצויר בתרשימי השיפוץ זהה בדיוק בצורתו ובממדיו לבניין האמיתי שאותו ביקשו לשפץ. כפי שהתברר לי לאחר מכן, הדמויות העיקריות שעמדו מאחורי השימוש ברעיון מבריק זה היו שניים ממיודעיי הוותיקים מתקופת מדרון יפו, מהנדס העיר מר יוסקוביץ' והיועצת המשפטית של הוועדה המקומית לתכנון ובנייה, עו"ד שרי אורן, ששמה עוד יוזכר פעם או פעמיים בהמשך ספר זה.

קיומה של אפשרות קורצת ומבטיחה זו היה ידוע מן הסתם לרוכשי הבניין ברחוב בת ים 8 עוד בטרם שלשלו את הצעתם לתיבת המכרז. הם שכרו את שירותיו של האדריכל צבי הראל, איש רב קשרים ומהלכים בעירייה ובחברה שניהלה את המכרזים ביפו, כדי שיכין עבורם בקשה לשיפוץ החורבה הדלה שרכשו. התרשימים שהוגשו לעירייה תיארו כאמור בניין וירטואלי פרי דמיונו היוצר של האדריכל, שהיה גדול לאין שיעור מן המבנה הדאקומתי נמוך הקומה שניצב מבוש ברחוב בת ים. האדריכל, כנהוג וכמקובל, הצהיר הצהרת כוזב שהבניין שבתרשימיו זהה בדיוק למבנה המקורי, והעירייה, כנהוג וכמקובל, לא בדקה בציציותיו. התוצאה הסופית של מעשה התרמית היתה אמורה להיות הריסת המבנה המיועד לשיפוץ ובניית בית חדש כביר מידות, מוכן ומזומן לחלוקה פנימית לארבע קומות ולשמונה דירות, ורווח של מיליונים לכיסם של בעליו.

תלונותיהם של תושבי השכונה התמימים, שלא ניחשו את המתחולל מאחורי הקלעים, שיבשו מעט את התכנית. ההתעניינות הבלתי צפויה במתרחש ברחוב בת ים 8 אילצה את אנשי העירייה למורת רוחם לנקוט בהליכים משפטיים נגד שותפיהם לקנוניה. כדי להיחלץ מן המצב המביך הם נקטו בשיטה בדוקה שראיתי אותה לאחר מכן חוזרת ונשנית עוד כמה וכמה פעמים. המחלקה המשפטית פשוט דאגה להבטיח שהעירייה תפסיד בהליכים המשפטיים שיזמה. לפיכך, למשל, איש לא טרח לעדכן את עורכת הדין הצעירה ומלאת הכוונות הטובות שנשלחה לייצג את העירייה שהיתר השיפוץ שבידי היזמים הוא מצג שווא המבוסס על תצהיר שקרי. זו נאלצה בלית בררה להסכים להשלמת עבודות הבנייה, והסכמתה של העירייה קיבלה תוקף של החלטת בית משפט. בכך נחרץ גם גורלו של המשפט הפלילי שהעירייה הגישה נגד בעלי הבניין על בנייה בלתי חוקית. חכמי המשפט של עיריית תל אביב ידעו היטב ששום שופט לא יעתר

לדרישתם להרוס תוספות בנייה לאחר שהם עצמם נתנו בבית המשפט את הסכמתם לבנייתן.

* * *

כאמור, שרשרת אירועים זו היא שהובילה אותי לפתחו של בית המשפט בפעם השנייה בחיי. הפעם לא עקב פגיעה בזכויותי הפרטיות אלא בגין נושא ציבורי מובהק. חשיפת מעשה המרמה של ידידי בעיריית תל אביב וכתם הפיח השחור שנותר ממכונניו של עופר לוי לא הותירו לי למעשה כל בררה. לא הייתי מוכן בשום פנים להסכים שהחלטות המועצה הארצית תופרנה לאור היום על ידי הרשות הציבורית הממונה על אכיפתן. לא הייתי מוכן לשבת בחיבוק ידיים בעוד הישגי המאבק הציבורי שהקדשתי לו שש שנות מאמץ מתפוגגים ומתאדים לנגד עיניי. עוד פחות מכך הייתי מוכן להיכנע לאלימות.

ארגנתי קבוצה של שנים עשר שכנים שסירבו אף הם להיכנע לניסיונות ההפחדה, וביקשנו מעורך הדין עמי אסנת שיגיש בשמנו עתירה מינהלית נגד עיריית תל אביב ונגד בעלי הבניין. לעתירה הצטרף גם יו"ר ועדת הביקורת של העירייה, חבר המועצה אריה צוקר, שזועזע אף הוא מן התופעות המשונות המתרחשות בעירו. ביקשנו שבית המשפט יכריז שהסכמתה של עיריית תל אביב לבנייה בטווח 100 מטרים מן הים במסווה של שיפוץ מבנה רעוע תבוטל משום שניתנה שלא כדין, ויורה לעיריית תל אביב לפעול להפסקת עבודות הבנייה ולהריסת החלקים שנבנו בניגוד לחוק.

הייתי סמוך ובטוח שבית המשפט לא יתקשה להכריע בתיק פשוט וחדמשמעי כל כך. אחרי ככלות הכול לשם מה קיימים בתי משפט אם לא כדי להגן על שלטון החוק. יתר על כן, במקרה שלפנינו לא היה יכול גם להתעורר ספק קל שבקלים לגבי העובדות. די היה בהצצה חטופה בתצלום של הבניין כדי לראות את הקומה הנוספת הצומחת ועולה לגובה רב מעל לחורבה המקורית.

השופט עודד מודריק ניאות להוציא צו ביניים להפסקת הבנייה, וקיים שלוש ישיבות וסיוור בזירת השיפוץ. נציג בעלי הבניין, מר וליד אבולעפיה, בא לבית המשפט מלווה בעבריין יפואי כבד גוף ומשופם בשם רמזי סאקה, שתפקידו העיקרי היה לשבת מאחורי מגישי העתירה ולסנן לעברם קללות חרישיות. גם עורך הדין הצעיר שניסה למסור ליזמים את צו הפסקת העבודה נתקל בקללות ובאימים. העבודות עצמן נמשכו באין מפריע על אף החלטת בית המשפט, ועו"ד עלס דוברונסקי, פרקליטם של היזמים התנצל והסביר שמדובר באי־הבנה. האיזמים הגיעו לשיאם בעת הסיוור של בית המשפט ברחוב בת ים. בעלי הבניין הביאו עמם לאירוע תגבורת של עשרות אוהדים ותומכים, שהגיעו מכל

קצות יפו בשיירה ארוכה של כלי רכב. מגישי העתירה, אף הם יפואים ותיקים, זיהו לפחות כמה מהם כטיפוסים מוכרים היטב למשטרה. הללו התגודדו בצפיפות סביב השופט ועורכי הדין, ומחו בזעקות שבר על העוול שנגרם לבעלי הבניין האביונים העלולים להישאר ללא קורת גג. קבוצות אחרות הקיפו את מגישי העתירה, הזהירו אותם לבל יעזו לפצות את פיהם, תוך השמעת איומים ברצח, כולל פירוט שיטות הביצוע. האיש שניצח בקול גדול על מקהלת המקופחים היה המורה והמחנך מר עלי גוטי, מנהל בית הספר חסאן ערפה, שכבר נזכר כאן כמי שזכה מן ההפקר בדירה שנועדה לחסרי דיוור, והתחלק ברווחיו עם משפחת אבולעפיה. בהמשך פרק זה יתברר שמר עלי גוטי אינו מנהל בית הספר היחיד הנמנה עם ידידיה ומיטיביה של משפחה פופולרית זו.

עקב הלחץ, ההמולה והדוחק, השופט ומלוויו לא שמעו בסופו של דבר את הסברינו, ושבנו על עקבותיהם בלי להיכנס לבניין.

באותו ערב התקשר לביתי עורך הדין עלס דוברונסקי, שהפגנת החלכאים המיזאשים עוררה בו דאגה רבה, והציע לי בקול אדיב ומתחשב להתפשר עם שולחיו "לפני שהעניינים יחמירו". אינני יודע מדוע הצעתו המנומסת של עורך הדין הנכבד הזכירה לי סרטים שראיתי על שיקגו או סיציליה, וגם לא ברור לי מדוע נזכרתי פתאום במילה האיטלקית המשונה "קונסיליירה". על כל פנים אמרתי לו שהתגובה היחידה המוכרת לי לאיומים ברצח היא תלונה במשטרה. ואכן בעקבות ישיבת בית המשפט הבלתי שגרתית ברחוב בת ים ביפו הוגשו למשטרת יפו שש תלונות על איומים ברצח.

כמאמין מושבע במערכת הצדק, הייתי משוכנע שלאחר הסיור הצלחת העתירה מובטחת. הרי די במבט אחד על הבניין כדי לראות את מעשה המרמה השקוף ולהבין שמדובר במקרה פשוט וברור של הפרת חוק בצהרי יום. אשר לחבורת המתפרעים, הייתי בטוח שמעז יצא מתוק. הרי לא ייתכן ששופט בישראל ייתן פרס לאלימות.

ואכן כפי ששיערתי, השופט הגיע למסקנה שהמקרה הוא פשוט וברור. פשוט עד כדי כך שאין אפילו צורך להמשיך את המשפט עד תומו. ב־30 בינואר 1998 הוא ביטל את צו הפסקת העבודה "שלא היתה לו הצדקה" והטיל עלינו לפצות את בעלי הבניין בסך 6,500 שקל על הנזק שגרמנו להם בעתירתנו הטורדנית. ההחלטה הסתיימה בהמלצה החמה: "על פי ההחלטה הזו, ישקלו העותרים האם הם עומדים עוד על בירור העתירה גופה".

כמו במשפטי הראשון, משפט חלמיש, עורך הדין שייצג אותנו הציע לנו לקבל את הכישלון ברוח ספורטיבית ולא לנסות להטיח את ראשנו בכותל. ובדומה למשפט זה, הודיתי לו על שירותיו, המשכתי את המשפט בכוחות עצמי, והצלחתי להפוך את הקערה על פיה.

הודענו לשופט מודריק במכתב ארוך ומנומק שאנו נאלצים לוותר על שירותיו של עורך דין אך איננו מוותרים על זכותנו לברר את העתירה לגופה. במכתבנו לא הסתרנו את דעתנו על החלטתו, ובעיקר על תרומתה לשלטון החוק. בין השאר שאלנו אותו "מה המסר המתקבל כשאזרח המנסה לשמור על שלטון החוק נאלץ לשלם פיצויים למי שמנסה בדרכי מירמה ואיומים להפר אותו".

לאחר שמכתב זה לא נענה, והבנייה נמשכה במלוא הקיטור, שלחנו לו "בקשה להקדמת הדיון" בצירוף שתי תמונות של הבניין, האחת לפני תחילת "השיפוץ" והשנייה לאחריו. במכתבנו כתבנו בין השאר: "אנחנו מצרפים את שתי התמונות הבאות משום שלדעתנו מתנוסס מעליהן דגל שחור. אנחנו סבורים שדי להציב שתי תמונות אלה מול הצהרתו בשבועה של האדריכל 'לא היתה תוספת שטח כלשהי לבניין וגם לא תוספת גובה' כדי להכריע את המשפט".

לאחר זמן מה התבשרנו שהשופט מודריק פסל את עצמו מלהמשיך לדון בעתירה, ושהתיק יעבור לטיפולו של השופט נתן עמית. עיריית תל אביב נאלצה לכתוב תגובה ועו"ד שרי אורן הודתה שאכן "בתוכנית שורטט מצב קיים של המבנה כשהוא גבוה בהרבה מהמצב הקיים", אך טענה שעיריית תל אביב לא נטלה חלק במעשה התרמית, והאשם היחיד היה האדריכל שחתם על הצהרה שקרית והגיש תכנית ש"לא תאמה למצב בשטח".

השופט עמית הסכים אף הוא שדי בתמונה של הבניין כדי להכריע את המשפט, או כפי שהביע זאת בסגנונו החסכוני והתמציתי:

ביהמ"ש פנה לב"כ המשיבה 1, עו"ד שרי אורן, שהיא למעשה ב"כ הועדה שמתפקידה לשמור על הוראות חוק התכנון ובנייה, ואמר לה שהוא מבקש תשובה בשאלה אחת בלבד: והיא האם הקמת הגג על המבנה הנדון, כפי שהוא משתקף בתמונה שהוגשה לביהמ"ש, במצורף לתצהיר שהוגש מטעם העותרים נבנה בהתאם להיתר השיפוץ שניתן למשיבים, ובפרט ביהמ"ש ביקש תשובה האם על ידי בניית הגג כפי שנבנה עם עמודים מסביב לתקרה שמתחתיו, שמגביהים את הגג במידה רבה, אין חריגה מאותו היתר שיפוץ, ואם אין על ידי כך הוספת קומה למעשה שמסתמא תיבנה באותו חלל הריק שהתהווה כתוצאה מהגבהת הגג הזה במידה שהוגבה, כפי שרואים מהתמונה גרידא.

בסופו של דבר, 65 באפריל 1998 השופט עמית החליט ש"העתירה היתה מוצדקת" והורה לעיריית תל אביב לפעול להפסקת הבנייה. הוא גם הורה לבעלי הבניין להחזיר לנו את 6,500 השקלים. שאר סעיפי פסק דינו הוקדשו למאמצים אקרוטיים לשמור על כבודו האבוד של עמיתו מודריק.

כאן, ברגע ניצחוננו המתוק, הסיפור היה חייב לכאורה להסתיים. אך אל תמהרו כל כך לשמוח. הפרשה המעצבנת בעצם רק החלה, ופרקיה הדרמטיים ביותר יסופרו באפילוג הבא.

אנחנו, מכל מקום, נכריז עתה על הפסקה קצרה ונעבור להחלטתו התמוהה של השופט המחוזי עודד מודריק.

החלטתו של השופט המחוזי ד"ר עודד מודריק

החלטתו של השופט מודריק בעתירתנו המנהלית היא לכאורה נטע זר במחרוזת ניתוחי פסקי הדין שלנו משום שאינה פסק דין במובן הפורמלי של המילים. החלטתי לנתח כאן גם אותה משום שמהבחינה המהותית היתה פסק דין לכל דבר. היא דחתה את העתירה, חייבה אותנו בהוצאות, והמליצה בפנינו באדיבות אך במילים ברורות לראות בכך סוף פסוק. מאותה סיבה בדיוק, מכתב התשובה שלנו, שלאחריו פסל השופט מודריק את עצמו, היתה ערעור לכל דבר במובנה המהותי של מילה זו.

אמת

בניגוד לארבעת השופטים האחרים שספר זה מנסה לנתח את הכרעותיהם, השופט מודריק לא חטא בחוסר התמצאות בתיק ובאידיעת העובדות. הוא קרא בעיון את תיק הניירות הצנום שהונח לפניו, האזין בתשומת לב ובנועם מזג לדברים שהושמעו באולם הדיונים, ואף ביקר בזירת ההתרחשות וראה במו עיניו את אתר ה"שיפוץ" המוקף בעשרות בריונים נזעמים. עיניו ראו, אוזניו שמעו, ורק אפו לא הריח משום מה את ריח השחיתות.

לרענון הזיכרון נחזור שוב בקצרה על העובדות הרלוונטיות שכבר סופרו כאן ברובן:

בשנת 1993 התקבלה במועצה הארצית לתכנון ובנייה החלטה המקפידה את זכויות הבנייה בבתים הקיימים בשכונת מגוריי בטווח 100 מטרים מן הים. ההחלטה, שהוכנסה לתכנית מדרון יפו ולתכנית המתאר הארצית לחופים, היתה אחד מהישגי מאבקה הציבורי הממושך של עמותת יפו יפת ימים נגד כוונת העירייה להגדיל את זכויות הבנייה לאורך חופי יפו.

בינואר 1997 הבחינו כמה שכנים בעבודות לבניית אגף נוסף וקומה נוספת בבית ברחוב בת ים 8 ביפו. על פי החלטת המועצה הארצית משנת 1993, בית זה נכלל באזור שבו נאסרו כל תוספות בנייה בבתים הקיימים "פרט להוספת אמבטיה, מטבח או בית שימוש" ופרט לתיקונים "ובלבד שהוצאות התיקון לא יעלו על 10% מערך הבניין". השכנים דיווחו לעירייה שוב ושוב על הבנייה הבלתי חוקית, אך זו לא נקפה אצבע. רק באוקטובר 1997, לאחר שהקומה הנוספת כמעט הושלמה, ולאחר שהסתיימה גם הרחבת שטחו של המבנה, העירייה הואילה לבסוף לפנות

לבית המשפט לעניינים מקומיים ולהוציא לבניין ההולך ונבנה צו הפסקת עבודה שיפוטי במעמד צד אחד. חודש לאחר מכן היא הגישה נגד בעלי הבניין גם כתב אישום על בנייה ללא היתר שכלל בקשה לצו הריסה. ב-14 בדצמבר, 1997 בוטל צו הפסקת העבודה, והעירייה הסכימה בבית המשפט בפני השופטת רגיניאנו "שמעל תקרת הבטון שתבנה, יבנה גג רעפים ולא קומה נוספת".¹ רק אז נודע לשכנים שהעירייה העניקה לבעלי הבניין "היתר שיפוץ" שבו שורטט בניין גבוה ונרחב במידה ניכרת מן הבניין המקורי. הסכמת העירייה ליציקת התקרה ובניית גג הרעפים התירה למעשה ליזמים להשלים לחלוטין את הבניין ששורטט בתרשימי הכזב של אותו "היתר שיפוץ".

בעתירה המינהלית שהגישו 12 מתושבי השכונה וחבר מועצת העיר אריה צוקר נגד העירייה ובעלי הבניין, ביקשנו מבית המשפט לתת פסק דין הצהרתי הקובע שני דברים: ראשית, שפעולות הבנייה ברחוב בת ים 8 "הן בלתי חוקיות בהיותן מבוצעות ללא היתר בנייה ובניגוד לתכנית בנין העיר החלה על האזור בו נמצא הבניין", ושנית, שהסכמת העירייה לביטול צו הפסקת הבנייה והחלטת בית המשפט שהתקבלה בעקבותיה "ניתנו שלא כדין ועל כן בטלות". כמו כן ביקשנו מבית המשפט לצוות על העירייה "לנקוט בהליכים המתאימים על פי כל דין להפסקת הבנייה הבלתי חוקית הנ"ל, ולעשות כמיטב יכולתה לקבלת צו הריסה של אותם חלקים במבנה שנבנו שלא כחוק".² בינתיים ביקשנו מבית המשפט לתת צו ביניים שיפסיק מיד את עבודות הבנייה.

* * *

כאמור, השופט מודריק הכיר את העובדות הללו על בורין:

החלטתו נפתחה בתיאור תמציתי ונאמן למציאות המפרט את תוכנה של העתירה (עמ' 1) ואת השתלשלות האירועים שקדמה למשפט (עמ' 2, שלוש הפסקאות הראשונות). דבריו מלמדים שידע ואף הבין שבעלי הבניין ברח' בת ים 8 "ככל הנראה ביצעו פעולות בנייה מסוימות" למרות שהבנייה באזור זה אסורה ולמרות שברשותם היה "היתר שיפוץ" בלבד. הוא גם הבין היטב שעיריית תל אביב נתנה בבית המשפט את הסכמתה ליציקת תקרת בטון ולהקמת גג רעפים אף שלא ניתן לכך היתר בנייה ולא יכול היה בשום פנים להינתן היתר כזה.

אפשר שהשופט מודריק בחר להכתיר את פעולות הבנייה המסיביות שראה במו עיניו בכינוי הזהיר והאנמי "פעולות בנייה מסוימות" מטעמים של הקפדה על מזג

1 פרוטוקול בית המשפט לעניינים מקומיים.

2 עתירה מינהלית, עמ' 1 21.

שיפוטי ראוי, אך ברור לחלוטין מן הפרוטוקול שידע למן הרגע הראשון שמדובר בהקמת בית מידות חדש שאין בינו לבין הבניין הדוקומתי המקורי שום דימיון. אחת הדוגמאות הממחישות זאת היטב היא למשל ההחלטה שנתן ביום 1.1.98 עוד בטרם ביקר במקום: "אבקש כבר עכשיו להבהיר, שהצו שנתתי כיוון לכך שלא תעשה שום פעולה של בנייה בקומה השלישית ובכל חלק במתחם שחורג מגבולות הבית המקורי..."³.

מאחר שמאבקיה והישגיה של עמותת יפו יפת ימים לא הוזכרו בתחילת המשפט, ייתכן אמנם שביום שבו החליט שלא לברר את העתירה לגופה, הוא לא ידע עדיין מי הם בדיוק העותרים ומה מריץ אותם, מה גם שנציגי המשיבים ניסו לשכנעו שמרביתנו איננו מתגוררים כלל בשכונה.⁴ אולם העובדה שהעניק לנו זכות עמידה על אף ניסיונות הטעיה אלה מעידה שגם אם לא הבין את מניעיניו המדויקים, הוא קיבל ככל הנראה את הסבריו הכלליים של פרקליטנו עמי אסנת, שהציג אותנו כאזרחים הנאבקים שנים רבות על אופי שכונתם, ועומדים על זכותם שחוקי המדינה באזור מגוריהם בתחומים המשפיעים על חייהם יקוימו.⁵

ייתכן אפוא שהשופט לא ידע מי הם בדיוק העותרים, אך לא ייתכן שלא עמד על טיבם של המשיבים לעתירה. פרקליטנו התלוננו שוב ושוב במהלך המשפט על איומים קשים שהושמעו כלפיהם.⁶ אחד העותרים, אלי קמחגי, אף קם במהלך אחת הישיבות והודיע לשופט שהבריון המשופם היושב לצדו מסנן איומים באוזניו. ואם סבר השופט שלא ראוי להטות אוזן לתלונותיהם של בעלי עניין, ניתנה לו הזדמנות פז להיווכח במו עיניו שיש דברים בגו בסיוור שערך באתר הבנייה.

אחת ממטרותיו של סיוור זה, שנערך על פי הצעתנו, היתה לראות את הבניין מבפנים. רצינו להמחיש לבית המשפט שהעבודות הנעשות באתר אינן תואמות גם את תרשימי היתר השיפוץ עצמו, ומיועדות בעצם לחלק את המבנה הדוקומתי לארבעה מפלסים. בסופו של דבר נאלצנו להסתפק בהצצה חטופה על קירותיו החיצוניים של הבניין ממגרש המשחקים הסמוך. אינני יודע מה חשב השופט הנכבד בלבד למראה חגורת המתפרעים הקולנית שהקיפה את הבניין וחסמה את הכניסה אליו. אפשר כמובן שלא חשד בהם כלל בניסיון להלך עליו אימים, אך עובדה היא שחיש מהר סב על עקבותיו ועזב את המקום בלי להיכנס לבניין.

מכל מקום, די היה באותה הצצה שטחית מן המגרש הסמוך כדי להמחיש לכל בר דעת שתצהירו של אדריכל הבניין צבי הראל שלפיו "לא היתה תוספת שטח כלשהי

3 פרוטוקול המשפט, עמ' 17.

4 תצהיר צבי הראל, סעיף 6; תגובת המשיבים 2, 3, סעיף 2.

5 כתב העתירה, סעיפים 2, 41, 43; פרוטוקול המשפט, עמ' 7, 8, 18.

6 פרוטוקול המשפט, עמ' 2, 3, 15, 21.

וגם לא תוספת גובה⁷, הוא מסמך שקרי. לא שקרי "לכאורה", ולא שקרי "על פניו". פשוט שקרי.

ולא רק זאת. השופט מודריק ידע היטב שבעלי הבניין אינם רק מאיימים ומשקרים, אלא גם מבזים את החלטותיו. הגשנו לו תצהיר ותצלומים המוכיחים שהבנייה נמשכת במלוא המרץ על אף צווי הביניים להפסקת העבודה שנתן, ופרקליטים של היוזמים כלל לא ניסה להכחיש זאת והסתפק בהתנצלות על אִי־הבנה.⁸

עינינו הרואות אפוא שאִי־אפשר להאשים את השופט בחוסר התמצאות בעובדות. ייתכן כמובן שאילו היה דן בעתירה לגופה היו מתגלים לו כמה פרטים נוספים, אך אין ספק שידע והבין את העובדות העיקריות כהווייתן. השופט מודריק עמד אפוא בהצלחה במבחננו הראשון, מבחן האמת. בסופו של הדיון יחליט הקורא אם יש לזקוף עובדה זו לזכותו או לגנותו.

חוק

החלטתו של השופט מודריק נועדה לכאורה רק לבחון את תוקפו של צו הביניים. כך מכל מקום מלמד המשפט המסיים את העמוד הראשון: "החלטה זו סבה על שאלת תוקפו של צו הביניים". אך אם נמחק מן ההחלטה שורה אחת ויחידה זו, ישאר בידנו למעשה פסק דין לכל דבר. ההחלטה אינה מסתפקת בביטול צו הביניים אלא בוחנת אחת לאחת את שלוש הבקשות שלשמן עתרנו, ומפרטת את הנימוקים המשפטיים לדחייתן.

למרבה המזל, השופט שחרר אותי מן הצורך להתמודד עם נימוקיו המשפטיים המלומדים, משימה שהיתה ללא ספק מעל לכוחותיי. כפי שניווכח מיד, הוא מבהיר היטב לקוראיו שכל נימוקיו מבוססים למעשה על הנחת יסוד אחת: שהעובדות שהגיעו לידיעתו, ותוארו בתחילת העמוד השני של החלטתו, אינן מאפשרות לקבוע בוודאות שפעולות הבנייה ברח' בת ים 8 והסכמת העירייה לביצוען היו בלתי חוקיות. יתרה מזו, הוא גם אומר במפורש שאילו היו בידו ראיות המוכיחות שהיוזמים והעירייה אכן עשו מעשים פסולים ובלתי חוקיים בעליל, החלטתו היתה הפוכה. לשיטתו של השופט מודריק עצמו לא נותר לנו אפוא אלא לבדוק דבר אחד בלבד – האם היו בידי ראיות מעין אלה אם לאו.

הנחת היסוד האמורה מבצבצת, גם אם בעמימות מה, כבר בנימוקיו לדחיית הראשון משלושת רכיבי העתירה (עמ' 2-3). השופט דחה את הבקשה להצהיר שפעולות הבנייה אינן חוקיות, שכן סוגיה זו עתידה בלאו הכי להיבחן בהליך הפלילי

7 תצהיר צבי הראל, סעיף 5.

8 תצהיר נעמי כהן; פרוטוקול המשפט, עמ' 14, 15.

שהוא, לדבריו, ללא ספק "הליך נכון יותר, מפורט וצודק לברור סוגיות של עובדה המשמשות בסיס לאשמה פלילית". ניתן לכאורה להסיק מאמירה זו שלדעת השופט העובדות שברשותו אינן מספיקות כשלעצמן כדי להכריע בסוגיה כבדת משקל זו של חוקיות הבנייה.

הנחה זו מובעת במילים ברורות ומפורשות יותר בנימוקיו של השופט לדחיית הרכיב השני בעתירה (עמ' 3). כזכור ביקשנו מבית המשפט להצהיר שהסכמת העירייה בבית המשפט להשלמת הבנייה המשורטטת בתרשימי היתר השיפוץ ניתנה שלא כדין. השופט קבע שיש לדחות בקשה זו, שכן "אין ביד העותרים אפילו ראשית ראייה שהסכמה שניתנה בבית המשפט לעניינים מקומיים ניתנה שלא כדין..." (עמ' 3).

אך האמירה הברורה ביותר נכללה בנימוקיו לדחיית הרכיב השלישי של העתירה – בקשתנו שבית המשפט יצווה על העירייה "לנקוט בהליכים המתאימים על פי כל דין להפסקת הבנייה ולעשות כמיטב יכולתה לקבלת צו הריסה". כאן אמר השופט בין השאר את הדברים האלה:

...כל שנותר הוא לבדוק האם יש מקום לחייב את הועדה, באמצעות המאשימה בבית המשפט המקומי לחדש את צו ההפסקה השיפוטי.
אני סבור שלא מן הראוי לעשות זאת. צו הפסקה כזה ניתן ובוטל בהחלטה שיפוטית. השופט רגיניאנו היתה ערה לכלל הנסיבות... והגיעה למסקנה שאין מקום לצו הפסקת בניה. אכן בין שיקולי השופטת הנכבדה נכללה הסכמה שנתגבשה בין הצדדים. אולם ההסכמה הזו אמורה לשקף גם את האינטרס הציבורי שהיה מיוצג על ידי ב"כ הועדה. אפשר כאמור לחלוק על עמדת ב"כ הועדה בפני השופטת אך ברי שזו לא לקתה בפסלות מעיקרה.
על כן, אין מקום למהלך מצדי שיהווה התערבות בתהליך השיפוטי. אינני יושב כערכאת ערעור על החלטות השופטת ובהעדר אינדיקציה לפעולה פסולה ובלתי חוקית בעליל אין מקום להתערבות 'בג'צית' בהליך השיפוטי (עמ' 3).

במילים אחרות, אילו היתה לו "אינדיקציה לפעולה פסולה ובלתי חוקית בעליל" היה אכן מתערב "התערבות בג'צית" בהחלטתה של השופטת רגיניאנו, וגורם להפסקת הבנייה שלשמה עתרנו...

* * *

השאלה שנותרה בפנינו היא אפוא פשוטה למדי. האם היתה לבית המשפט "אינדיקציה לפעולה פסולה ובלתי חוקית בעליל"?

השופט מודריק לא הסתיר את דעתו שהתשובה לשאלה זו היא כנראה שלילית, אך העדיף לנהוג בזהירות ולהשאיר את ההכרעה בידי הערכאה הפלילית. הוא הסביר שלפי שעה אין הצדקה להפסקת הבנייה, שכן "אם פעולת הבנייה תסתבר להיות בלתי חוקית ונגועה בעבירה פלילית חזקה על התביעה שתעמוד על דרישתה להרוס את מה שנבנה" (עמ' 3, פסקה אחרונה).

זהירות שיפוטית היא כמובן מידה ראויה וחשובה, אך שכל ישר ויכולת להבחין בפיל ממרחק של מטר אינם נופלים ממנה בחשיבותם. כיצד ניתן בכלל לשאול אם תצהיר כזב ושבועת שקר הם בלתי חוקיים? כיצד יכול היתר "שיפוץ" המבוסס על תרמית שקופה להיות חוקי? כיצד יכולה בנייה ללא היתר באזור שאסורה בו בנייה להיות חוקית? כיצד יכולה הסכמת העירייה למעשה בלתי חוקי להיות חוקית?

איזו "אינדיקציה" נוספת היתה דרושה כאן לשופט? הרי די היה להציב תמונה אחת של החורבה המקורית, על הקומה הנוספת וגג הרעפים המתנשאים מעליה, מול הצהרת האדריכל "לא היתה תוספת שטח כלשהי וגם לא תוספת גובה" כדי להכריע את המשפט. תמונה אחת ויחידה זו שהוגשה לשופט נתן עמית הספיקה לו כדי להפוך את החלטתו של השופט מודריק על פיה.⁹ היא הספיקה לצופי תכנית עובדה בטלוויזיה כדי להבין במה דברים אמורים. היא הספיקה כדי לשכנע את מבקר עיריית תל אביב שנעשו מעשים שלא יעשו. תמונה זו אמורה, כך נדמה לי, להספיק גם לקוראי ספר זה כדי לקבוע את דעתם על החלטת השופט מודריק.

השאלה מה חוקי ומה אינו חוקי היא אמנם על פי הגדרתה שאלה "משפטית" מובהקת, אך לא תמיד צריך להיות משפטן מדופלם כדי להשיב עליה. אין ספק שדרושה השכלה משפטית כדי לדעת אם מותר לבנק מורשה למשכנתאות לגבות עמלת פירעון מוקדם מוגדלת על הלוואה בלתי צמודה ללא ערבויות, אך בוודאי אינך זקוק להשכלה משפטית כדי לדעת שהחוק אוסר עלינו לנגוב, לרמות או לרצוח. אדם עשוי לצלצל לעורך דין כדי לשאול אם החוק מאפשר לו לתבוע ממעסיקו פיצויים על הלנת שכר, אך בוודאי לא כדי לשאול אם מותר לו לחנוק אותו.

במילים אחרות. כשם שאינך צריך להיות משפטן כדי לקבוע בביטחון גמור שתצהיר שקרי ובנייה המתחזה לשיפוץ הם מעשים בלתי חוקיים, כך אינך צריך להיות משפטן כדי לקבוע שהחלטתו של השופט המלומד שלא מצאה במעשים הללו "אינדיקציה לפעולה פסולה ובלתי חוקית בעליל" היתה שגיאה משפטית גסה בעליל.

9 פרוטוקול המשפט, עמ' 27; תמונת הבית ברחוב בת ים 8 שהוגשה לשופט עמית.

צדק

כזכור, החלטתו של השופט מודריק לא נותרה בעינה. לאחר מכתב התשובה ששלחנו לו הוא פסל את עצמו והעביר את המושכות לעמיתו נתן עמית שנתן החלטה שונה מן הקצה אל הקצה. המכתב שחולל את המהפך לא עסק בדקדוקים משפטיים אלא התמקד בעניין שבו אנו אמורים לעסוק עתה – שאלת הצדק והמוסר. החלטתי אפוא לחסוך לעצמי טרחה ולעשות שימוש חוזר בקטעים ממכתב זה כדי לברר בעזרתו את השאלה העומדת כאן על הפרק – האם החלטתו של מודריק לדחות את עתירתנו ולחייב אותנו בהוצאות היתה החלטה צודקת. והרי הדברים:

ברצוננו להופיע בפניך כדי לברר את העתירה לגופה בתיק האמור, הפעם ללא יצוג של עורך דין, וברשותך נפרט כאן את נימוקינו.

...כולנו דיירים בשכונה של 'בית המריבה' ומרביתנו חיים בה עשרות שנים. חוקי הבניה החלים בשכונה זו מוכרים לנו על בוריים משום שהם תוצאה של מאבק ציבורי קשה וממושך שניהלנו כנגד עיריית תל אביב... מאבקנו הוכתר בהצלחה ובשנת 1993 קיבלה המועצה הארצית בין השאר גם החלטה המתייחסת במפורש לשכונה שלנו... משמעותה של החלטה זו שנוסחה בלשון ברורה לחלוטין היא חד משמעית: אסורה כל בניה בשטחים הריקים ואסור להוסיף כל זכויות בניה מעבר לקיימות (בתכנית 689 שהיתה תקפה ב-1993) בבניינים הקיימים. החלטה זו נרשמה גם בתוכנית המתאר מדרון יפו.

מתוך הנחה שאנחנו חיים במדינת חוק היינו משוכנעים שבכך מאבקנו הגיע לסיומו. לא העלינו על דעתנו שנאלץ לעמוד על המשמר כדי שהחלטות המועצה הארצית שהושגו על ידינו בעמל רב אכן תמומשנה. לא העלינו על דעתנו שעיריית תל אביב, 'הממונה על האינטרס הציבורי' לא תמלא את חובתה לאכוף את החוק. הרי משמעותה של החלטת המועצה הארצית היא ברורה לחלוטין: עיריית תל אביב אינה רשאית בשום פנים להתיר בניה או לאפשר בניה בשכונה 85 מעבר לכתוב בתוכנית 689. היא אינה רשאית לעשות זאת לא על ידי היתר בניה, לא על ידי היתר שיפוף, לא על ידי הסכמה לבניה בבית המשפט, ולא על ידי חוות דעת של פקח המעיד בשבועה ש'אינו רואה' בניה. היא אינה רשאית לעשות זאת אפילו על ידי תוכנית מתאר חדשה משום שהדבר מנוגד להחלטה חדמשמעית של המועצה הארצית לתכנון המתייחסת במפורש לשכונה זו.

ואם אין הדבר כך אין כל טעם לכל מאבק ציבורי.

אנחנו מביאים לידיעתך דברים אלה על מנת להבהיר שאין מדובר בסכסוך שכנים או ביריב לא לנו' אלא במאבק עקרוני על קיום החוק. חשוב לציין שבידי הנתבעים בניין נוסף (ברחוב יטבת 22) שגם אותו הם רוצים 'לשפץ', וברור לנו לחלוטין שבניה בלתי חוקית ברח' בת ים 8 תהווה תקדים שירוקן מתוכן מאבק ציבורי של שנים ארוכות. אנחנו רואים גם מקום לציין ש9 מאיתנו הצטרפו לעתירה רק לאחר שמכונתו של

עופר לוי מרחוב יטבת 13 (אחד השכנים ש'הטרידו' את פקחי העירייה בפניות חוזרות ונשנות בעניין הבניה ברח' בת ים 8) נשרפה בנסיבות מסתוריות. האם יש צורך להסביר איזה תקדים היה נוצר אילו היינו משלימים עם בניה בלתי חוקית לאחר 'אזהרה' מעין זו?

לפי מיטב הבנתנו שתי שאלות יש לברר בעתירה לגופה: האם נעשית ברח' בת ים 8 בניה בלתי חוקית המפרה את החלטת המועצה הארצית לתכנון ובניה, והאם הסכמתה של עיריית תל אביב לבניה זו בפני השופטת רגיניאנו נעשתה שלא כדין.

כדי לברר באופן ענייני את השאלה הראשונה ביקשנו את הסיור. תכליתו של הסיור לא היתה לברר אם הבניין יפה אלא אם הוא חוקי. לדעתנו, די במבט חטוף כדי לראות שמעל לבניין המקורי מתנשאת באופן בוטה וגלוי לעין קומה חדשה נוספת. שום פלפול משפטי אינו יכול להכשיר שרץ מעין זה, ואם דבר זה אינו ברור דיו יש בכך כדי להביא אזרח ישר לידי יאוש...

לגבי השאלה השניה, האם הסכמתה של עיריית תל אביב לבניה נעשתה כדין, הרשה לנו להגיב על קביעתך ש'אין בידינו אפילו ראשית ראייה להראות שההסכמה שניתנה בבית המשפט לעניינים מקומיים לביטול צו הפסקת העבודה ניתנה שלא כדין'. הרי העתירה עדיין לא נדונה לגופה וממילא הראיות שבידינו עדיין לא הוצגו בפניך. אנחנו משוכנעים שראיות אלה מצביעות על כך שפירושה המעשי של הסכמה זו הוא הסכמה לבניה העומדת בסתירה ברורה להחלטת המועצה הארצית לתכנון ולבניה ועל כן היא בלתי חוקית בעליל. אנו סבורים גם שנוכל להראות שתצהירו של האדריכל ועדותו של פקח עיריית תל אביב בפני השופטת רגיניאנו לא היו בגדר טעות תמימה. יתרה מזו, הסכמתה של עיריית תל אביב שבאה לאחר הגשת התביעה הפלילית מכשילה ומבטלת למעשה תביעה פלילית זו כי היא כוללת הסכמה לבניית גג הבטון וגג הרעפים. שהרי כיצד תוכל העירייה לדרוש בערכאה הפלילית צו הריסה

לגג הבטון וגג הרעפים לאחר שנתנה בפני שופטת את הסכמתה לבנייתם?
...לאור הראיות שנביא בפניך... נבקש ממך גם לשקול מה המסר המתקבל כשאזרח המנסה לשמור על שלטון החוק נאלץ לשלם פיצויים למי שמנסה בדרכי מירמה ואיומים להפר אותו.

אנו נחושים בדעתנו להמשיך ולמצות כל דרך משפטית כדי שהחוק יקום, כי אין אנו רואים עצמנו בני חורין להיבטל מחובה זו.¹⁰

* * *

עד היום אינני יודע מדוע החליט השופט מודריק מיזמתו לפסול את עצמו. התבשרנו על כך בהודעה טלפונית ממזכירות בית המשפט, וכשביקשנו בכתב שיובהרו לנו נימוקיו לא נענינו.¹¹ השופט נתן עמית שתפס את מקומו הסביר זאת במילים האלה:

בית המשפט ציין בפני הצדדים שעל פי החלטתו של כב' השופט מודריק, בסיפא של החלטתו, שם אמר ש'העותרים ישקלו אם הם עומדים על בירור העתירה', ניתן להבין שכב' השופט מודריק, אילו היה שומע את העתירה לגופה, היה מחליט כפי שהחליט בבקשה למתן סעד ביניים, ולכן מתוך הייתי אומר הגינות שיפוטית, הוא החליט שלא לדון בעתירה לגופה.¹²

אינני משוכנע שהסבר זה, שנוסח כהשערתו האישית של הדובר, הוא התשובה הנכונה לשאלתנו. אינני סבור שהשופט מודריק עשה זאת בגלל עצם העובדה שהחלטנו שלא לקבל את המלצתו. אינני מאמין שהחליט מראש להודיע לנו בהחלטת ביניים את דעתו הסופית על עתירתנו ולפסול את עצמו מטעמי הגינות שיפוטית אם נחליט שלא לקבל אותה. אילו חשב באמת שמכתב התגובה הנזעם שכתבנו לו אין בו כדי לשנות את מסקנותיו, ההגינות השיפוטית היתה מחייבת אותו להמשיך במשפט ולדחות את עתירתנו.

אני מנחש אפוא שפסל את עצמו כי מכתבנו שכנע אותו באמת ובתמים שהחלטתו לא היתה צודקת, ואם אכן זו היתה הסיבה, הדבר מדבר לשבחו. אך גם אם טעיתי בניחושי, והשופט מודריק אינו שותף לדעתי על החלטתו, נדמה לי שאין בכך כדי לשנות את העובדה הברורה שהחלטה זו לא עמדה במבחננו החשוב מכול – מבחן הצדק והמוסר.

11 בקשת הבהרה, 12.3.98.

12 פרוטוקול המשפט, עמ' 26.

אפילוג

מכונת שנייה עולה באש

ההתחלה היתה מעודדת. עיריית תל אביב קיימה את הוראתו של השופט עמית והוציאה צו הפסקת עבודה שיפוטי. קול הלמות הפטישים שוב נדם, ודומה היה שהחוק והצדק ניצחו ושהפרשה הגיעה לסיומה.

אך אל חשש; עיריית תל אביב דאגה חיש מהר לרוקן את החלטת בית המשפט מתוכן. באחד הבקרים של חודש יוני 1998 התחדשה לפתע העבודה ברחוב בת ים 8 במלוא המרץ. לאחר טלפון או שניים התברר שבעלי הבניין פנו לבית המשפט לעניינים מקומיים וביקשו לבטל את צו הפסקת העבודה שהוצא נגדם. עו"ד דוברונסקי צירף לבקשה את החלטתו של השופט מודריק והודיע לבית המשפט ש"העתירה של השכנים בוטלה על סמך החלטתו של השופט מודריק". נציגת העירייה מילאה פיה מים, ולא העמידה את הדברים על דיוקם. עיריית תל אביב הפסידה כמובן במשפט, ופסק דינו של השופט המחוזי הנכבד נתן עמית נמחק כלא היה.

אין טעם להמשיך לפרט כאן את סדרת ההפסדים המשפטיים הנוספים שעיריית תל אביב נחלה לאחר מכן בזה אחר זה במאבקה הנחוש כנגד שותפיה לקנוניה. נציין רק שמאמציה הבלתי נלאים לשים קץ לבנייה הבלתי חוקית ברחוב בת ים 8 הסתיימו סופית בשנת 2003 כשהפסידה כצפוי גם בתביעה הפלילית שהגישה.

שכניי ואני, מתוך תערובת של תמימות ואינרציה, סירבנו לקבל ברוח טובה את ההתעלמות מהוראות בית המשפט המחוזי, וגילינו סימנים גלויים לעין של חוסר שביעות רצון. המשכנו להטריד את העיתונות ואת פרנסי העיר, ואף הגשנו תלונות למשטרה ולמבקר העירייה. ואכן מבקר העירייה פרסם דוח חמור שקבע בין השאר: "אישור הבקשה לשיפוץ הבניין ברח' בת ים 8 במסלול תיק כחול העניק לבעלי הנכס יתרון כלכלי בלתי מבוטל באפשרו הפיכת בניין בן שתי קומות, שהוכרז מסוכן ומיועד להריסה לבניין גדול ממדים (כבן חמש קומות בגבהו)". מסקנות המבקר הכו גלים, והפרשה סירבה לגווע.

התנהגותנו ההיפראקטיבית לא נשאה כנראה חן בעיני קהל אוהדיהם חמי המזוג של בעלי הבניין שלא הסתירו מאתנו את מורת רוחם. זמן קצר לאחר החלטת השופט עמית אשתי הותקפה פעמיים ברחובות יפו בידי שלושה אנשים ממשותפי הסיוור של השופט מודריק שדחפו אותה מכמה כיוונים והודיעו לה ש"יפוצו אותה" אם תמשיך להפריע לפרויקט הבנייה של אבולעפיה. בהזדמנות אחרת מצאנו את כלבת הדוברמן מהירת החימה שלנו חושפת שיניים

על נרקומן רועד וחולני שנקלע בטעות לחצר ביתנו לאחר שהבקיע לו פרצה בגדר החיה. הזהרנו אותו לבל יחזור על טעותו והלה נס על נפשו. בסקרנותי, הלכתי בעקבותיו כדי לראות לאן מועדות פניו, וראיתי שהוא נכנס לבית ההולך ונבנה ברחוב בת ים 8.

בה בעת התקשרו אלינו גם שתדלנים מסוג אחר – מכרים חביבים ומהוגנים שפנו אלינו בדרכי נועם והציעו את שירותיהם כמתווכים וכמשכיני שלום. ערב אחד, בתחילת יולי 1998, אשתי עצרה את מכוניתה ליד רחוב בת ים 8 וסקרה את התקדמות הפרויקט. לפתע הגיח מאי שם יד ימינו של וליד אבולעפיה, מר רמזי סאקה המשוּפם הזכור לטוב מישיבות בית המשפט המחוזי, והחל לנפנף מעל ראשה בקרש בניין גדול כשהוא יורק ומקלל. הוא דרש ממנה לעוף מן המקום והתנבא בקול גדול שלא יעזור לאשתי דבר, הבית הזה ייבנה וביתה שלה יישרף.

תקרית קטנה זו הגיעה שלוש שנים לאחר מכן לבית המשפט. מר סאקה הורשע באיומים, נקנס 3,000 שקל וחויב לשלם לאשתי 2,000 שקל פיצויים. אך זאת לא לפני שנבואתו התגשמה, לפחות בחלקה. 20 ביולי 1998, אשתי שלחה פקס למפקד משטרת יפו, שתלונותיה התכופות החלו לשעמם אותו, וביקשה ממנו למלא את תפקידו ולהרתיע את המאיימים הסדרתיים "לפני שיממשו את איומיהם". יומיים לאחר מכן, 22 ביולי בארבע או חמש לפנות בוקר, צלצלה אלי שכנתי שחלון ביתה צופה לרחוב והודיעה לי שמכונית עולה באש.

כשיצאתי החוצה במכנסיים קצרים וסנדלי אצבע והתבוננתי בסובארו סטיישן 88 שלי, בערו עדיין רק הגג, המושב האחורי ואחד הצמיגים. לאחר רגע או שניים נשרפו כנראה גם הבלמים, והמדורה החלה לנסוע לאטה במורד הרחוב המשופע, מתקדמת בביטחון אל הצמחייה העבותה שבקצהו. למזלי הספקתי לרוץ ולהניח לפני אחד הגלגלים אבן גדולה שעצרה את פצצת התבערה מעט לפני הענפים הסבוכים שהמתינו לה בערגה ובקוצר רוח. לאחר מכן ביקשתי מן הפרצופים המנומנמים שהתחילו להגיח מן החצרות להתרחק קמעא כדי שייצפו במחזה המרהיב של התפוצצות מיכל הדלק מטווח בטוח יותר.

מכבי האש שהגיעו לאחר זמן מה כדי לכבות את השלוליות הבווערות האחרונות הראו לי את שביל הבנזין שהתיזו המציתים מן המקום שבו חנתה המכונית אל שער העץ של ביתי. הם הסבירו לי שאילו המכונית היתה נשאת במקומה, ביתי היה עלול להישרף.

למותר לציין שסיפרתי למשטרה, לתקשורת, ולכל מי שהתעניין או לא התעניין, במי אני חושד, ועל מה ולמה הוצתה מכוניתי. אמרתי זאת גם מעל מסך הטלוויזיה, תחילה בערוץ התל אביבי "תחנה מרכזית", ולאחר מכן גם בתכנית

"עובדה" של אילנה דיין. הכרתי טובה לחוליית המציתים על ההזדמנות שנתנו לי להחזיר לכותרות את הסיפור המביש המתרחש בשכונת מגוריי באין מפריע. ואכן, הכתבה הקצרה שהוקדשה בתכנית "עובדה" לנושא זה לא הותירה ספק בלב צופיה שמדובר במקרה קלסי, גם אם קטן, של פשע מאורגן על כל סממני המוכרים. המצלמה אף תיעדה את הבריונים שהקיפו את הבית ברחוב בת ים 8 תוקפים את צוות הטלוויזיה ומונעים מהם בקלות, באיומים ובנפנופי ידיים להתקרב לפרויקט הבנייה הכשר והחוקי שנבנה בהסכמת הרשויות. כפי שהתברר לי עד מהרה, מאמציי החובבניים להרעיש עולמות לא הזיקו לאיש. מעשה השחיתות המשיך להתנהל ללא עיכובים ותקלות גם לאחר שנחשף לעיני כול, אך מבחינה תקשורתית הנושא "מיצה את עצמו" פחות או יותר וירד מן הכותרות. מתוך חובה אזרחית פשוטה המשכתי אמנם להציק למשטרה, לראש העיר הפורש רוני מילוא ולעוד כמה פקידים ונבחרי ציבור, אך התחלתי להבין שסיכויי להשיג תוצאות מרחיקות לכת אינם מזהירים.

מנהל גימנסיה הרצליה

כתם הפיח השחור היה עדיין מרוח היטב על הכביש ליד ביתי כשמישהו הסב את תשומת לבי לכתבה המתארת את מר חמיס אבולעפיה, מיזמי פרויקט בת ים 8, כפעיל בחירות של רון חולדאי, המועמד החדש לראשות העיר תל אביב. לא הכרתי אמנם את מר חולדאי, אך לא היה ספק בלבי שאיש חינוך מובהק, שעמד עד לא מכבר בראש מוסד מפואר כגימנסיה הרצליה, דוגל בהכרח בערכי היסוד של אזרחות טובה, ניקיון כפיים ושלטון חוק. לא רציתי לפגוע חלילה בעסקיו הענפים של מר אבולעפיה, אך ראיתי חובה לעצמי להביא לידיעתו של חולדאי את פרשת תצהירי הכוזב, האיומים והמכוניות השרופות ולו רק כדי להסיר מכשול לפני עיוור. קיוותי גם שלאחר שייבחר ידאג להרחיק מן המנגנון העירוני כמה מן התפוחים הרקובים ויפעל בפרשת רחוב בת ים 8 כמתחייב מהיותנו מדינת חוק.

פגישתי הראשונה והאחרונה עם מר חולדאי התקיימה זמן קצר לפני הבחירות המוניציפליות של סוף 1998 במטה הבחירות שלו ליד כיכר המושבות. גוללתי באוזניו בקצרה את כל האירועים שתוארו כאן תחת הכותרות "המכונית הראשונה והשנייה עולה באש", ומסרתי לעיונו גם כמה תמונות, מסמכים וקטעי עיתונות. חולדאי היה אדיב ונעים הליכות והקשיב לסיפורי בעניין רב. כשהראיתי לו את תמונת מכונית השרופה היא גילה לי שגם הוא נפל לאחרונה קרבן לאלימות כאשר פעיל סביבתי חמום מוח הטיח בפרצופו עוגת קצפת. אשר למר אבולעפיה, הלה בסך הכול התנדב להעניק לו שירותי תרגום, וההיכרות ביניהם שטחית בלבד. בטרם נפרדנו לשלום הוא שאל אותי לשם מה בעצם

סיפורתי לו כל זאת, והשבתי שרציתי אך ורק להביא את הדברים לידיעתו. לא היה כל ספק בלבי שמעתה והלאה מנהל גימנסיה הרצליה לשעבר ינער את חוצנו מכל המעורבים במעשים הטובים שתיארתי.

בפברואר 1999, זמן מה לאחר בחירתו של חולדאי לתפקידו הרם, ביקשתי פגישה עם האדריכל ישראל גודוביץ', מהנדס העיר החדש שהתמנה במקום מר יוסקוביץ'. חשבתי שמוטב שישמע את פרטי פרשת בת ים 8 מפי ולא מפי חבורת השותפים לקנוניה הכפופה לו. מר גודוביץ', איש רועם, גבוה ודק עם גינונים של ילד פלא, קיבל אותי במאור פנים במשרדו במינהל ההנדסה העירוני שבשדרות בן גוריון. לאחר כמה דברי חולין הוא הודיע לי בביטחון "אני מבין שאתה רוצה לפגוש את ראש העיר". למען האמת דווקא לא רציתי במיוחד לפגוש את ראש העיר, אך לא ראיתי טעם וסיבה שלא להיענות להצעה הספונטנית. קמנו ממקומנו ושמונו את פעמינו לבניין העירייה.

ההפתעה נחתה עלי ב"גן העיר", בדרך הקצרה שבין משרדו של גודוביץ' לבין כיכר רבין. מהנדס העיר הביע באוזניי את חששו החמור ש"יפו תעלה באש" אם יוצאו צווי הריסה ברחוב בת ים 8, והציע ש"אעשה סולחה" עם משפחת אבולעפיה "כשם שרבין לחץ את ידו של ערפאת". אם אעשה זאת אפשר יהיה "להכשיר את השרץ" ולסגור את הפרשה ללא אלימות. דאגתו הכנה לשלומי ורצונו העז להצילני מפני האש הזכירו לי משום מה את שיחת הטלפון שקיבלתי מעורך הדין של יזמי בת ים 8 לאחר האיומים ברצח במהלך הסיור של בית המשפט. השבתי לאדריכל גודוביץ' שאני מתקשה להאמין למשמע אוזניי ושלא אסכים להצעתו בשום פנים ואופן.

כשהגענו ללשכתו של ראש העיר, מר גודוביץ' ביקש ממני להמתין לרגע בחדר המתנה ונכנס לחדרו של חולדאי. אינני יודע על מה דיברו השניים, ואם גודוביץ' אמר לאדונו "הוא לא מסכים", או ששיחתם בכלל נסבה על עניינים אחרים לחלוטין. אך הדקות נקפו ונקפו ואני נותרתי בחוץ, ממתין לפגישה שכלל לא ביקשתי. לאחר כחצי שעה, כשכבר התכוננתי להיפרד מן המזכירות האדיבות שכיבדו אותי בקפה, נפתחה דלתו של חולדאי ושני האנשים צנומי הגזרה ונטוויי הגו יצאו משם בצעדים מהירים, חלפו על פניי בלי אומר ודברים, ואוזניהם הגאות נעלמו בקצה המסדרון. כמחצית הדקה לאחר מכן שב אלי גודוביץ', גינה את גישתי הצבועה והמתחסדת, ואמר שהוא מקווה שאשקול שוב את הצעתו ואודיענו דבר. הבנתי שפגישתי עם ראש העיר הסתיימה והלכתי משם לדרכי.

רגע לאחר שנפרדתי מגודוביץ' נזכרתי ששכחתי לספר לו שאחותו למדה אתי בכיתה בתיכון חדש. לדאבוני לא נקרתה בדרכי הזדמנות נוספת למסור לו מידע חיוני זה, משום שמאז אותו יום זכיתי לפגוש בו אך ורק על דפי העיתונות.

לאחרונה למשל קראתי באחד העיתונים שהוא מתכנן מלון רב קומות בטיילת של תל אביב. יזמי הפרויקט הצנוע, לדברי העיתון, הם בני משפחת אבולעפיה. לא אכפת לי במיוחד שעבריינים שולחים לי מסרים באמצעות קופסת גפרורים וקצת בנזין, אך כאזרח אכפת לי מאוד שעבריינים שולחים לי מסרים באמצעות רשויות השלטון. הייתי מוכרח אפוא לברר אם ראש עיריית תל אביב עומד מאחורי הצעתו המגונה של מר גודוביץ'. מכיוון שאינני נוהג לדון בני אדם לכף חובה בלי לשמוע תחילה את אשר בפייהם, שלחתי עוד באותו יום לראש העיר את הפקס הבא: "לא הייתי רוצה לגזול מזמנך אבל אני מבקש לפגוש אותך לחמש דקות – לא יותר – בעקבות דברים שאמר לי גודוביץ'". אחרי לשכת ראש העיר לא הגיבה, אך אני עדיין האמנתי בחפותו של האיש. אחר הכול, ייתכן שמזכירותו כלל לא העבירו לו את המסר ששלחתי. לאחר שלושה ימים שגרתי ללשכתו פקס נוסף:

אני משוכנע שאינך שותף לרעיון שהשמיע באוזני מהנדס העיר להכשיר את השרץ' ההולך ונבנה ברח' בת ים 8 ביפו. בהנחה שאתה ואני שותפים לאותם ערכים של טוהר מידות ושלטון חוק אני מרגיש פטור מלנמק מדוע אינני מוכן לתת את ידי לרעיונות מעין אלה. אני יודע שלא רצת לראשות עיריית תל אביב כדי להעניק פרסים לעבריינים המנסים לגרוף רווחי נדל"ן בלתי כשרים על ידי קשרים פוליטיים, מעשי מרמה, איומים ברצח והצתת מכוניות. באשר לעצם הבעיה של הבית ברח' בת ים 8, יש לי לכך פיתרון פשוט, צודק ואלגנטי שאשמח לומר לך אותו אם ניפגש לחמש דקות.

אודה ולא אבוש שהמשפט האחרון נועד בעיקר לוודא אם המסרים שלי מגיעים לידיעתו של חולדאי. הדג בלע מיד את הפיתיון. לאחר חמש דקות צלצל הטלפון בביתי והתבררתי שראש העיר רוצה לדבר אתי. ראש העיר ניגש ישר לעניין ושאל מה הפתרון שאני מציע. אמרתי לו שלמרות שמבחינתי אין מדובר בסכסוך אישי ביני לבין אבולעפיה אלא בסירוב להשלים עם מעלליהם של בכירים בעיריית תל אביב, אני מוכן ומזומן לעשות סולחה עם יזמי בת ים 8 כפי שביקש גודוביץ' אם הללו יורידו מן הבניין שלהם את שתי הקומות הבלתי חוקיות שנבנו בדרכי זיוף ומרמה. אינני יודע מדוע הצעתי החינוכית הרגיזה כל כך את מנהל גמנסיה הרצליה לשעבר, אך עובדה שהיא הרגיזה אותו מאוד. הספקתי עוד לבקש ממנו שיאמר לי אם הוא עומד מאחורי הרעיון של גודוביץ', אך הוא השיב שלא יאמר לי דבר כי הנושא אינו מוכר לו, וסיים בכך את השיחה.

אף שהתקשיתי להבין מדוע התקשר אלי בבהילות לשאול מה הפתרון שאני מציע לבעיה שאינה מוכרת לו, שלחתי לו ברוב טיפשותי פקס נוסף שבו ביקשתי ממנו ללמוד את הנושא הבלתי מוכר ולנקוט לגביו עמדה. המתנתי עשרה ימים לתשובתו שלא הגיעה, ואז שלחתי לו מכתב ארוך שסיים סופית את מסכת יחסיי הקצרה עם מחנך הנוער הדגול. בין השאר כתבתי לו שם:

עלי להודות שהדברים שאמרת לי בשיחת הטלפון בינינו אינם נותנים לי מנוח. כל מה שביקשתי לשמוע ממך הוא הסתייגות ברורה מן ההצעה של גודוביץ' להעניק פרס בשווי של למעלה ממיליון דולר לעבריינים אלימים שניסו להצית את ביתי ומאיימים ש"יפו תעלה באש" אם מבוקשם לא ינתן להם. אינני מצליח להבין מדוע אתה מתקשה לנקוט עמדה ברורה בנושא זה. הרי לא ביקשתי ממך טובה אישית. כל מה שביקשתי היה שעיריית תל אביב תמלא את חובתה ותתיצב לימין החוק.

צר לי שעלי לומר זאת, אך נדמה לי שהעובדה שעבריינים אלה הציגו עצמם כפעילים במערכת הבחירות שלך מחייבת אותך כפל כפליים להתנער מכל הצעה להעניק להם טובות הנאה בלתי חוקיות.

...למען האמת פרטי ההצעה שהציע לי מר גודוביץ' לא היו בגדר חידוש עבורי. כבר למעלה משנה מגיעים אלי שליחים שונים ומציעים לי "הצעות שאי אפשר לסרב להן" לערוך סולחה ולשכוח מכל העניין. גם ההצעות הקודמות הושמעו תמיד על רקע איומי רצח או הצתה. אינני רואה הבדל רב בין איום עלי שביתי יעלה באש, לבין איום על עיריית תל אביב ש"יפו תעלה באש".

...אני מבין היטב שאינך יכול להיכנס בעובי הקורה של כל מבנה בלתי חוקי בתל אביב אך כאן מדובר במקרה חמור במיוחד של שיתוף פעולה בין עבריינים לבין גורמים בעיריית תל אביב שאינך יכול לעבור עליו לסדר היום. מעשי השחיתות של עיריית תל אביב עלו לי ולשכני בהצתות ובאיומים ברצח ואני מרגיש זכות מלאה לדרוש שעיריית תל אביב תפעל בנחישות ותשחרר אותנו מהמטרד הזה.

המכתב הסתיים במילים אלה:

לעצם העניין אינני מבקש הרבה. רק שהדו"ח החמור של מבקר העירייה על הבנייה ברח' בת ים 8 יפסיק להעלות אבק במגירה, ושהמחלקה המשפטית תנהל את המשפט נגד בניין בלתי חוקי זה כמו שצריך ולא ברשלנות מעוררת תמיהות כפי שעשתה עד כה.

כאמור, מכתב חסר טקט זה שם קץ למסכת יחסיי הקצרה עם רון חולדאי. למן אותו יום נוצר בינינו נתק מוחלט. בשנים הראשונות לכהונתו ניסיתי עוד כמה

פעמים להזמינו לטקסים לזכרו של אבי, מייסד הפלמ"ח, אך בניגוד לכל ראשי העיר שקדמו לו, חולדאי התחמק בעקביות מלבוא.

כאן ראוי להוסיף הבהרה קטנה. כפי שכבר הזכרתי, ביתי שביפו הוא גם אתר הנצחה לאבי. מאז מות אבי בשנת 1952 נערכים בו סיורים מאורגנים ללא תשלום מלווים בהרצאות היסטוריות על כמה מן האירועים שהובילו להקמת המדינה. מאות אנשים מבקרים מדי שנה בחדר עבודתו, בגן שנטע על מצוק הכורכר ובקרון הפיקוד ששימש אותו במלחמת העצמאות. כל ראשי העיר שקדמו לחולדאי הכירו בחשיבותו החינוכית של הבית וסייעו לטיפוחו. הגדיל לעשות מכולם שלמה להט שהרבה לבקר במקום, דאג לחיזוק המצוק המתמוטט, שכנע את חיל השריון לדאוג לתחזוקת קרון הפיקוד, ושלח את הגננים העירוניים להעניק לנו ייעוץ. צייץ' הפריד הפרדה גמורה בין יחסו האישי אלי לבין יחסו לבית יצחק שדה, והמשיך לבקר במקום עם אורחיו לעתים תכופות גם בעת העימותים הקשים בינינו בעניין מדרון יפו.

ראש העיר הראשון מאז קום המדינה שהדיר את רגליו מבית יצחק שדה היה רון חולדאי. גרוע מכך, הוא היה גם ראש העיר הראשון שהעניק את גיבויו לניסיונות של אנשים בעירייה להתנכל לאתר ההנצחה. אך כל נקדים את המאוחר.

חולדאי אמנם לא הגיב על המכתב הבלתי מחמיא ששיגרתי לו, אך כעבור זמן מה קראתי שהאיש מילא ככפוי שד את שתי המשאלות שהבעתי בסיומו. הוא הוסיף לדוח מבקר העירייה על פרשת בת ים 8 כמה הערות חמורות משלו, קבע שהעירייה נפלה קרבן למעשה מרמה, והנחה את היועצת המשפטית להגיש כתב אישום נגד האדריכל צבי הראל על מסירת מידע כוזב.

מיותר לומר שכתב אישום זה לא הוגש מעולם. לעומת זאת החלו להופיע בתקשורת פרסומים רבים על הידידות האמיצה המלווה בניגובי חומס בין ראש העיר לבין מר חמיס אבולעפיה.

הבית על שפת המצוק

צר לי אם נסחפתי כאן מבלי משים להתרפקות נוסטלגית על זכרונותיי הנעימים מסוף המאה הקודמת. אך אל דאגה, רון חולדאי יהיה רק אורח לרגע בספר זה. נאלצתי להקצות כאן כמה עמודים להרפתקאותיי המוניציפליות אך ורק משום שעיריית תל אביב מעורבת בדרך זו או אחרת בכל חמשת המשפטים הנדונים בספר זה.

מכיוון שהתנצלתי, אמשיך ואגולל בקצרה גם את המערכה האחרונה בפרשת "היתרי השיפוץ" שהוענקו למשפחת אבולעפיה בשכונת מגוריי.

הבית ברחוב בת ים 8 לא היה רכישת הנדל"ן היחידה של בני משפחה זו לא הרחק מבית. שנתיים או שלוש קודם לכן הם רכשו מעגלון קשיש וקשה יום בית מט ליפול ברחוב יטבת 22, על שפת מצוק הכורכר הצופה לים. גם במקרה זה הם ידעו היטב שרכשו בית ללא זכויות בנייה. בתשרי של תכנית 689 שהיתה בתוקף בשנת 1993, שהחלטת המועצה הארצית אסרה על עיריית תל אביב לחרוג מן הזכויות הנקובות בה, הבית הנ"ל נכלל ברצועת חוף הים שכל הבתים הניצבים עליה נועדו להריסה.

ניתן לשער שגם במקרה זה היה לרוכשי הבית יסוד איתן להאמין שחבריהם בעיריית תל אביב ידאגו שהשקעתם לא תרד לטמיון. הם פנו גם הפעם לאדריכל ברוך הכשרונות צבי הראל שהכין עבורם תכנית "שיפוץ", וגם הפעם תכנית השיפוץ היתה לאמיתו של דבר תכנית בנייה לכל דבר. הרעיון היה להחליף את סככות האזבסט הבלתי חוקיות שנבנו בחצר הבית בשנות השמונים בגג בטון, וכך להגדיל את שטחו של הבית 405 מטרים רבועים, או ליתר דיוק להרוס את החורבה עתיקת היומין שניצבה על חלק מן המגרש ולבנות במקומה בית חדש על כל שטחו. כדי שהבית לא יישאר חלילה ללא חצר הם סיפחו לעצמם רצועות נכבדות מן השטחים הציבוריים סביב הבית לרבות נתח הגון מן הכביש הגובל בו.

כל היזמות הללו הגיעו לידיעתנו כשפרשת בת ים 8 היתה פחות או יותר בשיאה, והתנגדנו גם להן מאותן סיבות בדיוק. לא דרשנו אמנם להרוס את הבית כפי שמתחייב לכאורה מן התכנית, אך ראינו במתן היתר לבנות בית חדש על ראש המצוק, במרחק מטרים ספורים מקו המים, הפרה גסה של החלטות המועצה הארצית שהשגנו בעמל רב, ויריקה בפרצופו של החוק.

מעשה המרמה של בת ים 8 עורר באותם ימים הדים כלשהם בתקשורת, ומיטיביהם של בני אבולעפיה בעירייה הבינו מן הסתם שהשעה אינה כשרה לקידום מעשה מרמה נוסף. התנגדותנו לבניית בית על קצה המצוק התקבלה, ובינואר 1998 דחתה ועדת התכנון המקומית של עיריית תל אביב את בקשתו של צבי הראל ל"היתר שיפוץ" ברחוב יטבת בנימוק ש"אין מדובר בשיפוץ מבנה קיים אלא בהקמה מחדש של המבנה". חוות הדעת של מהנדסת הרישוי העירונית, יבגניה פלוטקין, קבעה במילים ברורות: "הבקשה מהווה אישור בדיעבד של תוספת שטח למבנה האותנטי הקיים וכוללת בנייה מעבר לקו הרחוב".

כדי להפיס את דעתם של החטטנים והמלעיזים, עיריית תל אביב אף הוציאה צו הריסה אחד או שניים שאיש לא דאג לביצועו. ביום 24 בספטמבר 1999 התפרסמה במקומון "העיר" כתבה שכותרתה "יש לאבולעפיה מכר בעירייה".

כותרת המשנה היתה: "ראש העירייה חתם השבוע על צו הריסה לבית של בני משפחת אבולעפיה ברחוב יטבת 22 ביפו ומיד התקשר ליידע אותם על כך...". היזמים הבינו היטב שהעיכוב הוא זמני בלבד והחלו לבצע במצוק הכורכר באישון לילה קידוחים עמוקים ויציקה של יסודות בטון כדי שאפשר יהיה בבוא העת להקים בית לתפארת על סף התהום. עיריית תל אביב הגיבה כדרכה על תלונותינו בחוסר מעש.

שעת הכושר להכשרת השרץ הגיעה שנתיים לאחר מכן, לאחר שוך הסערה, תחת מוטת כנפיו הרחבה של ראש העיר החדש רון חולדאי. בסוף יולי 2000 התקיים בוועדה המקומית דיון נוסף, והבקשה ל"היתר השיפוץ" בבית שעל קצה המצוק אושרה בשעה טובה ומוצלחת. מהנדסת הרישוי העירונית חזרה אמנם על עמדתה והמליצה "לא לאשר את הבקשה, שכן היא מהווה אישור בדיעבד של תוספת שטח למבנה האותנטי", אך היועצת המשפטית של הוועדה שרי אורן, והיו"ר שלה באותם הימים, מיכאל רועה, שלפו משרוולם נימוק מנצח. לדבריהם, במהלך סיור של נציגי הוועדה באתר, "הוצגו צילומי אוויר משנת 1963, המראים את הבניין בגודלו הנוכחי".

וכך, שנתיים לאחר התרמית של בת ים 8 יצאה לדרכה התרמית של יטבת 22. אינני יודע מה בדיוק הוצג בפני נציגי העירייה במהלך סיורם ברחוב יטבת, אך ברור שלא חיו אלה תצלומי אוויר משנת 1963. אילו באמת היו מציגים בפניהם תצלומי אוויר מאותה שנה, היו רואים בהם ללא ספק בניין קטן בהרבה מגודלו הנוכחי.

שלחתי לשרי אורן, למיכאל רועה ולעוד כמה פקידי עירייה חוות דעת של מומחה לפענוח תצלומי אוויר הקובעת שבשנת 1963 הבניין היה קטן בשליש מממדיו הנוכחיים, והבעתי את ביטחוני שלאור מידע זה יפעלו לביטול ההחלטה שניתנה על סמך מצג שווא. הזכרתי לעו"ד אורן ששנתיים קודם לכן הודתה בבית המשפט שאותם יזמים ואותו אדריכל רימו אותה, ושאלתי "האם לא היית חייבת לבדוק את תצלומי האוויר שהוגשו לך על ידי אותם מקורות אמינים?" כתבתי להם גם שבדעתי להתלונן על מעשה המרמה במשטרה כדי שתחקור מי בדיוק מסר לנציגי העירייה את מצג השווא.

אז עדיין לא ידעתי זאת, אך כמה ימים לאחר מכן, 315 באוקטובר 2000, עו"ד שרי אורן נחקרה באזהרה במחלקת ההונאה של משטרת תל אביב ושחררה בערבות עצמית של 5,000 שקל. החקירה התמקדה משום מה רק בהמצאת הפטנט המכונה "מסלול תיק כחול" ובפרשת רחוב בת ים 8. כתב אישום לא הוגש עד עצם היום הזה למרות פניותיה הרבות של תנועת אומץ לפרקליטות. היו"ר מיכאל רועה, המתגורר מאז אמצע שנות ה-90 ביפו, השיב לי שאין זה מתפקידו לבדוק תצלומי אוויר מתקופות שקדמו לקדנציה שלו. היועץ המשפטי

של העירייה דאז, עו"ד אחז בן ארי, לעומת זאת, הודה במכתבו אלי שמחלקת המדידות העירונית אכן בדקה ומצאה שבשנת 1963 הבניין היה קטן מכפי שהוא היום, אך הסביר שמכיוון שהמגרש היה מוקף קירות עוד בשנת 1949, הרי שניתן בעצם להגדיר את החצר כ"בית קיים" ללא תקרה, "שאפשר להתיר את שיפוצו". עלי להודות שהברקה משפטית זאת, ההופכת כל מגרש ריק לבית ומייתרת סופית את הצורך בהיתרי בנייה, הותירה אותי פעור פה. שאלתי את עצמי אם היועץ המשפטי הנכבד הגה רעיון פשוט וגאוני זה בעצמו או נטל אותו מאחד המוחות המשפטיים המזהירים המקיפים אותו.

בסוף פברואר 2001 ניתן ליזמים היתר בנייה רשמי שהפך את החלטת הוועדה המקומית לעובדה מוגמרת.

בנקודה זאת החלטתי לבסוף להרים ידיים ולחדול ממלחמותי הדון קישוטיות במעשי השחיתות המתרחשים בפתח ביתי. חשבתי שמן הראוי להעביר את הטיפול בפרשה זו לידי עמותות ציבוריות שהוקמו כדי להיאבק במעשים טובים מעין אלה, "אדם, טבע ודין" ו"יפו יפת ימים".

עמותת אדם, טבע ודין אכן כתבה לעיריית תל אביב כמה מכתבים חריפים ואף איימה בהגשת תביעה משפטית, אך בסופו של דבר פרשה בקול ענות חלושה מן המירוץ.

בעמותת יפו יפת ימים תליתי תקוות רבות יותר. אחרי ככלות הכול עמותה זו ניהלה עשר שנים קודם לכן את המאבק על עתיד חופי יפו, והיתר הבנייה ברחוב יטבת 22 היה הפרה בוטה של אחד מהישגיה החשובים. באתי אפוא עם שכני וחברי הטוב נחי אלון לישיבת העמותה בביתו של מר עופר אהרוני ביפו, וניסונו לשכנע את הנוכחים להגיש תביעה משפטית נגד הוועדה המקומית של עיריית תל אביב על מתן היתר בנייה בלתי חוקי המבוסס ביודעין על מצג שווא.

מיום שפרשתי מפעילות בעמותה זו כשבע שנים קודם לכן, התחלפו כמעט כל חבריה, וגם מטרותיה השתנו. אף על פי כן, בהמלצת היו"ר צור שיזף הם ניאותו לשקול את הרעיון בחיוב בתנאי שאשכנע את עורך הדין יוסי אוריין, שייצג אותם בעבר, שיש יסוד לתביעה.

מילוי תנאי זה לא היה משימה קשה במיוחד. לא התקשיתי לשכנע את עורך הדין שיש דברים בגו. אף על פי כן, כשבאנו לישיבה נוספת של העמותה ציפתה לנחי אלון ולי אופוזיציה. לדיון הופיעו שני תושבי יפו שהתנגדו נמרצות להגשת התביעה. האחת היתה טלי למפרט, בת זוגו לחיים של מיכאל רועה, אחד הנתבעים הפוטנציאליים, והשני היה האדריכל והיזם אילן פיבקו, היפואי היחיד שתמך עשר שנים קודם לכן בתכניות העירייה לייבוש הים. אינני זוכר מה בדיוק אמרה גב' למפרט, אך מר פיבקו גילה בקיאות בלתי צפויה, וציטט בדייקנות

רבה את הנימוק המקורי והמפגיע שהופיע במכתבו של היועץ המשפטי של העירייה אלי.

התנגדותם של שני דוברי העירייה לא הועילה. העמותה החליטה לעתור לבית המשפט, ועו"ד אוריין הכין טיוטה ארוכה ומנומקת של כתב תביעה ושלה אותה לעיוני.

ואז לפתע נטרפו הקלפים. באחד מימי תחילת יוני 2001 התבשרתי שהעמותה קיימה ישיבה נוספת בביתו של עופר אהרוני שאליה הוזמן להופעת אורח שכן שלי בשם שמעון לב. הלה סיפר אודותיי סיפורים מסמרי שער ובעקבותיהם החליטו אנשי העמותה לחזור בהם מהחלטתם הקודמת. הם שילמו לעורך הדין את המגיע לו והורו לו לחדול מטיפולו בנושא. מה בדיוק נאמר באותה ישיבה? על כך יסופר בהמשך.

* * *

כאן נעצור. לדעתי – הקובעת במקרה זה – פרשה זו על כל ספיחיה כבר עשתה פחות או יותר את המוטל עליה בספרנו, ומעתה והלאה נוכל להסתדר בלעדיה. ניפרד אפוא לשלום ממשפטי השני, מן השופטים הנכבדים עודד מודריק ונתן עמית, מן האדריכל רב התושייה צבי הראל, ממשפחת אבולעפיה עתירת המקרקעין והפיתות, וממציתי המכוניות האלמונים, ונעבור ללא עיכובים מיותרים הישר למשפטי השלישי.

משפטי השלישי: תביעה אזרחית 173524/02

סיפור המעשה

בא לשכונה בחור חדש

אחרי מסכת זו של איומים, הצתות ושחיתות בחלונות הגבוהים, אין ספק שמגיעה לקורא אתנחתא קומית, ואכן הפרשה הבאה שתסופר כאן מזכירה מבחינות רבות קומדיות סלפסטיק מתקופת הסרט האילם. גיבורי פרשה חדשה זו הם שיח עבות הצומח בפתח ביתי וקבוצת תמהונים שהכריזו עליו מלחמת חורמה, והמשפט העומד כאן במרכז העניינים הוא תביעה של חמישה אנשים שדרשו את עקירת השיח הנ"ל וסלילת מדרכה במקומו. הנתבעת המקורית היתה עיריית תל אביב ואני הצטרפתי למשפט זה מיזמתי כנתבע נוסף על מנת לריב את ריבו של השיח.

אפשר כמובן לשאול מה לזוטות אלה ולשאלות העקרוניות של עשיית צדק ומשפט שספר זה מתיימר לבחון. עקירת שיח מסכן על לא עוול בכפו היא אולי מעשה איוולת, אך בוודאי שאינה דוגמה לעיוות דין זועק לשמים וגם לא לפגיעה חסרת תקנה בשלטון החוק או בכבוד האדם. עלי להודות שאף אני התלבטתי אם ראוי לכלול הרפתקה משפטית פעוטת ערך זו בדיון הרציני שאני מנסה לפתח כאן. בסופו של דבר החלטתי שגם משפט שולי וחסר חשיבות זה עשוי לתרום תרומה כלשהי להבנת הנעשה במערכת המשפט שלנו, משום שאפשר למצוא בו המחשה נוספת של פסק דין שרירותי המבוסס על תחושות בטן במקום על העובדות ועל הראיות. החלטתי לכלול סיפור קטן זה במחרוזת האנקדוטות שלנו גם משום שהוא משתלב להפליא בשאר חלקי העלילה – הטובים הם אותם טובים, הרעים אותם רעים, והים אותו ים. עם זאת, הקורא חסר ההומור המתעניין אך ורק בשאלות הרות גורל רשאי כמובן לדלג על פרפראות אלה ולעבור כבר עכשיו למשפטי הבא.

כפי שיתברר לכל אלה שהחליטו שלא לנשור בינתיים, גם התבנית של המשפט שלפנינו, השלישי במספר, חזרה פחות או יותר על זו של שני המשפטים הקודמים. הפסדתי בסיבוב הראשון, אך ערערתי על פסק הדין בכוחות עצמי,

והצלחתי שוב בדרך נס להרים את עצמי מן הקרשים. לרוע מזלי, אחרי הסיבוב השני בא תורו של הסיבוב השלישי, אך על כך יסופר בהמשך.

סיפור העלילה מתחיל הפעם עם כניסתו לזירה של אדם לא גבוה במיוחד וקל כנוצה בשם איציק כהן העתיד ללוות אותנו כאן עד הפרק האחרון. איציק דגן צלצל באחד מימי 1998 בשער חצרי ובישר לי בשמחה שקנה את הבית הסמוך לביתי ושמעתי והלאה אנו עתידים להיות שכנים. בירכתי אותו על הצטרפותו לשכונה והזמנתי אותו לשבת עמי בגינה וללגום ספלון קטן של קפה טורקי עם קל מן המכולת של אנטון ברחוב קדם. איציק כהן העדיף קפה נמס.

אינני יודע אם מר כהן באמת התכוון אי פעם להתגורר בשכונתי, אך כיום אני נוטה לפקפק בכך. מכל מקום, האיש לא התגורר אפילו יום אחד בבית שרכש. הוא השכיר אותו כמה שנים עד שמכר אותו לבסוף בשנת 2004. כך או כך, אין ספק שהגינה שטיפח אבי, המהווה גם חלק מאתר ההנצחה לזכרו, מצאה חן בעיניו ממבט ראשון. באוגוסט 1999, כמה חודשים לאחר שהזמנתי אותו להתארח בה על כוס קפה, הוא פנה במכתב למינהל מקרקעי ישראל ושאל "האם ניתן להציע יזמות לגבי הקרקע, בתיאום עם מינהל ההנדסה בעיריית תל אביב".

בטרם אמשיך ואתאר את כל שהתרחש לאחר ביקורו של השכן החדש בגינת ביתי, עלי להוסיף הבהרה. אין לי דבר וחצוי דבר נגד יזמי נדל"ן, ויהיו כרישים, דגי רקק או סתם ברבוניים. זהו ללא ספק זן כשר ולגיטימי של אנשים התורמים לכלכלת המדינה. עם זאת אני שותף לדעה שמוטב להרחיק אנשים נמרצים אלה מכמה מקומות יפים בארצנו אם ברצוננו להותירם ללא פגע. משום כך למשל התנגדתי לפני יותר מעשרים שנה לתכנית הענק של עיריית תל אביב ומינהל מקרקעי ישראל שנועדה להפקיר בידיהם את כל רצועת החוף של יפו, לרבות שכונת מגוריי.

שכונה זו, שהתאמצנו קשות להצילה מידי היזמים, כוללת גם את שיכון הקצינים הבריטים, שביתי והבית שקנה מר כהן נמנים עמו – קבוצה קטנה של בתים חדקומתיים שטוחי גג הבנויים בסגנון אחיד. עשרות מתושבי השכונה נחלצו עוד בפברואר 1987 להגנת פינת חמד זו וביקשו משלמה להט וממתכנני העירייה ומינהל מקרקעי ישראל במילים מפורשות "שלא להקים במקום רבי קומות ולהופכו אבן שואבת לספקולנטים". כידוע, לאחר שש שנים השגנו לבסוף את מטרנתנו. החלטת המועצה הארצית משנת 1993 אסרה להגדיל את זכויות הבנייה בבתים הקיימים בשכונה, והותירה בעינין את הוראות תכנית 689 הישנה המתירות לבנות בכל אחד מבתים אלה לא יותר מקומה אחת נוספת על חלק משטחו של הגג.

איני יודע מה בדיוק נאמר למר כהן בעיריית תל אביב כששאל על זכויות הבנייה בשכונתנו בטרם רכש את הבית הגובל בביתי. אך זמן לא רב לאחר

פגישתנו הלבבית הוא הגיש בקשה להיתר בנייה הסותרת לחלוטין את החלטת המועצה הארצית, ובקשתו הבלתי חוקית זכתה לאישורה העקרוני של עיריית תל אביב. על פי תכניתו, הדירה הקטנה שרכש היתה אמורה להפוך למגדל רב מפלסים הכולל מרתף, שתי קומות וגג רעפים אימתני שהיה בעצם קומה נוספת לכל דבר.

שוב מצאתי את עצמי נאלץ להגן על הישגי המאבק הציבורי שהסתיים לפני שנים. ידעתי שהדבר לא ינעם במיוחד לאוזני שכני החדש, אך אמרתי לו שתושבי השכונה מתכוונים להתנגד לתכניתו. להתנגדותם של 12 מתושבי השכונה הצטרפה גם המועצה לשימור מבנים ואתרים, שראתה בבניית גג הרעפים השוויצרי פגיעה בצביונה של שכונה קטנה בעלת מרקם ייחודי הראוי לשימור.

עיריית תל אביב התייצבה לצדו של מר כהן. לאחר אחת הישיבות אף זכיתי למכתב פרי עטה של הממונה על צוות יפו במינהל ההנדסה העירוני שהסבירה לי בתמימות גמורה של אדם שאינו מבין שלטון חוק מהו, שהחלטת המועצה הארצית אינה עונה על "הצרכים האנושיים הבסיסיים" ועל כן העירייה רשאית לעקוף אותה על ידי "התחכמויות תכנוניות ומשפטיות, באמצעות גג רעפים... כך זה בחיים בכלל ובודאי כשעוסקים במצוקה אמיתית של דיור". למותר להזכיר ש"מצוקת הדיור האמיתית" במקרה זה היתה מצוקתו של יזם נדל"ן אומלל שנוקק נואשות לווילה בעלת ארבעה מפלסים במרחק ארבעים מטר מן הים כדי לענות על "צרכיו האנושיים הבסיסיים".

לא אפרט כאן את כל השתלשלות העניינים, אך לאחר שערערנו על החלטת העירייה בוועדת ערר של משרד הפנים, הצלחנו בסופו של דבר לאלץ את מר כהן להתאים את תכניתו לדרישות החוק ולהסתפק בהיתר לבנייה דאקומתית על פי הוראות תכנית 689.

מר כהן לא קיבל תקלה בלתי צפויה זו ברוח טובה. הוא שיגר מכתבי התראה לכל אחד מן השכנים שהתנגדו למגדל שלו והודיע להם שבכוונתו לתבוע מהם סכומי כסף גבוהים על כל יום של עיכוב שייגרם לפרויקט שלו בעטים. לאחר שמכתביו הידידותיים לשכניו לעתיד לא הניבו את התוצאות המיוחלות, הוא פתח בסדרה אין סופית של פעולות עונשין כלפי האשמים העיקריים בשיבוש תכניותיו, הלא הם אשתי ואני. כדי למנוע אִהבנות מיותרות הוא ניגש אלינו בפתח ביתנו והכריז חגיגית על כוונותיו: "לא נעים לי לפגוע בשמה הטוב של משפחת שדה, אך אם תמשיכו להתנגד לתכניות הבנייה שלי איאלץ לפתוח תיבת פנדורה".

עלי לומר שדברים סתומים אלה לא עוררו בי באותה עת דאגה רבה. ככל שחיטטתי ונברתי בזיכרוני לא הצלחתי למצוא בביוגרפיה המשעממת שלי שום

סוד אפל שחשיפתו עלולה לפגוע בשמי הטוב או להזיק לי בכל דרך אחרת. איחלתי למר כהן הצלחה ונפרדתי ממנו לשלום.

לוחמה זעירה

מר כהן, יאמר לשבחו, התגלה כבחור יסודי שאינו בז לקטנות. הוא נקט כמה מהלכים אסטרטגיים רבי תעוזה ודמיון, אך לא ראה פחיתות כבוד גם בלוחמה זעירה הבנויה על טקטיקה של פעולות הטרדה קטנוניות. מהלכיו האסטרטגיים הגדולים של מר כהן יתוארו בפרקים הבאים. הפרק הנוכחי יוקדש בראש ובראשונה לאחד ממהלכיו הטקטיים הביזאריים יותר – מלחמתו בשיח הצומח בשטח הציבורי שבקדמת ביתי, ברחבה הקטנה שבקצה רחוב זכרון קדושים.

יריות החימום במלחמת ההתשה שנפתחה נגדי היו שורה ארוכה של תלונות מסתוריות למחלקות השונות של עיריית תל אביב. בזה אחר זה פקדו את ביתי פקחים עירוניים שהודיעו על תלונות עלומות שהוגשו נגדי בגין עברות שונות ומשונות שביצעתי על פי השמועה בעשרות השנים האחרונות, החל בחריגות בנייה שביצעתי כביכול כשהרחבתי את ביתי בשנות השבעים, וכלה בהצבת פנס תאורה בלתי לגיטימי בפתח ביתי. באורח תמוה נשלחו לביתי באותו זמן גם מודדים מטעם מחלקת הארנונה של העירייה, שמדדו מחדש את שטח ביתי ועדכנו את דמי הארנונה שלי.

אך ככל שערפל הקרב הלך והתפזר התברר לי שהמתלוננים מסמנים כמטרתם העיקרית את הצמחייה הסבוכה העוטרת את חזית ביתי מאז שנות החמישים. ראיתי שמרבית המשלחות העירוניות שהגיעו לרחובנו באותה עת מתעניינות בראש ובראשונה בקבוצת השיחים הנ"ל, ושנציגי העירייה מכרכרים סביבה ללא הרף כשהם מצלמים ומודדים אותה מכל זווית אפשרית. בד בבד גם נוכחתי לדעת שמר כהן הקים לצדו קואליציה קטנה ואינו עוד בודד במערכה. שחקני החיזוק שהעלה מן הספסל היו זוג שכנים ותיקים בשם ציפורה ואורי נסים, המתגוררים ברחוב מגוריי מאז שנות השישים, וזוג שכנים צעירים שזה מקרוב באו, מר שמעון לב ובת זוגו מיכל יקל.

אך בטרם נציג בקצרה את ארבעת השחקנים החדשים, מן הראוי להסביר מהי אותה צמחייה שנעשתה לפתע מוקד משיכה לפקחים העירוניים, ומדוע נחלצתי להגנתה. לשם כך נחזור ונזכיר שביתי משמש כל השנים גם אתר הנצחה, ושהאתר שאנו שוקדים על שימורו כבר עשרות שנים כולל גם את הגן שאבי נטע על הגבעה שמעל לי. כפי שיוסבר מיד, קבוצת השיחים שבחזית ביתי, זו שמכונתה הבוערת כמעט הציתה אותה בקיץ 1998, היא חלק אורגני מאותו גן היסטורי.

גן זה שעל גבעת הכורכר המתפוררת יעמוד במרכזם של כל פסקי הדין שיתוארו בפרקים הבאים, וממילא עוד ידובר בו כאן לא מעט. אף על פי כן אקדיש לו כמה מילים גם בפרק זה, שכן הוא קשור גם לפרשייה הנוכחית.

כפי שכבר הזכרתי, הגן שנטע אבי זכה מיומו הראשון להכרתה ולסיועה של עיריית תל אביב, ומסורת זו נפסקה רק בימי חולדאי. מתכנן הגן והאיש שסייע לאבי להקימו היה אברהם קרוון, אדריכל הגנים של עיריית תל אביב באותם הימים, שהגנים שעיצב נחשבים לנכסי צאן ברזל של העיר. סיועה של עיריית תל אביב התבטא כל השנים בעיקר בביקורים של הגנים העירוניים לשם ייעוץ מקצועי, אך כאמור, שלמה להט עזר לנו רבות גם בנושאים אחרים הקשורים לשימורו של האתר ולטיפוחו. עיריית תל אביב, באמצעות העמותה לתירות שלה, אף שלחה אלינו סיוורים מודרכים רבים וכללה אותו בפרסומיה הרשמיים.

כדי לשמר את מעשי ידיו של אבי הקפדנו כל השנים לתחזק את קרון הפיקוד שלו, ולהשאיר במקומם את שבילי האבן, את הספסלים העשויים מאבני כורכר ואת כל שאר הפריטים שהציב בגן במו ידיו. אך מטבע הדברים שימורו של גן צומח, בניגוד לשימורם של עצמים דוממים, אין פירושו ניסיון להקפיא את הצמחים בממדיהם המקוריים אלא מאמץ לעשות את ההפך מכך. שימורו של הגן היה אפוא מבחינתנו מאז ומתמיד מאבק בתנאי האקלים הקשים של גבעה חשופה מול הים, כדי שהצמחייה תפתח ותשגשג ככל האפשר. המבקר בגן כיום ימצא בו אפוא לא רק את הצמחים המקוריים ששתל אבי אלא גם את צאצאיהם – צמחים שרוחות הים והתהליכים הבוטניים הטבעיים גרמו להתפשטותם ולהשתרשותם במקומות סמוכים אחרים.

הצמחייה שבחזית ביתנו היא תוצאה של תפיסת שימור זו. היא החלה להתפשט מן הגינה אל הרחוב הנמצא גבוה מעליה לפני יותר מחמישים שנה, לאחר שמשאית הפילה חלק מחומת הכורכר המפרידה ביניהם, ובמרוצת השנים התחלנו לטפל גם בה, להשקות ולגזום אותה. התפשטותה הייתה הדרגתית, אך כבר שנים רבות היא מכסה את כל השטח שבין הגן לבין אבן השפה בשוליה הצפוניים של הרחבה העגולה שבקצה רחוב זכרון קדושים. היא כוללת עצי אשל שקרסו עקב רוחות הים העזות, וכן שיחי מלוח, שרביטן והרדוף. שורשיה מצויים חלקם בתוך הגן וחלקם מחוץ לו, היא משורגת בצמחייה הפנימית של הגן ומהווה מבחינה בוטנית ונופית חלק אורגני ממנו. גם ידידינו במחלקת הגנים והנוף של עיריית תל אביב ראו בצמחייה שבתחום הרחוב המשך טבעי של אתר ההנצחה ושלחו אלינו לעתים צוותי גיזום כדי לשמור על חזותה. כל העבודות, אגב, נעשו על חשבוננו.

לדברי הקדמה אלה ראוי להוסיף עוד פרט קטן. במשך יותר מארבעים שנה לא נשמעה מפי איש מעולם כל טענה כנגד קיומה של צמחייה זו, ואיש לא דרש מעולם להסירה.

כוח איציק

נשוב עתה אל מר איציק כהן ואל הקואליציה הקטנה שהקים. שניים מארבעת שחקניו החדשים היו כאמור זוג שכנים ותיקים בשם ציפורה ואורי נסים. הללו הגיעו לרחוב מגוריי בעודי תלמיד תיכון, וזכיתי לראותם מדי יום ביומו לאורך מרבית שנות חיי. היחסים בינינו התנהלו תמיד על מי מנוחות, והעננה הקטנה הראשונה חלפה בינינו רק באמצע שנות התשעים, כשהחלו לדרוש ממני להנמיך את הצמחייה שבחזית ביתי כדי לשפר את הנוף הנשקף מן הספסל הקטן שבנו על המדרכה ליד ביתם. מטעמי שכנות טובה השתדלתי תמיד להיענות לבקשותיהם, אך לרוע מזלי פעולות הגיזום שלי לא השביעו אף פעם את רצונם. עד בואו של מר כהן לשכונה, זוג דיירים ותיקים אלה היו היחידים שמצאו אי פעם דופי באותה קבוצת שיחים קטנה, אך גם הם לא ביקשו ממני מעולם לעקור אותה אלא רק להנמיך את קומתה.

מר כהן, שמגדל הרעפים שבנה בדמיונו החל באותה עת לקרוס לנגד עיניו, החליט ככל הנראה להפוך את המחלוקת הקטנה הזאת ביני לבין זוג שכניי הוותיקים למלחמת עולם. אינני יודע כמובן מה שלושה אנשים אלה שחו זה לזה בדיוק, אך אני נוטה לנחש שמר כהן הביע את הזדהותו העמוקה עם מאבקם הצודק, והבטיח לסייע להם לפתור את בעייתם הקטנה אחת ולתמיד. במאמר מוסגר אוסיף שבתמורה להבטחה זו, הללו פשפשו בזיכרונם הבוגדני ודלו ממנו כמה סיפורים חסרי שחר שסיפקו למר כהן את "תיבת פנדורה" שכל כך השתוקק לפתוח. אך על פרשה אחרונה זו, שאינה משעשעת כלל ועיקר, אספר בהרחבה באחד מחלקיו הרציניים יותר של ספר זה, בפרק שיוקדש לחמישי בסדרת משפטי – משפט הדיבה.

ציפורה ואורי נסים מכרו את ביתם שברחוב זכרון קדושים ביפו בסוף שנת 2007.

הקואליציה הצרה של מר כהן כללה כאמור גם זוג שכנים צעירים, שמעון לב ומיכל יקל. מר לב האמור הוא צלם ומושך בעט סופרים ששכר דירה ברחוב מגוריי בתחילת שנות התשעים והתגורר בה עד 1999. באותן שנים שררו בינינו יחסי שכנות טובה, והאיש הרבה לסור לביתי בעניינים שונים. בביקוריו הרבים לא שמעתי מפיו מעולם רמז של תרעומת או ביקורת על קבוצת השיחים המצמחת בפתח הבית או על כל עניין אחר. איש זה, שחשבתיו באותם הימים

לטיפוס נוח לבריות גם אם לא מרתק במיוחד, הוכיח לי פעם נוספת עד כמה הבנתי את המין האנושי לוקה בחסר.

התפנית החדה ביחסו אלי חלה בסוף 1998 בד בבד עם הופעתו של איציק כהן. באותה עת קנה גם מר לב בית ברחוב זכרון קדושים במרחק ארבעים מטרים מן הים, וכמו מר כהן, אף הוא רקם תכנית להפוך אותו לבית מידות רב מפלסים. מיד לאחר רכישת הבית הוא התגייס למלחמת הרעפים של מר כהן ולכל שאר מלחמותיו, הקטנות והגדולות. זו אולי ההזדמנות הנאותה להזכיר ששמו של ידידנו שמעון לב כבר הוזכר כאן אזכור חטוף בפרק הקודם. איש זה היה אותו אורח שהגיע לעמותת יפו יפת ימים ביוני 2001 ושכנע את אנשיה לחזור בהם מכוונתם להגיש עתירה נגד הבית שעל שפת המצוק.

עם שמעון לב הצטרפה למערכה גם חברתו הטרייה מיכל יקל שהתגלתה עד מהרה ככלי הנשק התוקפני ביותר בארסנל של מר כהן. אישה כריזמטית ועשויה ללא חת זו ראתה בי פצצה מתקתקת וסירבה בתוקף להחליף עמי מילה וחצי מילה. בני הזוג לבִּיקל התחתנו לזמן מה, הולידו שלושה ילדים, והתגרשו כלעומת שבאו. לאורך מרבית שנות נישואיהם, דהיינו בין 2001 ל־2003, הם התגוררו בבית שקנה מר לב ברחוב זכרון קדושים.

מלחמתו של איציק כהן ושות' בצמחייה נפתחה כאמור בביקורים תכופים של נציגי עירייה זוטרים ובכירים שסיפרו לי על תלונות חוזרות ונשנות של שכנים חסרי מנוח הדורשים מן העירייה לעקור את המטרד הסביבתי הצומח בפתח ביתי. ידידי בעירייה התקשו להכריע לכאן או לכאן, והתרשמתי שהם מעדיפים שהמתלוננים יעזבו אותם לנפשם ויסגרו את החשבון עם הצמחים השנואים עליהם כמו ידיהם. בדיעבד נוכחתי שהשערתי לא היתה רחוקה מן האמת. במכתב ששלח אורי נסים לראש העיר בקיץ 1999, שהגיע לידי כמה שנים לאחר מכן, הוא כתב בין השאר: "מר יעקב כץ (מנהל המוקד העירוני) שביקר במקום אמר לאישתי שאם אנחנו רוצים זכותנו לעקור את זה או שתגישו משפט נגד העירייה". אשתו אמרה דברים דומים בעדותה בבית המשפט: "פנינו לעירייה ואמרנו להם שזה מפריע לנו, והם אמרו את יכולה לגזום, זו זכותך".

מכל מקום, דומה שבאותם ימים של סוף המילניום אנשי כוח איציק לא נזקקו לעידוד רב מגורמי חוץ. הם הרבו להתגודד מול ביתי חדורי רוח קרב וגאוות יחידה, והשמיעו קריאות עזוז וגבורה. הם גם לא הסתירו מפניי את כוונותיהם. מר לב, שהוא כזכור גם סופר בישראל, הבהיר לי בלשונו הציורית והעשירה שאם לא אתרצה ואעקור את הצמחים, כי אז "השכנים יתפשו עליהם קריזה". ביקשתי כמובן מבני החבורה לנהל את מלחמותיהם הצודקות בדרכים תרבותיות וחוקיות, אך הם השיבו לי שזכותם לעשות כשטח הציבורי כרצונם.

בעקבות הדיבורים לאור היום באו המעשים באישון הלילה. אולי כדי להוכיח שפניהם לשלום, חבריו של איציק כיתתו חניתותיהם למזמרות וגזמו בחסות החשכה ענפים רבים מן השיחים שנואי נפשם בסמוך לשורש. ערמת הענפים הכרותים הושלכה בהפגנתיות ברחבת הרחוב. לאחר מעשי הגיזום הליליים בא תורה של הלוחמה הכימית. פעמיים הותזו על צמרות השיחים כימיקלים בלתי מזוהים ומדיפי ריח חריף שגרמו להתייבשות ולנשירה רבתי של עלים.

המעשים הללו אילצו אותי לפנות למשטרה. על הנזקים שגרמו הכימיקלים העידו גם אגרונום שהזעקתי למקום לאחר כל אחת מן ההתזות, וגדעון הרטמן, הממונה על דרום העיר במחלקת הגינון של העירייה, שהזדעזע אף הוא מן המעשים הוונדליים. חוקרי המשטרה רשמו את התלונות והציעו לי להתקין מול ביתי מצלמת וידאו נסתרת על מנת לתפוס את המחבלים האלמונים בקלקלתם.

ההתנכלויות לצמחייה נרגעו כבמטה קסם במועד כלשהו בשנת 1999, לאחר שמר לב עזב את דירתו השכורה ונעלם לזמן מה מן הנוף, אך התחדשו ביתר שאת בראשית 2001 כשחזר לרחוב והתמקם עם רעייתו הטרייה ובכורם התינוק בבית שרכש. הפעם המתקפות בוצעו בשיטת פגע וברח. בני הזוג אימצו לעצמם מנהג של קבע לנגוח באויביהם הירוקים בעצמה רבה בעזרת הפגוש האחורי של הטנדר כפול הקבינה שלהם כחלק בלתי נפרד מכל פניית פרסה שגרתית שביצעו מול ביתי. האזור החבול, שהתרחב והלך מיום ליום, נהפך בהדרגה לערמה מעוכה ומכוערת של ענפים שבורים ועלים מצהיבים.

מצלמת הווידאו שהתקנתי בינתיים אפשרה לי לתפוס את המתנגשים הסדרתיים בשעת מעשה ולהביא למשטרה ראיות מוצקות למעלליהם. שמעון לב חדל ממעשיו לאחר שהוזמן כמה פעמים לתחנת יפו והוזהר חגיגית, אך הגברת יקל, שקורצה ככל הנראה מחומר קשוח יותר, תפסה את הפיקוד והמשיכה במעשיה על אף אזהרות המשטרה ולמרות שפניתי אליה בכתב וביקשתי ממנה באדיבות רבה לחדול מנגיחותיה התמוהות. בתקופת מגוריה הקצרה ברחוב זכרון קדושים הגברת תועדה בוידאו כשהיא מתנגשת בצמחייה 26 פעמים. היא חדלה ממעשיה רק באוקטובר 2003 בעקבות צו הרחקה שקיבלה מן המשטרה. זמן קצר לאחר מכן עזבה מיכל יקל את הרחוב, רכובה על הטנדר כפול הקבינה שלה, ודהרה אל האופק.

העירייה מצטרפת לקואליציה

אינני יודע אם חמשת המתלוננים קיבלו את עצתו של מר יעקב כץ או של יועץ עירוני אחר, אך במאי 2002 הם אכן הגישו משפט נגד עיריית תל אביב בגין סירובה העקשני לעקור את הצמחים הטורדניים שעוררו את כעסם. לאור היכרותי רבת השנים עם הנפשות הפועלות בעירייה לא היה ספק בלבי שהללו

יעשו כמיטב יכולתם כדי להפסיד גם במשפט זה. הם ידעו כיצד להפסיד הן כשתבעו את שותפיהם כמו במקרה של אבולעפיה, והן כששותפיהם תבעו אותם כמו במקרה הנוכחי. מצאתי את עצמי אפוא עותר שוב לבית המשפט, הפעם כדי להגן על הצמחים שבפתח ביתי. בניגוד לכל משפטיי האחרים, שבהם הופעתו כתובע, פניתי עתה לבית המשפט בבקשה להצטרף לתיק כנתבע.

כמצופה, ידידי הוותיקים בעיריית תל אביב עשו את כל אשר לאל ידם כדי לנחול תבוסה מוחצת במשפט שהוגש נגדם. בתקווה לסיים את הפרשה במהירות וללא טרחה, מי מהם אף גילה נכונות מיידית להיכנע ללא קרב. לפיכך הורבק בפתח ביתי מיד לאחר הגשת התביעה צו בחתימת הפקח העירוני בעל השם הסמלי צמח אהרוני, המורה לי לכרות את הצמחים המשתרבים מחצרי בתוך חמישה ימים. צו זה הוקפא רק לאחר שדרשתי מן העירייה במכתב רב עותקים להימנע מפגיעה באתר ההנצחה ללא משפט, והודעתי על רצוני להצטרף למשפט זה כאחד הנתבעים.

כנתבע הגשתי כתב הגנה וכתב תביעה שכנגד. טענותי העיקריות בכתב ההגנה היו שצמחייה זו, שמקורה בצמחים ששתל האלוף יצחק שדה עם קום המדינה, היא בעלת חשיבות ציבורית כחלק מאתר ההנצחה לזכרו. היא אינה מהווה מטריד נופי, תחבורתי או בטיחותי, וממילא אינה מפריעה כלל לאיש. עוד טענתי שתביעתם של התובעים להסרת הצמחייה לא נועדה באמת ובתמים לשים קץ למטרד ממשי המפריע לחייהם, אלא היא חוליה אחת מני רבות במאבק שהם מנהלים נגדי ממניעים שונים לחלוטין. כתביעת הנגד ביקשתי מבית המשפט לצוות על התובעים במילים ברורות להימנע מכל פגיעה בצמחייה.

אחד מנימוקי ההגנה העיקריים שלי בבית המשפט היה אפוא חשיבותה הציבורית של הצמחייה כחלק בלתי נפרד מבית יצחק שדה. אך עיריית תל אביב, שהיתה אמורה לייצג את האינטרס הציבורי, עשתה כמיטב יכולתה כדי להציג טיעון זה באור מגוחך. עורכות הדין הצעירות שנשלחו לבית המשפט מטעמה של העירייה לא שמעו כלל מפי שולחיהן שמדובר באתר היסטורי בעל ערך חינוכי שעיריית תל אביב סייעה להקמתו ותומכת בו עשרות שנים, והציגו את הפרשה כסכסוך שכנים פרטי שלעירייה אין בו כל עניין. אגב, אותה עירייה עצמה שלחה במהלך המשפט מאות מבקרים לאתר ההנצחה באמצעות העמותה לתיירות שלה, וכללה בפרסומיה הזמנות לבקר ב"ביתו המיוחד" של יצחק שדה במלאות חמישים שנה למותו, וליהנות מן "הגן הקסום הפונה אל הים".

כל פניותי לעירייה שתציג בפני בית המשפט את העובדות כהוותן נתקלו בקיר אטום. היא נמנעה מלשלוח לסיור של בית המשפט את האנשים שעמדו עמי בקשר בנושא בית יצחק שדה והכירו היטב את תולדותיו, והתעקשה לשלוח לסיור זה אנשים בלתי מוכרים לי שמילאו פיהם מים.

לאחר שנוכחתי שעיריית תל אביב אינה מוכנה לנקוף אצבע כדי להדוף את התביעה שהוגשה נגדה, ביקשתי לזמן את גדעון הרטמן ממחלקת הגנים והנוף העירונית כעד מטעמי. מר הרטמן, הממונה על דרום העיר במחלקת עירונית זו, היה האחרון בשרשרת הארוכה של גננים עירוניים שליוו את אתר ההנצחה בזה אחר זה מיום הקמתו. רצייתי שיספר לבית המשפט את כל הידוע לו על זיקתה רבת השנים של העירייה לגן יצחק שדה, ובכלל זה גם לצמחייה שעמדה עתה בעין הסערה. עיריית תל אביב סירבה בתוקף לאפשר לו להעיד, והודיעה לעורך הדין שלי נחרצות כי "אין בידיעת העירייה המידע המצוי בידי מרשך לפיו עדותו של מר גדעון הרטמן נדרשת...".

בית המשפט אימץ את עמדתה של העירייה וסירב לשמוע את עדותו של מר הרטמן. במקומו שלחה העירייה אל דוכן העדים את מנהל מחלקת הגנים והנוף, מר קרני, ש"לא ידע" שזהו גן יצחק שדה, "לא ידע" שעיריית תל אביב מסייעת לו סיוע גנני, ו"לא ידע" שעיריית תל אביב מארגנת ביקורים בגן.

על ההתרחשויות מאחורי הקלעים בעיריית תל אביב באותם ימים נודע לי רק כמה שנים לאחר מכן, אחרי שערכאת הערעור ביטלה את פסק הדין שניתן בתיק זה והורתה לבית המשפט לקבל ראיות נוספות, ובהן גם את עדותו של גדעון הרטמן. האיש, שיצא בינתיים לגמלאות, גילה בתצהיר שהגשתי לבית המשפט בשנת 2007 שעורכת הדין של העירייה אמנם רשמה מפיו חמש שנים קודם לכן תצהיר מפורט שבו סיפר על תמיכתה רבה השנים של העירייה בגן ההיסטורי, אך המחלקה המשפטית גנזה את תצהירו ושלחה לבית המשפט את מר קרני. בין השאר כתב מר הרטמן בתצהיר שהגשתי לבית המשפט את הדברים האלה:

לבקשתו של מר שדה קראתי את פרוטוקול עדותו של מר קרני בבית המשפט, ממנה עולה שלא הכיר כלל את גן יצחק שדה. הדבר עורר אצלי הפתעה רבתי, מאחר שאני הוא זה שארגן לו ולמר זלוף סיור בגן יצחק שדה חודשים רבים לפני שהחלו התלונות ההדדיות לגבי המקום. צר לי שמר קרני בחר לומר לבית המשפט דברים בלתי נכונים.

למיטב הבנתי, עמדתו של מר קרני, המתכחשת לגן יצחק שדה, ומתארת את הנושא כ'סכסוך שכנים' בלבד, אינה משקפת את עמדת העירייה כפי שהיתה מזה עשרות שנים, ואין לי כל הסבר מה היה הגורם לשינוי זה ביחס אל המקום.

עורך הדין של העירייה נמנע מלחקור את מר הרטמן בחקירה נגדית. בשנת 2002 לא ידעתי אמנם על תרגילים מכוערים אלה של העירייה, אך היה ברור לי לחלוטין שנציגיה משתדלים להפסיד במשפט ויהי מה. ידעתי בוודאות מוחלטת גם שרון חולדאי, ראש העיר הראשון שלא ביקר מעודו בבית יצחק שדה, מכיר היטב את השיחים הצומחים בפתחו ונרתם אף הוא בנחישות רבה

למלחמת הקודש שנוהלה נגדם. הוא התעלם מפניותיהם של משרד הביטחון, עמותת דור הפלמ"ח, עמותת אהלי פלמ"ח, המועצה לשימור אתרים והמרכז להכרת תל אביב וסירב לצרף את עיריית תל אביב לרשימה ארוכה זו של גופים ציבוריים שהודיעו על התנגדותם לפגיעה בצמחייה של אתר ההנצחה. הוא גם סירב להיעתר לפנייתו הטלפונית של חיים חפר, מוותיקי הפלמ"ח, ולמכתבו האישי הנרגש של האמן דני קרוון, בנו של אדריכל הגנים אברהם קרוון שהקים את הגן.

ראש העיר נענה לבקשתה של אשתי לקיים עמו פגישה קצרה בנושא זה בלשכתו. הוא ניצל את ההזדמנות כדי לגלות לה שביקר ברחוב זכרון קדושים פעמים רבות והביע באוזניה בסגנונו החברה'מני המחוספס את הזדהותו עם מגישי התביעה ואת זלזולו באתר ההנצחה ליצחק שדה.

אף על פי כן, בדקה ה־90 של המשפט, לאחר שהסתיימו הישיבות ולא נותר אלא להגיש את הסיכומים, התרחש נס, ועיריית תל אביב שינתה את עמדתה מן הקצה אל הקצה. עד היום איני יודע מה חולל את התפנית המפתיעה. האם היתה זו הגינותו של עו"ד אילן שרקון, נציגה של העירייה בשלבים האחרונים של המשפט, שניאות לבקר בבית יצחק שדה ולמד את העובדות לאשורן. או אולי היתה זו השיחה בין אשתי לבין עו"ד אחז בן ארי, היועץ המשפטי של העירייה דאז, שבה הציגה לו אשתי את פרוטוקול חקירתה באזהרה של עו"ד שרי אורן בגין אחת מפרשות השחיתות שחשפנו, והעלתה באוזניו את ההשערה הדמיונית שהיועצת המשפטית העירונית הנכבדה מתנכלת לגן יצחק שדה משיקולים זרים. כך או אחרת, בכתב הסיכומים שהגישה לקראת סוף המשפט, העירייה הכתה על חטא וחזרה בתשובה. היא הסבירה שהעובדות כהווייתן נודעו לה רק במהלך המשפט והכריזה על נכונותה לפרוס את חסותה הרשמית על הצמחייה ולהגדירה כגינות עירונית. והרי לקט מובאות מן המסמך שעו"ד אילן שרקון, בא כוחה של העירייה, הוציא מתחת ידו:

העירייה מבקשת להבהיר כי הוצאת הצו על ידי מר צמח אהרוני היתה בלי שנשקלה לעומקה העובדה כי המדובר בצמחייה בחזית בית יצחק שדה, אשר כפי שהתברר במהלך ההליכים המשפטיים, הינו בית בעל חשיבות מיוחדת, שאף הוכרה על ידי העירייה...

העירייה סברה כי הצמחייה אינה יוצרת כל הפרעה ומטרד וכי אין מקום להסירה... התבררו עובדות המצביעות על כך כי העילה לדרישת הגיזום והעיתוי לדרישה זאת לוקים בחוסר תום לב... יתכן שאחת הסיבות להגשת התביעה הינה התנגדותו של מר שדה לבקשות שהוגשו על ידי מר כהן לרשויות התכנון...

העירייה, בהתאם לחוק העזר, מוסמכת להשתמש בשטח ציבורי שיעודו 'רחוב' גם לגינון.

* * *

המהפך שהתחולל בעמדת העירייה לא השפיע על תוצאת המשפט. באביב 2005 ניתן פסק הדין. שופט השלום חיים טובי קבע כי הצמחייה משוללת חשיבות ציבורית כלשהי ומהווה מטרד בלתי נסבל לתובעים, והורה לי להסירה בתוך 60 יום ולשלשל לכיסם של התובעים סך 14,000 שקלים הוצאות משפט.

בדומה לשני המשפטים הקודמים שתוארו כאן, עורכי הדין שייצגו אותי הסבירו לי שסיכויי הערעור אפסיים ויעצו לי לקבל את הדין בהכנעה. אך כאמור, גם הפעם לא שעיתי לעצת המומחים, והצלחתי לאחר מאמץ מה לבטל את רוע הגזרה. בעקבות הערעור שהגשתי בוטל פסק הדין והתיק הוחזר לשופט טובי לצורך שמיעת ראיות נוספות.

על השתלשלות האירועים המשונה שהובילה בסופו של דבר להחלטתה של השופטת גרסטל להחזירני פעם נוספת לחיקו החמים של השופט טובי עוד יסופר כאן ביתר פירוט בפרק האפילוג. בשלב זה די אם אומר שבין הראיות הנוספות שהשופט טובי התבקש להביאן בחשבון היו מסמכים המלמדים שכל אנשי כוח איציק מקטן ועד גדול עזבו את רחוב זכרון קדושים, וממילא אינם יכולים עוד להמשיך להתלונן שהצמחייה ממררת את חייהם.

עתה גם יועציי המשפטיים עתירי הניסיון לא הטילו עוד ספק בניצחוני הוודאי. הם הסבירו לי שהחזרת התיק לערכאה הקודמת היא דרך אלגנטית מקובלת לתיקון פסקי דין שגויים. שופטי ישראל אינם ששים לפגוע איש ביוקרתו של רעהו, כך הם אמרו, ועל כן השופטת גרסטל העדיפה לאפשר לשופט השלום לתקן בעצמו את פסק דינו "לאור העובדות החדשות" במקום לכתוב פסק דין משלה המותח עליו ביקורת ומטיל דופי בשיקוליו. כמאמין מושבע בכוחם של התבונה והשכל הישר, לא ראיתי כל סיבה לפקפק בהערכותיהם האופטימיות של פרשני הנבונים. ראיתי אפוא את הפרשה הנשכחת כמחוסלת ומחיתי אותה מתודעתי.

ביטחוני המוחלט בכוחה של התבונה התגלה שוב כחוסר תבונה מוחלט. ביום קיץ בהיר של שנת 2008, בעיצומה של כתיבת ספר זה, בדיוק כשעמדתי לכתוב פרק חיוור על פסק דינו המבוטל של השופט טובי, יצא לאוויר העולם פסק דין חדש זהה לחלוטין לקודמו. השופט טובי סירב להתרשם מן העובדה חסרת המשמעות שקרבנות הצמחייה מכרו את בתיהם ונגאלו זה מכבר מסבלם, ושכפל את פסק דינו המבוטל כמות שהוא בלי לשנות בו תג וסימן.

הודיתי לשופט טובי על העיתוי המושלם של פסק דינו השני, שפטר לי בעיית כתיבה בזמן אמת, ועוד יותר מכך על הרעיון הגאוני שצץ במוחו להעתיק את פסק דינו הראשון מראשיתו ועד סופו באמצעות המחשב, וכך להפוך פסק דין אפרורי וחסר כל ייחוד למסמך משעשע מאין כמותו בלי לשנות בו מילה. על כן, אם הפרק הבא המנתח את פסק דינו של השופט טובי יראה לכם אולי מבדר מכל הפרקים האחרים, לא בזכותי הדבר כי אם בזכותו של מחבר יצירת המופת, שופט השלום הנכבד עצמו.

פסק דינו הכפול של שופט השלום חיים טובי

פסק דינו השני של השופט טובי אמנם פתר לי בעיית כתיבה בזמן אמת, אך בד בבד גם הציב בפניי בעיית כתיבה חדשה: כיצד כותבים על שני פסקי דין בעת ובעונה אחת בלי לבלבל את הקורא. כדי להסיר מכשול קטן זה עלי להקדים כאן הסבר קצר.

כפי שיוכל להיווכח כל מי שיטרח להציץ בשני פסקי הדין באינטרנט (ראו hatahtonim.co.il), השופט טובי אכן שכפל במסגרת פסק דינו השני את פסק דינו הראשון שבוטל כמות שהוא, אך בתוקף הנסיבות הוא נאלץ להדביק לשיבוט גנטי מושלם זה הקדמה קצרה ("פתח דבר") המסבירה את נסיבות לידתו המיוחדות. בתוקף אותן נסיבות הוא גם נאלץ להשתיל ברך הנולד במקומות המתאימים כמה הערות קצרות המסלקות מן הדרך את הראיות הנוספות שהשופט גרסטל הטילה עליו להביאן בחשבון. ההקדמה מסתיימת אפוא במילים אלה:

אקדים את המאוחר ואומר כבר מבראשית, כי לא זו בלבד שאין בראיות הנוספות כדי לשנות במאומה את שנקבע בפסק הדין הקודם, אלא שמצאתי שיש בהן כדי לחזק ולבסס את הקביעות האופרטיביות שבו. פסק הדין הניתן בכאן יושתת רובו ככולו על פסק הדין הקודם, תוך התייחסות לראיות הנוספות במקומות הרלוונטיים (סעיף 6 בפסק הדין השני).

במילים אחרות, פסק הדין השני כולל בקרבו את פסק הדין הראשון במלואו, אך מדביק לו בלית בררה כמה תוספות קצרות. כדי למנוע בלבול מן הקורא הפרק שלפנינו יתמקד אפוא אך ורק בפסק הדין השני והמעודכן, וינתח למעשה פסק דין אחד ולא שניים.

עם זאת, הניתוח לא יתעלם כמובן מן העובדה שקיימים ביצירה שלפנינו שני רבדים ספרותיים, ויתייחס לעובדה זו בעת הצורך. מטעמי נוחות יכונה כאן מחבר פסק הדין הראשון לעתים בשם "טובי הראשון" ומחבר פסק הדין השני בשם "טובי השני". הדיאלוג המתמיד בין שני המחברים הללו, ויחסי האהבה־שנאה השוררים ביניהם, יוסיפו כך אני מקווה מתח דרמתי לטקסט יוצא הדופן שאנו עומדים לנתח כאן.

אך מה שהופך את פסק הדין השני למסמך מרתק במיוחד אינו העובדה שבלע את פסק הדין שקדם לו על קרבו וכרעיו, אלא דווקא העובדה שמחברו בחר להשמיט

מפסק הדין הראשון חמש מילים. כפי שאנו עתידים להיווכח, השמטה מכוונת זו מאפשרת לנו הצצה נדירה אל קודש הקודשים, אל סדנת היוצר של שופטי ישראל השוקדים על כתיבת פסקי הדין החורצים את גורלנו. לפיכך אחרוג הפעם ממנהגי ואוסיף לניתוח שלנו פרק משנה נוסף בשם "סדנת היוצר" שינסה לפענח את תהליך היצירה שהוליד את פסק דינו השני של השופט טובי.

אמת

ב"סיפור המעשה" שקדם לניתוח זה, כשניסיתי לתרץ מדוע החלטתי לכלול הרפתקה משפטית קלת ערך זו בספרנו, תיארתי את המסמך שיצא מתחת ידו של השופט טובי כ"המחשה נוספת של פסק דין שרירותי המבוסס על תחושות בטן במקום על העובדות ועל הראיות". כשכתבתי זאת ראיתי עדיין לנגד עיני רק את פסק הדין הראשון, אך הגדרה זו חלה, וביתר שאת, גם על תאומו הזהה – פסק הדין השני. לאחר שזרקתי לחלל האוויר הכרזה מרחיקת לכת מעין זו מוטלת עלי כמובן חובת ההוכחה שלא טפחתי על שופט בישראל אשמת שווא. אפשר לומר את שרוליי ואנסה למלא את חובתי.

זכור, השופט טובי פסק כבר בשנת 2005 שהצמחייה משוללת חשיבות ציבורית ומהווה מטריד קשה לתובעים. הבה נבדוק כיצד הגיע לשתי מסקנות נחרצות אלה. באשר למסקנתו הראשונה, שהצמחייה משוללת חשיבות ציבורית, ראוי אולי לנהוג בשופט הנכבד במידה של סלחנות. בל נשכח שידידי במסדרונות העירייה תרמו לכל אורך ההליך הראשון את תרומתם הנכבדה לטשטוש הממד הציבורי של הפרשה. הגשתי לבית המשפט אמנם פניות רבות של גופים ציבוריים אחרים המדגישים כולם את חשיבותו ההיסטורית של הגן ומבקשים שלא לפגוע בו, אך מי אני שאתגולל על שופט שקדן, הטובע עד צוואר בערמות תיקים, על שלא מצא זמן לקרוא כל פיסת נייר שהונחה על שולחנו.¹

כפי שכבר סופר, עיריית תל אביב חזרה בה לבסוף מעמדתה המתנכרת ואף הביעה נכונות להגדיר את הצמחים שבחזית ביתי כגינון עירוני. בסיכומיה היא אף התנצלה על התנהגותה הקודמת, והודתה במילים ברורות שהוצאת הצו להסרת הצמחייה היתה טעות: "העירייה מבקשת להבהיר כי הוצאת הצו על ידי מר צמח אהרוני היתה בלי שמשקלה לעומקה העובדה כי המדובר בצמחייה בחזית בית יצחק שדה,

1 תצהיר דני קרוון; תצהיר יוסי גולדברג; מכתב שלמה להט; מכתב משרד הביטחון; מכתב עמותת דור פלמ"ח; מכתב עמותת אהלי פלמ"ח; מכתב המועצה לשימור אתרים; מכתב המרכז להכרת תל אביב.

אשר כפי שהתברר במהלך ההליכים המשפטיים, הינו בית בעל חשיבות מיוחדת, שאף הוכרה על ידי העירייה...².

למרבה הצער, מחברי פסקי הדין לא קראו גם את סיכומי העירייה ולא הבחינו בשינוי שחל בעמדתה. טובי השני למשל כתב את הדברים האלה: "אין צריך לומר כי (העירייה) לא ראתה מעולם את הצמחייה הגדלה במדרכה כחלק מגן הזיכרון למפקד הפלמ"ח... לו כטענת מר הרטמן, העירייה הייתה שותפה בטיפול שימור הצמחייה שעל המדרכה, נפלא ממני מדוע לא טענה כזאת ומדוע נדרשה משפחת שדה להסירה לאלתר..." (סעיף 42 בפסק הדין השני).

מכיוון שגזרתי על עצמי להשתדל שלא להיות קטנוני בספר זה, לא אחמיר הפעם עם השופט הנכבד ולא אדון אותו לכף חובה על שלא הספיק לקרוא את סיכומי העירייה ואת מכתבי כל שאר הגופים הציבוריים, וסבר לפי תומו שמדובר בסכסוך שכנים גרדא.

אתמקד אפוא במסקנתו השנייה של השופט טובי, שהצמחייה מהווה מטרד לחמשת התובעים. על פי פסק הדין, הצמחייה גורמת לאנשים אלה מטרד כפול: היא אינה מאפשרת להם להשתמש ברחבה במכוניותיהם בניחותא משום שכל נגיעה מקרית של קצה הפגוש בצמחייה גוררת מיד תלונה במשטרה, והיא מאלצת אותם לצעוד על הכביש וכך מסכנת את ביטחונם כהולכי רגל.

כל מי שיואיל לצפות בסרטון הקצר המתעד את סדרת החבטות הפרועות של הטנדר השובב,³ או יטרח לערוך ביקור קצר ברחבה השקטה והמנומנמת שבקצה זכרון קדושים ביפו, שמכונית נידחת מגיעה אליה אחת לשעה או שעתיים, יבין על נקלה שמדובר בשני נימוקים מגוחכים במקצת. אך כנתבע בבית משפט לא יכולתי כמובן להסתפק בתנועת ביטול מזלזלת ולבקש שלא יבלבלו את מוחי בשטויות. על פי כללי המשחק היה עלי להביא ראיות משכנעות המוכיחות שבני הזוג לביקל לא נגעו במכוניתם בצמחייה בעדינות ובטעות כפי שטענו אלא התנגשו בה בהתלהבות ובמזיד, ושאין ברחוב זכרון קדושים כל סכנה להולכי רגל.

כאמור, כדי להוכיח שהתובעים פגעו בצמחייה בשיטתיות ובמזיד, ולא בשוגג ובהיסח הדעת, לא הייתי צריך להתאמץ יתר על המידה. היתה בידי ראיה שאין מוצקה ממנה – סרטון וידאו המנציח את הטנדר כפול הקבינה ננעץ בעצמה רבה בקבוצת השיחים האומללה עשרות פעמים. מה עוד דרוש כדי לשכנע את הספקן שבשופטים שלא נטפלתי לבני הזוג לביקל על לא עוול בכפם?

אף על פי כן לא הסתפקתי בכך והבאתי גם מכתב של שכנים ותיקים שהתלוננו בפני עיריית תל אביב על החבלות בצמחיית הרחוב, תצהירים של עדי ראייה

² סיכומי נתבעת 1, סעיף 13.

³ לקט ההתנגשויות שתועדו בווידאו.

למעשים הוונדליים, עדות של קצין המשטרה שחקר את הפרשה, מכתבי אזהרה מן המשטרה לשמעון לב, ושתי חוות דעת של אגרונום שהעיד על הנזק שנגרם לשיחים. גם התובעים עצמם הודו בלשון רפה במעשיהם, ומר לב אף הסביר בבית המשפט שחדל להתנגש בשוגג בצמחייה כי "נמאס לי לבלות במשטרה".⁴

כאמור, על פי כללי המשחק הייתי צריך גם להביא ראיות המוכיחות שאין ברחבה שמול ביתי כל סכנה להולכי רגל. כדי לעשות זאת הבאתי למשל תצלום של חתונה שנערכה בה באין מפריע לאור היום בשנת 1996, ותצהירים של שניים משכניי שהעידו בין השאר שהרחבה משמשת מאז ומתמיד מסלול הליכה טבעי להולכי הרגל הבאים לצפות בים, ושאישי אינו טורח מעולם להשתמש במדרכה המקיפה אותה בשוליה הדרומיים. על מנת להמחיש שגם התובעים עצמו לא סברו מעולם שהרחבה מסוכנת להולכי רגל הבאתי גם אולטימטום ששלח לי שמעון לב זמן מה לפני המשפט ה"דורש" ממני בין השאר לאפשר לילדי השכונה לשחק כדורגל במורד הרחוב. גם התובעת ציפורה ניסים סיפרה בחקירתה הנגדית שהרחבה שימשה כל השנים למסיבות, למשחקי כדור ולמדורות ל"ג בעומר".⁵

על פי כללי המשחק הייתי צריך להביא גם מומחה מקצועי. יועציי המשפטיים הבקיאים והמנוסים הסבירו לי שמדובר כאן ב"עניין שבמומחיות", וששופט רציני לא ישתכנע שאין סכנה להולכי רגל אפילו במסדרונות הקומה הרביעית של בניין בית המשפט ללא חוות דעת של מומחה תחבורה. הסתייעתי אפוא בפרופ' דוד מהלאל, מומחה תחבורה בעל שם מן הטכניון, ששמע על הסכנה המאיימת על הצמחייה של גן יצחק שדה והתנדב לבקר במקום ולכתוב חוות דעת מקצועית המסבירה מדוע אין כל סיבה תחבורתית להסירה.

גם התובעים הביאו כמובן מומחה תחבורה משלהם. אך מומחה זה התמקד בעיקר בניסיונות לתרץ את ההתנגשויות הסדרתיות של נהגי הטנדר בצמחייה ולא בסכנה המאיימת כביכול על הולכי הרגל, והודה בבית המשפט במפורש שהצמחייה אינה מסכנת אותם כלל: "אני רואה מפגע למסתובבים במכונית, אני לא רואה מפגע להולכי הרגל..."⁶

ידעתי שעל פי כללי המשחק עלי להביא לבית המשפט ראיות. אך למען האמת גם חשבתי שעל פי אותם כללים השופט חייב ללמוד היטב את כל הראיות המוגשות לו, ולהכריע בשאלות העובדתיות אך ורק על פיהן.

4 למשל, תצהיר רחל כהן; תצהיר נעמי כהן; מכתב רפ"ק גולדשטיין לעו"ד בוכבינדר; שתי חוות דעת של האגרונום גיל רוזנברג; עדות שמעון לב, פרוטוקול בית המשפט, 3.6.04, עמ' 25.

5 תצלום חתונה; מכתב שמעון לב מחודש מאי, 2001; פרוטוקול בית המשפט, 29.1.04, עמ' 16.

6 פרוטוקול בית המשפט, 29.1.04, עמ' 9.

עד היום אינני יודע על סמך אילו ראיות הגיע טובי הראשון למסקנתו הנחרצת שהתובעים לא פגעו בצמחייה במזיד ולא גרמו לה כל נזק. ייתכן שהגיע למסקנה זו על סמך מידע חשאי שהגיע ללשכתו באישון לילה, אך נדמה לי שהוא פשוט סמך על עינו החדה, על שכלו החריף ועל חושיו הבריאים שלא הטעו אותו מעולם. מכל מקום ברור שהוא סמך על אשר סמך בוודאות גמורה והאמין שכל אדם שעיניו בראשו אינו יכול לחשוב אחרת. הוא לא ראה אפוא כל צורך לנמק את מסקנתו המובנת מאליה וכתב בפשטות: "לא הוכח כי הנתבעים שכנגד גרמו לצמחייה נזק כלשהו ובוודאי שלא הוכח 'נזק בזדון'..."⁷ טובי השני קיבל מסקנה הכרחית זו ללא עוררין וחזר עליה מילה במילה.⁸

כזכור, פסק הדין הכפול גם קבע שקבוצת השיחים שבפתח ביתי מסכנת את שלומם ובטחונם של חמשת התובעים כהולכי רגל. בעניין זה נקלע טובי הראשון לקונפליקט קשה עם טובי השני, שהסתיים לדאבון הלב בניצחונו המוחץ של השני. שני המחברים, שופטי תעבורה לשעבר, הסכימו כמובן שהצמחייה מסכנת את שלומם של הולכי הרגל, אך התגלעו ביניהם חילוקי דעות עקרוניים בשאלה איך ומדוע. על מחלוקת מופלאה זו בין שני חכמי תעבורה, המכבדים מאוד איש את רעהו, יסופר להלן בפרק "סדנת היוצר". אין בכוונתי להדליף כבר עכשיו את תוכנו של פרק קצר זה, אך אל תצפו להפתעות – אני מודיעכם מראש שאיש מן השניים לא ביסס את מסקנתו התחבורתית הנחרצת על הראיות שהוגשו לבית המשפט.

* * *

כאמור, חושי החדים כתער של השופט טובי אמרו לו שהתובעים לא חיבלו בצמחייה במזיד גם אם סרטון הווידאו הסורר מסרב בעקשנות לאשר זאת. הוא גירש אפוא ממחשבותיו את הסרטון המעצבן ואת כל שאר הראיות שהגשתי לו בנידון, ולא הזכירן בפסק הדין לטוב או לרע. לרוע מזלו, שופטי ערכאת הערעור, שצפו במעללי הטנדר בגרסת DVD, לא ניחנו בחושים מושחזים כשלו. השופט גרסטל כללה אפוא בין הראיות הנוספות שביקשה ממנו להביאן בחשבון גם שתיים הנוגעות לחבלות המכוונות בצמחייה: תצהירו של הגנן העירוני גדעון הרטמן שסיפר בין השאר על החומרים הרעילים שהותזו עליה, ומכתבה של הפרקליטות המודיע לי על החלטתה להעמיד את נהגי הטנדר לדין פלילי. טובי השני לא היה יכול לכאורה להתעלם מראיות אלה כפי שעשה קודמו. הוא היה חייב לפחות לנמק מדוע אין

7 סעיף 42 בפסק הדין הראשון.

8 סעיף 53 בפסק הדין השני. למען הדיוק, טובי השני תיקן טעות סופר קטנה שנפלה במילה "בזדון".

בראיות הללו, שטובי הראשון סירב לאפשר לי להגישן, "כדי לשנות במאומה את שנקבע בפסק הדין הקודם" (סעיף 6 בפסק הדין השני).

אף על פי כן, פסק הדין החדש התעלם משום מה לחלוטין מן הראיה הראשונה מבין השתיים – דבריו של גדעון הרטמן על התזת החומרים הרעילים, והואיל להתייחס רק לראיה השנייה – מכתבה של הפרקליטות מיום 18.4.04. מחבר פסק הדין השני סירב להתרשם גם ממכתב זה המודיע שגופי אכיפת החוק הגיעו למסקנה שיש בסיס ראייתי להעמיד את רוכבי הטנדר הנלהבים לדין, וקבע שמכתב מאוחר יותר מן הפרקליטות שהגישו התובעים מוכיח שהפגיעות בצמחייה נעשו בשוגג:

לא מצאתי כי יש במכתב הפרקליטות מיום 18/4/04 כדי ללמד על כך שהנתבעים שכנגד או מי מהם גרמו נזק בזדון לצמחייה. הגם שבמכתב האמור הודע לנתבע כי בדעת הפרקליטות להורות על "העמדת הנילוים לדין", הרי שבמכתב מאוחר יותר מיום 4/5/06 חזרה בה הפרקליטות והודיעה מפורשות "... כי מכלול נסיבות העניין אינו מצדיק העמדה לדין פלילי של מרשיך". נמצא, איפוא, כי לא זו בלבד שאין במכתב האמור כדי להוכיח כי הנתבעים שכנגד הזיקו לצמחייה במתכוון אלא שהודעת הפרקליטות במכתבה מיום 4/5/06, מלמדת שלא הייתה כזאת (סעיף 53 בפסק הדין השני).

למרבה הצער, טובי השני השמיט ממכתבה המאוחר יותר של הפרקליטות את משפט המפתח המלמד ש"מכלול הנסיבות" שבעקבותיו חזרה בה מהחלטתה לא היה ראיות חדשות המוכיחות שנהגי הטנדר התנגשו בצמחייה בשוגג, אלא פסק דינו המבוטל של ידידו הוותיק, טובי הראשון, הוא ולא אחר. הנוסח המלא של מכתב הפרקליטות אמר זאת במפורש: "הריני להודיעך, כי לאחר מתן פסק הדין בת"א 173524/02, שבנו ובחנו את ההחלטה שניתנה בערר שבנדון והגענו למסקנה כי מכלול נסיבות העניין אינו מצדיק העמדה לדין פלילי של מרשיך".

אילו היה פסק הדין השני מצטט את מכתבה זה של הפרקליטות במלואו היינו נוכחים אפוא לדעת שהגיע למסקנה שהפגיעות בצמחייה לא נעשו במזיד באמצעות טענה מעגלית מובהקת: פסק הדין השני נימק את דחיית מכתבה הראשון של הפרקליטות באמצעות תאומו הזהה – פסק הדין הראשון.

שני ערעוריי על שני פסקי הדין, הממתינים לכם בסבלנות באינטרנט, מביאים עוד כמה דוגמאות משעשעות למנהגם החוזר והנשנה של צמד המחברים להסתמך על חושיהם העל-טבעיים במקום על העובדות ועל הראיות.⁹ אך נדמה לי שדי במדגם המייצג שהבאנו לעיל כדי להעניק לשניים ציון לא גבוה במיוחד במבחננו הראשון – חקר האמת העובדתית.

9 למשל ערעור ראשון, פרק 5; ערעור שני, פרק 8.

חוק

לולא פסק הדין השני הייתי מוצא את עצמי ברגע זה מול שוקת שבורה. ייתכן שהייתי מנסה לאלתר כאן משהו, אך קרוב לוודאי שהייתי נאלץ להודות שאין לי בעצם ביקורת של ממש על טיעוניו המשפטיים של טובי הראשון. השופט הנכבד נכשל אמנם פה ושם בפיענוח האמת העובדתית, אך לגודל האכזבה פסק דינו היה נקי משגיאות משפטיות צורמות.

למען האמת, תביעתם האזרחית הצנועה של איציק ואנשיו לא הציבה בפני בית המשפט אתגר משפטי מרתק או קשה במיוחד. ברור שאיש אינו רשאי להזיק לחברו או להטרידו, וספר החוקים כולל אפוא סעיפים ברורים המיועדים להגן עלינו מפני מזיקים ומטרידים למיניהם. כל בר דעת מבין היטב שהחוק אינו מתיר מן הסתם לאיש להציב בדרכם של שכניו מכשול של קבע המונע מהם לצעוד בבטחה ברחוב מגוריהם או לתמרן בו בשלווה ובנחת בכלי רכבם. התובעים ידעו אפוא שאם יצליחו להוכיח שהצמחייה שבפתח ביתי אכן גורמת להם מטרד מסוג זה ואין כל אינטרס ציבורי המצדיק את השארתה, בית המשפט יהיה חייב להתייבב לצדם. התובעים החרוצים לא התקשו למצוא את הסעיף המתאים שנועד להגן על אזרחי ישראל מפני מטרדים כגון אלה, הלא הוא סעיף 44 לפקודת הנוזיקין המגדיר את העוולה המכונה "מטרד ליחיד":

מטרד ליחיד הוא כשאדם מתנהל בעצמו או מנהל את עסקו או משתמש במקרקעין התפוסים על ידו באופן שיש בו הפרעה של ממש לשימוש סביר במקרקעין של אדם אחר או להנאה סבירה מהם בהתחשב עם מקומם וטיבם...

מגישי התביעה לא התקשו לגלות בספר החוקים גם סעיף היכול לשמש אותם במאבקם נגד שותפיהם בעיריית תל אביב. הם חיפשו ומצאו שעיריית תל אביב חטאה כלפיהם בהתנהגות מגונה המכונה בלשון החוק "הפרת חובה חקוקה". לטענתם, העירייה היתה חייבת להיעתר לדרישתם לעקור את הצמחים שבפתח ביתי, שכן מוטלת עליה "חובה חקוקה" להסיר מרחובותיה כל מכשול. לא קשה להבחין ש"מטרד ליחיד" ו"הפרת חובה חקוקה" הם במקרה שלפנינו אותה הגברת בשינוי אדרת. אם הצמחייה אכן מטרידה, מפריעה ומזיקה, יש להסירה על פי שני הסעיפים הללו גם יחד. אך אם אינה מפריעה לאיש, אף אחד משני הסעיפים אינו מצווה להסירה.

עינינו רואות אפוא שהסוגיה שעל הפרק לא הצריכה חריפות משפטית יוצאת דופן. איני ידען גדול בתורת המשפט, אך עיני הבלתי מקצועית לא מצאה כל פגם בנייתוחיו המשפטיים של טובי הראשון שביארו בלשון ציורית אך צחה ומדויקת מהו מטרד ליחיד ומה טיבה של חובה חקוקה. למרבה הצער לא מצאתי כל דופי גם בהיגיון הברזל שהנחה אותנו בדרכו הקצרה מהנחותיו העובדתיות חסרות השחר אל

המסקנות הבלתי נמנעות הנובעות מהן. אילו הצמחייה שבפתח ביתי היתה באמת מטורד קשה מנשוא לחמשת התובעים, כפי שמחבר פסק הדין הראשון האמין בכל לבו, היה עליו על פי החוק והמשפט לצוות על עקירתה. העובדה שקבוצת השיחים הקטנה אינה מפריעה לאמיתו של דבר לאיש היא כמובן בעלת חשיבות מסוימת, אך אין בה כדי לגרוע מאומה מתקפות המשפטית של ניתוחיו.

* * *

טובי השני, בחושי המחוודים, הבין כנראה למצוקתי והציל את המצב. פסק הדין המשובט שהביא לעולם באמצעות המחשב היה שגוי לחלוטין גם מן הבחינה המשפטית.

כבר שיבחתי כאן את האיש על הברקתו הספרותית שהפכה פסק דין אפרורי וחסר ייחוד למסמך משעשע מאין כמותו בלי לשנות בו מילה. אך לדידי גאוניותו האמיתית לא התבטאה רק בהפיכת פסק הדין השני לפרודיה מבדרת על קודמו הזוהר לו לחלוטין. טובי השני הגדיל לעשות עוד יותר; הוא הפך את פסק דינו החדש לסטירה שנונה על תאומו הזוהר לא רק מבחינה ספרותית טהורה אלא גם מנקודת ראות משפטית.

המשענת העיקרית של שני פסקי הדין היתה כאמור סעיף 44 לפקודת הנוזיקין המכונה "מטרד ליחיד". שני המחברים ציטטו סעיף זה כלשונו, ביארו את המשתמע ממנו על פי ספרו של המלומד ד' קרצ'מר "מטרדים", וניתחו בפירוט רב לאור שלושת העקרונות שנוסחו בספר מאלף זה את ממצאיהם העובדתיים (סעיפים 24 עד 30 בפסק הדין הראשון, 32 עד 40 בפסק הדין השני).

צרתו היחידה של מחבר פסק הדין השני היתה שחמשת התובעים חסרי ההתחשבות ארוזו בינתיים את מטלטליהם ועזבו את השכונה, שכן סעיף 44 האמור, שצוטט כאן בתחילת הפרק, נועד להגן על אדם אך ורק ממטרדים המפריעים לו ליהנות הנאה סבירה מביתו ומסביבת מגוריו. במילים אחרות, כשטובי השני ביש המזל שכפל את פסק הדין של קודמו, שעליו סמך בעיניים עצומות, הוא לא הבחין כנראה בסתירה הקומית שיצר במו ידיו בין נימוקיו המשפטיים לבין עובדות החיים. כדי למנוע איהבנות אקדים ואומר במילים ברורות. אינני טוען חלילה שהניסיון המעניין לעשות שימוש חוזר באותו פסק דין היה בהכרח עניין פסול כשהוא לעצמו. שגיאתו של טובי השני לא היתה בעצם העובדה שמחזר פסק דין מיד שנייה, אלא בכך שלא קרא תחילה את הטקסט המשומש, ולו בחטף, ולא ערך בו כמה שינויים המתחייבים מן הנסיבות החדשות.

מבט נוסף בפסק הדין השני מעיד שמחברו דווקא התכוון תחילה לערוך בו את התיקונים הדרושים. בעוד שהגרסה המקורית נפתחה במילים "התובעים הינם בעלי

זכויות הבעלות והמחזיקים של בתי מגורים צמודי קרקע הבנויים בצידו רחוב זיכרון קדושים בתל אביב" (סעיף 1 בפסק הדין הראשון), הגרסה המשובטת נפתחה במשפט מעט מורכב יותר: "התובעים הינם ו/או היו במועד הגשת התביעה, בעלי זכויות הבעלות והמחזיקים של בתי מגורים צמודי קרקע הבנויים בצידו רחוב זיכרון קדושים בתל אביב" (סעיף 7 בפסק הדין השני).

אלא שמחבר פסק הדין השני הסתפק בעדכון יחיד זה ולא יסף. מיד לאחר השורה הראשונה הוא התיימש, חדל מן המלאכה המייגעת וכפוית הטובה, ודבק בנוסח המקורי על כל סימני הפיסוק ושגיאות ההקלדה בלי לסטות ממנו ימינה ושמאלה.¹⁰ מכאן ואילך, פסק הדין השני הופך אפוא ליצירה פרודית מובהקת, מלאה וגדושה במשפטים אבסורדיים ובאבסורדים משפטיים. החריקה הראשונה מופיעה כבר לאחר כמה שורות, שם נאמר: "לשלמות התמונה העובדתית יצויין כי בתיים של התובעים 1-4 גובלים עם הסובה בצד דרום מזרח ואילו ביתו של התובע 5 צמוד לבית משפחת שדה ממזרח וגובל לסובה מצפון" (סעיף 11 בפסק הדין השני, סעיף 5 בפסק הדין הראשון).

זהו זה. עתה זה כבר ברור למדי. מחבר פסק הדין השני נתן אמון מלא בקודמו, המוכר לו משחר נעוריו, ואימץ את הטקסט שקיבל ממנו בירושה בלי לקרוא אותו תחילה. אני סמוך ובטוח שטובי השני לא התכוון בשום פנים לסטות מן האמת העובדתית, אך הקורא התמים, שאינו מכיר את המקורות, מבין בהכרח מפסק הדין השני שהתובעים מתגוררים עדיין ברחוב זכרון קדושים וסובלים עדיין סבל רב מן הצמחייה הנשקפת מפתח ביתם. פסק הדין המחודש אמנם קובע, בדיוק כמו קודמו, שהצמחייה הטורדנית אינה מסתירה מחלונות בתיים היפואיים את נוף הים (סעיף 31 בפסק הדין השני, סעיף 23 בפסק הדין הראשון), אך לעומת זאת הוא עומד על דעתו שהיא מסכנת כמימים ימימה את שלומם כהולכי רגל (סעיף 34 בפסק הדין השני, סעיף 26 בפסק הדין הראשון) וחושפת אותם גם היום לתלונות סרק למשטרה כל אימת שהם מתניעים את כלי רכבם (סעיף 39 בפסק הדין השני, סעיף 30 בפסק הדין השני).

עד כאן באשר להנחות העובדתיות. אך בל נשכח, הפרק שאנו קוראים ברגע זה נושא את הכותרת "חוק". נחזור אפוא ונתמקד באמת המידה המשפטית:

ובכן, פסק הדין המשופץ, כדרכו של העתק נאמן למקור, אימץ ללא שינוי גם את טיעוניו המשפטיים של קודמו. כאמור, לרוע מזלו של המחבר החדש, בעל הגרסה המקורית לא ראה את הנולד וביסס את טיעוניו בראש ובראשונה על סעיף 44 לפקודת הנזיקין החל אך ורק על סכסוכי שכנים. יתרה מזו, המחבר המקורי לא

¹⁰ שימו לב למשל להקשה המיותרת על מקש "אנטר" בשורה השביעית של סעיף 31 המקורי שהפך לסעיף 41 של פסק הדין השני.

הסתפק בציטוט יבש מספר החוקים והרחיב את הדיבור גם על הנורמה הערכית החשובה שעליה נועד סעיף 44 לפקודת הנזיקין להגן:

מקובלת עלי הדעה לפיה יש לפרש את השימושים וההנאות שאדם מפיק במקרקעין בצורה רחבה [קרצ'מר, שם, עמ' 54]. ברי כי מי אשר בנה ביתו בעמל ובאהבה, עניין רב לו בהגנה על רכושו זה מפני פגיעה פיזית אבל גם מפני פגיעה אשר תגביל את יכולתו לשבת בקרקע בלי הפרעה לנוחותו, בטיחותו ובריאותו (סעיף 34 בפסק הדין השני, סעיף 26 בפסק הדין הראשון).

פסק הדין הכפול ניתח אפוא בהרחבה רבה את שלושת היסודות המרכיבים את עולת המטרד והראה באותות ובמופתים שאכן גרמתי לחמשת קרבנות החינם מטרד ליחיד, כדיירים וכבעלי בתים ברחוב זכרון קדושים ביפו. טובי הכפול מסכם אפוא את ניתוחו הארוך והמפורט ואומר: "המסקנה העולה מן האמור והמקובץ לעיל היא כי הוכחו יסודותיה של עולת המטרד ליחיד והנתבע נמצא מעוול כלפי התובעים בעוולה זו" (סעיף 44 בפסק הדין השני, סעיף 33 בפסק הדין הראשון). הצרה היא, כאמור, שהתובעים התפזרו בינתיים איש איש לדרכו, ועם כל רצוני הטוב איני יכול עוד לעוול כלפיהם בעוולה זו על אפי ועל חמתי. הניתוח המשפטי, שהיה חסר כל דופי בשעתו, הפך לחסר תוקף, שלא לומר לחוכא ואטלולא. אין ספק שאילו היה השופט טובי קורא את ניתוחו המשפטי המלומד פעם נוספת בטרם שכפל אותו מאלף ועד תו, היה מבחין מיד בדיסוננס הקומי שהתהווה בינו לבין עובדות החיים החדשות, והיה מכניס בו בוודאי את התיקונים הדרושים. אך מחבר פסק הדין השני בחר בדרך הקלה. הוא אימץ את פסק הדין הקודם ללא בדיקה, והסתפק בהדבקת כמה טלאים. בתוקף הנסיבות נגזר עליו להתייחס גם למקום מגוריהם של התובעים. הוא עשה זאת בסעיף 40 שבו כתב בין השאר:

לשיטת הנתבע, נוכח העובדה כי התובעים אינם מתגוררים ברחוב, הצמחייה אינה מהווה עוד מקור לסכסוך שכנים, כך שאין כל הצדקה, בגין נימוק זה, להסרתה. כאמור לא מצאתי ממש בטענה זו ודינה להידחות...
...מי לכפינו יתקע כי הצמחייה לא תגרום בעתיד לבוא לסיכסוך שכנים בין הנתבע לדיירים החדשים אשר באו (או יבואו) תחת התובעים 5 31 + 4? קיומה של הצמחייה בדרך ציבורית שנועדה לשימוש כלל הציבור, היא זו המהווה את שורש הרע ומתכון בטוח לסיכסוך בין הנתבע לדיירי הרחוב – תהא זהותם אשר תהא.

לא קשה להיווכח שטיעון חדש זה עומד בסתירה גמורה ללשונו המפורשת של פסק הדין המועתק, המבוסס מראשיתו ועד סופו על ההנחה שהתובעים עצמם מתגוררים כולם ברחוב זכרון קדושים וטוענים בתוקף שהצמחייה גורמת להם עצמם מטרד ליחיד.

סעיף 40 הוא אפוא איבר זר שהושתל בפסק הדין המעודכן ללא כל התאמה גנטית. אך לבד מעובדה זאת אני מעז לומר שטיעון זה נראה מופרך מבחינה משפטית גם בזכות עצמו. השופט הנכבד קובע כאן הלכה חדשה שלפיה תביעה משפטית אינה זקוקה כלל לתובעים, ודי בתחושת הבטן של השופט שבוודאי יקומו תובעים כאלה בעתיד כדי לבסס פסק דין.

ראוי אולי לחזור ולהזכיר כאן שבמקרה שלפנינו תחושת הבטן של השופט היתה מוטעית לחלוטין, שכן הצמחייה שבפתח ביתי לא הפריעה מעולם לאיש משכניי, והתובעים נטפלו אליה מסיבות שאינן קשורות אליה כלל.

קיצרו של דבר, אמונתו העיוורת של טובי השני בחכמתו ובשיקול דעתו של קודמו העבירו אותו על דעתו והשכיחו ממנו את משנתו המשפטית. על כן, עם כל הרצון הטוב, לא נוכל להעניק לפסק דינו ציון גבוה גם במבחננו השני – מבחן התקפות המשפטית.

צדק

עתידם של כמה שיחים בקצה סמטה נידחת הוא אולי עניין שולי ואזוטרי, אך השופטים היושבים בדין אמורים ללמוד היטב את החומר ולשפוט על פי הדין והצדק גם במקרים פעוטים וקלי ערך. אך לא רק זאת, שופטינו אמורים לכאורה להקפיד גם על כמה עקרונות בסיסיים של מדינת חוק, אם הם דנים בשאלות הרות גורל ואם בזוטות.

אחד מעקרונות אלה הוא כלל הברזל שבמדינת חוק אין מעניקים פרס על עברות. נגיחותיהם חסרות הפשר של רוכבי הטנדר הנלהבים בצמחיית הרחוב חסרת הישע היו אולי עברה פתטית במקצת המציגה את מבצעה באור עלוב, אך עדיין היו בגדר עברה פלילית לכל דבר. מכיוון שזוג הפרשים חדלו זה מכבר ממלחמתם הצודקת ודהרו מזרחה, ייתכן שאין עוד טעם להענישם על מעלליהם. אך דבר אחד אינו מוטל כלל בספק: במדינה מתוקנת בית המשפט אינו אמור להעניק למבצעי עברות מעין אלה תמריצי עידוד.

יתרה מזו, במדינה מתוקנת קרבנות עברה אינם רשאים להשיב לפוגעים בהם באותה מטבע. הייתי יכול כמובן להגיב על נגיחות הטנדר הבלתי פוסקות בניפוץ הספסל שזוג הפרשים התקינו על המדרכה הציבורית ברחוב מגוריי או בעקירת המסלעה והקירות שהללו הקימו בשטח הציבורי שמאחורי ביתם. אך אני כמובן לא הגבתי בדרך זו, אלא עשיתי את הדבר היחיד שהייתי רשאי לעשות – פניתי למשטרה כדי לקבל את הגנת רשויות החוק. זה בדיוק ההבדל בין הנורמות של העולם התחתון, הגורסות שימוש בכוח ומוקיעות "הלשנה" למשטרה, לבין התנהגות של אזרח במדינת חוק.

מסתבר שהשופט טובי אימץ דווקא את השקפת העולם ההפוכה. כזכור, הוא מנה בין הנימוקים להחלטתו להיעתר לתביעתם של מכסחי הצמחים את מנהגי המעצבן להלשין למשטרה על מעשיהם. במילים פשוטות, הוא העניש אותי על מילוי חובתי האזרחית והעניק לזוג המתנגשים הסדרתיים פרס שיפוטי על העברות הפליליות שביצעו בראש חוצות.¹¹

נכון, השופט הנכבד עשה זאת בתום לב גמור. הוא בחן את צמד הנהגים במבטו החודר כליות ולב והחליט שהם זכים כשלג. ואף על פי כן אני מתקשה משום מה להעניק לפסק דינו ציון גבוה במיוחד גם במבחננו השלישי – מבחן הצדק והמוסר.

סדנת היוצר

מה מתחולל במוחם האנליטי של שופטי ישראל בבואם לחרוץ את פסקי דינו: האומנם הם בוחנים בכובד ראש את החומר שהצטבר על שולחנם ושואלים מה המסקנה הנובעת ממנו, או אולי סומכים על האינטואיציה השיפוטית המופלאה שהעניקה להם הגנטיקה, ומתחבטים אך ורק בשאלה כיצד לנמק את פסק דינם ההכרחי והצודק הידוע להם מראש?

לב האדם מי ידע. שופטינו אינם עשויים מקשה אחת, וכל פסק דין הוא פרי של תהליך יצירה ייחודי וחדפעמי. נכון אמנם שבמקרים רבים ניתן פחות או יותר לנחש כיצד הגיע השופט הנכבד למחוז חפצו, אך ניחוש הוא רק ניחוש ותמיד נשארים סימני שאלה וספקות.

למרבה המזל, הפעם נקרתה בדרכנו הזדמנות נדירה לפענח את החידה. כאמור, החלטתו של טובי השני למחוק מן הנוסח הסופי של יצירתו חמש מילים מיותרות אפשרה לנו להתגנב אל שולחן עבודתו, להציץ מעבר לכתפו ולראות את הנסתר בדרך כלל מן העין. פרק זה ינסה אפוא להתחקות אחר תהליך היצירה שהביא לעולם את פסק הדין הכפול, ולהשיב על השאלה האם הנימוקים הולידו את פסק הדין או שמא פסק הדין הוא שהוליד הפעם את הנימוקים. על מנת לגלות מה הוליד את מה עלינו לברר תחילה מה היה סדר הפעולות הכרונולוגי שהוביל, שלב אחר שלב, לתוצר המוגמר שלפנינו.

* * *

כבר הבעתי כאן את דעתי שהעובדה שמחבר פסק הדין השני לא ערך בטקסט הממוחזר כמה תיקונים הכרחיים מעידה לכאורה שלא קרא אותו. לבל אחטא בפזיזות ובשטחיות, אוסיף שתי הבהרות חיוניות.

11 ראו ערעור ראשון, פרק 8.

ראשית, אינני טוען שעצם העובדה שלא שינה כל קטע המשוער לכאורה לעדכון מעידה בהכרח שלא קרא אותו. ייתכן כמובן שקרא את הדברים אך פשוט לא העלה בדעתו שחדלו להיות אקטואליים. כך למשל העובדה שמחבר פסק הדין השני שכפל שכפול אמין ומדויק את כל דברי קודמו על תביעת הנגד שהגשתי בשנת 2002, לרבות החלטתו לדחות אותה, אף שתביעה זו בוטלה זה מכבר ועברה מן העולם, אינה מעידה כשלעצמה שלא קרא את אשר שכפל. ייתכן שהשופט הנכבד פשוט לא ידע שביטלתי את תביעת הנגד.¹²

שנית, עיון יסודי בפסק הדין השני מגלה שמחברו בכל זאת ערך פה ושם כמה תיקונים קוסמטיים קלים בטקסט שמחזור. העובדה ששינה קטעים מסוימים מעידה כמובן שקרא אותם. כפי שניווכח עד מהרה שאלת המפתח היא מה בדיוק קרא, מתי ולמה.

על מנת להשיב על כך, נשים עצמנו לרגע קט בנעליו הגדולות של המחבר השוקד על כתיבת פסק הדין השני, וננסה לעקוב אחר תהליך היצירה מבעד לעיניו שלו. כידוע, בית המשפט המחוזי הטיל עליו להביא בחשבון כמה ראיות נוספות. ניצבה בפניו אפוא משימה משולשת: לשקול את הראיות הנוספות, להחליט מה המסקנות המתבקשות מהן ולכתוב פסק דין המסביר זאת. שתי המשימות הראשונות לא היו קשות במיוחד. האיש בחן את הראיות והגיע למסקנה שאין בהן "כדי לשנות במאומה את שנקבע בפסק הדין הקודם" (סעיף 6). אחרי ככלות הכול, אם הראיות העיקריות, לרבות סרט הווידאו הדרמתי, לא היה בהן כדי לשנות מאומה, מדוע שקומץ דליל של ראיות קלושות נוספות תשננה לפתע את התמונה.

עתה נותרה בפניו רק המשימה השלישית – כתיבת פסק הדין. בשלב זה הנוסחה הבסיסית כבר היתה ברורה מאליה – פסק הדין החדש צריך למחזר את קודמו תוך השתלת התוספות הדרושות במקומות הרלוונטיים: "בגלל כן, פסק הדין הניתן בכאן יושתת רובו ככולו על פסק הדין הקודם, תוך התייחסות לראיות הנוספות במקומות הרלוונטיים" (סעיף 6). השאלה היחידה היתה כיצד בדיוק עושים זאת. מכיוון שמרבית בני האדם מעדיפים לטפל תחילה במלאכות המחייבות חשיבה ויצירתיות ורק לאחר מכן מתפנים למשימות הטכניות, אפשר לשער שהמחבר שלנו כתב בראש ובראשונה את כל התוספות, ורק לאחר מכן ניגש למלאכות ההכרחיות של שיבוץ "במקומות הרלוונטיים", עריכה והגהות.

מכל מקום, דבר אחד אינו יכול עוד להיות מוטל בספק. אם עשה זאת לפני כתיבת התוספות ואם לאחר מכן, ברור שבמוקדם או במאוחר הוא נאלץ לעיין בפסק הדין המקורי כדי לאתר את המקומות הרלוונטיים להשתלחן. יתרה מזו, על מנת

¹² הודעתי אמנם לשופט טובי על ביטול תביעת הנגד בסיכומי הנוספים, אך כיצד אפשר לדרוש מאדם לדעת את הכתוב במסמכים שלא קרא. ראו סיכומים נוספים מטעם נתבע 2, פסקה אחרונה, שורה ראשונה.

להבטיח שכל שתל ייקלט היטב במקום שנבחר עבורו, היה עליו לקרוא במהירות את הקטעים הגובלים בו מלפנים ומאחור, ולוודא שההשתלה עוברת ללא צרימות וחיכוכים.

אין ספק שמחבר פסק הדין השני אכן עשה זאת. הוא שיבץ בטקסט החדש שבע תוספות קצרות, ואפשר בנקל להיווכח שכמעט תמיד ליטש קמעא את הקטעים הסמוכים.¹³ התיקונים, ראוי לומר, נעשו לרוב מטעמים של קפדנות אסתטית וטעם ספרותי, ולא קראו תיגר על קביעותיו ומסקנותיו של המחבר הראשון.

אנו רואים אפוא שקיימת חוקיות ברורה במיקומם הגאוגרפי של השינויים והתיקונים. כמעט כולם מצויים בקרבה פיזית לאיברים המושתלים, בקטעים שאותם היה חייב לקרוא כדי להבטיח קליטה מוצלחת.¹⁴ העובדה שליטש כמעט ללא יוצא מן הכלל את כל הקטעים שקרא, מרמזת שככל הנראה לא קרא את מרבית הקטעים שנותרו ללא שינוי.

עכשיו אנו כבר יודעים פחות או יותר מה קרא מחבר פסק הדין השני, מתי ולמה. הגיעה העת להניח לשאלה מעניינת זו, שפילסה את דרכנו עד הלום, ולעבור לשאלה החשובה באמת – האם הנימוקים הולידו את פסק הדין או שמא פסק הדין הוא שהוליד את הנימוקים המצדיקים אותו.

* * *

החיים מזמנים לנו הפתעות. חלקן נעימות יותר חלקן נעימות פחות. אין ספק שטובי השני לא העלה בדעתו שהמלאכה הטכנית הפשוטה של שיבוץ כמה תוספות בטקסט הישן והחביבי עלולה להיתקל בקשיים. עוד פחות מכך ציפה שדווקא מכרו משכבר הימים, טובי הראשון, יגלה לפתע עצמאות שיפוטית ויעמוד כשטן בדרכו. אך אין רע בלי טוב. דווקא בגידה בלתי צפויה זו של ידיד ורע היא שהעניקה לנו הזדמנות חדפעמית להציץ לרגע אל מעבר לפרגוד ולראות אילו שיקולים חולפים בראשו של שופט בישראל ברגע האמת שבו נחרץ דיננו.

תגובתו הראשונה של טובי השני לראיה הנוספת השנייה – תצלום המתעד את פס ההאטה ותמרור הגבלת המהירות שהותקנו לאחרונה ברחוב זכרון קדושים – מעידה כאלף עדים שלא חזה את שעתיד עד מהרה להתרחש. סביר להניח שפיסת

¹³ הבלשים והבלשנים החובכים מוזמנים להשוות לטקסט המקורי את המקומות הבאים בפסק הדין השני: סעיף 7, שורה ראשונה; סעיף 28, שורה ראשונה; סעיף 30, פסקה אחרונה, שורה ראשונה; סעיף 38, פסקה אחרונה; סעיף 39, שורה ראשונה; סעיף 53, פסקה לפני אחרונה, שורה שנייה; סעיף 54, כותרת; סעיף 55, שורה ראשונה.

¹⁴ חריג גאוגרפי יחיד הוא סעיף 33 בשורה שלפני האחרונה, אך עליו חל האמור בסעיף 36, שורה אחרונה.

נייר עלובה זו לא הרשימה אותו יותר מכל שאר הראיות הנוספות. מכל מקום, הנאום הקצר שכתב כדי לסלקה מדרכו הוא מופת של שאננות, ודאות וביטחון עצמי. ברור לחלוטין שהמחבר לא פקפק לרגע שסיכול ממוקד זה יוכתר בהצלחה מלאה כמו כל האחרים:

טוען, איפוא, הנתבע בסיכומי טענותיו מיום 3.1.08 כי נוכח קיומם של פס האטה והתמרור ברחוב, ניטל הסיכון הבטיחותי מהולכי הרגל... הפועל היוצא מהאמור – כך לנתבע – כי לא הוכחו יסודותיו של מטרד ליחיד, בהעדר סיכון בטיחותי, ומן הדין להותיר הצמחייה, במתכונתה, על כנה.

לא מצאתי ממש בטענותיו אלו של הנתבע ודין להידחות על הסף. ראשית דבר, לבד מטענה סתמית ובלתי מבוססת הנסמכת על תצלום המתאר את מצבו הנוכחי של הרחוב, לא המציא הנתבע חוות דעת של מומחה בנושא תחבורה ובטיחות, אשר יאשש את טענותיו, בדבר העדר סיכון להולכי הרגל נוכח קיומו של פס האטה. השאלה האם קיים כיום סיכון בטיחותי אם לאו, הינה שאלה שבמומחיות שיש להוכיחה באמצעות מומחה לדבר. בהעדרה, טענות הנתבע לעניין זה אין להן כל משקל.

שנית וזה העיקר, אינני סבור בכל הכבוד כי יש להפקיר את חיי הולכי הרגל ולהפקיד את ביטחונם בידי האוחזים בהגה, חרף קיומו של פס האטה (סעיף 38 בפסק הדין השני).

אין ספק, דברים כדברנות. לא נותר אלא לשלבם בפסק הדין הסופי ובאה ישועה לעולם. אלא שדווקא אז, ברגע האחרון ממש, התרחש הגרוע מכול. עינו החדה של המחבר שסרקה במהירות את הטקסט המקורי כדי לקבוע את מיקומה המדויק של ההשתלה נתקלה לפתע בשורות הבוגדניות הבאות פרי עטו של טובי הראשון:

...העובדה כי לא קיימים ברחוב מרסני מהירות ואין בנמצא תמרור המורה על הגבלת מהירות בו לזו המחויבת ב'רחוב משולב', היא הנותנת כי יש צורך אמיתי בקיומה של מדרכה בצד הצפוני של הרחוב זאת על מנת לשמור על ביטחונם של הולכי הרגל (סעיף 29 בפסק הדין הראשון).

לא יאומן כי יסופר, טובי הראשון, בעל בריתו הנאמן ומומחה תחבורה לא קטן בזכות עצמו, טוען בתוקף שאם יותקנו פסי האטה ותמרור הגבלת מהירות לא יהיה צורך במדרכה! לא קשה לדמיין את אשר התחולל באותו רגע מר בנשמתו השסועה של טובי השני. דומני שאין צורך לחזור ולהזכיר כאן את חיבתו הכבירה למחבר פסק הדין הראשון ואת הערכתו הרבה לשכלו הבהיר, לחריפותו המשפטית, להבנתו העמוקה בנפש האדם, ללשונו הצחה כבדולח, לניסוחיו הצירויים, וכן, כן, לא נעים להודות... גם לבקיאותו העצומה של איש אשכולות זה בענייני תחבורה ובטיחות.

ואף על פי כן, טובי השני ידע היטב שהפעם לא יוכל בשום פנים ואופן לאמץ את עמדתו של האיש הנושא את שמו, עמדה שכבר הגדיר כטענה סתמית ובלתי מבוססת אשר בהיעדר חוות דעת של מומחה לדבר אין לה כל משקל. אחרי הכול, לא איש כמוהו יפקיר את חיי הולכי הרגל ויפקיד את ביטחונם בידי האוחזים בהגה, חרף קיומו של פס האטה. הקונפליקט בינו לבין היקר בידידיו היה אפוא בלתי נמנע. ייתכן שהעימות המצער היה נמנע אילו טובי השני היה קורא באמת את סיכומי טענותיי מיום 3.1.08 שעליהם הסתמך בסעיף 38 שצוטט לעיל. אילו עשה זאת היה מגלה שהראיה הנוספת מס' 2 לא נולדה יש מאין. הוא היה נוכח גם שבניגוד לו עצמו, אני דווקא התייחסתי לנימוקיו המקצועיים של טובי הראשון בסוגיה זו ברצינות רבה, ציטטתי אותם ציטוט מודגש וכתבתי בין השאר את הדברים האלה: "סעיף 29 של פסק הדין מיום 4.4.05, המנתח את המפגע הבטיחותי, מייחס חשיבות מכרעת להעדרם של פסי האטה ושל תמרורי הגבלת מהירות ברחוב... התצלום של פס ההאטה והתמרורים, שהוגש ביום 29.4.07 כנספח 2, מוכיח שהדרישה שצוינה בפסק הדין התמלאה בינתיים במלואה..." (סעיף ב.2 בסיכומיי הנוספים, פסקה שנייה).¹⁵

אך את הנעשה לא ניתן היה עוד להשיב. טובי השני הבין שהגיעה העת לנתק את חבל הטבור. עליו להשתחרר מחיבוק הדוב של קודמו, ויהי מה. הוא ידע שאיש משפט ראוי לשמו אינו יכול לשמש חותמת גומי לטענות סתמיות ובלתי מבוססות של משפטנים אחרים, גם אם חיבתו האישית והערכתו המקצועית כלפיהם רבה ועצומה.

אדם נבחן במצבי משבר. ההחלטה מן הסתם לא היתה קלה, אך האיש ידע שאינו רשאי עוד לפסוח על הסעיפים. רק מעשה אמיץ יציל את פסק הדין מסתירה פנימית וישים קץ לסכסוך הקשה בינו לבין ידיד נעוריו. ייתכן גם שנזכר במילותיו נוסכות ההשראה של קודמו: "רק הסרתה של הצמחייה מרשות הרבים תמנע סיכון בטיחותי... ותעקור משורש את הסכסוך בין הצדדים".¹⁶ על כן אני סמוך ובטוח שידו של טובי השני לא רעדה כשקיבל את ההחלטה הנכונה ועקר משורש את חמש המילים הטורדניות "לא קיימים ברחוב מרסני מהירות". סעיף 37 בפסק הדין המתוקן מביא אפוא את הקטע שצוטט לעיל בגרסה מקוצרת במקצת:

¹⁵ דברים דומים נאמרו גם בהסבר שצירפתי ביום 29.4.07 לראיות הנוספות (ראיות נוספות מטעם נתבע 2, סעיף 2) ובחקירתו הנגדית של מומחה התחבורה וינהבר ביום 30.10.07 (פרוטוקול בית המשפט, עמ' 26, פסקה המתחילה במילים "אני מראה לך קטע נוסף").

¹⁶ סעיף 30 בפסק הדין הראשון; סעיף 39 בפסק הדין השני.

...העובדה כי אין בנמצא תמרור המורה על הגבלת מהירות בו לזו המחויבת ב'רחוב משולב', היא הנותנת כי יש צורך אמיתי בקיומה של מדרכה בצד הצפוני של הרחוב זאת על מנת לשמור על ביטחונם של הולכי הרגל (סעיף 37 בפסק הדין השני).

הפה שאסר הוא הפה שהתיר.

ייתכן כמובן שהיה יכול לעשות מלאכה מושלמת יותר. יהיו בוודאי כמה נותני עצות מקצועיים שיבקרו את טובי על שלא עקר מפסק הדין בהזדמנות זו גם את תמרור הגבלת המהירות. אך בל נשכח שהשופט נקלע כאן למשבר זהות קשה מנשוא שמעטים מאתנו התנסו אי פעם בשכמותו, ואל לנו לדון את חברנו בטרם הגענו למקומו.

אינני יודע אם כל קוראיי זוכרים זאת עדיין, אך לא סיפרנו פרשייה קטנה זו אך ורק בשל היותה סיפור אנושי מרגש ונוגע ללב. סיפרנו זאת כי ביקשנו להציף לקודש הקודשים ולהשיב על שאלת השאלות – האם הנימוקים מכתביבם את פסק הדין או שמא פסק הדין הוא שמכתיב את הנימוקים.

אפילוג

ככל הזכור לי הבטחתי לספר כאן גם על השתלשלות האירועים שהחזירה אותי לסיבוב שני בחיקו של השופט טובי, והבטחות יש לקיים.

סיפור משונה זה מתחיל בפסק דינו הראשון של השופט טובי שבא לעולם באביב 2005. כזכור, השופט ציוה עלי להסיר את הצמחייה שבפתח ביתי בתוך 60 יום ולשלם לחמשת התובעים הוצאות משפט בסך 14,000 שקלים. המעשה הראשון שהייתי צריך אפוא לעשות כדי שתהיה משמעות כלשהי לערעורי היה להגיש "בקשה לעיכוב ביצוע", דהיינו לבקש מן השופט להסכים לדחות את עקירת הצמחייה רבת השנים עד לאחר תום ההליכים. בקשות מסוג זה נענות בדרך כלל בחיוב כשביצוע פסק הדין עלול לגרום לנזק בלתי הפיך וכשקיים סיכוי נראה לעיין להצלחת הערעור.

השופט חיים טובי הוא אולי אדם צנוע, אך אין להסיק מכך חלילה שאינו מכיר בערך עצמו. מכל מקום, ברור שאינו נמנה עם האנשים הסבורים שניתן לערער על הכרעותיהם המדודות והשקולות המושתתות מאלף ועד תו על חריפות שכל, על השכלה משפטית רחבה ועל יכולת נדירה לראות מיד את העיקר ולתפוס את השור בקרניו. למותר לציין שהוא דחה את בקשתי וסירב לעכב את עקירת הצמחים. נימוקו הראשי של הנחתום העיד על עיסתו – "סיכויי הערעור קלושים המה".

הבעיה נפתרה רק לאחר שידידי עו"ד גדי בראון נחלץ לעזרתי וערער על החלטתו של טובי בבית המשפט המחוזי. השופטת ציפורה ברון קיבלה את הערעור והורתה לעכב את הסרת הצמחייה עד תום הליכי הערעור. שוב מצאתי את עצמי על ספסל העץ הקשה בבית המשפט התל אביבי, מוקף במערערים קשי יום וממתין למוצא פיה של השופטת גרסטל הממונה על ישיבות ה"קדם ערעור". כשתיקנו הכבד הגיע לראש הערמה, השופטת גרסטל חייכה בלבביות וביקשה מאתנו לעשות מאמץ אחרון לפתור את בעייתנו הירוקה בעזרת מר פאר ויסנר איש סיעת הירוקים בעיריית תל אביב. אך ניסיון גישור זה היה קצר ועקר, ולאחר זמן לא רב הפליג גם ערעורי השלישי לדרכו.

כפי שכבר סופר כאן, הפעם לא הסתפקתי בכתיבת מסמכי הערעור השגרתיים, וביקשתי גם רשות להגיש ראיות נוספות, חלקן ראיות שהשופט טובי סירב לקבלן בסיבוב הראשון, וחלקן ראיות המעידות על התהוות נסיבות חדשות. לבקשתי צירפתי גם את הראיות עצמן שכללו, כזכור, גם מסמכים המוכיחים שקרבנות הצמחייה מכרו את נכסיהם ברחוב זכרון קדושים ונותרו לדאבונם ללא עילת תביעה. כדאי אולי להוסיף שלא ביקשתי מן השופטים המחוזיים הנכבדים

להחזיר את הדיון בראיות הנוספות הללו לבית משפט השלום, אלא רק לקבלן כחלק מן הערעור, לבחון אותן, להסיק את המסקנות המתבקשות מהן ולהביאן בחשבון בפסק הדין. המשיבים קיבלו מבית המשפט הזדמנות להגיב על בקשה זו וצירפו לתגובתם ראייה משלהם, ואני קיבלתי הזדמנות להגיב על תגובתם. לאחר זמן מה ניתנה תשובתו הקצרה של בית המשפט: "הבקשה תידון ביום הדיון".

הדיון בערעור התקיים 45 באוקטובר 2006 בפני השופטת הילה גרסטל עצמה, והשופטים עוזי פוגלמן ואילן שילה. גם הפעם, כמו בישיבת הערעור של משפטי הראשון שש שנים וחצי קודם לכן, חשתי ששלושת השופטים מכירים את העובדות העיקריות של התיק. ניכר היה שקראו את עיקרי הטענות של הצדדים, שצפו בסרטון ה־DVD המתעד את מעללי הטנדר כפול הקבינה, וייתכן אפילו שעלעלו קמעא בכתב הערעור הארוך והמפורט שחיברתי, שהשתרע על פני 33 עמודים.

הישיבה לא היה ארוכה במיוחד וזכורה לי כתכליתית ועניינית. בִּקְשָׁתִי להגיש ראיות נוספות שהיתה אמורה להתברר באותו יום נשכחה מלבם של השופטים לחלוטין ולא הוזכרה בדיון כלל. אינני יודע אם מותר לי להסיק מסקנות מרחיקות לכת מעובדה קטנה זו, אך הבנתי שהשופטים לא ראו בראיות החדשות הללו צורך, וסברו שדי בראיות הישנות כדי להכריע את גורל הערעור. אף על פי כן, כשהישיבה הסתיימה בהחלטה "פסק הדין ישלח בדואר לצדדים", הזכרתי לשופטת גרסטל את עניין הראיות הנוספות, והיא השיבה שהן תובאנה בחשבון בפסק הדין.

כפי שכמה מקוראיי אולי הבחינו, הנני אדם אופטימי היודע היטב שהאופטימיות שלו בנויה על כרעי תרנגולת. אינני יכול אפוא לקבוע איזו משמעות ניתן לייחס לתחזיותי, אך לאחר אותה ישיבה הייתי סמוך ובטוח שזכיתי בערעור.

בעיצומה של תקופת ההמתנה התבשרתי במכתב רשום שהשופטת גרסטל מזמינה את הצדדים לישיבה נוספת 15 בנובמבר 2006. השופטת גילתה לנו כבר בתחילת אותה ישיבה שראתה את הצמחייה שבה מדובר "והיא יפה מאוד", ואמרה למשיבים שנכחו באולם שאינה מבינה מדוע הם דורשים להסירה. היא גם שאלה אותם מיהו בעל הטנדר שראתה בסרטון הקצר שהוגש לה, ומר לב הרים את ידו בבדיחות כילד טוב ירושלים שנתפס בהשלכת חתיכת גיר קטנה על חברו. לאחר מכן אמרה שפסק הדין כבר נכתב "ואורכו 11 עמודים", אך היא מעדיפה להגיע לפתרון שיכלול גם את משפט הדיבה "וישים קץ לסכסוך בין הצדדים". איש פשוט אני ואינני בקיא ומנוסה בנוסחאות משפטיות מתוחכמות, אך הבנתי פחות או יותר שכוונתה להסכם לביטול התביעות ההדדיות שיותר את

השיחים ללא פגע ויסיים איכשהו גם את משפט הדיבה, הלא הוא משפטי החמישי. השופטת הנכבדה שלחה אותנו למסדרון ל"עשר דקות התייעצות" והודיעה שאם לא נקבל את הצעתה תחזיר את התיק לבית המשפט השלום "לשמיעת הראיות הנוספות".

ראוי לציין בסוגריים שהשיבה שעליה מדובר כאן התקיימה זמן קצר לאחר שהגשתי ערעור על פסק הדין במשפט הדיבה שאותו הזכירה השופטת. קוראיי עדיין אינם יודעים זאת, אך פסק דין זה היה עיוות דין מחפיר ששבר את כל שיאי קודמיו. נכון אמנם שלא ששתי במיוחד לחזור לאולמו של שופט השלום שכתב "סיכויי הערעור קלושים המה", אך הפתרון היחיד שהייתי מוכן להסכים לו בתיק הדיבה היה פסק דין חדש שיסתום אחת ולתמיד את הגולל על פסק הדין הראשון, ויאמר במילים ברורות את מה שחייב להיאמר במדינת חוק על מסמך מחפיר מעין זה.

יצאתי אפוא מאולמה של השופטת גרסטל והשקפתי מטווח בינוני על איציק כהן וידידיו המנהלים התייעצות אסטרטגית סוערת עם עורך דינם איציק בוכבינדר. כשנכנסנו לאולם לאחר עשר דקות מילאתי את פי מים ועו"ד בוכבינדר הודיע שהצדדים לא הצליחו להגיע להסכמה. השופטת גרסטל הביעה את אכזבתה והכתיבה לקלדנית את פסק הדין:

הצדדים מקבלים את הצעת בית המשפט שלפיה התיק יחזור לבית המשפט קמא ויתאפשר למערער להגיש את הראיות הנוספות שעתר להגשתן במסגרת הערעור בבש"א 7563/06 וכן יתאפשר לו להעיד את העד הרטמן. למשיבים יותר להשלים ראיות ועדויות שהצורך בהן התעורר כתוצאה מהראיות בעדויות דלעיל. לאחר מכן ישלימו הצדדים טיעוניהם וינתן פסק דין בבית משפט השלום.

אני מאשרת הסכמת הצדדים בערעור ונותנת לה תוקף של פסק דין. הפקדון יוחזר למערער.

חודש וחצי לאחר מכן, בעקבות מחלוקת פרשנית קלה שהתגלעה בין הצדדים, השופטת גרסטל נעתרה לבקשתי והבהירה את החלטתה: "פסק הדין אכן מבוטל, שאם לא כן, אין כל טעם בחזרה לבית המשפט קמא לצורך שמיעת עדויות וראיות נוספות".

כפי שכבר סיפרתי, יועציי המשפטיים עתירי הניסיון הסבירו לי שהשגתי את מבוקשי. החזרת תיקים לערכאה הקודמת לשמיעת ראיות חדשות היא דרך מקובלת לתיקון פסקי דין שגויים בלי לפגוע ביוקרתם של מחברייהם. הם שיבחו את השופטת גרסטל על חכמתה והבטיחו לי ששופט השלום ישתמש בסולם שהוענק לו ויירד מן השיח הגבוה שעליו טיפס.

אך כידוע לכל קוראינו, טובי השני סבר אחרת. החלטתה של השופטת גרסטל לא נשאה חן בעיניו כלל ועיקר. הוא קבע כי "לא זו בלבד שאין בראיות הנוספות כדי לשנות במאומה את שנקבע בפסק הדין הקודם, אלא שמצאתי שיש בהן כדי לחזק ולבסס את הקביעות האופרטיביות שבו". מורת רוח זו מצאה את ביטויה גם בהוצאות המשפט שהטיל עלי. הוא החליט משום מה שאני הוגה הרעיון להחזיר את התיק לאולמו, ותיקן במיוחד את הסעיף האחרון בפסק דינו המשוכלל כדי להגדיל 4,000 שקלים נוספים את הסכום שהושת עלי. הוא אף הוסיף לפסק הדין פסקה קצרה המבארת את פשרה של החלטה זו:

כפי שהבהרנו לעיל ההליך הנוסף שננקט לצורך שמיעתן של הראיות הנוספות לא שינה במאומה את הממצאים שנקבעו בפסק הדין הקודם ואת הקביעות האופרטיביות שבו. ברי כי בפסיקת ההוצאות יש ליקח בחשבון את הליך הסרק (הנוסף) שנאלצו התובעים לנהל על זה אשר ניהלו בהליך הקודם.

אני כמובן שותף מלא לדעתו של שופט השלום טובי שהחזרת התיק אליו היתה אכן הליך סרק, אך מבקש מכל מכריו ומיודעיו למסור לו בשמי שידי לא היתה במעל – הוגת הרעיון היתה השופטת המחוזית הילה גרסטל.

* * *

למרבה הגיחוך, סופו של סיפור מפותל זה עדיין אינו נראה באופק. בקשתי להעביר את הדיון בערעורי על פסק הדין השני להרכב בראשותה של השופטת גרסטל כדי לאפשר לה לסיים במהירות את המלאכה שכמעט השלימה, נדחתה על ידי נשיאת בית המשפט העליון, והשופטים החדשים שידונו בתיק יצטרכו כנראה ללמוד את הפרשה רבת הגלגולים הזאת מבראשית. אנחנו מכל מקום נניח לרכבת זו להמשיך בדרכה בלעדינו ונעבור מכאן והלאה לעניינים חשובים יותר.

ניפרד אפוא לשלום מן השיחים ומאויביהם העקשנים בצטיטה קצרה מהחלטתו של טובי השני בבקשתי השנייה לעיכוב ביצועו של פסק הדין השני: "סבור אני כי סיכויי הערעור קלושים המה עד למאוד".

משפטי הרביעי: תביעה אזרחית 2975/00

סיפור המעשה

הגן על שפת המצוק

למיטב זיכרני כבר הבעתי כאן את דעתי שמוטב לקבל פסק דין צודק באיחור מלקבל פסק דין שגוי במהירות. עינוי דין הוא אמנם רעה חולה, אך עיוות דין גרוע ממנו לאין שיעור. מכל מקום, בפרשה שתתואר להלן זכיתי ליהנות משני העולמות גם יחד. גם המתנתי בסבלנות שנים ארוכות וגם זכיתי בסופו של דבר לפסק דין שגוי שנכתב כלאחר יד.

סיפור המעשה הבא יגולל אפוא מסע תלאות ארוך ומייגע שראשיתו לפני יותר משמונה עשרה שנה וסופו מי ישרוננו. אך תיאור היסטורי זה, שיהיה אולי סבוך ומפותל במקצת, אינו צריך להטעות. גם הפעם הסוגיה המשפטית שהבאתי לפתחו של בית המשפט היתה פשוטה וקלה להכרעה מאין כמותה. גם הפעם לא הצבתי בפני מערכת המשפט אתגר כביר ומרתק המחייב הגות מעמיקה ומאמץ אינטלקטואלי עלאנושי. גם הפעם הבאתי להכרעתה בסך הכול עניין של מה בכך שאפשר להסבירו בתוך חמש דקות לכל אדם בעל אינטליגנציה בינונית. וגם הפעם נתקלתי בקיר אטום.

כמו במשפטי הראשון, משפט חלמיש, נאלצתי לפנות לערכאות לאחר שרשות ציבורית – מינהל מקרקעי ישראל במקרה זה – סירבה בתירוצים שונים לקיים הסכם ברור וחדמשמעי שכרתה עמי. שוב לא ביקשתי מבית המשפט גדולות ונצורות אלא רק דבר אחד: שימלא את התפקיד שלשמו נועד – הגנה על שלטון החוק.

כפי שהבטחתי בפרק הקודם, כל ההרפתקאות המשפטיות שתתוארנה מכאן ועד לסוף הספר, לרבות זו הנוכחית, קשורות בדרך זו או אחרת לגן שהקים אבי על הגבעה שבקצה יפו. עובדה זו מחייבת אותי לשוב לרגע אל אותה גינה קטנה ולהוסיף כמה פרטים העשויים להיות חיוניים להבנת הנקרא מכאן והלאה. תחילה תיאור גאוגרפי קצר. ביתי ניצב מצדה הצפוני של הרחבה העגולה בקצה המערבי של רחוב זכרון קדושים ביפו. אפשר לזהות אותו גם על פי השלט הכחול של המועצה לשימור מבנים ואתרים המתנוסס ליד השער, או על פי

הנביחות הצרודות של שתי כלבותיי הזקנות. הנכנס בשער הכניסה יורד שתי מדרגות ומוצא את עצמו בחצר הבית. זהו חלקו המזרחי של הגן שהקים אבי. אפשר לראות בו את שבילי האבן שבנה, את הצמחים ששתל וכמה מאובנים ומוצגים ארכאולוגיים שהביא עמו ליפו בשנת 1949. פתח קטן בחומה המערבית של חצר זו, וירידה בארבע מדרגות נוספות, מובילים את האורח אל חלקו המערבי של הגן. בחלק זה אפשר לראות בין השאר את קרון הפיקוד ששימש את אבי במלחמת העצמאות, את מצבת האבן לזכרו של מכבי מוצרי, ממפקדי השיירות לירושלים הנצורה, ואת המדרגות המובילות לחוף הים. הקטע התחתון של מדרגות אלה, שנחצב במצוק הכורכר, קרס והתמוטט לפני שנים רבות. חלק זה של הגן, השוכן על גבעת הכורכר המתפוררת שממערב לביתי, הוא אותה גינה קטנה שעליה דיברתי קודם לכן, זו העתידה למלא כאן תפקיד מרכזי. גינה זו מכונה לעתים מטעמי נוחות בשם המקוצר "גן יצחק שדה", אך כינוי מקוצר זה אינו צריך להטעות. אין זה גן "על שם" יצחק שדה כמו "רחוב יצחק שדה" למשל, אלא גן שאבי הקים כמו ידיו, גן אשר כל עץ ואבן בו נושאים את טביעת אצבעותיו.

יתרה מזו, הגינה המכונה "גן יצחק שדה" היא בעצם רק חלק מן הגן שהקים אבי, והגן עצמו אינו אלא חלק מאתר ההנצחה. משתפי הסוירים המודרכים הנערכים במקום אינם באים לביתי אך ורק כדי לשוטט בגינה שעל גבעת הכורכר וליהנות מרוח הים. הם נכנסים לביתי הפרטי ורואים את חדר העבודה של אבי שנשמר כפי שהיה בחייו, מבקרים בקרון הפיקוד שלו ומתבוננים בתערוכת התצלומים הקטנה המוצגת בו, ומטיילים בשבילי הגן ההיסטורי על שני חלקיו. מטרתו של אתר ההנצחה אינה להעניק לציבור עוד נקודת תצפית אל מרחבי הים התיכון, אלא לאפשר לו לראות את המקום שבו חי אבי בשנותיו האחרונות כדי ללמוד פרק קטן בתולדות היישוב.

מסע התלאות פרק א: 1990-1994

מסלול התלאות המפרך שיתואר בפרק זה החל כאמור לפני יותר משמונה עשרה שנה. באחד מימי שנת 1990 צלצל בשער ביתי אדם נושא תיק שהציג את עצמו כעובד משרד המשפטים. הוא הסביר לי שהוחלט לערוך באזור מגוריי "הסדר מקרקעין", שתכליתו לעדכן את מפת הגושים והחלקות ולהסדיר את רישום הבעלויות של המגרשים. הזמנתי אותו להיכנס ולצפות במקרקעיי והראיתי לו את מסמכי הבעלות שברשותי.

כאן צריך להוסיף הסבר היסטורי קצר. בשנת 1949, כשהוריי התיישבו בשיכון הקצינים הבריטים בדרום יפו, כל הבתים והמגרשים באזור נחשבו לרכוש נטוש והיו רשומים על שם האפוטרופוס על נכסי נפקדים. מאוחר יותר הקרקעות

הועברו לידי רשות הפיתוח, והבתים לידי עמידר. דיירי השכונה נחשבו תחילה לדיירים מוגנים של חברת עמידר אך במרוצת השנים כולם רכשו את דירותיהם. הוריי, שנפטרו בראשית שנות ה-50, לא הספיקו לעשות זאת, אך הדבר נעשה למעני בעודי ילד על ידי מנהלי העיזבון של אבי באמצעות הלוואה ארוכת טווח ממשרד הביטחון. לפיכך, כאשר הגיע לביתי איש משרד המשפטים, ביתי והחצר המקיפה אותו היו רשומים על שמי, ואילו חלקו המערבי של הגן, שנכלל בתחומן של חלקות אחרות, היה רשום על שם רשות הפיתוח.

לאחר ביקורו של האיש נושא התיק טלפנתי לידידתי עו"ד נעמי וייל, שייצגה באותם ימים את עמותת יפו יפת ימים במאבקה נגד תכנית מדרון יפו, וביקשתי את עצתה. אמרתי לה שברצוני להשלים את מלאכתם של מנהלי העיזבון של אבי ולהסדיר את הרישום גם בחלקו המערבי של הגן. היא הסבירה לי שבמסגרת הסדרי מקרקעין ניתן להגיש תביעות לבעלות. ההיסטוריה המיוחדת של הגן, השימוש בו כחלק מאתר הנצחה, והעובדה שמשפחתי מחזיקה בו עשרות שנים בהסכמת הרשויות ובעידודן, כל אלה יכולים לשמש נימוקים כבדי משקל בתביעה מעין זו. עו"ד וייל אמרה לי שהיא רואה בהבטחת שלמותו של אתר ההנצחה נושא בעל חשיבות ציבורית והביעה את נכונותה לייצג אותי ללא תשלום.

עשיתי כעצתה, ובאוגוסט 1990 הגשתי תצהיר המנמק את תביעתי וגם תשריט של מודד המציין את גבולותיו המדויקים של השטח שבחזקתי. בעקבות תביעתי שונתה מפת המקרקעין, וחלקו המערבי של גן ביתי נרשם כחלקה בישראל. מינהל מקרקעי ישראל הגיש תביעת נגדית לבעלות על החלקה, וההליכים המשפטיים יצאו לדרך.

מטרת התביעה לא היתה להוסיף לתיק נכסי פיסת קרקע, אלא בראש ובראשונה להבטיח שמשפחתי תוכל להמשיך לקיים את מפעל ההנצחה באותה מתכונת גם בעתיד. זמן מה לאחר הגשת התביעה כתבתי אפוא לראש מינהל מקרקעי ישראל דאז גדעון ויתקון, והבעתי את רצוני להסדיר את רישומו של שטח הגן בדרך של הסכם חכירה שיבטיח את שימורו כחלק מאתר ההנצחה. למכתבי הצטרף גם אורי יפה ז"ל, יושב ראש הוועד המנהל של המועצה לשימור מבנים ואתרים באותה עת, שכתב לראש המינהל בין השאר:

האתר כולל את מבנה המגורים בו קיים חדר המוקדש ליצחק שדה, ז"ל, וגן היורד מהבית אל הים... המועצה לשימור אתרים רואה במכלול זה של הבית והגן אתר בעל חשיבות לאומית שיש לשמרו... לפיכך, אני פונה אליך למען תפעל לאפשר למשפחה לקבל גם את הגן בחכירה ל-49 שנה למטרות הנצחה.

המשא ומתן ביני לבין מינהל מקרקעי ישראל על תנאי הסכם החכירה נמשך כארבע שנים, בידיעתו ובעידודו של בית המשפט. בהתכתבויות ובמפגשים נטלו חלק כל ראשי המינהל ומנהלי מחוז תל אביב באותן שנים. במהלך המשא ומתן התקיימו ביקורים של בכירי המינהל בביתי, והוגשה למינהל חוברת עבת כרס המסבירה את תולדותיו ואת מתכונתו המיוחדת של האתר שכללה תמונות, מסמכים וקטעי ספרות, שירה ועיתונות. הסברתי היטב לבני שיחי שאין מדובר במוזיאון שגרתי שיש בו שעות פתיחה וסגירה, אלא בבית מגורים פרטי שהביקורים בו תמיד מתואמים מראש. נציגי הצדדים דיווחו כמה פעמים לנשיא בית המשפט המחוזי בתל אביב השופט וינוגרד על התקדמות השיחות, וקיבלו ממנו שוב ושוב ארכה לשם סיומו המוצלח של המשא ומתן.

לא אקדיש כאן שורות רבות מדי לתיאור המשא ומתן עתיר הפגישות וההתכתבויות ביני לבין מינהל מקרקעי ישראל שנמשך כאמור כמעט ארבע שנים. אומר רק בקיצור שהעובדה שבאותה תקופה ממש ניהלתי מאבק ציבורי נגד תכנית מדרון יפו, בבת עינם של המינהל ושל עיריית תל אביב, לא הקלה עלי במשא ומתן זה כלל ועיקר. ידידי במינהל ובעיריית תל אביב, שראיתם באותה עת לעתים מזומנות בוועדות התכנון למיניהן, עשו כמיטב יכולתם לטרפד את הסכם החכירה בתירוצים שונים ומשונים. אנשים טובים אלה רמזו לי לא פעם ולא פעמיים שבעיותי תיפתרנה במחי יד אם אחדל מהתעניינותי המטופשת בעתידם של חופי יפו. מכיוון שלא שעיתי לעצה ידידותית זו, מהנדס העיר שמאי אסיף והכפופים למרותו הביעו את התנגדותם להסכם מטעמים תכנוניים ואנשי מחוז תל אביב במינהל החרו החזיקו אחריהם. נחמיה שקד, מנהל מחוז תל אביב במינהל מקרקעי ישראל, כתב לי באחד משלבי המשא ומתן שעמדת המינהל מותנית בהסכמתה של עיריית תל אביב, והציע לי באדיבות לפנות לעירייה. מר שקד לא ניחש ככל הנראה שראש העיר שלמה להט, ידיד ותיק של בית יצחק שדה, יסרב למלא את התפקיד שהועידו לו במשחק בלתי מכובד זה ויכתוב למינהל מקרקעי ישראל דווקא את המכתב הבא:

עיריית תל אביב־יפו רואה בבית ביפו, שבו חי האלוף יצחק שדה את שנותיו האחרונות, אתר היסטורי בעל חשיבות לאומית.

האתר כולל את חדר עבודתו ואת הגן שאותו טיפח, שבו ניצב גם קרון הפיקוד שלו ממלחמת השחרור.

עיריית תל אביב־יפו מלווה את המקום מזה שנים רבות וסייעה למשפחתו של יצחק שדה בשימור הגן ותחזוקתו.

אני רואה חשיבות רבה בשמירה על אופים של הבית והגן כאתר הנצחה המהווה מיכלול אחד.

אני משוכנע שהחכרה הגן לבנו של יצחק שדה, המטפח את המקום עשרות שנים, היא הדרך הטובה ביותר לשימורו של האתר במתכונתו הנוכחית.

איני יודע בדיוק מדוע ולמה, אך בסופו של דבר, זמן מה לאחר סיום פרשת מדרון יפו, נכרת הסכם החכירה. עיקרי ההסכם הועלו על הכתב ביום 29 בדצמבר 1994, בפגישה קצרה במשרדי מינהל מקרקעי ישראל בתל אביב ביני לבין שני אנשי מינהל בכירים, מירון חומש, מ"מ ראש המינהל, ועו"ד זמירה קוינט, היועצת המשפטית של מחוז תל אביב. בשני סעיפיו הראשונים של המסמך שנחתם התחייבתי לבטל את תביעתי בהסדר המקרקעין, ומינהל מקרקעי ישראל מצדו התחייב להחזיר לי את החלקה.

אך מבחינתי משפט המפתח של ההסכם היה הסיפא של הסעיף השלישי: "השטח משמש כיום כגן זכרון ליצחק שדה וכך יישמש השימוש להבא לכן תיערך שומה בהתאם לשימוש בפועל". משפט זה, שהוכנס להסכם על פי דרישתי, גילם באופן תמציתי את מטרתה העיקרית של תביעתי – להקנות לאתר ההנצחה במתכונתו הקיימת הכרה רשמית ולהבטיח את שימורו. מילים אלה ביטאו גם את התחייבותי להמשיך לקיים מתכונת זו ואת התחייבותו של המינהל להביא עובדה זו בחשבון בחישוב דמי החכירה.

אני קיימתי כמובן את חלקי בהסכם בלי להתמהמה. 25 בינואר 1995, ארבעה ימים לאחר חתימת המסמך, הודעתי לבית המשפט על מחיקת תביעת הבעלות. מינהל מקרקעי ישראל לא קיים את חלקו עד עצם היום הזה.

מסע התלאות פרק ב: 1995-2000

החודשים הראשונים לאחר חתימת ההסכם לא בישרו עדיין את הבאות. כצפוי, זמן מה לאחר מחיקת התביעה זכיתי לביקור של אנשי השמאי הממשלתי שהיו אמורים לערוך את השומה. הראיתי להם את חלקת הגן והסברתי להם גם את המגבלות הנובעות מן השימוש בה כחלק מאתר הנצחה הפתוח לביקורי חינוך של הציבור. לא היה ספק בלבי שההסכם יקיים כלשונו, ומגבלות אלה אכן תובאנה בחשבון בחישוב דמי החכירה.

באוגוסט 1995 נשלח אלי, כמובטח, חוזה חכירה רשמי שניסחו משפטני המינהל. מנסחי החוזה לא שכחו לכלול בו את ההתחייבות העקרונית שקיבלתי על עצמי. כפי שסוכם מראש, החוזה אכן כלל תנאים מיוחדים המבטיחים את המשך השימוש בשטח כגן זיכרון. הסעיף הראשון חייב אותי להמשיך לפתוח את המקום לסיורים מאורגנים מתואמים עמי. סעיף אחר חייב אותי להחזיר את השטח למינהל אם אמכור את ביתי הפרטי, רעיון יצירתי חדש שנועד ככל הנראה להבטיח שלא אנצל את חכירת הגן כדי להפיק תועלת כלכלית כלשהי. התנאים המיוחדים הללו נוסחו אמנם באופן חד־צדדי בלי להיוועץ בי, אך מאחר

שהשגתי את מטרתי העיקרית, לא ראיתי כל סיבה לדקדק בפרטים, והייתי מוכן לאמץ אותם כלשונם.

אך הצצה נוספת במסמך שנשלח אלי גילתה לי שמנסחיו שכחו לכלול בו את התחייבותו העיקרית של המינהל, הווי אומר להגדיר את השטח כגן זיכרון, ולהורות לשמאים להביא זאת בחשבון בחישוביהם. הגדרת השימוש לצורך קביעת דמי החכירה היתה "שטח לגינון". הביטוי "גן זיכרון" לא נזכר בחוזה החכירה אפילו פעם אחת.

המשמעות המעשית של הגדרה זו היתה דמי חכירה המבוססים על שימוש פרטי לכל דבר ללא כל חובות ומגבלות, תוך התעלמות גמורה מן המגבלות שנכללו בסעיפיו של אותו חוזה חכירה עצמו, וכמובן בניגוד מוחלט להסכם שבגיני ויתרתי על תביעת הבעלות. לחוזה צורף שובר על סך 291,000 שקל (100,000\$ דולר באותם ימים) לתשלום בתוך 60 יום.

אינני יודע איזו שומה בדיוק היתה נקבעת אילו השמאים היו אכן מביאים בחשבון את המגבלות שנכללו בחוזה. אנשי המינהל שחתמו עמי על ההסכם כמה חודשים קודם לכן אמרו לי שלהערכתם הסכום צפוי להיות סמלי. לא הייתי מתרעם גם אם תחזית ורודה זו לא היתה מתגשמת במלואה, אך ברור לחלוטין שאילו השטח היה אכן מוגדר כגן זיכרון כפי שסוכם בין הצדדים, השומה היתה צריכה להיות נמוכה פי כמה מזו שנדרשתי לשלם.

מי שהצליח להגיע בספר זה עד הלום לא יתקשה לנחש את ההמשך. נכון, שוב התנהגתי כמו חמור קשה תפיסה הסבור משום מה שהוא חי במדינת חוק. שוב התעקשתי לדרוש שמדינת ישראל תקיים את ההסכם שכתרה עמי. סירבתי אפוא לחתום על החוזה שנשלח אלי, וניסיתי להסביר לבני שיחי במינהל שחובתם להגדיר את השטח כגן זיכרון ולא כשטח לגינון.

ניסיונותי לפתור את הבעיה בדרכי נועם ושכנוע נמשכו יותר מחמש שנים והשחיתו כמויות לא מבוטלות של נייר. פקידי המינהל שעמם התכתבתי לא התכחשו בדרך כלל לעצם קיומו של הסכם מחייב בינם לבני, אך הקפידו בעקביות ראויה לשבח לצטט הסכם זה בנוסח מקוצר שלא כלל את המילים המחייבות אותם להגדיר את השטח כגן זיכרון שהוכנסו על פי דרישתי. ככל שהדבר נשמע מופרך, הם התעלמו בכל מכתביהם מן העובדה שהסעיף השלישי של ההסכם קבע במילים ברורות ומפורשות שהשטח משמש גן זיכרון ליצחק שדה ולכן תיערך שומה שתשקף שימוש זה, וציטטו ממנו שוב ושוב אך ורק את המילים הסתמיות "תיערך שומה בהתאם לשימוש בפועל".

חשוב להבהיר, שבניגוד למכתבים אלה, הנחיותיו של המינהל לשמאים לא נוסחו במילים סתמיות וסתומות. הנחיות כתובות אלה, שהגיעו לידיי כמה שנים

לאחר מכן, הורו לאנשי השמאי הממשלתי במפורש להתעלם מן התנאים המגבילים אותי ולהעריך את השטח כחצר, כלומר כגינה פרטית לכל דבר. בתקופה הראשונה כל תשובותיהם של אנשי המינהל לטענותי היו קצרות ודלות בנימוקים, אך לאחר כשנתיים, כשהתחלתי לרמוז שבדעתי לפנות לערכאות, הטיל מי שהטיל על עו"ד שלומית שפינדל, "עוזרת בכירה למנהל המינהל", להיכנס בעובי הקורה ולכתוב לי תשובה ארוכה ומפורטת יותר. מכתבה היה מעט מרשים יותר מקודמיו, אך גם הוא התבסס על ההנחה הפיקטיבית שהגדרת השימוש בהסכם כוללת אך ורק את המילים "תיערך שומה בהתאם לשימוש בפועל" ותו לאו. עו"ד שפינדל הסבירה לי ש"מעיון בהתכתבויות בתיק עולה כי סלע המחלוקת בין הצדדים הוא המונח 'בהתאם לשימוש בפועל' כפי שסוכם בישיבה בין הצדדים ביום 29.12.94, זאת ומאחר וכל אחד מהצדדים מפרשו באופן שונה".

כזכור, הנוסח המלא של ההסכם הגדיר את "השימוש בפועל" במילים ברורות – "השטח משמש כיום כגן זכרון ליצחק שדה וכך יימשך השימוש להבא לכן תיערך שומה בהתאם לשימוש בפועל". לזכותה של עו"ד שפינדל ייאמר שלאחר שהפניתי את תשומת לבה לעובדה מביכה זו, היא הרימה ידיים והודתה שאין בפיה מענה. מכתבה הבא היה קצר: "אני בודקת את טענותיך כפי שפורטו במכתבך שבנדון. ואשיב לך ברגע שתהיינה בידי תשובות מדויקות".

יותר מאחת עשרה שנים חלפו מאז מכתב קצר זה, אך התשובות המדויקות שהובטחו לי טרם הגיעו. כל מכתביו המאוחרים יותר של המינהל התעלמו לחלוטין מהבטחתה של עו"ד שפינדל לבדוק את טענותי, וחזרו על הנימוקים הישנים המבוססים על ציטוט מסולף של ההסכם. ביום 31 באוקטובר 1999, תשע שנים לאחר הגשת תביעת הבעלות, חמש שנים לאחר חתימת ההסכם, וחודשיים לפני תום המילניום, שלח לי מר ירון ביבי, המנהל החדש של מחוז תל אביב במינהל, מכתב הכולל את הבשורה הבאה: "בישיבה שנערכה 29.12.94 במחוז, סוכם עמך כי השומה לחלקתך תיערך לפי שימוש בפועל... אי לכך, יש לערוך שומה לעדכון שווי הקרקע כחצר".

אינני זוכר אם דווקא מכתבו של מר ביבי היה הקש ששבר את גב הגמל, אך בשלב כלשהו הגיעו מים עד נפש. התחלתי להבין שעלי לחדול משיח החרשים עם המינהל, ולבקש את עזרת בית המשפט. ידעתי שהחוק לצדי, והעובדות ברורות כשמש, ואף ששופטי ישראל כבר הנחילו לי אכזבה אחת או שתיים, האמנתי שהפעם הצדק יראה אור. אחרי ככלות הכול, כיצד אפשר לטעות במקרה פשוט וברור כל כך של הפרת הסכם כתוב?

בסוף שנת 2000 ביקשתי אפוא ממידועי עו"ד עמי אסנת שיכין כתב תביעה. בעוד הוא שוקד בחריצות על מלאכתו קראתי בעיתון שמירון חומש, פקיד

המינהל שחתם על ההסכם עמי שש שנים קודם לכן, התמנה לראש מינהל מקרקעי ישראל. מביני דבר הסבירו לי אמנם שמדובר בכהונה זמנית של איש מנגנון בין מינוי פוליטי אחד למשנהו, אך החלטתי בכל זאת לנצל את ההזדמנות לניסיון הידברות אחרון.

25 בנובמבר 2000 פגשתי את האדונים מירון חומש וירון ביבי במשרדי המינהל בדרך בגין שבתל אביב. עם כניסתי לחדר התעורר בי רושם עמום ששני האנשים היושבים מולי צהובים במקצת זה לזה, אך החלטתי שלא לחקור במופלא ממני ושטחתי בפניהם את טענותיי. מירון חומש הביע את פליאתו על כך שההסכם שחתם עמי בשנת 1994 עדיין לא קיים. הוא הודה שפרטיה המדויקים של הפגישה שהתקיימה בינינו באותו יום רחוק נשכחו מלבו במרוצת השנים, אך זכר היטב שנאמר לי בעל פה שדמי החכירה יהיו סמליים. בטרם נפרדנו הוא הבטיח לי להביא את הנושא לדיון מחודש בישיבתה הבאה של מועצת המינהל. מר ביבי, איש צעיר ורענן למראה, הוסיף בנימה מסתורית שיש להביא לידיעת המועצה את כל העובדות. כששאלתי מתי תיערך ישיבה זו השיב מר חומש שהמועד טרם נקבע.

אחרי הדברים האלה, בסוף נובמבר 2000, הגשתי תביעה נגד מינהל מקרקעי ישראל. בסעיף העיקרי של תביעתי ביקשתי מבית המשפט להורות למינהל "למלא את התחייבותיו על פי ההסכם מיום 29.12.94 לרבות החכרת גן הזיכרון בהתאם לשומה שתיערך כאשר בבסיס הגדרתה הכרה בשטח החלקה כגן זיכרון".

* * *

כאן תם הפרק המסביר כיצד ומדוע מצאתי את עצמי מתדפק שוב על דלתו של בית המשפט. כללתי בפרק זה פחות או יותר את כל העובדות הדרושות להבנת הסוגיה המשפטית הפשוטה שהבאתי להכרעת שופטי ישראל, וכל קורא ששעתו אינה פנויה לסיפורי מעשיות נוספים יכול בעצם לדלג קדימה ולקרוא כבר עתה את ניתוח פסק דינה של השופטת פלפל.

אף על פי כן, לשם השלמת תמונת הפסיפס של ספר זה, ואולי גם כדי ללמוד דבר או שניים על מערכת המשפט שלנו, אני ממליץ מאוד לקרוא גם את הפרק הבא שיספר על שבע שנות המשפט.

מסע התלאות פרק ג: 2001-2007

תגובתה הראשונה של מדינת ישראל על הגשת התביעה דווקא בישרה טובות. הפרקליטות, שהיתה אמורה לייצג את המינהל בבית המשפט, הכירה בצדקת

עמדתי הבסיסית שההסכם אכן מחייב את המינהל להגדיר את החלקה כגן זיכרון. היא ביקשה להימנע בינתיים מהגשת כתב הגנה ויזמה משא ומתן בין הצדדים בתקווה לסיים את הפרשה מחוץ לכותלי בית המשפט. במרס 2001 נערך אפוא בביתי סיור חגיגי בהשתתפות צבא גדול של פקידים ופרקליטים, וביוני 2001 נערכה במשרדו של מיודענו ירון ביבי בדרך בגין בתל אביב ישיבה בנוכחותה של עו"ד הדס עובדיה מן הפרקליטות על מנת לפתור את הבעיה בדרכי שלום. הסברתי לנוכחים שאינני דורש שדמי החכירה יהיו סמליים כפי שהובטח לי, אך עליהם לשקף את התחייבותו של המינהל להגדיר את השטח כגן זיכרון. לאחר התדיינות קצרה סוכם אפוא שאשלח למינהל מקרקעי ישראל טיוטת חוזה חכירה המפרטת את כל המגבלות הנובעות מן השימוש בחלקה כגן זיכרון שיש להביאן בחשבון בקביעת השומה, ובא לציון גואל.

יצאתי משם לרחוב התל אביבי הסואן אדם אופטימי, זחוח ושנאן. המינהל לא התחייב אמנם מראש לאמץ את המסמך שלי על כל פרטיו ודקדוקיו, אך מכיוון שממילא לא התכוונתי לעמוד על קוצו של יוד לא ראיתי כל סיבה לדאגה. מבחינתי, עיקר העיקרים היה עצם ההכרה בשימוש בחלקה כגן זיכרון, ושאר הפרטים לא עניינו אותי במיוחד. הודיתי לעו"ד אסנת על עבודתו הנאמנה והודעתי לו שמכיוון שבעייתי עתידה להיפתר מחוץ לכותלי בית המשפט, לא אזדקק עוד לשירותיו.

זמן קצר לאחר הפגישה שלחתי למינהל את המסמך שהתחייבתי להכין, והמתנתי בקוצר רוח לתגובתו. כדי להבטיח שהתגובה תהיה חיובית ומהירה ביססתי את הצעתי כמעט מילה במילה על חוזה החכירה שניסחתי משפטי המינהל עצמם בשנת 1995. זכרתי שמר ביבי כתב לי במכתבו האחרון שנה וחצי קודם לכן ש"האפשרות היחידה" להחכיר לי את הקרקע היא "בכפוף לכל התנאים שצוינו בעבר". מאחר שתנאים אלה לא היו שנויים מעולם במחלוקת, לא ראיתי בדמיוני המוגבל כל אפשרות תאורטית לקשיים או לתקלות. הייתי סמוך ובטוח שהפרשה רבת השנים עומדת סוף סוף להסתיים בכי טוב.

אדם בקיא ממני בהוויות העולם לא היה ממחר כל כך לחגוג את ניצחוננו. תגובתו של המינהל לטיוטה ששלחתי בוששה להגיע על אף כל פניותי הטלפוניות, ואט אט החלו להצטבר סימנים מדאיגים נוספים שהעידו אף הם שאולי טרם הגיעה העת לפתוח בקבוקי שמפניה. עו"ד הדס עובדיה מן הפרקליטות העבירה לידי שני מכתבים שנשלחו למינהל, לפרקליטות, לעיתונות ולגורמי ציבור רבים מאת מר שמעון לב, מיודענו מן הפרקים הקודמים, שהביע התנגדות עזה להסכם החכירה מנימוקים שונים ומשונים, והסבירה לי שידידה במינהל מתייחסים למכתבים אלה, המטילים בי דופי, ברצינות רבה. אשר למר

ביבי, הלה סירב להיפגש עמי, והתוודה באוזניי בטלפון שהוא עצמו מתנגד להסכם, אך לצערו ההחלטה אינה בידו.

אילו ידעתי באותם ימים את כל הידוע לי היום יש להניח שהיו נדלקות בקרבי יותר נורות אזהרה. כפי שהתברר לי בהדרגה, מכתביו של מר לב היו למעשה רק ריות החימום במסע תעמולה מגוון ורב היקף שנועד לסכל את ההסכם בין המינהל לביני. אשר למר ביבי, הלה התגלה לי יותר ויותר כמומחה למבצעים חשאיים. מסמכים שהגיעו לידי חמש שנים לאחר מכן הבהירו לי למשל את פשר ההערה המסתורית "יש להביא לידיעת מועצת המינהל את כל העובדות" ששמעתי מפיו בפגישתנו הראשונה. מתברר שלאחר אותה אמירה התרחש נס נדיר שבנדירים, ובאותו יום ממש, 2 בנובמבר 2000, החליט האזרח איציק כהן מסיבה בלתי ברורה לכתוב למר ביבי מכתב המתאר את הגן שנטע אבי כשטח ציבורי שהשתלטתי עליו "ככל הנראה", ואשר אינני מאפשר לאיש, פרט לבאי ביתי, לבקר בו. מכתבו של מר כהן, גיבור הפרק "בא לשכונה בחור חדש", נחת במפתיע על שולחנו של מר ביבי 5 בנובמבר, וזה צירף אותו בו ביום כאחד הנספחים במסמך פנימי הממליץ להנהלת המינהל שלא להכיר בשטח כגן זיכרון. כדאי אגב להזכיר שלא היה זה מכתבו הראשון של מר כהן למר ביבי בנושא זה. כפי שכבר סופר כאן, אותו איציק כהן כבר פנה למר ביבי בעניין גן יצחק שדה שנה ורבע קודם לכן ושאל "האם ניתן להציע יזמות לגבי הקרקע, בתיאום עם מינהל ההנדסה בעיריית תל אביב".

מבצע חשאי נוסף של מר ביבי באותם ימים התגלה לי באקראי ארבע שנים לאחר מכן תוך כדי עיון בתצהיר שהגיש מר שמעון לב לבית המשפט במסגרת משפטי החמישי, משפט הדיבה: "מר ביבי יצר עמי קשר טלפוני", כך הצהיר מר לב, "ואמר לי כי ההבטחה לכאורה שניתנה ליורם שדה לא היתה צריכה להינתן וכי ראוי לארגן את השכנים להתנגדות לנושא".

במאמר מוסגר אוסיף כאן שמר לב אכן אימץ את עצתו הטובה של מר ביבי והתגייס למלחמת הגרילה הצודקת שלו בהבטחותיו החשודות של מר חומש. באחד ממכתביו שהעבירה לידי עו"ד עובדיה נאמרו בין השאר הדברים האלה: "גדהמתי לשמוע מעורכת הדין שלמרות שמינהל מקרקעי ישראל החליט להתנגד להסכם הפרקליטות מעונינת לבצע אותו, וזאת בטענה שבזמנו ניתנה הבטחה על ידי מר חומש ממינהל מקרקעי ישראל, בעת שלעניות דעתי יש בכלל לבדוק את הסיבות להבטחה זו להעניק חינם שטח סמוך לים".

במאמר מוסגר אוסיף גם שבתחילת מרס 2001 התקשר אלי העיתונאי משה ליכטמן מ"גלובס" ושאל כמה שאלות על ההסכם ביני לבין המינהל. בין השאר הוא שאל אותי גם אם ידוע לי ששכני שמעון לב פונה למכותבים בכל קצות הארץ ודורש להסיר את גדרות גן יצחק שדה ולהפוך אותו לשטח ציבורי פתוח.

הכתבה שראתה אור ב"גלובס" כמה ימים לאחר מכן שיקפה אף היא את מאבקן הזך והטהור של ביבי בהבטחותיו המבישות של חומש, וכללה בין השאר את המשפטים האלה:

חומש היה אמור להתלבט בדילמות הבאות: על יסוד מה צריך לקבל שהגן היפה שטיפח יצחק שדה הוא מורשת הראויה להנצחה; האם צריך להיבהל מתביעת הסדר המקרקעין של שדה או לדרוש במסגרתה את הפקעת הקרקע לטובת עיריית תל אביב... בתיק המשפטי אין עקבות להתלבטות של חומש. הוא סיכם עם יורם שדה שתביעת הבעלות תבוטל, ושדה יקבל את הקרקע. בשאלת השווי נאמר במסמך: "תיערך שומה לפי השימוש בפועל".

ארבע שנים לאחר מכן גם נודע לי באקראי שמייכאל רועה, סגן ראש העיר ויו"ר הוועדה המקומית דאז, בחש אף הוא בקלחת. מר רועה, נזכירכם, הוא האיש שנחלץ בעור שיניו, בזכות נאומו של שמעון לב בפני עמותת יפו יפת ימים ביוני 2001, מתביעה על מתן היתר בנייה המבוסס על תצלום אוויר פיקטיבי לבית המיועד להריסה על המצוק הגובל בגן יצחק שדה. כמה חודשים לאחר מכן הוא הוכיח אפוא למושיעו שאינו כפוי טובה וכתב לירון ביבי מכתב המבטל במחי יד את המלצת קודמו הזוטר שלמה להט: "בהמשך לפניות של תושבי האזור... הגן צריך לשרת את כל הציבור ולפיכך עליו לעבור לבעלותה של עיריית תל אביב". אז עוד לא ידעתי את מרבית הדברים האלה, אך די היה בסירובו של מר ביבי להיפגש עמי כדי להבהיר לי שצרותי טרם הסתיימו. לפיכך, כשהתקרב המועד שנקבע לדיון הראשון בתיק בבית המשפט, שכרתי שוב את שירותיו של עורך דין. הפעם היה זה שמוליק ליאור, שהעביר מיד את הפיקוד לידי הנאמנות של שותפו הצעיר עו"ד גדי בראון.

תגובת מינהל מקרקעי ישראל שהגיעה לבסוף 25 בדצמבר 2001, יומיים לפני ישיבת בית המשפט, אישרה את חששותי. משפטני המינהל שוב הכינו לי הפתעה קטנה. הם החליטו לחזור בהם מתנאי החכירה שהם עצמם ניסחו שש שנים קודם לכן, תנאים ששיקפו את התחייבותם להכיר במתכונתו הקיימת של אתר ההנצחה, ודרשו שאהפוך את בית מגוריי למוזיאון פתוח לקהל במועדים קבועים. התייצבנו אפוא עו"ד בראון ואני באולם בית המשפט המחוזי בתל אביב והסברנו לשופטת אסתר חיות שתשובת המינהל הגיעה רק לפני יומיים והיא אינה עולה בקנה אחד עם ההסכם משנת 1994 ועם הטיוטה משנת 1995. השופטת חיות התקשתה להבין מדוע הפרקליטות לא הצליחה עד כה לפתור את הבעיה בדרכי שלום. היא קבעה ישיבה נוספת לתחילת פברואר 2002 והורתה לעו"ד עובדיה להביא את המשא ומתן עמי לסיומו המוצלח עד לאותו

מועד. היא גם הנחתה את המינהל לנצל ארכה זו להכנת חוות דעת שמאית, "כדי שלא תצטרכו לחזור אלי בקרוב פעם נוספת".

יצאתי מאולם בית המשפט כשחיוך אופטימי מקשט את פניי. הבנתי שבית המשפט לא יניח למינהל להתחמק מן ההסכם שכרת עמי. שיבחתי את עצמי על האמון שנתתי במערכת הצדק על אף האכזבות שהנחילה לי בעבר. כל ספקותיי נעלמו עתה כלא היו. ידעתי שהפרשה האומללה אכן עומדת להסתיים תוך חודשיים. יש דין ויש דיין.

* * *

ישיבת בית המשפט שנועדה לפברואר נדחתה מסיבה כלשהי ל־14 באפריל. חיוכי האווילי דעך בינתיים לאטו עד שנעלם סופית מפרצופי 115 באפריל 2002, כשמכשיר הפקס במשרדו של עו"ד ברֶאון פלט מכתב בהול מעו"ד עובדיה. על פי מכתבה של עו"ד עובדיה, הגיעו לידיעת הפרקליטות עובדות חדשות שלפיהן "על החלקה נשוא התובענה חלה התכנית המפורטת 689, אשר מייעדת את החלקה לאזור חוף ים, ומן האמור לעיל עולה כי ככל הנראה קיימת מניעה בדין לממש את ההבנות שבזכרון הדברים עם מרשך". בלשון בני אדם, מדינת ישראל נאלצת למרבה הצער להסתלק מן ההסכם שכרתה עמי שש שנים קודם לכן בתום הליך משפטי ממושך משום שנוכחה במפתיע שמדובר בהסכם בלתי חוקי שנוולד בחטא, שכן מינהל מקרקעי ישראל אינו רשאי להחכיר לאדם פרטי שטח המיועד לשמש חוף ים. למעשה חזרתי שתיים עשרה שנים לאחור אל נקודת הפתיחה של הסדר המקרקעין, עיין "מסע התלאות פרק א".

אילו היה נותר בי קצת יותר חוש הומור הייתי פורץ בצחוק גדול. פקידי מינהל מקרקעי ישראל ומתכנניו, מכריי הוותיקים מימי המאבק על חופי יפו, ידעו היטב שתכנית 689 שהועידה את שטח הגן לחוף ים עברה מן העולם בשנת 1995 והוחלפה ביזמת המינהל עצמו בתכנית 2236 שהגדירה את הגן שעל שפת המצוק כחלק מאזור מגורים. אלי מוראד, מנהל מחוז תל אביב במינהל דאז, כתב לי עוד ב־135 בדצמבר 1993, שנה לפני חתימת ההסכם עמי, דברים ברורים ומפורשים: "בהקצאת הקרקע אין להתבסס על תב"ע 689 שכן תב"ע 2236 נמצאת כיום בשלבי אישור סופיים". תכנית 2236, ראוי להוסיף, הוא שמה האחר של תכנית המתאר המקומית מדרון יפו שמילאתי כזכור תפקיד כלשהו בעיצובה, תכנית שאושרה על ידי המועצה הארצית לתכנון ובנייה לאחר דיונים רבים והפכה לחלק בלתי נפרד מתכנית המתאר הארצית לחופים.

ראוי להוסיף גם שבתקנון של תכנית 2236 האמורה נאמר במפורש שהיא נועדה לחלק את השטח מחדש לאזורי מגורים ואזורי חוף ים ולשנות בהתאם לכך את התכניות הקודמות. בכל מקרה של סתירה בינה לבין התכניות הקודמות, כך נאמר באותו תקנון, "תכרענה הוראות תכנית זו". האם יכולה להיות הכרזה ברורה יותר?

ואף על פי כן, מכתבה האבסורדי של עו"ד עובדיה לא הצחיק אותי כלל ועיקר. ידעתי שאיציק כהן וחייליו החרוצים משגרים מזה זמן רב מכתבים אין ספור לכל גוף ציבורי שניתן להעלותו בדמיון ומפצירים בנמעניהם לעצור את העסקה הבלתי חוקית ההולכת ונרקמת ביני לבין מינהל מקרקעי ישראל. ידעתי שלמכתבים אלה, שנשלחו גם לפרקליטות, צורפה "חוות דעת תכנונית" מאת דני לס ממינהל ההנדסה בעיריית תל אביב הקובעת שעל השטח חלה תכנית 689 המייעדת אותו לחוף ים. כדי להקדים תרופה למכה כתבתי אפוא לעו"ד עובדיה בפברואר ובמרס, 2002 שני מכתבים ארוכים ומפורטים: הראשון מסביר מכל זווית אפשרית מדוע אין כל שחר לטענה שעל השטח חלה תכנית 689 עליה השלום, והשני מצטט את המסמכים הרבים המעידים שייעודו של הגן נבדק על ידי משפטני המינהל פעמים רבות, ואיש מהם לא פקפק מעולם בעובדה הברורה שהתכנית החלה על השטח היא 2236, ושייעודו הוא מגורים ללא זכויות בנייה. מכתבה של עו"ד עובדיה שהגיח ממכשיר הפקס 115 באפריל היה תשובתה לשני מכתביי אלה.

הבנתי שכדי לחזור לנקודת המוצא של ישיבת בית המשפט הקודמת אצטרך להסיר תחילה את המכשול החדש שצץ בדרכי. ידעתי שאוכל להראות בתוך חמש דקות לכל אדם שראשו על כתפיו שחוות הדעת התכנונית הקובעת שהגן מיועד לשמש חוף ים מבוססת למעשה על תכנית ששבקה חיים לכל חי ואין בה ממש. לפיכך לא העליתי בדעתי שאיאלץ לעמול שנתיים וחצי כדי להסביר עניין פשוט כל כך לבית המשפט. לא העליתי בדעתי גם שעד אז עו"ד הדס עובדיה תחלף בעו"ד אורן שוורץ, ועו"ד אורן שוורץ יוחלף בעו"ד קרן יוסט דוקיחיא, השופטת אסתר חיות תפנה את מקומה לשופט אילן שילה, והשופט אילן שילה יפנה את מקומו לשופטת דרורה פלפל, ושאיש מהאנשים האלה לא ידע על מה בעצם דיברו כל קודמיו.

ובוודאי שלא העליתי בדעתי שבסופו של דבר, לאחר שאקדיש זמן, יזע וממון להפרכת טענת הסרק התכנונית של המינהל, תכתוב השופטת פלפל בפסק דינה את הדברים התלושים האלה: "במהלך ההתדיינות, וכנראה מכיון שהתובע לא היה מיוצג, הובאו ראיות לענין של יעוד הקרקע, ראיות אלה אינן משמעותיות לצורך הכרעה בשאלה האם נכרת בין הצדדים הסכם מחייב".

כפי שיסופר בהמשך, אותה חוות דעת מופרכת שמיררה את חיי היתה מתנתה האישית של עו"ד שרי אורן מעיריית תל אביב שהכירה לי ככל הנראה טובה מקרב לב על שיחותיה הנעימות עם חוקרי משטרת ישראל ביום ה' 31 באוקטובר 2000, ואולי על עוד כמה פרשיות מעברנו המשותף. אחזור לדבר על חוות דעת עקשנית זו, העתידה לצוץ ולבצבץ בדרכי שוב ושוב כיבלית, בפרק שיכונה "אגדה תל אביבית", לאחר שאתאר את האירועים שהובילו למשפטי החמישי, משפט הדיבה.

מכל מקום, 145 באפריל 2002 התייצבנו שוב בבניין בית המשפט. לפני תחילת השיבה עו"ד עובדיה הציעה שלא נמהר לשבור את הכלים וננסה תחילה ללבן את המחלוקת התכנונית בעזרתה האדיבה של עו"ד שרי אורן מן העירייה "שהיא אישה ישרה והגונה". אמרתי לה שהצעתה מבוססת לדעתי על הנחות בלתי מדויקות, ושברצוני להביא את הסוגיה להכרעת בית המשפט. כחכחנו בחשיבות בגרונוותינו ונכנסנו לאולם, ממתנינים לכניסתה של השופטת חיות.

* * *

מוזר הדבר, אך חמש השנים שלאחר מכן חלפו עלי ביעף, אולי משום ששנות חיינו האחרונות חולפות מהר יותר מן הראשונות. מכל מקום, נדמה לי שגם לקוראי מגיע ליהנות מנס קפיצת הדרך שזכיתי לו באותן שנים, ואשתדל מכאן ואילך להאיץ במקצת את קצב הסיפור.

זמן קצר לאחר האירועים שתוארו זה עתה, עו"ד עובדיה הגישה כתב הגנה מעודכן הכופר בקיומו של הסכם חוקי ביני לבין מדינת ישראל לחכירת גן יצחק שדה. נימוקיה העיקריים היו העובדות החדשות שהגיעו לידיעתה לגבי ייעודו התכנוני של השטח והמחאה הציבורית הספונטנית שהתעוררה עקב גילויים מרעישים אלה. בין השאר היא הזכירה את "ההתנגדות הנמרצת של שכני התובע ואחרים... שטענו כי יעוד המקרקעין נשוא המשא ומתן עם התובע איננו למגורים אלא לצרכי ציבור – איזור חוף הים". יש לשער שכותבת שורות אלה לא ידעה דבר וחצי דבר על קשריו של מר ביבי עם האזרח כהן או על פנייתו הטלפונית החשאית של איש המינהל למר לב שבה ביקש ממנו "לארגן את השכנים להתנגדות לנושא". אחרי שכתבה את אשר כתבה, פרשה עו"ד הדס עובדיה מן המירוץ. היא העבירה את הלפיד לידי עו"ד אורן שוורץ והצטרפה לשורות שופטי ישראל.

בכתב התשובה שהגשנו לבית המשפט הראינו באותות ובמופתים שהטענה התכנונית החדשה היא טענת סרק. קביעת ייעודה התכנוני התקף של חלקת קרקע כלשהי היא כידוע שאלה משפטית במהותה, ובמקרה שלפנינו לא שאלה

מסובכת במיוחד. קיוונו אפוא שהשופטת חיות תיכנס בעובי הקורה, תקבע חיש מהר את ייעודו התכנוני של הגן, ותסיר את המכשול המדומה מסדר היום. אך השופטת, מסתבר, לא ששה במיוחד לעשות זאת והעדיפה להטיל את המשימה על מומחה חיצוני לתכנון ובנייה. החלטתי שלא לדקדק בקטנות וקיבלתי גם את הרעיון החדש הזה ברוח טובה. אחרי ככלות הכול ידעתי שכל מומחה חיצוני ראוי לשמו יגיע בהכרח על נקלה למסקנה הנכונה האחת והיחידה, שיייעודו של הגן הוא מגורים. שוב יצאתי לרחוב ויצמן איש עליו, מתרונן ומפויס. הדרך אולי ארוכה ורבת חתחתים, אך סוף הצדק לנצח, ובגדול.

ואכן, המחצית הראשונה של תחזית אופטימית זו התגשמה במלואה. ביום 18 בדצמבר 2002, לאחר שהענקנו לעו"ד שוורץ ארכה "ללימוד החומר", יצאנו שוב לדרך. נפגשנו באולמה של השופטת חיות והסכמנו בשעה טובה על מינויה של מומחית לתכנון ובנייה שתחווה את דעתה על ייעודה התכנוני התקף של החלקה. הזוכה המאושרת היתה פרופ' רחל אלטרמן, מומחית בעלת שם מן הפקולטה לאדריכלות ותכנון ערים בטכניון, שהוצעה לתפקיד זה על ידי המינהל. אני הצעתי אמנם להציג את השאלה לאיש המוסמך ביותר להשיב עליה, האדריכל יהונתן גולני, ראש מינהל התכנון של משרד הפנים לשעבר, אשר ישב בראש ועדת המשנה של המועצה הארצית שקבעה בשנת 1989 את ייעודי הקרקע התקפים בשכונת מגוריי – עיין ערך "מכונת ראשונה עולה באש". אך גם הפעם לא ראיתי סיבה להתעקש, והסכמתי בו במקום להצעת המינהל. לאחר אותה ישיבה קצרה ועניינית ירדה השופטת אסתר חיות מן הבמה, העבירה את התיק המשעמם לממשיכי דרכה, ושמה את פעמיה ירושלימה, אל בית המשפט העליון.

פרופ' אלטרמן התייחסה למשימה הטריטוריאלית שהוטלה עליה ברצינות רבה. היא ישבה על המדוכה שישה חודשים תמימים, כתבה חוות דעת ארוכה, מלומדת, ועשירה באסמכתאות ובמראי מקומות, והגישה למינהל ולי חשבון צנוע בסך 7,000 דולר לפני מע"מ. כצפוי, היא אכן קבעה שיייעודו הנוכחי של השטח הוא מגורים ולא חוף ים, אך ברוב חריצותה לא הסתפקה במשימה הצנועה שהוטלה עליה, והתנדבה לסיים את חיבורה המקיף בשורת המלצות לעתיד. בין השאר היא המליצה להכין תכנית מפורטת שתייעד את השטח לגן ציבורי, והציעה להעביר את הבעלות על הגן לידי עיריית תל אביב או להחכירו למועצה לשימור אתרים כדי לפתור את "הצד החוזי קנייני של המחלוקת" ולהבטיח את "שימור הגן כאתר הנצחה ומורשת".

פרופ' אלטרמן, שלא טרחה כלל לבקר במקום, לא יכלה כמובן לדעת שהגן אינו אתר העומד בפני עצמו אלא חלק ממכלול. היא גם לא ידעה, ולא היתה אמורה לדעת, שלא היתה למחלוקת ביני לבין המינהל כל "צד חוזי קנייני".

כזכור, מינהל מקרקעי ישראל התחייב בהסכם להחכיר לי את הגן, וסלע המחלוקת היחיד היה כיצד תיקבע השומה. יתרה מזו, עיריית תל אביב והמועצה לשימור אתרים כלל לא הגישו תביעות לבעלות על הגן בהסדר המקרקעין. נהפוך הוא, הן המליצו בחום על החכרתו למשפחתי כדי להבטיח את שימורו של אתר ההנצחה השלם כמכלול אחד.

למותר לציין שהמלצותיה המיותרות של המומחית הנכבדה שהוצעה על ידי המינהל סיבכו במקצת את העניינים. עו"ד אורן שוורץ, פרקליטו החדש של המינהל, אימץ אותן מיד בהתלהבות כמוצא שלל רב, ודרש גם ממני ללכת בעקבותיו. כדי להיחלץ מצרה זו נאלצנו אפוא לפנות לבית המשפט ולבקש למחוק מחוות הדעת את החלקים החורגים מן המנדט שלשמו היא נכתבה.

השופט אילן שילה, רשם בית המשפט המחוזי, שבקשתנו הגיעה להכרעתו, העדיף מטעמי זהירות שלא להטביע את חותמו האישי על תיק בלתי מוכר לו שנחת על שולחנו לחניית ביניים קצרה. הוא סירב למחוק מחוות הדעת התכנונית את חלקיה הבלתי רלוונטיים, והורה לצדדים לנהל משא ומתן אינטנסיבי ולדווח לבית המשפט תוך ארבעים וחמישה יום על תוצאותיו.

ביציאה מן האולם ראיתי את עו"ד שוורץ מסתודד עם מר איציק כהן הנצחי. פרקליט המינהל, שקיבל ככל הנראה ברצינות את החלטת בית המשפט, הזמין אותי בחמימות להצטרף אליהם והפציר בי לנהל משא ומתן אינטנסיבי דווקא עם בן שיחו: "אתם הרי גרים חלון ליד חלון ועתידים לראות זה את זה בוקר וערב כל חייכם". עו"ד שוורץ לא ידע כמובן, וגם לא היה אמור לדעת, שמידועי הוותיק מר כהן לא התגורר בשכונתי אפילו יום אחד מחייו.

מר ביבי מן המינהל, לעומת זאת, התעלם כדרכו מהחלטת בית המשפט והתמיד בסירובו להיפגש עמי. הוא הודיעני בכתב שהמומחית שמונתה על ידי ועל ידי המינהל קבעה שייעודו הנוכחי של הגן הוא שטח ציבורי פתוח ונזף בי על עקשנותי המכשילה את המשא ומתן.

המכשול התכנוני הוסר בסופו של דבר רק לאחר שהשופט שילה נעתר לבקשתנו להציג לפרופ' אלתרמן כמה שאלות הבהרה על אף התנגדותו של עו"ד שוורץ שטען שחוות הדעת מדברת בעד עצמה. 225 בספטמבר 2004, כמעט ארבע שנים לאחר הגשת התביעה, הצלחנו לחזור לנקודת המוצא. פרופ' אלתרמן הבהירה סופית שייעודו התכנוני הנוכחי של הגן הוא מגורים, ושאי אפשר להועיד אותו לגן ציבורי פתוח בלי להכין תחילה תכנית מפורטת שתקבע זאת במפורש.

בישורת האחרונה של מירוץ השליחים הממושך הקבוצות עלו למגרש בהרכבים חדשים. עו"ד שוורץ העביר את ערמת הניירות המהוהה לידי עו"ד קרן יוסט דון יחיא, ואץ כחץ מקשת אל דוכן השופטים. גם השופט אילן שילה נפרד

בצער מגנו המפורסם של אבי, והתפקיד כפוי הטובה של שמיעת הראיות וכתובת פסק הדין הוטל על השופטת הוותיקה ועשירת הניסיון, ד"ר דרורה פלפל. כפי שאתם אולי זוכרים מן האפילוג הקודם, השופט שילה ואנוכי עתידים לשוב ולהיפגש שנתיים לאחר מכן, בישיבת הערעור הראשונה של משפטי השלישי.

* * *

המינהל נמנע משום מה מלשלוח אל דוכן העדים את מירון חומש ואת עו"ד זמירה קוינט שחתמו על ההסכם עמי, והעלה במקומם על הדוכן את ירון ביבי. כך, תחת עינה הפקוחה של השופטת פלפל, זכיתי סוף סוף לראות את האיש שסירב להפגש עמי חמש שנים. עלי להודות שלא זיהיתי את הדמות האלמונית שנכנסה בצעדים נמרצים לאולם. הגבר המרשים בגיל העמידה שהתפתל באינחות על דוכן העדים 125 ביוני 2006 לא הזכיר לי במאומה את האיש הצעיר והרענן שפגשתי 135 ביוני 2001. אני מניח שגם הוא התקשה לזהות את הסבא החביב המכנה את עצמו יורם שדה שנעץ בו מבט עגום מירכתי האולם. עדותו המאלפת של מר ביבי לימדתני, עם זאת, שהשנים הארוכות שחלפו לא הקהו את האיבה הקלה כלפי מר חומש, שריחפה למיטב זכרוני בחלל חדרו כבר בפגישתנו הראשונה בשנת 2000. הוא מתח ביקורת נוקבת על ה"הבטחה" שנתן לי מר חומש ותיאר אותה כהתחייבות בלתי חוקית ובלתי מוסמכת המנוגדת לאינטרס הציבורי. ניחשתי שנפלתי ככל הנראה קרבן ליריבות אישית בין שני פקידים אפורים במינהל מקרקעי ישראל, ושיריבות קלה זו בגין עניינים שאינם נהירים לי היא שהאריכה את מסכת תלאותי האינן סופית בשש שנים נוספות. בסיכומי המינהל, פרי עטה של עו"ד קרן יוסט דון יחיא, לא נותר עוד זכר לטענת הסרק התכנונית. לעומת זאת שבה וצצה מאי שם טענת הסרק עתיקת היומין המבוססת על השמטת המילים העיקריות מן ההסכם (עיין "מסע התלאות פרק ב'"). הפרקליטה עמוסת העבודה, שביקשה ממני ארכה של ארבעים וחמישה יום "ללימוד החומר", לא הספיקה ככל הנראה לקרוא את הנוסח המלא של ההסכם שבעטיו תבעתי את המינהל, והסבירה בחשיבות לבית המשפט:

לשיטתו של התובע, יש לשום את החלקה כאילו היא בייעוד ציבורי (גן זיכרון). התובע ביסס את טענתו על המשא ומתן שנוהל עימו, עת נכתב על גבי המזכר, כי "תיערך שומה בהתאם לייעוד בפועל".

זה המקום והזמן להזכיר לכל מי שהספיק לשכוח שמה שנכתב באמת באותו מזכר היה "השטח משמש כיום כגן זכרון ליצחק שדה וכך יימשך השימוש להבא לכן תיערך שומה בהתאם לשימוש בפועל".

תם הסיפור ואנו עוברים לפסק דינה המוזר של השופטת המחוזית דרורה פלפל שניתן בשעה טובה ומוצלחת בחודש מאי 2007, שתיים עשרה שנים לאחר הפרת ההסכם עמי. השופטת הנכבדה מתחה ביקורת קשה על המינהל וחייבה אותו לשלם לי 50,000 ש"ח דמי הוצאות, אך דחתה את תביעתי וקבעה שההסכם ביני לבין המינהל מנוסח באופן עמום, ואינו ניתן לאכיפה...
ניחשתם נכון, השופטת פלפל אימצה לצורך ההכרעה במחלוקת שלפניה את "הנוסח המקוצר" של ההסכם. כהקדמה לניתוח פסק דינה המלומד נסתפק לפי שעה בציטטה אחת קטנה האומרת בעצם את הכול:

נקודת המחלוקת בין הצדדים שמנעה את החתימה על החוזה היתה מה המשמעות שיש ליתן למונח שהשומה תתבצע לפי השימוש בפועל של הגן?

פסק דינה של השופטת המחוזית ד"ר דרורה פלפל

אחד מתפקידיה החיוניים של מערכת המשפט במדינת חוק, כך טוענים בצדק כל תומכיה, הוא להגן על הפרט משרירות לבן של רשויות המדינה. ואכן במקרה הנוכחי, כמו במשפטי הראשון, משפט חלמיש, פניתי למערכת המשפט בדיוק לשם כך. בשני המקרים עשיתי זאת בשל סירובה העקשני של רשות ציבורית למלא את חלקה בהסכם ברור שכרתה עמי, הסכם שאני עצמי מילאתי את חלקי בו ללא אומר ודברים.

בשני המקרים נחלתי כידוע אכזבה מרה. עם זאת פסק דינה של השופטת הנכבדה, ד"ר פלפל, שונה מקודמו שוני מהותי. בעוד שהשופטת ינון ראתה בי אזרח תאב בצע המנסה לחלוב כספי ציבור מחברה ציבורית זכה וטהורה, השופטת פלפל ראתה בי אזרח תמים דרך שנפל קרבן לרשלנות משפטית של הרשויות, והביעה את צערה על שקצרה ידה מלהושיע:

ולפני סיום הערה אישית: אינני מרוצה מהתוצאה המשפטית אליה הגעתי, ואשר הינה פועל יוצא מהתנהלות לא נאותה של נציגי המינהל (עמ' 15 בפסק הדין, פסקה שלישית).

השופטת פלפל, סגנית נשיא בית המשפט המחוזי, הודתה בפה מלא שהתוצאה המשפטית שאליה הגיעה בעל כורחה אינה עולה בקנה אחד עם האינטרס הציבורי¹ וגם לא עם הצדק,² אך לצערה הרב לשונו היבשה של החוק לא הותירה לה כל בררה. הסכם הקובע שהשומה תתבצע "לפי השימוש בפועל" בלי לפרש למה התכוון המחבר, אינו חוזה ברור ותקף הניתן לאכיפה.

כידוע לכל קוראיי, מצוקתה היתה מיותרת. הסעיף השלישי בהסכם בין הצדדים קבע במפורש שהשימוש בפועל הוא גן זיכרון ליצחק שדה. כמה חבל שלא לחש מישהו באותו רגע קשה באוזנה של השופטת הנכבדה, דוקטור למשפטים ומומחית מן המעלה הראשונה לדיני חוזים, את העצה שהיתה נותנת מן הסתם לכל תלמיד

1 עמודים 15-17 בפסק הדין – למשל, "הרשות 'נחלצת' מהתחייבות לא מושלמת שנתנה, והציבור מפסיד" (עמ' 15, פסקה המתחילה במילים "נראה שגם הנתבעת").

2 עמודים 15-17 בפסק הדין – למשל, "הפרט נגרר להתדיינות משפטית עקרה הנובעת מחוסר בדיקה הולם של הרשות... ותוך כדי כך... מוותר על זכות תביעה שלו נגדה" (עמ' 15, פסקה המתחילה במילים "נראה שגם הנתבעת").

שנה ראשונה – ראשית חכמה קראו בעיון את לשון הכתוב. כל קשייה היו נעלמים כלא היו אילו היתה מנתחת את החוזה על פי המילים הכתובות בו באמת.

אמת

למעשה אמרנו כבר את העיקר. כל פסק הדין, מראשיתו ועד סופו, התבסס על הנחה עובדתית מוטעית שמקורה בקריאה רשלנית של הכתוב. כלל ידוע הוא שאיננו נוהגים בדרך כלל לציין במפורש דברים הנראים לנו מובנים מאליהם. אין תימה אפוא שהשופטת אכן לא טרחה לכתוב במילים מפורשות שההסכם בין הצדדים קובע אך ורק שהשומה תיעשה "לפי השימוש בפועל", אך ההנחה העובדתית השגויה הזאת ליוותה את פסק הדין לכל אורכו כדבר ברור וידוע לכול ושימשה בסיס לכל ניתוחיה המשפטיים.

האדם הוא חיה מרתקת ורבת סתירות. משום כך אין זה מפתיע במיוחד שראשיתו של פסק הדין לא בישרה כלל על הצפוי לנו בהמשכו. נהפוך הוא, הפרק המוקדש לתיאור המערכת ההסכמית ("המזכר") נפתח במילים המבטיחות האלה:

מחמת חשיבותו של המזכר מתאריך 29.12.1994 נצטטו כלשונו: (עמ' 2 בפסק הדין)

מיד לאחר מכן אכן מובא ציטוט מדויק של ההסכם באותיות מודגשות וללא קיצורים והשמטות, לרבות אותו סעיף 3 הזכור לטוב – זה שבזכותו ויתרתי על תביעתי לבעלות על הגן, ושעל הפרתו הבוטה תבעתי את המינהל:

3. יעוד השטח שימסר לידי הינו כיום למגורים אולם בפועל הבניה עליו אסורה והוא משמש כיום כגן זכרון ליצחק שדה וכך יימשך השימוש להבא. לכן תערך שומה בהתאם לשימוש בפועל.³

אך כאמור, מילים ברורות אלה, שצוטטו כלשונו "מחמת חשיבותן", נשכחו לחלוטין מלבה של מחברת פסק הדין עוד בטרם יבש הדין. כשחיברה את שורות הסיום של אותו פרק קצר כבר נותר בזיכרונה העמוס לעייפה רק הסיפא של סעיף זה:

נקודת המחלוקת בין הצדדים שמנעה את החתימה על החוזה היתה מה המשמעות שיש ליתן למונח שהשומה תתבצע לפי השימוש בפועל של הגן! מכאן התובענה (עמ' 4 בפסק הדין).

שורות אלה, ששאבו מן הסתם את השראתן מכתבי הטיעון של המינהל,⁴ היו הסנונית הראשונה שבישרה את הבאות. מכאן ועד לשורה האחרונה של פסק הדין

3 ההסכם מיום 29.12.94; עמ' 2 בפסק הדין.

4 למשל תצהיר ירון ביבי, סעיף 12; סיכומים מטעם הנתבעת, סעיף 9.

ברור לחלוטין לכל קורא שהמחברת המלומדת אינה מעלה כלל בדעתה שלשון ההסכם קובעת במפורש שהשימוש בפועל הוא גן זיכרון ליצחק שדה, וכך יימשך השימוש גם להבא. לפיכך אנו מוצאים בעמ' 6 למשל את סדרת השאלות הזאת:

מה המשמעות שהשומה שתיקבע לפי השימוש בפועל?
האם השימוש בפועל הוא גן זיכרון בלבד כפי שהתובע הבין זאת?
האם השימוש בפועל הוא שטח לגינון, כפי שהדבר מופיע בחוזה החכירה?
האם השימוש בפועל הוא חלק משטח של חצר, כפי שהשמאי קיבל הנחה לבצע את השומה?

ארבע הקושיות הללו מדברות בעד עצמן. ככל שהדבר נשמע מוזר, ברור כשמש שמנסחת שאלות מיותרות אלה היתה סמוכה ובטוחה שההסכם קובע אך ורק שהשומה תיקבע לפי השימוש בפועל, ושהגדרת השימוש בפועל כגן זיכרון היא בסך הכול פרשנות אישית שלי שאינה עדיפה במאומה על זו של המינהל.⁵

אגב, פסק הדין גם מלמד שהשופטת הניחה משום מה שהסכם זה, שגובש בישיבה משותפת לאחר ארבע שנות משא ומתן, נוסח באורח חדצדדי על ידי המינהל.⁶ יש להניח שהשופטת לא התכוונה לכך, אך הטקסט המקוצר שנוטר ברשותה לאחר שמחקה מן ההסכם בהיסח הדעת את המשפט היחיד שנוסח על ידי, אכן משקף אך ורק את ניסוחיה של זמירה קוינט, פרקליטת המחוז של המינהל.

הנחה שגויה אחת עשויה לעתים להוליד הנחות שגויות נוספות. אם ההסכם הכתוב אינו אומר מהו השימוש בפועל, השאלה המתבקשת מאליה היא מניין צצה דרישתי הקפריזית להגדיר את השימוש דווקא כגן זיכרון. כדי ליישב דילמה זו נולדה הנחה שגויה נוספת – שתביעתי מתבססת בעצם על ההבטחה שניתנה לי בעל פה.

ייתכן כמובן שהנחה שגויה זו נולדה בדרך אחרת,⁷ אך ברור לחלוטין שהשופטת הנכבדה אכן אימצה אותה אל לבה ולא הטילה ספק קל שבקלים באמיתותה. פסק הדין חוזר ומעיד על כך שוב ושוב:

בפרשת התביעה וגם בעדותו של התובע צוין כי נאמר לתובע שהשומה תיעשה לפי גן זיכרון, ומשמעותה שהוא ישלם דמי חכירה סמליים (עמ' 3, פסקה שנייה).

⁵ למען הדיוק העובדתי ראוי אולי להוסיף שתי הבהרות: ראשית, תמיד הסברתי שגן הזיכרון הוא חלק בלתי נפרד מביתי, ומעולם לא טענתי שהוא משמש גן זיכרון "בלבד"; ושנית, בשפתם של שמאי המקרקעין "שטח לגינון" ו"חלק משטח של חצר" הם בעצם היינו הך.

⁶ ראו למשל עמ' 7, פסקה שישית. השוו לסעיף 4 בסיכומיי.

⁷ הנחה שגויה זו ינקה מן הסתם את השראתה גם מהתבטאויות המינהל. ראו למשל סיכומי הנתבעת, סעיפים 35-37; עדות ירון ביבי, עמ' 41, שורות 15-21 בפרוטוקול.

התובע יצא מנקודת המבט, שהמדובר בהבטחה שניתנה לו לדמי שימוש סמליים (עמ' 6, פסקה שיטית).
 (התובע) הסתמך על הבטחה שניתנה לו לאור ההדגשה על תפקודו ההסטורי של הגן (עמ' 7, פסקה רביעית).
 מדוע דובר עם התובע בעלפה והדבר בא לידי ביטוי גם במסמך פנימי של המינהל, שהוא ישלם דמי חכירה סמליים? (עמ' 11, פסקה לפני אחרונה).
 מדוע הובטח לתובע ע"י ס/מנהל המינהל שהוא ישלם דמי חכירה סימליים? (עמ' 12, פסקה ראשונה).

חשוב להבהיר שהנחה שנייה זו, כמו הקודמת, הכילה גרעין כלשהו של אמת. כזכור, בעת חתימת ההסכם בדצמבר 1994 אכן הובטח לי בעל פה שדמי החכירה יהיו סמליים. יתרה מזו, בדיעבד גם נודע לי שהבטחה זו הסתמכה על החלטה מפורשת של הנהלת המינהל.⁸ אך בניגוד למה שסברה השופטת, תביעתי התבססה במפורש על הנוסח הכתוב של ההסכם ולא על ההבטחה השלטונית שניתנה לי בעל פה. אנו רואים אפוא שההנחות השגויות הללו העידו לא רק על קריאה רשלנית של ההסכם אלא גם על העובדה המביכה שמחברת פסק הדין פשוט לא הכירה את עילת התביעה.

* * *

מה עוד יכולתי לעשות בכוחותיי הדלים ולא עשיתי כדי לנסות להבהיר למערכת המשפט שלנו את עילת תביעתי נגד מינהל מקרקעי ישראל? הסברתי זאת שוב ושוב הן בכתב התביעה, הן בתצהירי, הן בסיכומיי והן בתשובתי לסיכומי המינהל. כזכור לקוראי "מסע התלאות פרק ב", אין מדובר כאן בסיפור מורכב, בעייתי ורב פנים אלא בעניין פשוט מאין כמותו שאפשר להסבירו מראשיתו ועד סופו משער הגיא ועד לטרון בלי להאט את מהירות הנסיעה. ואף על פי כן העליתי חרס בידי. כשם שהשופטת ינון לא ידעה על מה ולמה תבעתי את חלמיש, כך השופטת פלפל לא ידעה ואף לא ניחשה על מה ולמה תבעתי בעצם את המינהל.
 הסברתי את העניין כמובן בראש ובראשונה בכתב התביעה שלי. פרקליטי דאז, עמי אסנת, ציטט את ההסכם מיום 29.12.94, הסביר את משמעותו הברורה של סעיף 3, הצביע על סירובו של המינהל לקיים אותו, וביקש מבית המשפט לאכוף על המינהל לפעול על פי הכתוב בו.⁹ כתב התביעה אף חזה את הנולד, צירף את

⁸ פרוטוקול הנהלה מצומצמת מיום 23.8.94, סעיף 6; עמ' 6 בפסק הדין, סמוך לתחתית העמוד.

⁹ כתב התביעה, סעיפים 12, 18, 21, 24.א.

ההתכתבות ביני לבין עו"ד שפינדל (ראו "מסע התלאות פרק ב'"),¹⁰ והפנה את תשומת הלב לניסיונותיו החוזרים ונשנים של המינהל לסלף את כוונת ההסכם על ידי מחיקת מילותיו העיקריות ושימוש שיטתי ועקבי בגרסה מקוצרת וקטועת איברים:

לא זאת אף זאת, הסבריו של הנתבע לחזרה מן ההסכם ואשר ניתנו במועד מאוחר יותר היו, כי ההסכם מחייב אותו לשום אותו "לפי השימוש בפועל", ומאחר שהחלקה משמשת חלק אינטגרלי מחצר הבית שהינה בשימוש בני הבית, יש לשום אותה כ"חצר" ולא כגן זיכרון. התובע יטען כי הסברים אלה עומדים בסתירה גמורה ללשון סעיף ג' להסכם.¹¹

דברים דומים נאמרו, וביתר הדגשה ופירוט, גם בתצהיר הארוך שהגשתי לבית המשפט בתקופת הביניים של הרשם שילה ובסיכומים שהגשתי עם תום הדיונים לשופטת לפל. שני המסמכים הללו הבהירו את פירושו האחד והיחיד של סעיף 3, והסבירו חדמשמעית שהפרת סעיף זה היא עילת התביעה.¹² כמו כתב התביעה, שניהם הפנו את תשומת הלב גם לניסיונותיו העקביים של המינהל להעלים מן העין את מילותיו העיקריות של ההסכם, וציטטו בהרחבה את ההתכתבות ביני לבין עו"ד שפינדל מן המינהל שבסופה נאלצה להודות שאין בפיה "תשובות מדויקות" לטענותיי הברורות בעניין זה.¹³

שני המסמכים האחרונים גם הבהירו בלשון חדמשמעית שאינני דורש את קיום ההבטחה שניתנה לי בעל פה לתשלום דמי חכירה סמליים, אלא רק את קיום התחייבותו הכתובה של המינהל להנחות את השמאים להתחשב במגבלות הנובעות מן השימוש בחלקה כגן זיכרון, מגבלות שהוגדרו על ידי המינהל עצמו בחוזה החכירה ששלח לחתימתי בשנת 1995.¹⁴

ואם לא די בכל המסמכים המפורטים הללו, הסברתי את עילת התביעה פעם נוספת ואחרונה גם בתשובתי לסיכומי המינהל.¹⁵ בין השאר חזרתי והזכרתי בתשובה זו גם את עמדתי בעניין ההבטחה השלטונית שניתנה לי בעל פה, והבעתי

10 ההתכתבות עם עו"ד שפינדל.

11 כתב התביעה, סעיף 17א.

12 תצהיר עדות ראשית, סעיפים 40, 44, 45, 48, 49; סיכומים מטעם התובע, סעיפים 2, 4, 6, 7, 16, 17, 18.

13 תצהיר עדות ראשית, סעיפים 750, 50; סיכומים מטעם התובע, סעיפים 8, 9.

14 תצהיר עדות ראשית, סעיפים 8, 55, 97; סיכומים מטעם התובע, סעיפים 14, 37. סעיף 37 בסיכומים מתרגם את סעיף 24א בכתב התביעה ללשון מעשית, ומבקש מבית המשפט לקבוע בעצמו את גובה דמי החכירה על פי המגבלות הנובעות ממנו.

15 סיכומי תשובה מטעם התובע, סעיפים 2, 5, 8.

את תמייהתי על התעקשותו של המינהל לשכנע את בית המשפט שהבטחה זו היתה בלתי חוקית למרות שהסברתי פעמים רבות שאינני דורש כלל את קיומה.¹⁶ אך כאמור, כל ניסיונותי להסביר למערכת המשפט בישראל את עילת תביעתי נגד המינהל עלו בתוהו. השופטת קבעה בצער שהסכם הקובע שדמי החכירה ייקבעו "על פי השימוש בפועל" ותו לא הוא "מתווה מסגרת" לא גמור שאינו ניתן לאכיפה, וכי ההבטחה בעל פה "שעליה הסתמך התובע" היתה בלתי חוקית וניתנה ללא סמכות.

* * *

לא הסתרתי מקוראיי לרגע את האמון הרב בשופטי ישראל הטבוע בי מיום שעמדתי על דעתי. תמיד ידעתי שמערכת המשפט שלנו, מעוז שלטון החוק וזכויות האדם, לא תניח לבעלי שררה לנהוג בי שלא כדין. לפיכך עשיתי מאמצים ניכרים להביא לידיעת בית המשפט לא רק את עילת התביעה אלא גם את סדרת מעלליו הפסולים של מינהל מקרקעי ישראל מיום הפרת ההסכם עמי בשלהי המאה הקודמת ועד ימינו אלה.

כפי שסופר כאן ב"מסע התלאות פרק ג'", לאחר הגשת התביעה הוסיפו נציגי המינהל, ומר ביבי בראשם, חטא על פשע והשתמשו בכל תחבולה אפשרית כדי להתחמק ממשא ומתן, לסבך את העניינים ולהטעות את בית המשפט. הקדשתי אפוא סעיפים רבים בתצהירי וביסיומי גם לתיאור מפורט של תעלולים אלה שנמשכו שבע שנים תמימות.¹⁷

משום מה תליתי תקוות רבות במיוחד בכתב הסיכומים. לאורך כל שבע שנות המשפט התנחמתי במחשבה הנאיבית שכל תרגילי ההתחמקות ונימוקי הסרק של המינהל יובאו בסופו של דבר לידיעת בית המשפט בכתב הסיכומים, ומי יודע, אולי גם יובאו בחשבון בפסק הדין. ידעתי שהשופטת ד"ר פלפל אינה מכירה את ההיסטוריה הארוכה והמפותלת של התיק שהועבר לטיפול, אך מקורותי הבלתי מעודכנים מסרו לי שהפעם מדובר במשפטנית יסודית ורצינית הנוהגת לקרוא בעיון את החומר המוגש לה. משום כך הודעתי לעו"ד בראון עם תום המשפט שברצוני לכתוב את הסיכומים בעצמי ולהגיש אותם בשמי. ברשותו של הפרקליט הצעיר כללתי בסיכומיי ניתוח משפטי מדוקדק של ההסכמים הכתובים ביני לבין המינהל, פרי עטו (סעיפים 15-25), אך הקדשתי סעיפים רבים גם לתיאור תירוציו וטכסיו היצירתיים של המינהל מאז הפרת ההסכם ועד ימינו (סעיפים 2-14) ולעדויות מאירת העיניים של מר ביבי שבה נשאל בין השאר על מגעיו החשאיים עם האדוונים

¹⁶ סיכומי תשובה מטעם התובע, סעיף 11.

¹⁷ תצהיר עדות ראשית, סעיפים 71-81, 95-100; סיכומים מטעם התובע, סעיפים 2-14, 26-39.

כהן ולב, על הפרת כל החלטות בית המשפט לנהל עמי משא ומתן, ועל טענות הסרק התכונניות של המינהל שהתבדו בזו אחר זו (סעיפים 26-39).

כדרכי שוב נחלתי אכזבה רבתי. ייתכן כמובן שהשופטת קראה את תצהירי ואת סיכומיי, אך לדאבוני לא מצאתי כל רמז לכך בפסק הדין.¹⁸ כשם שלא ידעה מה היתה עילת התביעה, כך לא ידעה מאומה גם על מעלליו של המינהל בתריסר השנים שקדמו לכתיבת פסק דינה. היא לא ידעה דבר על מסכת ההתחמקויות שאילצה אותי להגיש את תביעתי, וגם לא על טכסיסי ההשהיה שנקט המינהל בתקופתם של שני השופטים שקדמו לה.

כך למשל ברור למדי שמחברת פסק הדין לא ידעה דבר על ניסיונותי העקשניים של המינהל להתנער מן ההסכם באמצעות תירוצי סרק תכנוניים, ניסיונות שהעלו את המשפט על שרטון למשך שנים ארוכות ועלו לי בטרדה ובהוצאות כספיות לרוב. היא מצאה אמנם על שולחנה כמה ראיות הנוגעות לייעודו התכנוני של הגן, אך פטרה את העניין כולו בהערה המזלזלת הקצרה על "התובע שלא היה מיוצג" שכבר צוטטה כאן באחד העמודים הקודמים:

במהלך ההתדיינות, וכנראה מכיון שהתובע לא היה מיוצג, הובאו ראיות לענין של יעוד הקרקע, ראיות אלה אינן משמעותיות לצורך הכרעה בשאלה האם נכרת בין הצדדים הסכם מחייב, אך יש בהן כדי להדגים את התנהלותה של הנתבעת במקרה הנוכחי (עמ' 5, פסקה שלישית).

התבטאות מזלזלת זו מלמדת גם שהשופטת השלישית לא העלתה כלל בדעתה שהשופטת הראשונה ייחסה לייעוד הקרקע חשיבות רבה ואף החליטה למנות מומחית חיצונית לבירור סוגיה זו. מכיוון שהשופטת פלפל לא ידעה מה החליטה השופטת חיות, היא לא יכלה כמובן לנחש לאיזו תכלית מונתה פרופ' אלתרמן. פסק הדין מצטט אפוא בהרחבה רבה את עצותיה הטובות של מתכנתת הערים מן הטכניון בענייני "הנצחה ומורשת", ומביע תמיהה מדוע איני מוכן לאמץ המלצות אלה, אם לא בחיי הקצרים עלי אדמות אזי לפחות "לאחר מאה ועשרים שנה" (עמ' 13, בתחתית העמוד). כמה חבל שהשופטת חיות לא נכחה לצדה של השופטת פלפל בעת כתיבת פסק הדין ולא עדכנה אותה שהמומחית הנכבדה התבקשה לחוות את דעתה על ייעודו התכנוני של מגרש ביפו ותו לאו.¹⁹

האם יש צורך בדוגמאות נוספות? נדמה לי שלא. די במעט שהבאנו עד כה כדי להמחיש שמחברת פסק הדין לא הכירה את התיק שהובא להכרעתה. להגנתה אפשר, עם זאת, לומר שלא בדתה את העובדות מלבה חלילה, אלא למדה אותן

¹⁸ הדרך הטובה ביותר לבדוק זאת היא כמובן לקרוא שלושה מסמכים אלה בזה אחר זה. קוראיי המזוכיסטים מוזמנים לעשות זאת באמצעות האינטרנט.

¹⁹ פרוטוקול המשפט מיום 18.12.02, עמ' 9.

מעדותו של מר ביבי ומסיכומי המינהל. המשפטנית הוותיקה ולמודת הניסיון הניחה מן הסתם שלא תוכל ללמוד דבר בעל ערך מסיכומים שכתב "תובע שלא היה מיוצג", ושתתה בצמא את דברי הפרקליטה השלישית במנין של המינהל, צעירה שאפתנית וטרודה שהכירה את התיק בערך כמוה, וביססה את סיכומיה על לקט טענות וציטוטים מדברי הפרקליטים השאפתנים והרשלנים שקדמו לה.²⁰ אני סמוך ובטוח שכוונותיה של השופטת פלפל היו טובות ורצויות, אך מכיוון שהתרשלה בהכנת שיעוריה, עלי להעניק לה ציון "בלתי מספיק" במבחננו הראשון – הכרת האמת העובדתית.

חוק

אינני איש קשוח וחסר רגשות, ולא בלב קל כתבתי את המשפט האחרון. אילו רק יכולתי הייתי מאפשר לד"ר פלפל ללמוד את החומר ולהגיש מבחן חוזר, אך לדאבוני הדבר אינו בידי. משום כך אני שמח לבשר כבר עתה שהשופטת הנכבדה השיגה ציון גבוה בהרבה במבחננו השני – מבחן ההנמקה המשפטית. הניתוח המשפטי שעליו התבססה הכרעתה של המשפטנית הוותיקה לא לקה בשגיאות בולטות לעין, וברור למדי שאילו היה סיפק בידה ללמוד את העובדות כהווייתן היתה מוציאה מתחת ידה פסק דין נכון וצודק.

למען האמת, גם אדם שלא למד משפטים מימיו לא היה מתקשה כאן להוציא תחת ידו פסק דין נכון וצודק. כמו במשפטי הראשון, משפט חלמיש, הבאתי לערכאות סיפור פשוט על רשות ציבורית שהפירה הסכם כתוב, וכל בר דעת ממוצע יודע שהחוק אינו מתיר מעשים מעין אלה. יתרה מזו, הפעם היה זה הסכם שנכרת לאחר ארבע שנות הליך משפטי ואף קיבל גושפנקה של פסק דין. ובאמת, מה יכול להיות פשוט מזה? הנוסח המלא של סעיף 3 בהסכם חייב את המינהל להנחות את השמאי להביא בחשבון את השימוש בשטח כגן זיכרון, והמינהל פשוט לא קיים זאת.

²⁰ קראו למשל את עמדת המינהל בעניין תפקידה של המומחית החיצונית: פרוטוקול המשפט מיום 16.1.06, עמ' 21, שורה 30, עד עמ' 22, שורה 21; תצהיר ירון ביבי סעיף 24. עמדת המינהל בעניין "הנוסח הנכון" של ההסכם: סיכומים מטעם הנחבעת, סעיף 9. עמדת המינהל בעניין ההבטחה השלטונית לדמי חכירה סמליים: סיכומים מטעם הנחבעת, סעיפים 27-37. השופטת למדה גם את תוכנו של שאר טענותיי המשפטיות מאותו כלי שני. כך למשל היא מצטטת ככתבו וכלשונו את סעיף 16 בסיכומי המינהל המעיד לדאבונו על בורותה של הפרקליטה המלומדת שכתבה אותו (עמ' 13 בפסק הדין, פסקה חמישית ושישית). יש לשער שציטוט תמים זה לא היה יכול להתגב לפסק הדין אילו ידעה השופטת מה כתוב למשל בתצהירי (סעיף 61א), בסיכומיי (סעיפים 5, 6, 27, 28), או בתשובתי לסיכומי המינהל (סעיפים 5-8 שכותרתם "מטרת החכירה ואופי השימוש בשטח").

שלוש עשרה שנים חלפו מאז, ועדיין לא שמעתי מפי המינהל אפילו נימוק משכנע אחד היכול לתרץ הפרה בוטה כל כך של התחייבות כתובה. נהפוך הוא, המינהל אף הודה במפורש בסיכומיו שלשון ההסכם אכן חייבה את השמאי להתחשב בסיורים הנערכים במקום:

האפשרות הנכונה לשומה היא על פי שוויה של הקרקע כגן ללא זכויות בנייה, כפי שאכן עשה השמאי הממשלתי, תוך התחשבות בביקורים הנערכים בגינה הצמודה לביתו של התובע.²¹

כידוע, השמאי הממשלתי לא פעל על פי "אפשרות נכונה" זו. יתרה מזו, המינהל אף הנחה אותו במילים מפורשות להתעלם מהתחייבות זו.²²

* * *

עינינו רואות אפוא שגם הפעם לא הצבתי בפני שופטי ישראל אתגר משפטי קשה במיוחד. לרוע מזלה של השופטת פלפל היא לא הבחינה בכך והטילה על עצמה שלא לצורך משימה משפטית כבדה ורצינית. במקום לנתח את ההסכם על פי לשונו הברורה והחדמשמעית, היא נאבקה כארי עם הנוסח השגוי וחסר הפשר שאימצה בטעות.

כאמור, היא ביצעה משימת סרק זו ללא שגיאות משפטיות בולטות. היא ניתחה ביסודיות את ההסכם בגרסתו המקוצרת על פי העקרונות המשפטיים המקובלים, והגיעה למסקנה שאין בו כל דופי, פרט לפגם אחד קטן הנוטל ממנו את תוקפו – הפגם המדומה שהיא עצמה הטילה בו בבלי משים:

האם יש באותו מיזכר כל אותם התנאים שהופכים אותו לחוזה מחייב בין הצדדים? הצדדים להסכם – ידועים. השטח – ידוע. המטרה ותנאיה – ברמה העקרונית מקובלים ומוסכמים. התובע נתן תמורה להתחייבות הנתבעת – בכך שויתר על תביעתו במסגרת הסדר המקרקעין... מה המשמעות שהשומה תיקבע לפי השימוש בפועל? (סוף עמ' 5, תחילת עמ' 6).

דברים דומים אמרה השופטת גם בעניין תנאי חוזה החכירה שניסח המינהל:

21 סיכומים מטעם הנתבעת, סעיף 41. ראו גם תצהיר ירון ביבי סעיף 13; סיכומים מטעם המשיב בערעור בבית המשפט העליון, סעיף 31.

22 ראו למשל מכתב השמאי המחוזי למינהל מקרקעי ישראל מיום 8.1.96, בעיקר פסקה אחרונה; עמ' 6 בפסק הדין.

תנאים אלה היו מקובלים על התובע, והיו עפ"י סיכום מוקדם בין הצדדים... נקודת המחלוקת בין הצדדים שמנעה את החתימה על החוזה היתה מה המשמעות שיש ליתן למונח שהשומה תבצע לפי השימוש בפועל של הגן?! (עמ' 4, פסקה שלישית ושמינית).

לבי לבי על ד"ר פלפל... עד כמה התקרבה השופטת חסרת המזל בשורותיה אלה לארץ המובטחת. רק עוד מאמץ קל שבקלים – הצצה מהירה בנוסח השלם של ההסכם שפרח מזיכרונה, או עיון חטוף בסעיף אחד או שניים בסיכומי – וכל תלאותיה היה מסתיימות במחי יד ועמן גם תלאותיי שלי. אך למרבה הצער הנס לא התרחש. השופטת קבעה שהביטוי הקצוץ "לפי השימוש בפועל" לוקה בחסר ואינו ניתן לאכיפה. היא התקרבה לפסק הדין הנכון והצודק כמטחווי נגיעה, אך ידה המושטת נותרה תלויה באוויר.

* * *

פסק הדין ייחד שורות רבות גם למשימת סרק נוספת – בדיקת תוקפה של ההבטחה המינהלית לדמי חכירה סמליים שניתנה לי בעל פה.²³ השופטת שקלה בכובד ראש את הכלל הידוע שהרשות חייבת לנהוג בהגינות ובתום לב אל מול הכלל הידוע לא פחות שהרשות חייבת לנהוג על פי החוק, והגיעה לאחר עיון רב למסקנה המצערת שההבטחה היתה לא חוקית. אינני יודע כמה שעות שיפוטיות הוקדשו לכתיבת ניתוח אקדמי מחכים ומעמיק זה, שלמדתי ממנו לא מעט. אך ברור שמחברת פסק הדין היתה יכולה לחסוך לעצמה זמן שיפוטי יקר מפז אילו הקדישה, ולו חמש דקות, לדפדוף מהיר באחד מכתבי טענותיי. כזכור, הסברתי לבית המשפט שוב ושוב גם בתצהירי, גם בסיכומי וגם בתשובתי לסיכומי המינהל שאיני דורש כלל את קיומה של הבטחה זו. ויתרתי על קיומה לא משום שהגעתי למסקנה שלא היתה חוקית אלא כדי למנוע רינונים שברצוני לנצל את שימור גן הזיכרון להשגת טובות הנאה. משום כך העדפתי להביא לידיעת בית המשפט את נוסח ההסכם שהושג במסגרת ההליך המשפטי הקודם, וביקשתי שיקבע את גובה דמי החכירה בעצמו על פי העובדות, החוק והצדק.²⁴

אך כידוע לכל קורא שקדן, השופטת לא הבחינה בדקויות אלה. היא היתה סמוכה ובטוחה שתביעתי הסתמכה על ההבטחה השלטונית שניתנה לי בעל פה, וייחדה שורות רבות לבדיקת תוקפה וחוקיותה של התחייבות זו. פסק דינה היה בוודאי

²³ "מה דין התחייבות הרשות מהפן המינהלי?", עמ' 10-17.

²⁴ סיכומים מטעם התובע, סעיף 37.

מתקצר בכמה עמודים טובים אילו קראה את הדברים הברורים שכתבתי על עניין זה בתשובתי לסיכומי המינהל:

סיכומי המינהל מקדישים שורות רבות למאמץ לשכנע את בית המשפט שהבטחת המינהל להחכיר לי את הגן בדמי חכירה סמליים הייתה בלתי חוקית. קשה להבין את פשרו של מאמץ מיותר זה, משום שבתצהירי וביסיומי הבהרתי שאינני עומד על קיומה של הבטחה זו.²⁵

דברים אלה חלים כמובן גם על פסק הדין. ניתוחי המשפטיים של פסק הדין התמודדו אפוא עם שתי שאלות סרק: מה תוקפו של הנוסח השגוי של ההסכם, ומה תוקפה של ההבטחה שוויתרתי על מימושה. אני יודע היטב שמחמאה מקצועית מפי הדיוט ערכה כקליפת השום, ואף על פי כן, ההגינות מחייבת אותי לחזור ולהכריז בשמחה שלא מצאתי בניתוחי הסרק הללו שגיאות משפטיות בולטות.²⁶

צדק

כפי שכתבתי בפרק המקביל על פסק הדין במשפטי הראשון, הדיון שלנו היה יכול לכאורה להסתיים כאן. פסק דין המעניק הכשר להפרת הסכם תקף ולפגיעה בזכויות היסוד של אזרח אינו יכול כמובן להיות צודק, ואין צורך להכביר על כך מילים. ברור לחלוטין שבית המשפט חייב להגן על החוק ולא על גופים ציבוריים הדורסים אותו ברגל גסה, וכל מילה נוספת מיותרת. אך מכיוון שבלאו הכי כבר כתבתי בספר זה כמה מילים מיותרות, נדמה לי שלא ייגרם נזק יוצא דופן אם בכל זאת אאריך פרק זה בעוד כמה שורות.

* * *

בתחילת הפרק בפסק הדין שהוקדש להבטחה השלטונית, מצאתי את המילים האלה:

כלל גדול וידוע הוא, שהרשות הציבורית חייבת לכלכל מעשיה בתום לב, קרי לנהוג בהגינות וביושר ביחסיה עם הפרט (עמ' 10 בפסק הדין, פסקה שלישית).

²⁵ סיכומי תשובה מטעם התובע, סעיף 11.

²⁶ ההגינות מחייבת אותי גם להודות שערעורי על פסק הדין מצא בכל זאת שגיאה משפטית אחת או שתיים בניתוחי הסרק האמורים: ראו כתב הערעור, סעיפים ב.3.3, ב.4.3, ב.6.3, ב.1.4, ב.3.4, ב.4.4; סיכומים מטעם המערער, סעיף 33.

כזכור לכולנו, הפרת ההסכם שנחתם ב-1994 לא היתה המקרה האחד והיחיד שבו הפר המינהל כלל גדול וידוע זה ביחסיו עמי. מסע התלאות רב השנים שתואר כאן בראשי פרקים כלל בין השאר ציטוט מסולף של ההסכם, ארגון "התנגדות ציבורית" שלא היתה ולא נבראה, טכסיסי השהיה והטעיה, הפרות חוזרות ונשנות של החלטת בית המשפט ליישב את המחלוקת במשא ומתן, ועוד כהנה וכהנה תעלולים ותחמונים.

אין ספק בלבי שפסק דין צודק היה חייב להביא בחשבון גם את כל המעשים הישירים וההגונים האלה של המינהל ולהטיל עליו הוצאות משפט המשקפות את הנזקים שנגרמו לי בגינם. פסק דינה של השופטת פלפל אינו מותר ספק שגם היא היתה מביאה מעשים אלה בחשבון אילו רק ידעה על אודותיהם. כזכור, היא נקטה צעד יוצא דופן והטילה על המינהל לשלם לי 50,000 ש"ח דמי הוצאות בגין "ההתנהלות הלא נאותה" שייחסה לנציגיו, למרות שדחתה את תביעתי. ברור לחלוטין שאישה קפדנית ובלתי מתפשרת שכמותה לא היתה מתייחסת בסלחנות למעשים כגון אלה שתוארו בהרחבה בתצהירי ובסיכומיי אילו היה מישהו מביאם לידיעתה.

אך למרבה הצער לא הצלחתי להביאם לידיעתה. נימוקי פסק הדין מלמדים שהחלטתה להעניק לי 50,000 שקלים התבססה על הסיפור חסר השחר שקלטה ממקורותיה המהימנים ולא על מעשיו האמיתיים של המינהל. "ההתנהלות הלא נאותה" שייחסה למינהל היתה, כפי שניתן כבר לנחש, מתן הבטחה לא חוקית המנוגדת למדיניות המינהל,²⁷ וניסוח מסמך עמום שאינו ניתן לאכיפה.²⁸ היא מסיימת אפוא את פסק דינה במילים הנחרצות האלה:

בדרך כלל כשתובע מפסיד את תביעתו, שזה גם המצב כאן, הוא נושא בהוצאות הצד שכנגד;

אם יש טעמים טובים – כמו התנהלות הצד במהלך המשפט או חידושה של הלכה – כל צד נושא בהוצאותיו;

ואם יש טעמים טובים יותר – כמו שהאזרח "נגרר" לערכאות כתוצאה ממצגים לא נאותים של הרשות, מעמימות המסמך שיצרה, שלא בהתאם למדיניות שלה עצמה, וכשבכירים כיום מתכחשים לפעילותה – נראה לי שהרשות אמורה לשלם לאזרח בגין התנהלות זו שזכה בהוצאות וכך אני קובעת.

השופטת הנכבדה לא ידעה זאת מן הסתם, אך במסקנותיה אלה היא תרמה בבלי דעת את תרומתה הצנועה להתגוששות הפנימית בצמרת האפורה של מינהל מקרקעי

²⁷ ראו למשל עמ' 10 בפסק הדין, שלוש הפסקאות האחרונות.

²⁸ למשל עמ' 7, פסקה שישי.

ישראל. מר ביבי, שטיפס אגב לראש הפירמידה בעיצומה של כתיבת ספר זה, ניצל כזכור את דוכן העדים שהועמד לרשותו כדי להוקיע את ידידו ועמיתו מר חומש שהעניק לי לדבריו הבטחה לא חוקית ולא מוסמכת, המנוגדת למדיניות המינהל ולאינטרס הציבורי.

השופטת, שהטתה אוזן קשבת לדברי מר ביבי, הענישה אפוא את המינהל על המעשים שביבי ייחס לחומש, במקום להענישו על מעשיו החמורים באמת של ביבי עצמו. פסק דינה מותח ביקורת נוקבת על "בכירים במינהל" (כלומר על מר חומש חסר האחריות) על שנתנו לי הבטחה "בלי שהוסמכו לכך... ובניגוד להנחיות ולהוראות הכלליות" (עמ' 15, פסקה שנייה), ומזדהה עם עמדתם של "בכירים כיום" (מר ביבי נקי הכפיים כמובן), המתכחשים לפעילות פסולה זו ומסרבים לתת לה יד (למשל בעמ' 17, פסקה שנייה).

* * *

אלך בעקבותיה של השופטת פלפל (עמ' 15, פסקה שלישית), ואסיים את דבריי בהערה אישית:

השופטת לא הסתירה את האהדה הרבה שחשה כלפיי ואת הערכתה העמוקה למאמציי להנציח את מורשת אבי, והביעה את צערה על התוצאה המשפטית הקשה שאליה הגיעה בעל כורחה (עמ' 15). אינני שש כמובן לסכן רגשות כנים אלה של חמימות וסימפתיה, אך העובדות שתיארתי כאן אינן מותרות לי בררה. לדאבוני איני יכול להעניק לה ציון גבוה גם במבחננו השלישי – מבחן הצדק.

אפילוג

סיפור רביעי זה, שראשיתו בשנת 1990, טרם הגיע לסימומו. פסק דינה המרושל של ד"ר פלפל אילץ אותי כמובן להגיש ערעור נוסף, הפעם לבית המשפט העליון. למזלי הטוב, מדינת ישראל אף היא לא טמנה את ידה בצלחת והגישה ערעור משלה שהתמקד בהחלטת השופטת לחייב את המינהל בהוצאות משפט. אנשי הפרקליטות המלומדים טענו בצדק רב שתקנות סדר הדין וההלכה הפסוקה בארצנו מתירים לחייב את הצד הזוכה במשפט בתשלום הוצאות רק אם הוכח שסרבל והאריך את הדיון שלא לצורך...

אגב, אין לי ספק שערעורה של המדינה הוגש בתום לב גמור. ברור לי לחלוטין שהפרקליטה הירושלמית החרוצה, שתיקי המהוה והמרופט התגלגל לידיה, לא שמעה מימיה על מסע התלאות שלי העומד לחגוג בקרוב את יום הולדתו העשרים. אך ערעור בלתי צפוי זה העניק לי כמובן הזדמנות פז להביא לידיעת שופטינו העליונים את מעשיהם הטהורים של מר ביבי וקודמיו, ועל כך אני מכיר לה טובה. בפרק הסיכום של תשובתי לערעור זה כתבתי אפוא את הדברים האלה:

בתשובתי לערעור שכנגד מניתי כמה מן הדרכים הפסולות ששימשו את המינהל כדי להאריך את הדיון שלא לצורך, וגרוע מכך, כדי לפגוע באינטרס הציבורי, להפר את הוראות החוק ולשבש את הצדק. בין השאר מניתי ציטוטים מסולפים, מצגי שווא, הסתרת עובדות, שימוש בטענות שאינן אמת, "הזמנת" מכתבי התנגדות, טכסיסי השהיה והטעיה, והפרה חוזרת ונשנית של הוראת בית המשפט לישוב את המחלוקת במשא ומתן. כל ההגדרות ברשימה זו נוסחו בלשון המעטה שבהמעטה. לצערי, מצאתי גם שהתנהגות זו נבעה ככל הנראה משיקולים זרים.

אשמור אמונים לשם שבחרתי לספרנו ולא אמשיך לספר כאן על פרשה זו שיצאה מן הערכאות התחתונות והמריאה לירושלים. די בעצם העובדה שנאלצתי להטריח את בית המשפט העליון בעניין פשוט וקל כל כך לתפיסה כדי ללמד משהו על הערכאות התחתונות שלנו – ויותר מזה הרי לא רציתי. המעוניינים לעקוב בכל זאת אחר מסע התלאות פרק ד' יוכלו למצוא את מבוקשם בפניה המיועדת לכך באתר האינטרנט שלנו, הלא הוא hatahtonim.co.il, ואם יותר לי להמליץ על המסמך המעניין ביותר הרובץ שם אבחר ללא היסוס בזה המכונה בשם הקצר "סיכומי תשובה מטעם המערער

וסיכומים מטעם המשיב שכנגד", שכול כולו שירי הלל למר ירון ביבי, ראש מינהל מקרקעי ישראל.
ארבעה משפטים מאחורינו, ואנו עוברים לגולת הכותרת של ספר זה, משפט הדיבה.

משפטי החמישי: תביעה אזרחית 38175/03

סיפור המעשה

אגרות יפואיות

אינני רוצה לטפח ציפיות מוגזמות בלב איש, אך נדמה לי שמשפט זה עתיד להיות המפתיע מכולם. בעת כתיבת שורות אלה טרם נכתבו השורות הבאות, אך כבר עתה אני משוכנע לחלוטין שפסק דינה היחיד והמיוחד של השופטת שושנה אלמגור יאפיל בקלות על כל פסקי הדין האחרים שתוארו כאן, גם אם אתרשל ואשכח להזכיר כמה מהברקותיו הבלתי נשכחות. אני, מכל מקום, לא האמנתי למראה עיניי כשקראתי אותו לראשונה. ממש כך.

גם הפעם, הסוגיה המשפטית שהבאתי להכרעת שופטי ישראל היתה פשוטה עד כדי שעמום. כמו תמיד לא ביקשתי מבית המשפט גדולות ונצורות. הבאתי בפניו מקרה פשוט מאין כמותו של הוצאת דיבה, וביקשתי ממנו כהרגלי רק בקשה אחת צנועה – שילמד את העובדות ויעשה את המוטל עליו. כפי שכבר רמזתי, עונשי על חוצפתי שבר הפעם את כל השיאים הקודמים.

חוק יסוד כבוד האדם וחירותו, האמור להיות נר לרגלי כל שופט, אומר בין השאר: "כל אדם זכאי להגנה על חייו, על גופו ועל כבודו". נדמה לי שלא אסתכן במסקנה מרחיקת לכת אם אומר שיש קשר כלשהו בין שמו הטוב של אדם לבין כבודו, ושעל פי ציווי זה כל אדם זכאי גם להגנה על שמו הטוב. כידוע, יש אכן בספר החוקים חוק שנועד לתכלית זו, ושמו בישראל "חוק איסור לשון הרע". לא צריך להיות משפטן דגול כדי לנחש שחוק זה אוסר מן הסתם להפיץ ביודעין סיפורי בדים המייחסים לפלוני מעשים מבישים שלא עשה. זה בדיוק היה טיבו של המקרה הפשוט שגוללתי בפני בית המשפט. אך בל נקדים את המאוחר.

* * *

כפי שכבר הוזכר כאן בפרקים קודמים, אדם למוד הכפשות אני. כבר עשרים שנה, מאז ימי המאבק על תכנית מדרון יפו, צצים מדי פעם סיפורי אגדה

המתארים אותי כנוכל רב תחבולות המנצל את קשריו הענפים להשגת טובות הנאה בלתי כשורות. כדרכן של אגדות עם, הגרסאות היו רבות ומגוונות, אך המוטיב המרכזי אחד ויחיד – תחבולותיי האפלות היו קשורות תמיד לעסקאות נדל"ן, והקרבתן הקבוע של מעלליי היה ציבור אזרחי ישראל התמימים.

ידעתי על קיומם של סיפורים אלה מפני השמועה, אך מדי פעם הגיעו אלי גם הוכחות מוצקות יותר להפצתם. כבר סופר כאן למשל על הכפשותיו של מהנדס העיר יוסקוביץ' שהוקלטו בווידאו באוגוסט 1997, ועל מכתב הדיבה ששלחה לי חברת חלמיש עוד בשנת 1989, שתוכנו הסתנן עשר שנים לאחר מכן לפסק דינה של השופטת ינון.

מסיבה עלומה שאינה ברורה לי, לקראת סוף המאה הקודמת סיפורי אלף לילה ולילה אלה החלו להתמקד יותר ויותר בגן יצחק שדה. נתקלתי בפעם הראשונה בגרסה מיוחדת זו של האגדה היפואית בנאומו המוקלט של המהנדס יוסקוביץ' שבו אמר בין השאר על אשתי: "אותה גברת עיתונאית מכובדת קיבלה בפטור ממכרו מתנה ממדינת ישראל ארבעה דונם". אמנם שטחו של גן יצחק שדה, כולל חלקיו שנפלו לים לפני שנים רבות, הוא קטן מדונם, אך מהנדס העיר לא הסתיר ממאזיניו הנפעמים שכונתו אכן לגן המפורסם שעל המצוק.

גרסה חדשה זו הופרחה שוב באוויר זמן לא רב לאחר מכן. בנובמבר 1997 ראתה אור במקומון התל אביבי "העיר" כתבה פרי עטו של מיודענו צור שיזף, שהצליח להסתנן לסיור סגור של פקידי עירייה ונציגים ממשרדי ממשלה שונים לאורך חופי דרום יפו. עילת הסיור היתה תלונות של תושבים, ובהם אשתי ואנוכי, על עבודות של החברה העירונית "אתרים" הפוגעות במצוק הכורכר. מדריכי הסיור היו המהנדס אורי שטוק, מחברת "אתרים", והאדריכל דורון צפירי ממינהל ההנדסה העירוני. על אשר התרחש כשחבורת הפקידים הגיעה אל פיסת החוף לרגלי ביתי כתב צור שיזף:

ואז קרה הלא יאמן – אורי שטוק החל להאשים פעילים בשכונה באינטרסנטיות אישית. רשמתי לפני את ההאשמות על השתלטות על שטחים, שטען מול פעילים בשכונה מגובה בדורון צפירי. נדמה לי שעם החומר שרשמתי אפשר להגיש תביעת דיבה נאה. בכל מקרה רשמתי את הדברים, והודעתי למי שמצד אחד נאמר להם לא להגיע לסיור ומצד שני השתלחו בהם עובדי ציבור.

צור שיזף אכן הודיע לי בטלפון ש"פעילי השכונה" שהמהנדס שטוק נקב בשמם היו אשתי ואנוכי, ושמעשה השחיתות שיוחס לנו היה ניסיון לקבל ממדינת ישראל רצועה של ארבעה דונם לאורך הצוק באמתלה של הקמת גן ציבורי לזכרו של אבי.

פרשה פעוטה זו הסתיימה במכתב התנצלות שכתב לי אורי שטוק שבו הסביר שאמר את הדברים בתום לב לאחר ששמע אותם מפי המנכ"ל הקודם של אתרים, מר נחמיה שקד. הבנתי שגם הפעם מקור האגדה הוא אחד מממכרי הוותיקים מתקופת מדרון יפו, מנהל מחוז תל אביב במינהל דאז, ששמו כבר הוזכר כאן בהקשרים שונים.

אינני אדם המדקדק במיוחד בכבודו, וגם לא איש הנעלב בנקל, וכל הפרשיות הקטנות שתוארו לעיל נשכחו במהירות מלבי והיו כלא היו. ראיתי בהן בסך הכול תגובה אנושית נסלחת של פקידים מתוסכלים שהתקשו להבין מדוע אני מתאנה לתכניותיהם רבות המעוף, וחיפשו מניעים נסתרים למעשיי. לאחר שהידיעה על התנצלותו של מהנדס העיר יוסקוביץ' התפרסמה באחד המקומונים הייתי סמוך ובטוח שמסע הרינונים ידעך מאליו. לא העליתי כמובן בדעתי שמסע ההכפשות האמיתי ממתין לי עדיין מעבר לפינה.

הדבר האמיתי מגיע

הדבר האמיתי החל בסוף שנת 2000, זמן מה לאחר שמר איציק כהן, גיבור הפרק "בא לשכונה בחור חדש", הודיעני בצער שאיננו רוצה חלילה לפגוע בכבודה של משפחת שדה, אך נסיבות החיים הקשות כופות עליו לפתוח תיבת פנדורה. במבט לאחור אפשר לומר שמהלכי הפתיחה של מתקפת השמצות חדשה זו, שאילצתני בסופו של דבר לבקש את הגנת בית המשפט, היו שני מכתביו של שמעון לב שהועברו אליי מן הפרקליטות לאחר הגשת תביעתי נגד המינהל. למען ההגינות עלי להודות, עם זאת, שכאשר ראיתי לראשונה את שני המכתבים האלה, שנוסחו ברשלנות מה, לא שיערתי מה עתיד לבוא בעקבותיהם. לא העליתי בדעתי שהפעם אין מדובר בירייה אקראית מן המותן אלא במהלכיה הראשונים של פעולה קרקעית מתוזמרת היטב העתידה להימשך זמן רב ולהותיר אחריה שובל של צרות ונזקים. לא ניחשתי שהפעם הדבר האמיתי לפניי, הוא ולא אחר.

בטרם אצא לדרך ואתאר את מתקפת ההשמצות האחרונה שעלתה על כל קודמותיה, אציין רק שגיבוריה לא היו שמות חדשים שעלו פתאום על הבמה להופעת בכורה, אלא דמויות מוכרות שכבר עברו אצלנו את טבילת האש בפרקים קודמים. כדי לרענן קמעא את הזיכרון אני מציע אפוא לדפדף לאחור ולהעיף מבט חטוף בפרק המכונה "כוח איציק".

מכתבו הראשון של מר לב, שיועד למיודענו ירון ביבי, נכתב על פי כל הסימנים בדצמבר 2000, ימים מעטים לאחר הגשת תביעתי נגד המינהל, זו המכונה כאן משפטי הרביעי. הכותב, שהתבסס על כתבה שהתפרסמה בעיתון

גלובס 30 בנובמבר 2000, הציג את עצמו כדוברם של "שכנים שסובלים בשקט", ומחה על הכוונה להחכיר לי את החלקה הנמצאת ממערב לביתי, המוגדרת לדבריו על פי תכנית 689 כ"אזור חוף ים" ומיועדת לצורכי ציבור. כאסמכתה לקביעה תכנונית זו צורפה חוות דעת של מר דני לט, ממנהל ההנדסה בעיריית תל אביב.

עד כאן טענה כשרה ולגיטימית לכאורה, אך כשירות חנים לקוראים שפסחו על הפרק שהוקדש לתיאור משפטי הרביעי נחזור ונציין רק שלא היה בטענה זו כל ממש. כפי שכבר הסברנו בפרק זה, תכנית 689 עברה לעולם שכולו טוב בשנת 1995 והוחלפה בתכנית 2236 המשייכת את הגן לאזור המיועד למגורים. אך גולת הכותרת של מכתב זה לא היתה הנימוק התכנוני הצולע אלא הטענה שהחלקה המיועדת להחכרה לא היתה מעולם גנו של יצחק שדה! או בלשונו של מר לב: "משפחת שדה חסמה את החלקה מדרום ומצפון בגדרות תיל... וכמו כן מגדלים שיחים עבותים וחוסמים את הנוף לים לשכנים... בטענה שזהו היה הגן של יצחק שדה אף שיש לשכנים תמונות ועדויות שהמצב בעבר לא היה כך". במילים אחרות, אלפי האנשים שביקרו במקום מאז מותו של אבי כדי לראות את הגן שנטע על מצוק הכורכר, את קרון הפיקוד שלו ואת המדרגות המשתפלות אל חוף הים, נפלו לאמיתו של דבר קרבן למעשה תרמית. לדברי מר לב יש תמונות ועדויות המוכיחות שגנו המפורסם של יצחק שדה ביפו לא היה ולא נברא ואינו אלא אגדה שהמצאתי שנים רבות לאחר מותו כדי להשתלט על שטח לא לי. מר לב לא הסתיר את דעתו על מעשה התרמית השפל שנעשה לדבריו לאור היום על מצוקי יפו, וכתב למר ביבי במילים נחרצות: "קשה להשתחרר מן הרושם החזק שנתמך על ידי הרבה סימנים בשטח שזורם שדה וזיוה יריב מנצלים בצורה צינית את המורשת וזכרו של יצחק שדה על מנת להשתלט על השטח המדובר..."

טענת דיבה אבסורדית זו, המדהימה במקוריותה ובפשטותה הגאונית, הפכה למוטו של מסע ההשמצה החדש. בניגוד להכפשות שקדמו לה היא לא הופצה כדרך אגב או בהיסח הדעת אלא באופן שיטתי, עקבי ומתוכנן, כשמפיציה הנחושים אינם חוסכים בזמן, באנרגיה ובנייר. ובניגוד להכפשות שקדמו לה, היא אכן השיגה בסופו של דבר את מטרתה – בעזרתה האדיבה של מערכת המשפט הישראלית.

מכל שאר הבחינות, יש לומר, ההשמצה החדשה המשיכה את המסורת רבת השנים של אגדות המאה הקודמת. למרבה הפלא, מר לב לא סטה כמלוא הנימה מכלליה הנוקשים של נוסחת הקבע הותיקה שעליה מן הסתם לא שמע מימיו. שוב אני מצטייר כנוכל ערמומי המפעיל את קשריו להשגות טובות הנאה על

חשבון הציבור, ושוב אני מוצג כאינטרסנט צבוע שמטרתו האחת והיחידה היא השגת נכסי נדל"ן.

מכתבו השני של מר לב, שנכתב ב־7 במאי 2001 ונשלח לעשרה אנשי ציבור, לשני ארגונים ירוקים, לתנועה לאיכות השלטון ולעיתונים "גלובס" ו"העיר", חזר במילים אחרות וביתר פירוט על הדברים שנאמרו בקודמו. גם הפעם לא טרח מר לב להסתיר את שאט נפשו מהתנהגותי הבזויה: "נעשה שימוש ציני בזכרו של יצחק שדה על מנת לקבל זכויות בשטח על חשבון הציבור שלא כדין", וגם הפעם הביע דעה ברורה ונחרצת על מניעיי: "אדם פרטי שלמעשה פלש לשטח שלא כדין והינו בעל אינטרס פרטי נדל"ני להשבחת ערך ביתו".

ראוי אולי לחזור ולהזכיר כאן שבאותה תקופה בערך נודע לי על מאמציו התעמולתיים של מר לב גם מפני העיתונאי משה ליכטמן מ"גלובס" (ראו מסע תלאות פרק ג'). כתבתו של מר ליכטמן, שהתפרסמה ב־11 במרס 2001, שיקפה בעיקר את מלחמתו של מר ביבי במר חומש, אך כללה גם את הטענה שייעודו של הגן הוא "חוף ים". כשביקרתי במערכת העיתון לאחר זמן מה מצויד בתכנית 2236 כדי לבקש מהם לתקן את הטעות התכנונית שנפלה בכתבה, ראיתי על שולחנו של מר ליכטמן את חוות דעתו המוכרת של מר לס ממינהל ההנדסה התל אביבי הממוענת למיודענו שמעון לב.

ההשתלשלות הכרונוולוגית מביאה אותנו עתה סוף סוף לתחילת יוני 2001, אל הופעת האורח של מר לב בישיבת עמותת יפו יפת ימים בבית משפחת אהרוני ביפו, הופעה שכבר הוזכרה כאן בסוף הפרק שכונה "הבית על שפת המצוק". זכור, מר לב סיפר באותה ישיבה סיפורים מסמרי שער על אודותיי, ובעקבותיהם החליטו חברי העמותה לנער את חוצנם ממני ולחזור בהם מהחלטתם להגיש תביעה משפטית נגד פקידי עירייה שסרחו. זה הזמן לגלות מה היו אותם סיפורים מסמרי שיער.

למען האמת, הדברים ידועים לי רק מפני השמועה, שכן היו"ר צור שיזף, ידידו של מר לב, שכח להזמין אותי לישיבה זו, אך על פי תצהירו של עופר אהרוני שהוגש לבית המשפט כמה שנים לאחר מכן נאמרו שם פחות או יותר הדברים האלה:

מר לב אמר לחברי העמותה, כי מר שדה השתלט על שטח קרקע נרחב, בהיקף של כמה דונמים, על קצה מצוק הכורכר, בין ביתו לבין הים, וגידר אותו, למרות שהמקום לא היה גן היסטורי שנטע אביו, האלוף יצחק שדה, כטענת יורם שדה... מר לב הסביר לחברי העמותה, כי טענתו של מר שדה, כאילו השטח המדובר הינו גן היסטורי שנטע אביו, נועדה לאפשר לו להשתלט על השטח ולחכור במחיר סמלי מגרש נדל"ן יקר ערך הצופה לים.

מבחינת תוכנם, דברי מר לב היו בעצם גרסה חמורה ומפורטת יותר של דברי המהנדס אורי שטוק בסיור הפקידים על החוף שעליהם כתב אותו צור שיזף עצמו במקומון 'העיר' ארבע שנים קודם לכן כדלקמן: "ואז קרה הלא יאמן... נדמה לי שעם החומר שרשמתי אפשר להגיש תביעת דיבה נאה". אגב, באותה כתבה הוא גם התרעם על כך ש"פעילי השכונה" שהושמצו לא הוזמנו לסיור, והדברים נאמרו מאחורי גבם.

אלא שדבריו של המהנדס שטוק היו בסך הכול מעידה חד־פעמית שהסתיימה בהתנצלות מיידית, ואילו סיפורי האגדה של מר לב החלו להסתמן יותר ויותר כחוליות במסע הכפשה שיטתי ומכוון. מר לב הכין היטב את שיעוריו, והגיע להופעת היחיד שלו בשיבת העמותה מצויד בשתי כתבות של "גלובס" ובחוות הדעת הנצחית של דני לס, איש מינהל ההנדסה העירוני, שלפיה החלקה ממערב לביתי מוגדרת כ"אזור חוף ים" ומיועדת לצורכי ציבור. הוא גם סיפר שדבריו מבוססים על עדויות של תושבים ותיקים שראו במו עיניהם את מעלליי.

* * *

כאמור, אינני אדם המקפיד במיוחד על כבודו, אך עלי להודות שהדברים התחילו להיות לי לזרא. אינני יודע מדוע בדיוק, אך היה בטענת הכזב החדשה שגן יצחק שדה אינו אלא מעשה מרמה משהו שהרגיז אותי יותר מכל ההשמצות הקודמות. יתרה מזו, מר לב, שהתגורר ברחוב מגוריי בין 2001 ל-2003, החל להטריד גם את משתתפי הסיורים המאורגנים בביתי ולהפריח גם באוזניהם את סיפורו המופרך. מטיילים שהגיעו לביתי מכל קצות הארץ כדי ללמוד פרק בתולדות המדינה נתקלו בדמותו המגושמת בפתח ביתי ונאלצו לשמוע מפיו שהגן שבו ביקרו זה עתה אינו באמת שמורה היסטורית כפי שנאמר להם, אלא סתם פיסת נדל"ן שמשפחתי המושחתת השתלטה עליה בטענות שווא. עופר רגב, אחד ממדריכי הסיורים, סיפר בתצהיר שהוגש לבית המשפט כמה שנים לאחר מכן על אירוע אופייני:

מר לב אמר למשתתפים, כי האתר המכונה 'גן יצחק שדה', שבו הם ביקרו זה עתה, הינו מצג שווא, אינו גנו המקורי של יצחק שדה, וכי במקום לא היה כלל גן בימיו של יצחק שדה.

בלית ברירה פניתי לעו"ד מיבי מוזר, מומחה רב מוניטין לענייני לשון הרע, וביקשתי ממנו להזהיר בשמי את שמעון לב ולבקשו להתנצל על דבריו ולהתחייב שלא לחזור עליהם. עו"ד מוזר פנה אפוא לשמעון לב ב־8 ביולי 2001, באוגוסט 2001, הבהיר לו את העובדות כהווייתן וביקש ממנו לחתום על מכתב

שבו ייאמר בין השאר: "נוכחתי כי בשטח המיועד להחכרה קיים גן שהוקם על ידי יצחק שדה 1949, כי האתר נשמר במתכונתו המקורית מאז מותו של יצחק שדה וכי הוא משמש מזה עשרות שנים להנצחת זכרו של יצחק שדה". שמעון לב סירב לעשות זאת.

* * *

מסיבות הקשורות אולי לעצלותי הטבעית ולאישיותי הנרפית וחסרת המחץ, עברתי בסופו של דבר לסדר היום על סירובו של שמעון לב להתנצל ולא נקפתי אצבע. קיוויתי כנראה שאזהרותיו של עו"ד מוזר תפקחנה את עיניו ותשכנענה אותו לשים מעתה והלאה מחסום לפיו. תקוותי התבררו כמובן. כפי שכבר סופר כאן בפרק "כוח איציק", מר לב וחבריו הקדישו באותם ימים חלק ניכר מזמנם למלחמת גבורה עקשנית בקבוצת השיחים הצנועה שבפתח ביתי. אך טיפין טיפין גונבו לאוזניי שמועות שלא הזניחו גם את חזית יחסי הציבור וההסברה. כרגיל, ההוכחות המוצקות להמשך מסע ההכפשות הגיעו באיחור ניכר.

אז עדיין לא ידעתי זאת, אך מסתבר שזמן קצר לאחר מכתב האזהרה הראשון של עו"ד מוזר החליט מי שהחליט שקטעי הסולו הצורמים של שמעון לב נטול האוזן המוזיקלית מיצו את עצמם, ושהגיעה העת להתחיל לשיר במקלה. ביולי 2001 יצאו אפוא לדרכם שני מכתבי דיבה נוספים בחתימת כל חמשת חברי להקת איציק בצירוף שלושה זמרי רחוב נוספים. המכתבים האלה, שדבר קיומם נודע לי רק לאחר כמה חודשים, נשלחו לתריסר נמענים במינהל מקרקעי ישראל, בעירייה, בפרקליטות, בלשכת מבקר המדינה ובארגונים הירוקים, ובהם גם מיכאל רועה, אביר המינהל התקין מעיריית תל אביב, ועו"ד עמית ברכה מעמותת אדם, טבע ודין, ששקל באותם ימים ממש את בקשתי להגיש נגדו תביעה.

המכתבים החדשים, כמו שני קודמיהם, מחו על הכוונה להחכיר לי את גן יצחק שדה. סגנונם העיד אמנם שנוסחו על ידי אדם יבשושי ומאופק יותר ממר לב מר הנפש וחם המזג, אך מסריהם חזרו באדיקות על הנוסחה המנצחת של שני המכתבים הראשונים. שוב צורפה חוות הדעת התכנונית של דני לס מן העירייה, שוב הועלתה הטענה חסרת השחר שהתכנית החלה על השטח היא תכנית 689 המייעדת אותו לחוף ים, ושוב הופיעה שחור על גבי לבן טענת הכזב האבסורדית שגן יצחק שדה לא היה קיים בימיו של אבי, ושאינו אלא גבעת כורכר יפואית חסרת כל ערך היסטורי שמשפחתי השתלטה עליו שנים רבות לאחר מותו.

החידוש העיקרי במכתבים אלה היה "תצהיר" של אורי נסים, המכונה בכתובים לעתים גם נסים נסים, שהמחבר מצטט ממנו ומצרף אותו כנספח. אורי נסים, להזכירכם, הוא שכן ותיק שהתיישב ברחוב מגוריי עם רעייתו ציפורה עשר שנים לאחר מותו של אבי, וגויס לאחר שנות דור על ידי מר כהן לכוח המשימה המצומצם שהקים. עדותו של מר נסים מספרת את כל התורה על רגל אחת:

במהלך שנות הששים והשבעים לערך, השטח המצוי ממערב לחצר ביתו של יורם שדה... היה שטח פתוח ולא היה בו דבר מלבד צמחיית חוף טבעית וזה לחלוטין לזו שהייתה מצויה מדרום לשטח... תושבי השכונה וילדיה היו נוהגים לבלות במקום ולרדת לים בשביל גישה שהיה במקום... בתקופה מאוחרת יותר, החלו יורם שדה ואשתו לגנן את השטח הנידון. השטח נחסם למעבר על ידי שיחים קוצניים...

וכדי שכל קשה תפישה יבין את מלוא המשמעות של עדות מרשיעה זו, היא מסתיימת במילים הבאות שנכתבו באות מודגשת:

עובדות אלה עומדות בסתירה לטענותיו של יורם שדה לפיהן כל השטח נמסר לאביו יצחק שדה בשנת 1949 ויצחק שדה גינן אותו כמו ידיו. זאת כיוון שבמשך כשלושים שנה לאחר מותו של יצחק שדה לא היה בשטח הנידון כל זכר לגן הנטען.

שני מכתבים אלה לא היו האחרונים. עד היום אינני יודע מה היה היקפו המלא של מסע התעמולה, התלונות וההכפשות שבא בעקבותיהם, אך ממדיו היו ללא ספק מרשימים ביותר והעידו על חריצות, עקשנות, מסירות ואמונה איתנה בצדקת הדרך, אם כי לאו דווקא על חתירה למגע. שמי לא נכלל משום מה ברשימת הנמענים הארוכה, והמחברים החרוצים עשו כמיטב יכולתם להסתיר מפני את קיומם. עיריית תל אביב והמשרד לאיכות הסביבה מסרו לי אמנם שהוגשו נגדי תלונות על השתלטות על שטחי חוף ים, אך סירבו למסור לי העתקים של מכתבי התלונה, והודיעוני שהמתלוננים עומדים על זכותם לשמור על אלמוניותם.

אחד משני המכתבים מיולי 2001 שהוזכרו לעיל התגלגל לידיי בדרך לא דרך שלושה חודשים לאחר מכן. המכתב השני הגיע אלי לראשונה רק בקיץ 2002 במסגרת ההליכים של משפטי השלישי שהתמקד בצמחייה שבפתח ביתי. באותה הזדמנות נמסרו לי גם מכתבי השמצה נוספים ועמם תצהירו של אורי נסים ומכתב מאת איציק כהן, שמעון לב ואורי נסים לממונה על חופש המידע בעיריית תל אביב, שבו הם מביעים את התנגדותם הנמרצת למסירת כל מידע בנוגע למכתביהם לעיריית תל אביב בעניין גן יצחק שדה, לרבות מסירת

שמותיהם או כתובותיהם. ערמת הכפשות נוספת, שכללה גם נוסח שונה במקצת של תצהיר אורי נסים, הגיעה לידי זמן מה לאחר מכן במסגרת ההליכים של משפטי הרביעי – עתירתי נגד המינהל.

המכתבים החדשים שנפלו ברשתי במסגרת ההליכים המשפטיים נוסחו בדרך כלל בלשון זהירה יותר מזו שהכרתי. מחבריהם, שחששו מן הסתם מתביעת דיבה, לא סיפרו לנמעניהם הרבים שאני "טוען" שאבי גינן את החלקה במו ידיו, וגם לא שיש בידיהם עדויות העומדות בסתירה ל"טענה" זו. הם בסך הכול מחו על הכוונה להחכיר לי את החלקה הציבורית הריקה שעליה "השתלטתי" ממערב לביתי. אחד המכתבים אף ביטא את רצונם הלוהט של כותביו להנציח את זכרו של אבי, וקרא "להקים" בגבעת הכורכר הבתולה גן ציבורי פתוח שייקרא על שמו.

בשלב זה התחלתי סוף סוף להבין שצרה צרורה זו לא תחלוף ככל הנראה מאליה, והחלטתי להתנער מעצלותי ולנסות לשים לדבר קץ.

* * *

הצעד הראשון שעשיתי התבקש מאליו. פניתי לאורי נסים, מחבר ה"תצהיר" שנשלח לכל קצות הארץ, ודרשתי ממנו לחזור בו מתיאוריו ההיסטוריים חסרי השחר. כדי לשכנע אותו שזיכרונו בגד בו הצעתי לו לעיין בחומר תיעודי רב שיעמיד אותו על טעותו. העברתי לידיו באמצעות עורך דינו תצלומים רבים מימיו הראשונים של הגן, קטעי ספרות ועיתונות מתקופות שונות המתארים ביקורים באתר ואירועים שונים שנערכו בו במרוצת השנים, וכן תצלומי אוויר משנת 1948 ומשנת 1951. בתצלום הראשון, שצולם לפני הגיענו לביתנו ביפו, גבעת הכורכר שממערב לביתי היתה ריקה וחשופה; בתצלום השני נראה הגן שנטע אבי בכל הדרו, לרבות קרון הפיקוד ושביל הירידה לים.

לאחר שמר נסים פקפק אם הגן היה מגודר, שלחתי לו את תמונת השער של ספרנו זה, תצלום משנת 1950, המראה בבירור את הגדר הדרומית ואינו מותיר כל ספק שגן ביתי היה סגור למעבר מכיוון רחוב זכרון קדושים מאז ימיה הראשונים של המדינה.

בלית ברירה האיש הודה בטעותו ושלח לי מכתב התנצלות שבו כתב בין השאר:

...מעיון בקטעי העיתונות והספרות והתצלומים שהצגת בפני עולה כי בתקופת מגוריו של יצחק שדה ז"ל בבית שברחוב זכרון קדושים 3 ביפו, הוא טיפח גן המשתפל על מדרון צוק הכורכר שנמצא ממערב לבית, ונטע במקום גן שכלל

בין השאר עצים צעירים, פרחים ודשא. בנוסף, הגן כלל גם את קרון הפיקוד שלו, שבילים מאבן ירושלמית, ומדרגות לים שנחצבו על ידי יצחק שדה ז"ל עם שער ברזל בסופו.

מעיון בתצלומים שהצגת בפני עולה כי בתקופת מגוריו של יצחק שדה ז"ל בביתו ביפו, היה גידור בגן על מצוק הכורכר ממערב לביתו. לאחר עיון בתצלומים ובתצלומי אוויר שהצגת בפני נוכחתי לדעת כי האזור הפתוח ששימוש בשנות ה־60 אותי ואת בני משפחתי למעבר חופשי ולירידה לים נמצא במקום אחר, ולא בשטח גן יצחק שדה...

מר נסים התחייב שלא לחזור על הדברים שפרסם בתצהירו או דומים להם, ואני מצדי התחייבתי שלא לתבוע ממנו כל פיצוי כספי ולא לזמן אותו לעדות על הפרשה.

שלחתי את התנצלותו של מר נסים לכל המכותבים שקיבלו למיטב ידיעתי את "תצהירו", וביוני 2003 הגשתי תביעת דיבה נגד שמעון לב, מיכל יקל ואיציק כהן. עילת התביעה נוסחה במילים האלה:

בשנת 2000 או בסמוך לכך החלו הנתבעים להפיץ את דבר הדיבה השקרי, שעיקרו כי הגן המשמש כיום להנצחת יצחק שדה כלל לא הוקם על ידי יצחק שדה, ולא היה קיים כלל בתקופתו, וכי טענותיו של התובע בעניין זה הן שקריות.

* * *

לא קשה, דומני, להיווכח ששוב לא הצבתי בפני שופטי ישראל דילמה משפטית סבוכה וקשה לפיצוח. הבאתי בפניהם מסכת עובדתית פשוטה שאינה שנויה במחלוקת וביקשתי מהם דבר אחד בלבד – שימלאו את חובתם כלפיי ויסייעו לי להגן על שמי הטוב.

חכמי המשפט מרבים לדבר על כך שחוק איסור לשון הרע אמור לאזן בין זכותו של אדם לשם טוב לבין זכותם של אחרים לחירות הביטוי. אך לא דרושה חכמה משפטית רבה כדי להבין שחירות הביטוי אין פירושה חירות להפיץ ביוזעין דברי שקר. אם חוק איסור לשון הרע לא נועד להגן על אדם מפני מסע הכפשות כגון זה שניהלו נגדי יצחק כהן וחבריו, אז לשם מה בעצם נועד? כידוע, אין אדם מותר בנקל על אמונה המושרשת בו משחר נעוריו. השנה היתה 2003 ואני ילד כסוף שער בן חמישים ותשע שנים שלא איבד עדיין את אמונו במערכת המשפט הנאורה והמתקדמת שהקמנו בארצנו בעמל רב, עקב

בצד אגודל. על אף כל אכזבתיי הקודמות, לא היה ספק בלבי שהפעם הצדק יראה אור.

נדמה לי שאפילו מפיצי הדיבה עצמם חששו שהפעם הצדק עשוי כנראה לנחול את אחד מניצחונותיו הנדירים. הם הבינו שלא יוכלו להגן על סיפור הכוזב שאבי לא הקים את גנו המפורסם בטענת "אמת דיברתי", וגם לא לטעון שעובדה היסטורית זו לא היתה ידועה להם. בלית בררה הם ניסו להכחיש שבכלל הפיצו אי פעם סיפור בדים מעין זה, וקיוו לנס.

השופטת אלמגור לא הטתה אוזן לטענה בלתי משכנעת זו, ואף על פי כן הנס שקיוו לו המלעזים קם והתגשם. פסק דינה, שנכתב 15 ביוני 2006, העניק להם הגנת אמת בפרסום "כי במקום לא היה כלל גן בימיו של יצחק שדה". פשוטו כמשמעו.

השופטת גם הטילה עלי לשלם למכפישו שמי 35,000 שקלים בצירוף מע"מ כדי לפצותם על ההוצאות שגרמתי להם בתביעתי החצופה.

* * *

הבטחתי באחד העמודים הקודמים שמשפט הדיבה עתיד להיות גולת הכותרת של ספר זה, ושפסק דינה היחיד והמיוחד של השופטת אלמגור יאפיל בקלות על כל פסקי הדין שתוארו כאן לפניו. כל הרוצה להיווכח אם אמנם עמדתי בהתייבות לא קלה זו יכול כבר עתה לזנק כמה עמודים קדימה ולקרוא את הפרק המוקדש לפסק דין זה.

אולם מי שעתותיו בידיו מוזמן לקרוא קודם לכן פרק לא ארוך במיוחד בשם "אגדה תל אביבית" העשוי לתרום לא מעט להשלמת התמונה ולהבנת הקשרים הגלויים והסמויים בין גיבוריו השונים של ספרנו.

אגדה תל אביבית

כפי שצוין כאן לא פעם ולא פעמיים, חברת איציק כהן נהנתה מסיועם של פקידים מסוימים בקומות העליונות של עיריית תל אביב, שמנהגי המגונה להתערב מדי פעם בענייניהם לא נעם להם ככל הנראה. פקידים אלה הושיטו את עזרתם הצנועה בדרכים שונות ומגוונות, אך תרומתם העיקרית למאמץ המלחמתי היתה חוות הדעת התכנונית בחתימת דני לס ממינהל ההנדסה העירוני, הקובעת שייעודו התכנוני של גן יצחק שדה הוא חוף ים.

חוות דעת מופרכת זו נשלחה על ידי איציק ואנשיו לכל נמעניהם הרבים ברשויות השלטון, בגופים הציבוריים, בעיתונות ובשכונת מגוריי כראיה חותכת לכך שאני זומם להשיג לעצמי טובת הנאה על חשבון הציבור. כפי שכבר

סיפרנו, חוות הדעת של דני לס היתה המסמך המשפטי המכריע שטרף את הקלפים במשפטי הרביעי, משפט שעמד להסתיים בכי טוב בשנת 2002, אך הסתיים בכי רע בשנת 2007. כפי שיתברר בהמשך, היא מילאה תפקיד לא מבוטל גם במשפט הנוכחי, משפט הדיבה.

חוות דעת זו של עיריית תל אביב גם שימשה בסיס לתביעה משפטית שהגישה חברת איציק בשנת 2003 נגד אותה עיריית תל אביב בדרישה להסיר את גדרות גן יצחק שדה ולפרוץ אותו לכל רוח, תביעה שבסופו של דבר הוקפאה עד להודעה חדשה.

אגדה תל אביבית זו נשלחה בין השאר גם לגופים המניפים את דגל המלחמה בשחיתות בארצנו. כך למשל נודע לי באחד הימים שהתנועה לאיכות השלטון פנתה ליועץ המשפטי לממשלה שיפעל לסיכול הסכם החכירה "הבלתי חוקי" העומד להיכרת ביני לבין המינהל. נאלצתי לנסוע למשרדה של התנועה בירושלים, מצויד במסמכים ובמפות, ולהראות לעו"ד צרויה מידד שחוות הדעת התכנונית של עיריית תל אביב היא מסמך חסר בסיס, וכי ייעודו התכנוני האמיתי של הגן יצחק שדה הוא מגורים ולא חוף ים. עו"ד מידד אמנם ניאותה לכתוב שוב ליועץ המשפטי ולהודיעו שהתנועה חוזרת בה מפנייתה הקודמת, אך חוות הדעת הסוררת של דני לס המשיכה לשוטט בשבילי הארץ באין מפריע עוד תקופה ארוכה, והציגה אותי מדין ועד אילת כתחמן המנסה להשתלט על נכסיו של הציבור.

חוק איסור לשון הרע אוסר לפגוע בשמו הטוב של אדם על ידי הפצת סיפורים חסרי שחר, אך הוא אינו אוסר לעשות זאת על ידי הפצת חוות דעת משפטיות חסרות שחר. בניגוד לעולם העובדות הגשמיות, עולם הקביעות המשפטיות מצוי לכאורה בתחום הדמדומים שאין בו אמיתות מוחלטות או שקרים מוחלטים, וכל המצוי בו פתוח כביכול לפירושים ולפולפולים. כדי שלא תהינה אי-הבנות, אני אינני שותף לתפיסה זו. חוות דעת משפטית הקובעת למשל שתמרור "אין כניסה" משמעו "אין חניה" אינו פרשנות לגיטימית אלא קביעה חסרת שחר, שלא לומר שקרית. ואף על פי כן אִזְאִפְשֵׁר להאשים אדם המפיץ חוות דעת משפטית מופרכת בהפצת שקרים, ובוודאי שאינך יכול להחשידו בחוסר תום לב אם חוות דעת זו נושאת גושפנקה של גוף רשמי העומד מעל לכל חשד כעיריית תל אביב־יפו.

אין תימה אפוא שכל אחד מחייליו של איציק כהן נשא בצקלוננו גרסה משלו של חוות דעת יקרה מפז זו, גרסה המופנית אליו אישית ומנוסחת במילים שונות במקצת מן הגרסאות שבידי חבריו. מר לס, צריך להסביר, הוא הממונה על המידע התכנוני בעיריית תל אביב וחובתו לספק לכל דורש מידע על ייעודה התכנוני של כל פיסת קרקע בתחומה המוניציפלי של העיר.

אין תימה גם שפניתי לעיריית תל אביב וביקשתי ממנה לתקן את המעוות.

* * *

ביולי 2001, זמן קצר לאחר שעו"ד מוזר ביקש בשמי משמעון לב לחזור בו מהכפשותיו, כתבתי לדני לס, הזכרתי לו שתכנית 689 שעליה ביסס את מכתביו הוחלפה בשנת 1995 בתכנית מדרון יפו המכונה 2236, ששינתה את ייעודו של גן יצחק שדה מחוף ים לאזור מגורים, וביקשתי ממנו לתקן את טעותו. כדי להסיר מלבו את אחרון הספקות, הפניתי אותו לסעיף המפורש בתכנית 2236 הקובע שתכנית זו גוברת על התכניות שקדמו לה בכל מקרה של סתירה ביניהן.

אינני חשדן מטבעי. נהפוך הוא, מאמין מושבע אני באדם ובחזקת חפותו. כפי שהוזכר כאן בפרקים שעסקו במשפטי השני והשלישי, המועצה הארצית לתכנון ובנייה החליטה בשנת 1993 שתכנית 689 מנוחתה עדן תישאר רלוונטית לעניין זכויות הבנייה בבתים הקיימים בשכונתי, והוראה יחודית זו נרשמה גם בתכנית 2236 שהחליפה אותה. מר לס, שסיפק את המידע התכנוני למבקשי ההיתרים בבתים הישנים בשכונת מגוריי, הפנה על כן באופן שגרתי את כל לקוחותיו להוראות תכנית 689. שיערתי אפוא שטעותו של מר לס נבעה מהרגל זה שאימץ לעצמו, והזכרתי לו שתכנית 689 רלוונטית אך ורק לזכויות הבנייה בבתים הישנים בשכונה, ושכל שאר הבחינות היא עברה מן העולם לבלי שוב. הייתי משוכנע שמר לס יכיר בטעותו הגסה ויתקן אותה ללא אומר ודברים.

כרגיל התבדיתי. מר לס סירב להשתכנע והגן בחירוף נפש על עמדתו, "תכנית 2236", כך הוא כתב לי, "לא התימרה לקבוע יעודי קרקע אלא לקבוע הנחיות תכנון לתכנון המדרון על ידי חלוקתו לעשרה מבנני מגורים ושלושה מבנני אזור חוף הים לתכנון מפורט".

נא לא להיבהל. משפט זה הנראה ממבט ראשון כגיבוב מילים חסר פשר הוא באמת גיבוב מילים חסר פשר. שהרי מהי חלוקה למבנני מגורים ולמבנני אזור חוף ים אם לא קביעת ייעודי קרקע? יתרה מזו, אם מטרת תכנית 2236 הייתה אכן לחלק את המדרון לאזורי מגורים ולאזורי חוף הים, מדוע אין תוקף להכללת גן יצחק שדה באזור מגורים?

לנוחותם של ההדיוטות אוסיף עוד הערה או שתיים. בניגוד להערתו המוזרה של מר לס, כל תכנית בניין עיר, ובכלל זה כמוכן גם 2236, מיועדת לקבוע ייעודי קרקע. תכניות מתאר כדוגמת 2236 מתמקדות בדרך כלל בחלוקת השטח לאזורים על פי ייעודי הקרקע הדומיננטיים, מגורים וחוף ים במקרה שלפנינו, ותכניות מפורטות יותר מתמקדות בקביעת השימושים המשניים או הנגזרים בכל אחד מאזורים אלה. במילים אחרות, כל תכנית מפורטת שתוכן בעתיד על פי

הנחיות 2236 לא תוכל לשנות את עובדת היסוד שגן יצחק שדה נמצא באזור מגורים ולא באזור חוף ים.

אינני חשדן מטבעי, אך תשובתו של דני לס נראתה לי חשודה. עלי להודות שהיכרותי רבת השנים עם הממונים עליו תרמה גם היא תרומה כלשהי לחשדותיי. הבנתי שאין טעם להתווכח עם נימוקיו האבסורדיים. מר לס לא יהסס לכתוב לי שייעודו של גן יצחק שדה הוא מקדש בודהיסטי אם שולחיו ינחו אותו לעשות זאת.

אף על פי כן החלטתי להקדיש לעניין זה מאמץ קטן נוסף. אחרי ככלות הכול, עיריית תל אביב אינה רשאית לפרש את התכניות הארציות כטוב בעיניה. תכנית 2236, שעמלתי קשות להשפיע על עיצובה, אושרה על ידי המועצה הארצית לתכנון ובנייה, והפכה לחלק בלתי נפרד מתמ"א 13 הלא היא תכנית המתאר הארצית לחופים. החלטתי אפוא לפנות למשרד הפנים, הגוף הממונה על התכניות הארציות, ולדרוש שימלא את חובתו ויעמיד את עיריית תל אביב על טעותה. ביקשתי פגישה עם היועצת המשפטית של משרד הפנים, עו"ד שרית דנה, בנושא שהוגדר כ"מעמדו התכנוני של גן יצחק שדה עפ"י תמ"א 13".

* * *

הפגישה התקיימה ב־13 בספטמבר 2001, יומיים לאחר אסון התאומים, באחת הקומות הגבוהות של בניין שלום בתל אביב, בחדר הצופה אל מרחבי הים ואל מטוסי הנוסעים הקרבים לארצנו ומחטיאים בזה אחר זה את הבניין. עו"ד דנה, אישה חדת תפיסה ושופעת זריזות, שמחה וששון, בירכה אותי בחמימות. למען האמת לא הייתי אדם זר לה לחלוטין. שלוש שנים קודם לכן, כשהיתה עדיין עורכת דין פרטית, סיפרתי לה אודות מכונית האומללה שנשרפה חיים על לא עוול בכפה, וביקשתי ממנה בשמי ובשמם של כמה משכניי לפנות לעיריית תל אביב ולהביע התנגדות למתן היתר בנייה בלתי חוקי לבית שעל שפת מצוק הכורכר ברחוב יטבת.

באתי למשרדה מצויד במסמכים הרלוונטיים, ולא נזקקתי ליותר מחמש או עשר דקות כדי לשכנע אותה שבמכתביו של דני לס נפלה טעות גסה, ושייעודו התכנוני של גן יצחק שדה על פי תמ"א 13 הוא אזור מגורים ללא זכויות בנייה ולא חוף ים. היא הזדרזה לומר לי, עוד בטרם ביקשתי זאת, שאם אפנה אליה בכתב בנושא זה, היא תכתוב חיש מהר מכתב רשמי לדני לס ותדרוש ממנו לתקן את טעותו. כששאלתי מתי יקרה הדבר, השיבה "מיד אחרי סוכות".

הגשתי לה את המכתב שהכנתי מבעוד מועד ושמתתי פעמי אל המעלית בפנים קורנות מאושר. אבן נגולה מעל לבי. שמחתי להיווכח שעדיין לא פסו מארצנו איים של שכל ישר, הגינות ומינהל תקין.

מצב רוחי האופורי לא התמיד זמן רב. כמה ימים לאחר סוכות צלצלתי למשרדה כדי לשאול מה עלה בגורל המכתב שהובטח לי. לאחר שהתבקשתי להמתין זמן מה על הקו, מסרה לי מישהי בקול בלתי מוכר שהטיפול בנושא הוטל על איש הלשכה המשפטית עו"ד יהודה זמרת, ושהאיש עתיד ליצור אתי קשר בבוא העת.

עד היום אינני יודע מה קרה שם בדיוק מאחורי הקלעים, ואת ניחושיי אני שומר לעצמי. מכל מקום, יותר מחודשיים לאחר פגישתי הקצרה והעניינית עם עו"ד שרית דנה, הגיע אלי אות החיים הראשון מעו"ד זמרת שכתב לי בזו הלשון: "מתן חוות דעת בנושא מחייבת בחינה פרטנית של מכלול התכניות שחלות על השטח ובחינת היחס ביניהן. לפיכך נדרש לנו זמן נוסף לפני שנוכל להשיבך דבר".

לאחר כחודשיים נוספים זכיתי ממנו שוב לאות חיים. הפעם היה זה מכתב ארוך ומפורט, מלווה בציטוטים מפסק דין מפורסם של בית המשפט העליון שעסק במקרה שונה לחלוטין מענייננו שלנו. עו"ד זמרת, שהספיק בינתיים כנראה לבחון בחינה פרטנית את מכלול התכניות ואת היחס ביניהן, הגיע למסקנה הבלתי נמנעת שתכנית 2236 אכן מחליפה את 689 וגוברת עליה בכל מקרה של סתירה. לרוע מזלי הוא גם הגיע למסקנה שבמקרה שלפנינו אין כל סתירה בין שתי התכניות, שכן לדבריו "על פי תכנית המתאר 2236 ניתן היה לייעד את השטח שנועד למגורים גם לצרכי ציבור ובכלל זאת גם לתכלית של חוף ים – וכך עולים הדברים לכאורה מהוראות תכנית 2236". במילים אחרות, הוראת 2236 לייעד שטח מסוים למגורים אינה סותרת את ההוראה של תכנית 689 לייעד אותו לחוף ים ועל כן אינה גוברת עליה.

יחסו הרציני של עו"ד זמרת לשאלה הטריטוריאלית שהוצגה לו הרשים אותי עד מאוד. מכתבו היה ללא ספק דוגמה יוצאת דופן של משנה משפטית סדורה, שיטתית ובנויה לתלפיות. נעים היה להיווכח שיש עדיין בארצנו תלמידי חכמים אשר כאלה.

המגרעת היחידה של ניתוח משפטי מזהיר זה היתה שהוא חסר יסוד. למרבה הצער, הנחת היסוד שעליה נבנה הבניין המשפטי המפואר שנשלח אלי באמצעות הפקס היתה מופרכת על פניה. בניגוד לדברי היועץ המשפטי המלומד, בשום פנים ואופן לא "עולה לכאורה" מהוראות תכנית 2236 שניתן לייעד שטח שנועד למגורים גם לתכלית חוף ים. ההפך הוא הנכון. תכנית 2236 נועדה לחלק את שטח התכנית לעשרה אזורים מגורים ושלושה אזורים חוף ים, ועל כן

מהוראותיה עולה בוודאות שאין גבוהה ממנה שלא ניתן לייעד שטח שנועד למגורים גם לתכלית חוף ים.

למחרת היום כתבתי לעו"ד זמרת את השגותיי הצנועות על מסקנותיו. בין השאר גם ציינתי שייעודי הקרקע המפורטים בתחום 100 מטרים מקו המים בשכונת מגוריי, המכונה מבנן מגורים 8, לרבות מיקום השטח המיועד לצורכי ציבור בחלק הדרומי של השכונה, נקבעו בשנת 1989 על ידי ועדה מיוחדת של המועצה הארצית שמונתה לצורך זה, ונרשמו בהוראות ובתשריט של תכנית 2236.

מכתבו הבא של היועץ המשפטי, ששוגר אלי לאחר כעשרה ימים, היה קצר ותכליתי: "לאור הקושי בזיהוי מיקום השטח, אודה על קבלת תשובתך העובדתית בנוגע לשאלה, האם השטח האמור נמצא בתחום 100 מטרים מקו המים בתחום מבנן 8". התבוננתי בפיסת הנייר שלפניי והתקשיתי להאמין למראה עיניי: האיש פשוט נזכר לשאול אותי היכן לעזאזל נמצא גן יצחק שדה! שאלתי את עצמי כיצד יכול אדם לעסוק חודשים ארוכים ב"בחינה פרטנית של מכלול התכניות החלות על השטח ובחינת היחס ביניהן" בלי לדעת על איזה שטח בעצם מדובר?

החלפתי עם עו"ד זמרת עוד שניים או שלושה מכתבים, אך תשובה ברורה על שאלתי הפשוטה לא זכיתי לקבל ממנו. מכתביו הבאים נוסחו בעמימות יצירתית, ואם היתה בהם הבעת עמדה לגבי ייעודו התכנוני של גן יצחק שדה, הרי שלא הצלחתי להבין עמדה זו.

לאחר שנואשתי ממשפטני משרד הפנים נחה עלי רוח שטות והחלטתי לבקש פגישה עם היועץ המשפטי של עיריית תל אביב, עו"ד אחז בן ארי. יודעי דבר מסרו לי שעו"ד בן ארי הוא אדם הגון בסתר לבו, ואני נוהג מאז ומתמיד לאמץ שמועות מעין אלה בלב חפץ ובעיניים עצומות. חושיי המחודדים אמרו לי שלא אתקשה לשכנע אותו להורות למר לס לתקן את טעותו הבולטת לעין.

* * *

הפגישה התקיימה בשעת בוקר ב־26 במרס 2002, בלשכת היועץ המשפטי במרומי בניין העירייה שבכיכר רבין. עו"ד בן ארי קידם את פני בלבביות ובנועם וביקש ממני להמתין לבואה של עו"ד שרי אורן המתעכבת עדיין באחד מפקקי התנועה הסמוכים. בינתיים הראה לי את נפלאות אתר האינטרנט של עיריית תל אביב במחשב שעל שולחנו. פניו של מארחי הפיקו כובד ראש, תבונה וחמימות אנושית. זיק קל של הומור מושחז כתער ריצד בעיניו הטובות.

הבאתי עמי לפגישה את כל המפות והמסמכים הרלוונטיים. מניסיוני ידעתי שדי בשיחה עניינית של חמש דקות כדי להראות לכל אדם בעל מנת משכל סבירה שחוות הדעת התכנונית של מר לס בטעות יסודה. כדי להרחיב קמעא את אופקיהם של מאזיניי הבאתי באמתחתי גם את חליפת המכתבים ביני לבין משרד הפנים. הכנתי את עצמי גם למקרה שהדיון ימריא לגבהים אקדמיים בלתי צפויים מראש, והבאתי עמי גם את בג"ץ ידיד, פסק הדין המפורסם של בית המשפט העליון שצוטט על ידי עו"ד זמרת, כדי להראות בעליל שאין בינו לבין העניין הפשוט שעליו אני מדבר ולא כלום.

לאחר שעו"ד אורן הגיעה, מתנשפת ומתנצלת על איחורה, החל חלקה התכליתי של הישיבה. תחילה תיארתי בקצרה את השתלשלות האירועים שהביאה אותי עד הלום. כשסיפרתי על המכתבים המאלפים שכתב לי עו"ד זמרת איש משרד הפנים, זקפה עו"ד אורן את ראשה ואת אוזניה כשועל בערבה והביעה את משאלתה לצלם אותם. אמרתי שאשמח להיענות לבקשתה, אך לא לפני שאדבר מעט גם על עצם העניין שלשמו באתי – ייעודו התכנוני הנכון והמעודכן של גן יצחק שדה.

עד מהרה נוכחתי שדיון ענייני בשאלה המשפטית הפשוטה שעל הפרק הוא דווקא הדבר האחרון שבני שיחי התכוונו לעשותו באותו בוקר. חבריי המלומדים לא העלו כלל בדעתם ללבן עמי פנים אל פנים את הסוגיה שהבאתי לפתחם. שרי אורן, שישבה מולי שעות ארוכות בוועדות התכנון שדנו בחופי יפו בעשור הקודם, התקשתה פתאום לזהות את התכניות שהראיתי לה, ופקפקה באמיתותן. למותר לציין שהיא עצמה לא טרחה להביא עמה לישיבה את תכניות בניין העיר האותנטיות שבגנזכי העירייה. לאחר שסיימתי את הרצאתי היבשה, היא פנתה אל עו"ד בן ארי שישב בכסאו הרם שבראש השולחן ואמרה שכדי להשיב לי תשובה רצינית ומוסמכת, עליה לשאול את פי דני לס ולשמוע את נימוקיו.

אשר לעו"ד בן ארי עצמו, הלה השאיר את הבמה כולה ליועצת שלו ולא ניסה כלל ליטול חלק פעיל בדיון. הבנתי שהמשפטן רם המעלה, שהשתתף בימים טובים יותר בניסוח הסכמי אוסלו, אינו נוהג לעסוק בזוטות ומעדיף להשאירן בידי הכפופים לו. לא נעלמה מעיניי גם האפשרות שלא שש לחשוף את העובדה המביכה שבקיאותו בדיני תכנון ובנייה אינה מרקיעה שחקים. מכל מקום, הוא הביע את תמיהתו על משאלתי התמימה לקבל תשובה מידית על פנייתי, והבטיחני שחכמי העירייה יודיעו לי את תשובתם בבוא העת לאחר שילמדו את הנושא על כל צדדיו והיבטיו.

בטרם נשלחתי משם לדרכי, עו"ד אורן אצה לחדר סמוך כדי לצלם את מכתביו של עו"ד זמרת ממשרד הפנים, ומי שלא ראה אשת חוק ומשפט זו ברגע שבו שבה אלינו כדי להחזיר לי את צרור הניירות לא ראה אדם מאושר מימיו. היא

נשאה את עיניה הזוהרות אל עו"ד בן ארי, ציטטה בקול רועד מהתרגשות את מכתבו של עו"ד זמרת הטוען שעל פי תכנית 2236 אזור מגורים יכול בעצם לשמש גם לתכלית של חוף ים, והודיעה בפנים קורנות ונוהרות שזו כנראה תהיה בבוא העת גם תשובתה של עיריית תל אביב לפניית.

תחבתי את ערמת המכתבים שהוזרה לי לתיקי, הנחתי על שולחנו של היועץ את הפנייה הרשמית המנומקת שהכנתי מבעוד מועד, ויצאתי מן החדר.

* * *

אינני מנסה חלילה לרמוז שיש קשר כלשהו בין הדברים, אך שבועיים לאחר מכן, 115 באפריל 2002, פלט מכשיר הפקס במשרדו של עו"ד בראון את מכתבה של עו"ד עובדיה מן הפרקליטות שהעלה את משפטי נגד מינהל מקרקעי ישראל על שרטון למשך כמה שנים. עו"ד עובדיה כתבה לי אז כי הגיעו לידיעתה עובדות חדשות שלפיהן "על החלקה נשוא התובענה חלה התכנית המפורטת 689, אשר מייעדת את החלקה לאזור חוף ים, ומן האמור לעיל עולה כי ככל הנראה קיימת מניעה בדין לממש את ההבנות שבזכרון הדברים עם מרשך". וראה זה פלא, כאסמכתה לקביעה משפטית זו היא ציטטה את מכתבו של עו"ד זמרת אלי שצולם שבועיים קודם לכן על ידי שרי אורן, מכתב שאותו כינתה "עמדת לשכת היועץ המשפטי במשרד הפנים".

כדי להותיר שביב תקווה בלבי, עו"ד עובדיה הוסיפה באותו פקס כי "המינהל מוכן לפנות לגורמים המוסמכים בעיריית תל אביב" כדי לערוך בירור נוסף בשאלה מהו ייעודה התכנוני של החלקה. כזכור, שלושה ימים לאחר מכן, לפני ישיבת בית המשפט, היא הציעה לי שלא לשבור לפי שעה את הכלים וללבן את המחלוקת התכנונית בעזרת עו"ד שרי אורן מן העירייה, שאותה כינתה "אישה ישרה והגונה". כזכור דחיתי את הצעתה האדיבה ודרשתי שהנושא יובא להכרעת בית המשפט.

מכתב זה של עו"ד זמרת, שנכתב כשהיועץ המשפטי המלומד עדיין לא ידע היכן בעצם נמצא גן יצחק שדה, הוגדר מאז אותו יום על ידי המינהל כ"חוות הדעת של משרד הפנים על יעודו התכנוני של גן יצחק שדה", והפך למשענתו הראשית במאמציו להתנער מן ההסכם שחתם עמי. לאחר שפרופ' אלתרמן, המומחית מטעם בית המשפט, קבעה ש"חוות דעת" זו מוטעית, הם הפכו מסמך זה, שהגיע אליהם בדרך לא דרך, לעלה התאנה שלהם. ארבע שנים לאחר מכן, בתצהיר העדות הראשית של מר ביבי, הם טענו שהעלו את טענת הייעוד התכנוני בתום לב, שכן "עמדת משרד הפנים, שהוא המשרד הממשלתי האחראי לענין התכנון, הייתה שהייעוד בחלקה הוא 'אזור חוף הים'".

* * *

לאחר פגישתי עם משפטני העירייה עשיתי עוד כמה מאמצים רפים להחזירם לדרך הישר. יומיים לאחר מפגשנו שלחתי לאחז בן ארי את מכתבה של עו"ד צרויה מידר מן התנועה לאיכות השלטון המודיעה שנוכחה שחוות הדעת של דני לס שגויה. שמוליק ליאור וגדי בראון, עורכי הדין שייצגו אותי במשפטי נגד המינהל, תרמו גם הם את חלקם וכתבו לשרי אורן כמה מכתבים המסבירים במילים ברורות את טעותה המשפטית הבסיסית. ואחרונה חביבה היתה עו"ד נעמי וייל, ששמה הולך לפנייה בעולם התכנון והבנייה, שהתנדבה אף היא להשתתף במאמצים להחזיר את עיריית תל אביב למוטב, וכתבה לשרי אורן שני מכתבים מנומקים המעמידים אותה על טעותה. עו"ד וייל גם הביעה את נכונותה לפגוש את אחז בן ארי ועמיתיו כדי לדון בנושא. כולנו העלינו חרס בידנו. המחלקה המשפטית של עיריית תל אביב המשיכה להתבצר בעמדתה המוזרה והמקורית.

שנה ורבע לאחר מכן, בקיץ 2003, שלחתי ליועץ המשפטי של העירייה באמצעות שליח מכתב אישי בצירוף שתי חוות דעת נוספות הקובעות שייעודו התכנוני של גן יצחק שדה הוא מגורים. האחת היתה זו של פרופ' אלתרמן, המומחית מטעם בית המשפט המחוזי, והשנייה נכתבה בידי האדר' יהונתן גולני, ששימש ראש מינהל התכנון במשרד הפנים בתקופת עיצובה של תכנית מדרון יפו. במכתבי חזרתי וביקשתי מעו"ד בן ארי לתקן את חוות הדעת של דני לס, והוספתי "אם אינך מוכן לעשות זאת ללא בדיקה נוספת, אבקש שתיאות לפחות לקיים ישיבה, שבה ישתתפו גם עו"ד וייל או אדר' גולני, כדי ללבן את הנושא הזה באופן ענייני אחת ולתמיד".

הפעם גם הרשיתי לעצמי גילוי לב כלשהו ושיתפתי אותו במידע שהגיע לידי ממשרת ישראל שלפיו היועצת המשפטית הבכירה שלו נחקרה במשטרה באזהרה בגין פרשיות השחיתות שחשפתי. בסיום מכתבי הבעתי את ההשערה הנועזת שחוויות לא נעימות אלה אולי פגמו קלות באובייקטיביות שלה, והוספתי: "תסכים עמי בודאי... שכדי שהצדק גם יראה, מן הראוי שתעביר את הטיפול בנושאים הקשורים לגן יצחק שדה לאנשים שאין להם נגיעה לפרשות האמורות או לעורכת הדין הנזכרת בתיקים אלה".

אחז בן ארי לא הגיב.

* * *

45 באפריל 2005, באחת משיבות משפט הדיבה, זכיתי לבסוף לראות את דני לס האגדי במו עיניי. איש המסתורין עלה על דוכן העדים כעד מטעמם של איציק כהן וחבריו והגן על מכתבי המידע התכנוני שכתב להם. למותר לציין שהקשבתי לדבריו בעניין רב. ידעתי שלפניי ניצב מומחה שאין שני לו שכולם משחרים לפתחו. זכרתי שאפילו עו"ד שרי אורן, היועצת המשפטית הראשית של מינהל ההנדסה התל אביבי, אמרה שכדי להשיב לי תשובה רצינית ומוסמכת עליה לשאול תחילה את פי דני לס.

מר לס הודה שגן יצחק שדה מסומן בתכנית 2236 כאזור מגורים א' ולא כחוף ים, אך הודיע למאזיניו פעורי הפה שבמקרה המיוחד של תכנית 2236 ייתכן שאזור שמסומן כמגורים ומצוי במבנן מגורים מיועד למעשה לשמש חוף ים. כשנשאל אם נעזר במישהו מן המחלקה המשפטית של העירייה בכתיבת מכתבי מידע אלה – ההופכים את תכנית 2236 לכתב סתרים המיועד לקומץ יודעי סוד – השיב: "התייעצתי עם עורכת דין שרי אורן".

עדותו הרהוטה והמקצועית של מר לס הרשימה עד מאוד את השופטת אלמגור. היא אימצה את קביעתו שייעודו התכנוני של גן יצחק שדה הוא חוף ים, וייחסה לקביעה מופרכת זו משקל רב בפסק דינה המעניין.

תמו כל הסיפורים וההקדמות, ואפשר סוף סוף לגשת למנה העיקרית. בתיאבון.

פסק דינה של שופטת השלום שושנה אלמגור

יש לי פינה חמה בלב לשופטת השלום שושנה אלמגור. אישה אלמונית וצנועה זו עשתה את מה שלא הצליחו לעשות ארבעת קודמיה. היא היתה זו שהצליחה לשכנע אותי סופית שחובתי האזרחית לשבת ולכתוב על מערכת המשפט שלנו. בזכותה של אישה יקרה זו התגברתי בסופו של דבר על עצלותי הטבעית ועייפותי הכרונית והתיישבתי ליד המקלדת. לולא פסק דינה היחיד והמיוחד ספר זה לא היה בא לעולם.

פסק הדין במשפטי החמישי הוא אפוא ספינת הדגל של ספר זה. בעמודים הבאים אנסה להראות שהשופטת הנכבדה אכן ראויה למילים חמות אלה, ושפסק דינה הנדיר והייחודי ראוי באמת לתפקיד הרם שהועדתי לו כאן. כדי לעמוד במשימה לא קלה זו אצטרך להראות שפסק דין זה אכן עקום, שגוי ואבסורדי מכל ארבעת קודמיו, ושהפעם אין מדובר אך ורק בשגיאת אנוש נסלחת של שופט טרוד ומשועמם אלא בדבר האמיתי עצמו – עיוות דין במובנה החמור ביותר של המילה. לא בקלות דעת כתבתי את המילים האלה. אני יודע היטב שמוטלת עלי האחריות להוכיח מעל לכל ספק שלא טפלתי על שופטת בישראל אשמת שווא. ניתוח זה יהיה אפוא בהכרח ארוך ומייגע במקצת מקודמיו, וכל חובבי הפיקניק שהגיעו לפרק הנוכחי בקפילות קלות מוזמנים להמשיך במסע הדילוגים שלהם ולנתר כבר עכשיו אל הפרק הבא.

* * *

בטרם נמשיך, עוד שתי מילים: ניתוח זה יהיה יסודי ומפורט מקודמיו גם בשל סיבה אחרת. פסק דינה של השופטת אלמגור היה אולי תקלה חריגה ונדירה שאינה מעידה על הכלל, אך כפי שיסופר בפרק הבא, שני ניסיונותיי לערער עליו בערכאות גבוהות יותר עלו בתוהו. פסק הדין במשפטי החמישי, הלוקה בכל פגם ועיוות שאפשר להעלותם בדמיון, הפך אפוא לעובדה משפטית בלתי ניתנת לערעור. חוששני שעובדה זו אומרת משהו על מערכת המשפט שלנו.

משום כך החלטתי לחשוף את פסק דינה של השופטת אלמגור במערומיו כחומר למחשבה לכל מי שהזכות למשפט צדק יקרה ללבו. כל אלה מוזמנים לקרוא, לא בבת אחת בבקשה, את הניתוח המפורט הבא.

אמת

כידוע לקוראיי, מזלי הביש אילץ אותי לסרוק בעין בוחנת כמה וכמה פסקי דין שניתנו בשנים האחרונות. כזכור, מאמצים צנועים אלה הפגישו אותי מדי פעם עם קביעות עובדתיות הרחוקות מרחק רב מן המציאות. כמה מקביעות עובדתיות אלה היו מופרכות ותמוהות עד כדי גיחוך. אך מה לעשות, כל הקביעות חסרות השחר הללו היו כאין וכאפס לעומת מה שהתגלה לעיניי הנדהמות בפסק הדין הנוכחי. ייתכן כמובן שאינני משקיף אובייקטיבי, אך אילו התבקשתי להצביע על הקביעה העובדתית המוזרה ביותר, האבסורדית ביותר – והמקוממת ביותר – שמצאתי בחומר קריאה מגוון זה, הייתי מביא ללא היסוס את הקטע הבא, פרי עטה של סגנית נשיא בית משפט השלום בתל אביב, השופטת שושנה אלמגור:

התובע טוען כי מדריך הסיור סיפר לו באותו סיור שהנתבע 3 (צ"ל נתבע 1 – י"ש) אמר כי הגן המכונה "גן יצחק שדה" אינו גנו המקורי של יצחק שדה וכי במקום לא היה כלל גן בימיו של יצחק שדה. מדריך הסיור, עופר רגב, הובא לעדות וחזר על אותם דברים. יש לקבל את דבריו, אולם לנתבע עומדת הגנת אמת בפרסום כפי שפורט לעיל.¹

במילים פשוטות יותר, שמעון לב אמר למסיירים בביתי כי במקום המכונה "גן יצחק שדה" לא היה כלל גן בימיו של יצחק שדה, אך האיש היה רשאי לומר דברים אלה, שכן הם אמת לאמיתתה. במילים פשוטות עוד יותר, סגנית הנשיא קבעה שגן יצחק שדה לא היה ולא נברא.

* * *

גן יצחק שדה ביפו, שהשופטת אלמגור מחקה אותו ללא ניד עפעף מתולדות היישוב, הוא עובדה היסטורית ידועה ומוכרת בדיוק כמו בית ביאליק בתל אביב, או צריפו של בן גוריון בשדה בוקר. גנו של אבי על גבעת הכורכר הצופה לים מתועד בספרות, בשירה, בעיתונות ובתמונות, וחקוק בזיכרונם של עשרות אנשים החיים בינינו שהכירו את אבי בחייו וביקרו בביתנו בשנותיה הראשונות של המדינה. העיתונאי מרק גפן שביקר בביתנו ימים אחדים לאחר מותו של אבי בשנת 1952 תיאר מעל דפי "על המשמר" את מראה עיניו:

לא היה צורך להגיד לנהג טכסי אלא: "לביתו של יצחק שדה", והוא הובילני ישר לבית שבקצה גבעת העליה. שכן גם הנהג שנודמן לי במקרה נמנה אף הוא עם משפחת האלפים של "בני הזקן". הבית המוקף חורשה וגינה, בנוי על סלע של שפת

1 עמ' 23 בפסק הדין, פסקה תחתונה.

הים. אתה נכנס למקום, שכל פינה שבו יכולה לספר גדולות ונצורות על מעשיו של יצחק בארבע השנים האחרונות. משערי הכניסה מוביל שביל העובר בין ירק, עצים ופרחים, לבית שלפני פתחו עומד שולחן קטן ומסביבו כסאות אבן (שכן אהב האיש את האבן אהבה בלתי רגילה). ליד השולחן הזה היה מקבל אורחים, חברים, בחורי פלמ"ח. כאן היה מתיישב אחרי יום עבודה ומשוחח עם מקורביו.

מאחורי הבית משתרע הגן הגדול במורד ומגיע עד לים. אתה משתומם כמה עמל הושקע כאן בטיפול, כל פינה מנוצלת, בכל מקום פרחים, עצים וצמחים אחרים. הוא, יחד עם אשתו מארגוט, הפכו כאן לפני ארבע שנים את המקום המוזנח לגן פורח. כל פינה מספרת לא רק על אהבת העבודה והטבע, אלא גם על אהבת אדם וחבר. הנה, בין השיחים, אבן מזכרת קטנה – למקום הזה הוא קרא פינת "מכבי", לזכרו של אחד המפקדים, מכבי מוצרי, אשר נפל בהגנה על שיירה בדרכה לירושלים. האיש עלה לראש גבעה עלמנת למשוך את תשומת לבו של האויב וע"י כך איפשר לשיירה לעבור בכביש. הוא נהרג מכדורי ערבים.

ועוד מקום ידוע לרבים – כאן היו יושבים ליד המדורה לשיחת רעים; עדיין נראים שרידי המדורה האחרונה. ביחד עם מארגוט סידר יצחק שדה מדרגות המובילות במורד הסלע אל הים. הוא אהב את הים והיה מתרחץ בו יום יום, בימי הקיץ כבימי החורף.²

כזכור, שלושת הנתבעים לא הפיצו בכל קצות הארץ את מאמרו זה של מרק גפן, וגם לא אחד מן התיאורים הספרותיים האחרים של ביתנו ביפו שראו אור במרוצת השנים. הם שלחו לנמעניהם הרבים להם דווקא את "תצהירו" של מר אורי נסים שכלל בין שאר כזביו גם את התיאורים האלה:

במהלך שנות הששים והשבעים לערך, השטח המצוי ממערב לחצר ביתו של יורם שדה... היה שטח פתוח ולא היה בו דבר מלבד צמחיית חוף טבעית זהה לחלוטין לזו שהייתה מצויה מדרום לשטח.

תושבי השכונה וילדיה היו נוהגים לבלות במקום ולרדת לים בשביל גישה שהיה במקום.

בתקופה מאוחרת יותר, החלו יורם שדה ואשתו לגן את השטח הנדון. השטח נחסם למעבר על ידי שיחים קוצניים...

עובדות אלה עומדות בסתירה לטענותיו של יורם שדה לפיהן כל השטח נמסר לאביו יצחק שדה בשנת 1949 ויצחק שדה גינן אותו במו ידיו. זאת כיוון שבמשך כשלושים שנה לאחר מותו של יצחק שדה לא היה בשטח הנדון כל זכר לגן הנטען.³

² "על המשמר", 29.8.52.

³ תצהירו הראשון של אורי נסים.

כפי שכבר סופר, מר נסים נאלץ להתנצל על תיאוריו ההיסטוריים המצוצים מן האצבע ולהודות שזיכרונו בגד בו. שלושת נתבעי הדיבה שהפיצו זיכרונות יפואיים סנייליים אלה מדן ועד אילת התנערו גם הם מאחריותם למסמך מרשיע זה שהוגש מטעמי לשופט אלמגור כמסמך ט"ז, וטענו בבית המשפט שמדובר בטיוטה לא סופית ששלחו לנמענים בטעות.⁴ אשר לכל שאר מכתביהם שהביעו אותו מסר בדיוק אך בניסוחים מעט מתחכמים ומתחמקים יותר – אותם הם ניסו לתרץ בטענה המיתממת הבאה:

...מאחר והמכתבים עסקו בתקופה החל משנות ה'60, ובאף אחד מן הביטויים נשוא כתב התביעה, לא נאמר שלא היה גן בשטח הנדון בימי יצחק שדה ז"ל, ניתן כבר עכשיו לסיים את הדיון המשפטי ולדחות את התביעה כולה...⁵

במילים אחרות, הנתבעים עצמם לא ניסו כלל לטעון בבית המשפט שגן יצחק שדה לא היה ולא נברא. נהפוך הוא, הם הכחישו שניסו אי פעם להפיץ טענה אבסורדית זו. יתרה מזו, הם גם הביאו לבית המשפט תצלומי אוויר משלהם המעידים שבימיו של אבי גבעת הכורכר היתה מגוננת.⁶ קביעתה ההיסטורית הנועזת של השופט אלמגור הפתיעה ללא ספק גם אותם.

* * *

השאלה הראשונה המתעוררת אפוא למקרא פסק הדין היא כיצד פסקה השופט ש"במקום לא היה כלל גן בימיו של יצחק שדה" למרות ששני הצדדים טענו את ההפך? כיצד הגיעה למסקנה שגן יצחק שדה לא היה ולא נברא למרות ששני הצדדים גם יחד הביאו לבית המשפט ראיות בלתי ניתנות לערעור המתעדות את קיומו?

בערעורי על פסק הדין הקדשתי עמודים רבים לניסיונות לפענח תעלומה מסקרנת זאת. אחרי ככלות הכול לא בכל יום מגיע בית משפט בישראל למסקנות היסטוריות מרחיקות לכת שכאלה. הפכתי בסוגיה זו והפכתי ולאחר מאמצים רבים גיליתי שהשופט הנכבדה הגיעה למסקנתה הבלתי אפשרית בארבע דרכים עיקריות:

4 ראו תצהיר שמעון לב, סעיפים 32, ד32; תצהיר מיכל יקל, סעיפים 18, ה18, 118, 118; תצהיר יצחק כהן, סעיפים 16, ה16, 116, 116; סיכומי הנתבעים, עמ' 7, פסקה שישי. מסמך ט"ז, שממנו הם התנערו, כלל גם מכתב בחתימת הנתבעים שהסתמך על "תצהיר" אורי נסים וציטט ממנו.

5 סיכומי הנתבעים, סעיף 6.

6 חוות דעת של הגאוגרף יעבץ, עמ' 6, סעיפים 4.1 4.2.17. ראו גם עדות מר כהן, פרוטוקול המשפט, עמ' 56, שורות 4 51; כתב הערעור, עמ' 3, שלוש פסקאות אחרונות; עיקרי טיעון מטעם המערער, עמ' 3, שתי פסקאות ראשונות.

התעלמות מראיות שהוגשו לה, סירוב לקבל ראיות, פלפולים סמנטיים, והתעלמות מעובדות שראתה במו עיניה.⁷ להלן נפרט ארבע דרכים אלה, המובילות כולן לרומא, אחת לאחת. כשירות לחסרי הסבלנות שביניכם אגלה כבר עתה שהמעניינת והמבדרת מכולן תהיה הדרך הרביעית הממתינה לכם מאחורי אחד העיקולים הקרובים, אך גם שלוש הראשונות אינן נטולות עניין כלל ועיקר.

* * *

הדרך הראשונה היתה זו שכינתי בערעורי בשם "התעלמות מראיות".⁸ במחשבה שנייה, ייתכן שכינוי זה היה מעט חריף מדי. השופטת הנכבדה אמנם התעלמה מרובן המכריע של הראיות שהוגשו לה, אך למען האמת אינני סבור שעשתה זאת ביודעין. כמו כמה שופטים חרוצים אחרים שכבר זכינו לפגוש כאן, נדמה לי שהיא פשוט לא ידעה על קיומן.

כפי שכבר צוין כאן כמה פעמים, גן יצחק שדה הוא עובדה היסטורית ידועה הנזכרת במקורות רבים. כדי להמחיש זאת הגשנו אפוא לבית המשפט את כל החומר התיעודי שאילץ את מר נסים להתנצל על תצהיריו הכוזבים ובו בין השאר תצלומי אוויר שצולמו לפני ואחרי הקמת הגן, ועשרה קטעי ספרות ועיתונות המתארים את הגן, מספרים על ביקורים בו בימיו של אבי, ומדווחים על אירועי הנצחה שונים שנערכו בו לאחר מותו.⁹

השופטת התעלמה לחלוטין משני תצלומי האוויר, שדי היה בהם בלבד כדי להפריך את קביעתה ההיסטורית המהפכנית, ולא אמרה דבר וחצי דבר על תשעה מתוך עשרת קטעי הספרות והעיתונות שהגשתי לה, המעמידים אף הם את קביעתה מרחיקת הלכת באור מגוחך. פסק דינה נגע משום מה רק באחד מקטעים אלה שהוגש לה פעם נוספת על ידי הנתבעים במהלך אחת הישיבות, אך התייחסות זו נופלת בתחום הפלפולים הסמנטיים, וידובר עליה אפוא בהמשך.

הגשנו לבית המשפט גם 15 תצלומים המנציחים את הבית ואת הגן בחייו של אבי, אך תצלומים אלה שייכים לתחום העובדות שהשופטת ראתה במו עיניה, וגם עליהם ידובר אפוא בהמשך.

הנתבעים צירפו אף הם שבעה תצלומי אוויר המתעדים את השינויים שהתחוללו בגן בין 1951 ל-2002, מלווים בחוות דעת של גאוגרף. בניגוד גמור לקביעתה של

7 כתב הערעור, עמ' 7-12. בכתב הערעור, שבו השתדלתי להימנע מאירוניה, קראתי לדרכים אלה בשם "ליקויים".

8 כתב הערעור, עמ' 8-9.

9 תצלומי אוויר מ־1948 ומ־1951, כתב הערעור, עמ' 7-8.

השופטת שבימיו של אבי לא היה במקום גן, המומחה הנ"ל אישר שבשנת 1951, שנה שבה אבי התגורר במקום, גבעת הכורכר היתה מגוננת ומגודרת. יתרה מזו, הוא גם אישר שהגן היה מגודר ברציפות וחסום למעבר מרחוב זכרון קדושים לאורך כל חמישים ואחת השנים שחלפו מאז ועד שנת 2002.¹⁰ פסק הדין הזכיר אמנם את חוות הדעת האמורה, אך ציטט ממנה משום מה רק את העובדה הלא רלוונטית שתכסית הצמחייה נסוגה מ־1951 עד 1977, וחזרה והתפשטה לאחר מכן (עמ' 11 בפסק הדין, 4 שורות ראשונות). בערעורי על פסק הדין, בסוף הפרק הנושא את הכותרת "התעלמות מראיות", כתבתי:

אינני מעז להעלות על דל שפתי את ההשערה שהשופטת כלל לא עיינה בראיות שהגשתי לה כדין, ואף על פי כן איני יכול שלא לתמוה מדוע לא טרחה אפילו לנמק את אִי־ההתחשבות בהן. ככל שאתאמץ איני מצליח למצוא נימוק משכנע היכול לתרץ אִי־התחשבות בראיות חד־משמעיות אלה העומדות בסתירה גמורה לקביעתה של השופטת ש"במקום לא היה כלל גן בימיו של יצחק שדה".

למזלנו, ספר זה אינו כפוף לכללי התקינות הפוליטית החלים על מסמכים המוגשים לבית משפט. אני מעז אפוא להעלות כאן את "ההשערה" הנועזת הזאת על דל שפתיי ולומר בקול רם וברור: אני סמוך ובטוח שהשופטת לא עיינה כלל בראיות חד־משמעיות שהגשתי לה כדין העומדות בסתירה גמורה לקביעתה ש"במקום לא היה כלל גן בימיו של יצחק שדה".

* * *

הדרך השנייה שהובילה את השופטת לקביעתה ההיסטורית הסנסציונית היתה סירוב לקבל ראיות.¹¹ כפי שיסופר מיד, היא סירבה מסיבות טכניות לקבל את תצהיריהם של חמישה אנשים המכירים את ביתי מאז קום המדינה ומבקרים בו ברציפות כל השנים, מאז ועד היום.

בטרם נמשיך ראוי להוסיף הסבר משפטי קצר. על פי חוק לשון הרע, התובע חייב להוכיח שהנתבע אכן פרסם את הדברים המכפישים שבגינם הוגשה התביעה, אך אינו חייב להוכיח שדברים אלה אינם אמת. הנתבע יכול כמובן להכחיש שהפיץ את הדברים המיוחסים לו,¹² אך אם הוכח שאכן הפיץ אותם הוא יכול במקרים

¹⁰ חוות דעת שמואל יעבץ, 4.1, 4.1.1, 4.2.1.

¹¹ כתב הערעור, עמ' 11-12.

¹² הוא יכול לטעון שכלל לא הפיץ את הדברים (כפי שהנתבעים טענו לגבי מסמך ט"ז ולגבי הדיבה בעל פה), או שהתובע מסלף את משמעותם הנכונה (ראו למשל סיכומי הנתבעים,

מסוימים להתגונן בטענה שדיבר אמת.¹³ במילים אחרות, אדם שחברו הוציא דיבתו רעה אינו חייב להוכיח "שאינן לו אחרות". חובת הוכחת הדברים מוטלת על האיש שהפיץ אותם ברבים. אם הנתבע אכן בוחר להתגונן בטענת "אמת דיברתי", ומביא ראיות האמורות לאשר את אמיתות פרסומיו, רשאי התובע על פי סעיף 18 לחוק לשון הרע להביא ראיות מפריכות משלו כדי לסתור את ראיות הנתבע ולהוכיח שהסיפורים המכפישים שסופרו עליו אינם משקפים את האמת.¹⁴

מה להסבר משפטי זה ולענייננו שלנו? כזכור, במקרה שלנו הנתבעים בחרו שלא להתגונן בטענת "אמת דיברתי", והודו, גם אם בלשון רפה במקצת, שבימיו של אבי אכן היה בגבעה שממערב לביתי גן. מכיוון שעובדה זו לא היתה שנויה במחלוקת לא הייתי צריך לכאורה להביא ראיות המאשרות אותה. עשיתי זאת משום שבמהלך המשפט הבחנתי שהנתבעים מנסים ברוב יאושם לאחוז במקל משני קצותיו. בדיוק כמו במרבית מכתבי הדיבה ששלחו ברחבי ארצנו, הם אמנם לא טענו במפורש שבימיו של אבי לא היה במקום גן, אך הביאו עדויות כוזבות לגבי מראה הגבעה בשנות ה־60 וה־70 שיצרו רושם ברור שגן יצחק שדה אכן לא היה ולא נברא.¹⁵ במכתבי הדיבה הם עשו זאת, כזכור, באמצעות תצהירו של אורי נסים. כידוע, הנ"ל התנצל על תיאוריו חסרי השחר והתחייב שלא לחזור עליהם, ואני מצדי התחייבתי שלא לתבוע אותו ושלא לזמנו לעדות. בשל התחייבות זו לא כללתי את שמו ברשימת הנתבעים, ומכתב ההתנצלות שלו לא הוגש לבית המשפט.

מטעמי הגינות מובנת מאליה פירשתי את התחייבותי כלפי מר נסים כחלה גם על בני ביתו שחתמו אף הם על מכתבי הדיבה, ונמנעתי מלכלול גם אותם ברשימת הנתבעים. הללו, לעומת זאת, פירשו את ההתחייבות שלא לחזור על סיפורי הכוזב על שנות ה־60 וה־70 כחלה רק על אורי נסים עצמו. עו"ד בוכבינדר, האסטרטג של חבורת איציק, העלה אפוא על דוכן העדים את אשתו ואת בתו של מר נסים, שחזרו בסגנון שלהן על תיאורי גבעת הכורכר החשופה והפרוצה לכל רוח המוכרים היטב לכל קוראי תצהירו של אבי המשפחה. ציפורה נסים הסבירה שבעלה חתם על מכתב ההתנצלות עקב בריאותו הלקויה, ואילו הבת, אפרת זוארץ, שנולדה שנים עשרה

סעיף 6). אמת המידה שלפיה נקבעת משמעותם הנכונה של הדברים היא האופן שבו אדם סביר מבין אותם בהקשר שבו פורסמו.

13 הגנת האמת תופסת רק כשיש בפרסום הדברים עניין ציבורי. אינך רשאי לחשוף את סודותיו האישיים של אדם פרטי, גם אם אמרת אמת. במקרה שלנו ברור שטענת "אמת בפרסום" היתה עשויה להיות לגיטימית. אילו גן יצחק שדה היה באמת בדמותה שהומצאה על ידי בני משפחתי, ברור שהיה עניין ציבורי לפרסם זאת.

14 ראו גם תקנה 158(א)(1) לתקנות סדר הדין האזרחי (כפי שפורשה בספרו של זוסמן, סדרי הדין האזרחי, עמ' 8-507).

15 ראו קו ההגנה המיתמם שלהם בסעיף 6 בסיכומיהם.

שנים לאחר מותו של אבי, והודתה בעדותה שאינה זוכרת בעצם את התקופה שעליה היא מעידה, כלל "לא ידעה" שאביה התנצל.¹⁶ אל שני עדים אלה הצטרף אלון אפשטיין, שכן לשעבר, שנולד ארבע עשרה שנים לאחר מות אבי, והעיד אף הוא ששיחק על גבעות הכורכר השוממות באין מפריע בעודו ילד רך בשנים.¹⁷

לכאורה די היה בחוות הדעת של המומחה מטעם הנתבעים עצמם, שקבעה שגן יצחק שדה היה מגוון וסגור למעבר מרחוב זכרון קדושים מאז שנת 1951 ועד ימינו, כדי להזים את דבריהם של עדים אלה. יתרה מזו, כפי שיתברר כאן בעמודים הבאים, עדויות אלו עמדו בסתירה גמורה גם לעובדות שהשופטת ראתה במו עיניה. אף על פי כן התעורר בי חשש עמום שעדויות שקר אלה עלולות להשיג את מטרותן, והחלטתי לנצל את זכותי לפי סעיף 18 לחוק לשון הרע ולהביא עדים משלי שיפריכו אותן.

כאמור, חיים בקרבנו עדיין עשרות אנשים שהתארחו בביתנו ביפו בשנותיה הראשונות של המדינה. כמדגם מייצג הגשנו לבית המשפט תצהירים של חמישה אנשים המכירים את הגן מימי הראשונים ומבקרים בביתנו ברציפות מאז ועד היום, וביקשנו לזמנם לעדות. החמישה – זהבית דרור, דני קופל, יוסף סגל, אפרים סנה ואחותי הבכורה איזה דפני – קראו את דבריהם של שלושת עדי ההגנה והצהירו שאין בהם אמת.¹⁸

השופטת אלמגור עיינה בראיות וסירבה לקבל אותן. נימוקיה היו קצרים:

אין כל הפתעה בעדויות ההגנה ולא היה דבר בדברי העדים שלא הובע בכתב ההגנה. יחד עם זאת כתב ההגנה אינו מפרט העדים ותוכן עדותם. הבקשה הינה בקשה להבאת ראיות נוספות ולא מפריכות.¹⁹

עלי להודות שלמראה תשובתה נגולה אבן מעל לבי. גינתי את עצמי על חששותיי הפרנואידיים ובירכתני את השופטת על תבונתה. הבנתי מתשובתה התמציתית

16 פרוטוקול המשפט, עמ' 49, שורות 12-19; עמ' 50, שורות 23-25; עמ' 52, שורות 11-13. איציק כהן, לעומתן, טען בעדותו בבית המשפט שבמכתב ההתנצלות של אורי נסים (שהוצא ממנו לדבריו "בסחיטה ואיומים") הוא לא חזר בו מן העובדות שחתם עליהן (פרוטוקול המשפט, עמ' 59, שורות 30, 25, עמ' 60, שורות 1-2). השוו עדות שקר זו לנוסח מכתב ההתנצלות של אורי נסים (המצוטט גם ב"הדבר האמיתי הגיע").

17 על עדותם רצופת הסתירות והמוזרויות של שלושת העדים האלה אפשר לקרוא בסיכומיי: סיכומים מטעם התובע בשאלת החבות, סעיפים 21-26. לא למותר לציין גם ששניים משלושת העדים היו באותה עת יריביי בעימות משפטי אחר – משפט הצמחייה (ראו "כוח איציק").

18 תצהירי זהבית דרור, דני קופל, ספי סגל, אפרים סנה ואיזה דפני.

19 החלטה בבקשה להבאת ראיות מפריכות (בשא 173223/05), מיום 9.6.05.

שקראה את תצהיריהם של חמשת האנשים והגיעה למסקנה שאין בהם צורך. מכיוון שהנתבעים בלאו הכי לא ניסו לטעון שבימיו של אבי לא היה במקום גן, ברור שאין צורך להפריך דבר. אחרי ככלות הכול, כל הראיות האחרות שהובאו לבית המשפט העידו בברור שהגן הוקם על ידי אבי וממשיך להתקיים באותה מתכונת מאז ועד היום. השופטת צדקה: "הבקשה הינה בקשה להבאת ראיות נוספות ולא מפריכות".

פסק הדין העמיד אותי על טעותי. השופטת שתתה בצמא את דבריהם האבסורדיים של שלושת ותיקי זכרון קדושים ונתנה בהם אמון רב.²⁰ הבנתי שסירבה לקבל את העדויות שהגשתי לא משום שראתה בהן התפרצות לדלת פתוחה, אלא משום שלפי פרשנותה המלומדת היינו חייבים להגיש אותן בשלב מוקדם יותר של המשפט. יתרה מזו, איזה צורך יש לה בעדויות של מי שהכירו את אבי ומבקרים בגנו מאז ומתמיד, כשבדיה מצויות כבר עדויות אמינות ומשכנעות של מי שנולדו שנים רבות לאחר מותו.

חמשת התצהירים שהשופטים סירבה לקבלם עומדים לרשותכם באינטרנט ומדברים בעד עצמם. נניח לפי שעה לשאלה המשנית אם צדקה השופטת הנכבדה בפרשנות שעליה התבסס סירובה לקבלם כראיות מפריכות.²¹ מבחינתנו מספיקה העובדה שעיינה בתצהירים אלה, ואף על פי כן ידה לא רעדה כשכתבה בפסק דינה שגן יצחק שדה לא היה ולא נברא.

* * *

הדרך השלישית שאפשרה לשופטת להגיע למחוז חפצה היתה כאמור פלפולים סמנטיים.²²

אחת ההפתעות הקומיות המשעשעות ביותר שזימנה לי השופטת הנכבדה היתה הפרשנות הרעננה והמקורית שנתנה לקטע ספרותי קצר שהציגו לה הנתבעים באחת הישיבות. כזכור, היא התעלמה לחלוטין מכל המקורות הכתובים הרבים שהגשתי לה ובהם תיאורים מפורטים של הגן שנכתבו בימיו של אבי, והתייחסה אך ורק לקטע קצר מתוך אחד הפחותים וחסרי החשיבות שבהם – סקירה ביוגרפית

²⁰ עמ' 11-16 בפסק הדין.

²¹ על פי השכל הישר וגם על פי פסיקה של בית המשפט העליון (בר"ע 228/75 ברקן נ' תמרי) התובע בתיק דיבה אינו זקוק לרשות מבית המשפט כדי להביא ראיות המפריכות את ראיות ההגנה הפוגעות בשמו הטוב. ראו גם את האמור בבקשתי להבאת ראיות מפריכות, סעיף 1-4 ואת ניתוחו של עו"ד אורי שנהר בעתירתי לבית המשפט העליון בתיק זה, סעיפים 1-9, 47-36.

²² או "פרשנות מעוותת של משמעות המילים 'במקום לא היה גן בימיו של יצחק שדה'" כפי שקראתי לכך בערעורי. ראו כתב הערעור, עמ' 9.

תמציתית שנכתבה 28 שנים לאחר מותו ותיארה בקצרה את חייו ואת פועלו. כללתי סקירה זו בתיק הראיות שהגשתי משום שהזכירה בכמה מילים גם את ביתנו ביפו:

מהאפוטרופוס על נכסי נפקדים קיבל בית קטן, מוזנח ורעוע על חוף הים בג'בליה (גבעת העליה) אשר ביפו, ועשה אותו פינת חמד. נטע עצים ושתל פרחים: את מדרונות הגבעה כיסה בדשא רענן ומדרגות אבן התקין המוליכות מן המדשאה אל שפת הים... (מבוא ביוגרפי לכתבי יצחק שדה, שלמה דרך, 1980).²³

כל בר דעת מצוי מבין כמובן שמסמך ספרותי מעין זה אינו מתיימר להיות חוות דעת בוטנית מפורטת המונה את כל זני הצמחים שאבי שתל בערוב ימיו בגן ביתו ביפו, אך די בו כדי לספק הוכחה נוספת שבימיו של אבי היה במקום גן. סגנית הנשיא הנכבדה ציטטה קטע זה כמוצאת שלל רב, הדגישה בקו את המשפט האחרון שלו, והסיקה ממנו שאבי שתל בגבעה מדשאה בלבד. ומדשאה כידוע איננה גן. פרשנות בלשנית בלתי שגרתית זו היא רק דוגמה אחת מני רבות לפלפולים הסמנטיים שמצאתי בפסק הדין.

כזכור, פרסומי הדיבה של שלושת התועמלנים שלנו אמרו דבר פשוט שאינו משתמע לשתי פנים: שהאתר המכונה "גן יצחק שדה" לא הוקם על ידי אבי כמו ידיו אלא על ידי משפחתי תאבת הקרקעות שלושים שנה לאחר מותו. מפרסומיהם השתמע באופן ברור לחלוטין שגן יצחק שדה הוא מעשה הונאה ציני, ושלאמיתו של דבר בימיו של אבי לא היה במקום כל זכר לגן, גבעת הכורכר היתה פרוצה לכל רוח, ואיש הישר בעיניו יעשה.

על פי הפרשנות של פסק הדין הם אמרו כביכול דברים אחרים: שאבי אולי הקים גן אך לא גידר אותו; שאבי אולי גידר את הגן אך לא מכל צדדיו; שהגן היה אולי מגודר בימיו של אבי אך היה פרוץ לציבור עשרות שנים לאחר מכן; שאולי היה גן אך רק בחלקה המזרחי של החלקה; שאבי שתל במקום רק צמחייה שטוחה ועל כן הגן לא היה "גן"; שאולי היה בימיו של אבי גן, אך הגן הנוכחי אינו הגן "המקורי" משום שהצמחייה צמחה במשך השנים...

למען הדיוק העובדתי כדאי אולי לציין שפרט לקביעתה המהפכנית שהצמחייה צמחה במשך השנים, כל שאר קביעותיה לא תאמו את המציאות. אילו היתה השופטת קוראת את הראיות שהוגשו לה, מקבלת את העדויות שסירבה לשמוע, ומפנימה את העובדות שראתה כמו עיניה, היתה נוכחת בנקל שגן יצחק שדה היה מגודר מכל צדדיו מאז קום המדינה והשתרע מאז ומתמיד מביתי ועד לקצה המצוק.²⁴

²³ ראו עמ' 11 בפסק הדין.

²⁴ הוא גם נראה תמיד כ"גן" לכל דבר, ובימי ילדותי חבריי ואני קראנו לו "החורשה". ראו תצהירי דני קופל ויוסף סגל.

אך כאמור, לא אלה היו הטענות שטענו שלושת נתבעינו בפרסומי הדיבה שהפיצו. אילו אמרו את כל הדברים המגוחכים הללו בפרסומיהם לא הייתי מעלה כלל בדעתי להגיש נגדם תביעה. טענות עובדתיות משונות אלה נשמעו מפיהם רק בבית המשפט. בפרסומי הדיבה שלהם, לעומת זאת, הם אמרו במילים ברורות שבימיו של אבי לא היה במקום מאומה, פשוטו כמשמעו.

השופטת "בדקה" את כל הטענות העובדתיות הבלתי רלוונטיות הללו בפירוט רב (תחת הכותרת "אמיתות הפרסום"), והגיעה למסקנה שכולן אמת. מטעמי חיסכון בנייר לא אתעכב כאן על כל הדרכים הביזאריות שבאמצעותן "אימתה" השופטת טענות עובדתיות חסרות חשיבות אלה.²⁵ מבחינתנו חשובה רק העובדה שבעקבות בדיקה מפורטת זו של עובדות חסרות כל משמעות היא קבעה שבימיו של אבי אכן לא היה במקום גן "כפי שפורט לעיל", והעניקה לשלושת הנתבעים שהפיצו בפרסומיהם טענה עובדתית שונה לחלוטין וחמורה לאין שיעור את הגנת "אמת בפרסום" (עמ' 23).

* * *

הגענו לדרך הרביעית שסייעה לשופטת שלנו למחוק את גן יצחק שדה מן ההיסטוריה – התעלמות מעובדות שראתה כמו עיניה.²⁶ כאן, חוששני, נחצו באמת כל הקווים האדומים.

אומרים שתמונה אחת טובה מאלף מילים. הואילו נא להציץ לרגע בתמונת השער של ספר זה. מה רואים בה? ילד עם משרוקית עומד בפיסוק רגליים על שני שרפרפי קש. מימינו הם, משמאלו גבעות הכורכר. ברקע הקדמי, גן צעיר שזה עתה נשתל. ברקע האחורי שמעבר לגדר, גבעה מכוסה בצמחיית חוף דלילה.

הילד הזה הוא אני, השנה שנת 1950, הגן הצעיר איננו "מדשאה", והגדר הנראית בבירור ברקע היא הגדר הדרומית שלו. תמונה זו היא על כן הוכחה שאין טובה ממנה שאבי גידר את גנו מצדו הדרומי בדיוק כשם שתמונה של הרצל היא הוכחה שאין טובה ממנה שהיה לו זקן. תמונה זו, אגב, היתה גם הקלף המכריע ששם קץ לפקפקיו של אורי נסים ושכנע אותו להתנצל (ראו "הדבר האמיתי מגיע").

השופטת אלמגור ראתה את התמונה וכתבה בפסק הדין: "יתר על כן, מהתמונות שצירף התובע עולה ברור כי גם גבולה הדרומי של הגינה לא היה מגודר, אלא בשנים מאוחרות הרבה יותר" (עמ' 20, פסקה ראשונה).

אני יודע כמובן שאין צורך להוסיף על כך מילה. כל מי שעניו בראשו וראייתו תקינה מבין היטב את משמעותו של דיווח מעין זה על עובדות שניתן לראותן בעין

²⁵ בזכותי עליהן שטחי נייר נרחבים בחלק השני של ערעורי (עמ' 8-11).

²⁶ ראו ערך "פרשנות מעוותת של עובדות שראתה כמו עיניה", כתב הערעור, עמ' 10-11.

בלתי מזוינת, וכל המוסיף גורע. אף על פי כן, ולו כדי לספק את סקרנותם של כל התוהים כיצד הגיעה השופטת למסקנתה האובייקטיבית, נצטט לרגע את ההסבר המפותל שבעזרתו נימקה אותה:

התובע מבקש להסתמך על תמונה 1 בה הוא נצפה עומד על כסא כשבחזית התמונה גדר. אלא שבתמונה זו אין מצולמת חלקה הדרומי של הגינה, אלא דרום מערב המצוק. גדר זו אינה הגדר כמצולם בתמונות העדה אפרת זוארץ בהיותה ילדה (נספחים לתצהירה) ונראה כי זו גדר מרוחקת יותר והיא כנראה עברה לאורך חלקו המערבי של מצוק שמוקם ממערב למצוק הקיים היום. לפי העדויות התמוטט מצוק מערבי זה ואינו קיים עוד.²⁷

עלי להודות שלא הבנתי מילה. הבנתי רק שהשופטת ראתה את הגדר חסרת ההתחשבות המפריכה את גרסת עדי ההגנה, והחליטה להפיל אותה לים הלוחך את גבולה הצפוני של המדינה. בצר לי ניסיתי למצוא ישועה ב"תמונות העדה אפרת זוארץ בהיותה ילדה" שעליהן הסתמכה השופטת, אך לאכזבתי הרבה נוכחתי שאין בתצהירה של עדה זאת כל תמונות או נספחים.²⁸ חוות הדעת המקצועית שהביאו הנתבעים, לעומת זאת, אישרה את קיומה של הגדר הדרומית ללא ספקות ולבטים: "גבולות הגן כפי הנראה בתצ"א משנת 1951: בחלקו הדרומי (צפונית לחלקה 2 בגוש) גדר".²⁹

כלל ידוע במערכת המשפט שלנו הוא שערעור על פסק דין חייב להתבסס בראש ובראשונה על נימוקים משפטיים. רק במקרים מיוחדים ונדירים אפשר לערער גם על מסקנותיו העובדתיות של שופט. כלל ברזל זה אינו מקרי. הוא נובע מן העיקרון שאחד מתפקידיה העיקריים של הערכאה הראשונה הוא בדיקת העובדות ומן ההנחה המובנת מאליה ששופטי ערכאה זו אכן משתדלים למלא תפקיד חשוב זה בנאמנות ובתום לב. שופטי הערכאה הראשונה אמורים לשמוע את העדים ולהתרשם ממהימנותם, לבקר במידת הצורך בזירת האירועים כדי ללמוד ממראה עיניהם, ולשקול אלה מול אלה את הראיות העובדתיות של הצדדים. תפקיד זה מקנה להם יתרון על שופטי ערכאות הערעור המכירים את מרבית הראיות מכלי שני בלבד, ואלה אמורים להכיר ביתרון זה ולהימנע במידת האפשר מהטלת דופי במסקנותיהם העובדתיות של קודמיהם.

איש אינו סבור כמובן שיש לשופטים או לשופטות יתרון כלשהו על בשר ודם אחר בהבנת תמונות המוצגות בפניהם, אך ההנחה היא שהפרות הקדושות, בניגוד לנו, ראו את התמונות במו עיניהן, ומי אנחנו שנחלוק על מסקנותיהן. לפיכך, כששופטת

²⁷ עמ' 20, פסקה ראשונה.

²⁸ ראו תצהיר אפרת זוארץ.

²⁹ חוות הדעת של שמואל יעבץ, עמ' 6, סעיף 4.1.1.

בישראל כותבת "מהתמונות שצירף התובע עולה בברור כי גם גבולה הדרומי של הגינה לא היה מגודר", איש אינו מעלה בדעתו שהתמונות מראות את ההפך הגמור. איש גם אינו מעלה בדעתו ש"תמונות העדה אפרת זוארץ" שעליהן מדברת השופטת לא היו ולא נבראו...

אל דאגה. זו היתה רק דוגמה אחת מני רבות להתעלמותה של השופטת מן העובדות שראתה במו עיניה. תמונת השער של ספר זה היתה רק אחת מ־15 תמונות של הבית והגן בחייו של אבי שהוגשו לה המראות גם את הגינון, את קרון הפיקוד, את שבילי האבן הירושלמית, את המוצגים הארכאולוגיים, את מדרגות האבן במורד הגבעה, את המדרגות החצובות במצוק הכורכר, את השער לחוף הים, את ספסלי האבן ואת גדרות התיל. תמונות אלה עומדות לרשות הציבור באינטרנט, וחובבי הקוריוזים מוזמנים להשוות בינן לבין תיאוריהן התמוהים בפסק הדין בשיטת עשה זאת בעצמך.³⁰

יתרה מזו, השופטת ערכה סיור במקום כשהיא מחזיקה בידה את התצלומים ההיסטוריים וקיבלה הסברים על כל פריט ופריט שראתה בעיניה כראיה חותכת לכך שהגן התקיים ברציפות מאז ועד היום. השינויים היחידים היו התפתחותה הטבעית של הצמחייה והתמוטטות מדרגות הכורכר עם השער. היא נוכחה לדעת לא רק שגן יצחק שדה אכן הוקם על ידי אבי, אלא גם שכל מי שביקר במקום לאחר מותו לא היה יכול בשום פנים לומר שהסתובב בשטח פתוח ולא ראה את הגן. הרי הצמחייה הוותיקה, קרון המלחמה, המדרגות, השבילים, המוצגים הארכאולוגיים ומצבת הזיכרון לא נעלמו עם מותו וצצו מחדש שלושים שנה לאחר מכן. השופטת מזכירה את הביקור ומציינת רק את העובדה הלא רלוונטית שהמצוק מכוסה כיום בצמחייה צפופה ועבותה...³¹

העובדה שראתה כל זאת במו עיניה אך קבעה שגן יצחק שדה לא היה ולא נברא היא ניצחון כביר של הרוח על החומר והוכחה ניצחת שהאדם הוא כול יכול ואין דבר העומד בפני הרצון.

* * *

עד לרגע זה התמקדנו אך ורק בשגיאה עובדתית אחת של פסק הדין – בתגלית ההיסטורית שבימיו של אבי לא היה במקום גן. אך בל תטעו, קביעה מופרכת זו, שהקדשנו לה תשומת לב מיוחדת, לא היתה יחידה. פסק הדין זרוע קביעות

³⁰ אוגדן תצלומים של גן יצחק שדה; פסק הדין, עמ' 11, פסקה תחתונה, ועמ' 13, פסקה תחתונה.

³¹ ראו עמ' 10 בפסק הדין. אין הנחתום מעיד על עיסתו, אך אני ממליץ למי שאינו ממהר לשום מקום להציץ גם בעמ' 10 בכתב הערעור שלי המנתח את מסקנותיה של השופטת מן הסיוור.

עובדתיות חסרות שחר על ימין ועל שמאל, ורק מטעמי יעילות וחסכון נסתפק הפעם בקומץ דוגמאות בלבד.³² השתדלתי כמובן לבחור למענכם את המשעשעות ביותר.

לאמיתו של דבר, השאלה האם היה בימיו של אבי במקום גן אם לאו היתה השאלה היחידה שהיתה צריכה לעניין את בית המשפט. תבעתי את שלושת המעלילים אך ורק על טענת הכזב שגן יצחק שדה לא הוקם על ידו, ושאלות עובדתיות אחרות לא היו אמורות כלל לעלות לדיון. השופט נטלה על עצמה משום מה לברר בפסק הדין גם שאלות עובדתיות רבות אחרות. בפרק הבא, שיוקדש לשגיאותיה המשפטיות, אנסה להסביר מדוע האמינה שעליה לעשות זאת. בינתיים רק אדגים כיצד השיבה על אחת משאלות מיותרות אלה.

אחת השאלות שהשופט נטלה על עצמה אפוא לברר בפסק הדין היתה האם סיפחתי לחצר ביתי שטחים ציבוריים החורגים מתחומה של החלקה שאותה ביקשתי לחכור. התשובה הנכונה לשאלה זו היא "לא".³³ למותר לציין שלא טרחתי להביא ראיות בעניין זה שאין בינו לבין עילת התביעה ולא כלום. גם הנתבעים לא טרחו כמובן להביא ראיה כלשהי בנדון, אך חזרו בתצהיריהם ובכתבי הטענות שלהם עשרות פעמים על טענת הכזב שאני מחזיק בחלק מחלקות 2 ו-40 הנמצאות מצפון ומדרום לגן יצחק שדה.³⁴

השופטת חדת העין לא נזקקה לראיות. היא אימצה טענה חסרת שחר זו כדברי אלוהים חיים וחזרה עליה כמה פעמים בפסק הדין כעובדה ידועה שאין עליה עוררין (ראו עמ' 1 ועמ' 9 בפסק הדין). אילו הסתפקה בטעות תמימה זו לא היה בלבי עליה דבר. כבר התרגלתי לתקלות מעין אלה. כזכור לכולנו מניתוחי פסק הדין הקודמים,

³² דיון מפורט הרבה יותר בשגיאות העובדתיות של פסק הדין אפשר למצוא בכתב הערעור, עמ' 12-18.

³³ גבולות הגן נמדדו בשנת 1990 על ידי מודד מטעמי במסגרת הסדר המקרקעין וסומנו בתכנית המעודכנת כחלקות 38 ו-39. בתשריט שצורף לטיוטת חוזה החכירה ששלח לי המינהל בשנת 1995 נכללה חלקה 38 בלבד כמיועדת להחכרה, משום שחלקה 39 היא רצועה מתמוטטת ברוחב מטר או שניים התלויה על פי תהום ועתידה במוקדם או במאוחר ליפול לשפת הים. בתביעה שהגשתי נגד המינהל (משפטי הרביעי) לא דרשתי לתקן זאת, והסתפקתי בדרישה לקיים את חוזה החכירה כלשונו, אך אין בדקויות אלה כדי לשנות את העובדה שגן יצחק שדה משתרע מאז ומתמיד בשטח המכונה כיום חלקות 38 ו-39, ומעולם לא סיפחתי לחצרי ככרת אדמה נוספת.

³⁴ תוכלו למצוא טענה שקרית זו על כל צעד ושעל בכתב ההגנה, בתצהירי שלושת הנתבעים, ובסיכומי הנתבעים. הם מציינים שם גם את העובדה הנכונה שאני מחזיק בחלקה 39 המתמוטטת שבקצה המצוק, אך אינם טורחים כמובן לציין את העובדה שחלקה זו היתה מאז ומתמיד חלק מגן יצחק שדה.

הנחות עובדתיות שגויות אינן תופעה נדירה בקרב שופטינו. אני מבין היטב ששופטים הם בני תמותה כמוני וכמוכם, ולהבין פירושו לסלוח.

אך השופטת לא הסתפקה בכך. בעמ' 9 בפסק הדין היא מצטטת קטע מעדותי בבית המשפט כראיה לכך ש"גם לגרסתי" אני מחזיק בחלק מחלקות 2 ו-40f. במילים אחרות, השופטת מודיעה לכל עם ישראל שאני עצמי הודיתי בבית המשפט בהשתלטות על הקרקעות הציבוריות הגובלות בגן יצחק שדה. ואם אני עצמי הודיתי בכך, מי זקוק לראיות נוספות?

הקטע שהשופטת ציטטה מעדותי אמנם אינו מזכיר כלל את שתי חלקות האדמה האלה,³⁵ אך פסק הדין אומר במילים ברורות ש"גם לגרסתי" אני מחזיק בהן, והקורא התמים מבין מכך בהכרח שהודאתי המרשיעה מסתרת בוודאי במקום אחר בעדותי. מכיוון שכך, החלטתי לקרוא שוב את עדותי מראשיתה ועד סופה כדי למצוא היכן הודיתי במעשים הנקלים הללו שלא היו ולא נבראו. הייתי חייב לדעת על סמך מה הודיעה השופטת לכל אזרחי ארצנו שהודיתי בהשתלטות על נתחים משתי החלקות הגובלות בחצרי. חיפשתי וחיפשתי, אך העליתי חרס ביד. חלקה 2 הנ"ל לא נזכרה בעדותי כלל ואילו על חלקה 40 אמרתי מילה אחת בלבד:

ש. האם אתה מחזיק כיום חלק מחלקה 40?

ת. לא.³⁶

כל מערכת משפט ראויה לשמה מבוססת על ההנחה ששופט הוא אדם ישר, ופסק דין הוא מסמך אמין. לפיכך, כשפסק דין מודיע נחרצות שהודיתי בעדותי בפלישה לשטחי ציבור, איש לא יטרח לפשפש בפרוטוקול כדי לבדוק אם יש באמת דברים בגו...

* * *

הבטחתי אמנם שלא להיסחף אך קשה לי להתאפק מלהביא עוד דוגמה אחת קטנה. אינני חושד חלילה בשופטת במשוא פנים, אך כשם שפסק הדין הטיל בי דופי על

³⁵ בניגוד לאמור בפסק הדין, נשאלתי שם רק על חלקה 39 שהיתה מאז ומתמיד חלק מן הגן; ראו שתי ההערות הקודמות.

³⁶ עמ' 8, שורות 29-30 בפרוטוקול. אגב, כיבוש שטחי ציבור אלה לא היה מעשה הנבלה היחיד ש"הודיתי" בו על פי גרסתה של השופטת אלמגור. פסק הדין מגלה שהודיתי קבל עם ועדה גם בהשתלטות על המדרכה הצמודה לביתי תוך חסימת דרכם של הולכי רגל (עמ' 10). במילים אחרות, השופטת הודיעה לכל דכפין שהודעתי בגילוי לב נדיר שערעורי על פסק הדין כמשפטי השלישי (שהתברר באותה עת בבית המשפט המחוזי) היה בלתי מוצדק. לאמיתו של דבר, כל אשר אמרתי בעניין זה בבית המשפט היה שהנחבעים הגישו תביעה... (עמ' 18 בפרוטוקול).

סמך "עובדות" שלא התבררו בבית המשפט, כך הוא גם חלק שבחים לנתבעים על סמך "עובדות" שאף הן לא התבררו בבית המשפט.³⁷

כזכור, נתבעינו היו בסך הכול שלושה משקיעי נדל"ן קטנים שרכשו נכסים בטווח 100 מטר מן הים ורצו לבנות לעצמם וילות רבות מפלסים בניגוד להוראות התכנון שהושגו לאחר מאבק ציבורי ממושך של עמותת יפו יפת ימים. איציק כהן אף לטש עין על גן יצחק שדה ופנה למינהל כדי "להציע יוזמות לגבי הקרקע" (ראו "בא לשכונה בחור חדש").³⁸

השופטת, לעומת זאת, ייחסה להם מניעים נאצלים ותיארה אותם כחבורה של שוחרי איכות הסביבה, הנאבקים למען הציבור:

בגדר מאבקם של תושבי השכונה, בכללם התובע והנתבעים, לשמירת הסביבה החופית, הגנת המשאבים הטבעיים ושימורם לטובת הציבור כולו, שלחו הנתבעים מכתבים למספר רשויות שלטוניות, כפי שיפורט להלן, בו הם מוחים על כך שהנתבע השתלט על שטח...³⁹

מטעמים השמורים עימה היא גם הפכה אותם לחברים מסורים ונלהבים בעמותת יפו יפת ימים:

התובע והנתבעים פעילים בעמותת "יפו יפת ימים" הנאבקת במגמת יבוש הים ובנייה בטווח 100 מטר מחוף הים.⁴⁰

למותר לציין שלא היתה לקביעות עובדתיות חסרות שחר אלה כל אחיזה בראיות שהוגשו לבית המשפט. מה לעשות, הנתבעים לא היו פעילים בעמותת יפו יפת ימים מימיהם, ובוודאי שלא היו אזרחים אצילי נפש הנאבקים "במגמת יבוש הים ובנייה בטווח 100 מטר מחוף הים". ככל שתחפשו במסמכי המשפט לא תמצאו שם רמז וחצי רמז למאבק ציבורי כלשהי של הנתבעים זולת מסע ההכפשה שניהלו נגדי לאחר שהכשלת את תכניות הבנייה שלהם בטווח 100 מטר מן הים...

37 דיון מפורט יותר בעניין זה אפשר למצוא בכתב הערעור, עמ' 16-17.

38 איציק, שלא ידע שמכתבו למינהל מאוגוסט 1999 בעניין גן יצחק שדה נמצא בידו, הכחיש בעדותו שכתב אי פעם למינהל בעניין הגן לפני שקרא בעיתון בסוף שנת 2000 על הכוונה להחכיר לי אותו (עמ' 55 בפרוטוקול).

39 עמ' 1-2, סעיף 4 בפסק הדין.

40 עמ' 4, סעיף 6 בפסק הדין.

* * *

עד כה דיברנו בעיקר על העובדות "החיצוניות" – על קביעותיו המופרכות של פסק הדין לגבי אירועים שהתרחשו מחוץ לכותלי בית המשפט. אך השופטת אלמגור, כמו מרבית קודמיה בספר זה, לא הכירה גם את העובדות "הפנימיות" הרלוונטיות – הווי אומר את טענות היסוד העובדתיות והמשפטיות של הצדדים במחלוקת שהובאה להכרעתה.⁴¹ עניין זה יובהר בעיקר בפרק הבא של ניתוח זה, אך אינני יכול לעמוד בפיתוי להביא כבר עכשיו דוגמה פיקנטית במיוחד:

כזכור לכם אולי מן הפרקים הקודמים, העיתונאי ליכטמן, שטלפן אלי לצורך הכנת כתבה בגלובס, גילה בקיאות מפתיעה במלחמותיו של מיודענו שמעון לב. יתרה מזו, כשביקרתי לאחר זמן מה במערכת העיתון מצאתי על שולחנו של העיתונאי מכתב ממר לס למר לב. לזכותו של מר ליכטמן ייאמר שלא אימץ את טענת הדיבה העיקרית של לב וידידיו, אך מצאתי בכתבתו מוטיבים אחרים המוכרים לי ממכתבי הדיבה.⁴² כפי שאולי סיפרנו, שמעון לב ומרעיו הרבו לנפנף בכתבתו של ליכטמן כאסמכתה לטענותיהם המכפישות, וטענו שנודע להם על מעללי המגונים מן העיתון...

בכתב התביעה התייחסנו גם לפרשה זו וכתבנו בין השאר: "יתר על כן, הנתבע 1 (שמעון לב) פנה לעיתונאי משה ליכטמן מן העיתון גלובס והפיץ גם באוזניו את דבר הדיבה השקרי...".⁴³ במחשבה שנייה אני נוטה כיום להאמין שמכתבי הדיבה של מר לב הגיעו לגלובס בעזרתו האדיבה של מר ביבי מן המינהל, אך אין לי ספק שידידנו שמעון ידע על כך היטב. כדי לאפשר לעיתונאי להעיד שאלנו את מר לב בשאלון שהגשנו לו במסגרת המשפט אם יהיה מוכן לוותר על החיסיון העיתונאי בקשר למגעיו עם העיתונאי ליכטמן (שאלה 126), ושמעון שלנו השיב על כך בשלילה!

במהלך המשפט הבאנו אפוא ראיות ספציפיות המעידות לכאורה ששמעון לב מסר את גרסת הדיבה לעיתונאי ליכטמן, כתב "גלובס", ולאחר מכן הפיץ את הדיבה בכתב ובעל פה בטענה שקרא את הדברים בעיתון. הסברנו נקודה זאת בפירוט רב פעמים רבות לכל אורך המשפט (הן בכתב התביעה, הן בשאלון שהגשנו למר לב, הן בתצהירי, הן בחקירת הנגדית בבית המשפט, הן בחקירתו של מר לב בבית המשפט

41 דיון מפורט יותר בבעיה קטנה זו ניתן למצוא בכתב הערעור, עמ' 12-14, בפאק שכותרתו "פסק הדין מעיד על אהתמצאות בעובדות היסוד של המשפט".

42 למשל, הטענה שאני גידרתי את השטח ו"ייסדתי" גן זיכרון.

43 כתב התביעה, עמ' 5, סעיף 13.

והן בסיכומים).⁴⁴ הדגשנו היטב (הן בתצהירי והן בסיכומים) גם את המשמעות הברורה של סירובו של מר לב לוותר על החיסיון העיתונאי. גם הנתבעים התייחסו לעניין זה (הן בכתב ההגנה, הן בתשובותיו של שמעון לב לשאלון, הן בתצהירו של מר לב והן בסיכומים).⁴⁵ אינני יודע מה עוד אפשר היה לעשות כדי להביא לתשומת לב של השופטת הנכבדה את עובדת היסוד הפשוטה שאנחנו תובעים את מר לב ואותו בלבד על הפצת דיבה בעיתון "גלובס", ושהוא מסרב לוותר על החיסיון שלו בעניין מגעיו עם העיתונאי ליכטמן.

אף על פי כן, מפסק הדין עולה שמאמצינו הרבים היו לשווא. השופטת הבינה משום מה שאנו מאשימים דווקא את מר כהן (נתבע 3) ולא את מר לב במסירת החומר ל"גלובס", וכתבה בעמ' 24 בפסק הדין: "התובע טוען כי נתבע 3 הינו המקור העיתונאי של העיתונאי משה ליכטמן מעיתון 'גלובס'..."

אגב, ברור לחלוטין שהשופטת לא כתבה "נתבע 3" במקום "נתבע 1" בהיסח הדעת, שכן מסקנתה של השופטת מסתמכת במפורש על עדותו של איציק כהן בבית המשפט, ועל העובדה שמר כהן, הוא ולא אחר, ויתר על החיסיון בעדותו זו! מיד בפסקה הבאה היא כותבת על מר כהן את המילים האלה: "לא הוכח שהנתבע הינו מקור הידיעה, העיתונאי לא הובא לעדות למרות שבמהלך חקירתו ויתר הנתבע על חסיון" (עמ' 56 לפרוטוקול). אפשר להסיק מדברים אלה שאילו רק ידעה שמר לב, בניגוד לכהן, סירב לוותר על החיסיון מסקנתה היתה אחרת...

במילים אחרות, השופטת לא זיכתה את שמעון לב מאחריות למסירת גרסת הדיבה לעיתונאי. היא פשוט לא הבחינה בעובדה השולית שתבענו אותו על כך... סליחה על שאלתי הדבילית וחסרת הטקט, אך איזה טעם יש בכלל לפנות לבית משפט אם השופט חורץ דין בלי לדעת מי הנתבע ועל מה?

* * *

איני רשאי לסיים פרק זה, שהוקדש לשגיאותיה העובדתיות של השופטת אלמגור, בלי לציין למען האיזון וההגינות שמצאתי בפסק דינה גם קביעה עובדתית אחת נכונה. השופטת הנכבדה קבעה בצדק שהנתבעים אכן הפיצו את המכתבים שצירפתי לתביעתי וקיבלה את דברי שני עדיי, עופר אהרוני ועופר רגב, שהצהירו ששמעון לב סיפר דברים דומים גם בעל פה.

44 כתב התביעה, סעיף 13; שאלון לשמעון לב, שאלה 126; תצהיר התובע, סעיפים 46-50; פרוטוקול המשפט, עמ' 22, שורות 23-31; פרוטוקול המשפט, עמ' 63, שורות 10-15; סיכומי התובע, עמ' 7, סעיף ג.

45 כתב הגנה, סעיף 13; תשובות שמעון לב, תשובה 126; תצהיר שמעון לב, סעיף 39; סיכומי הנתבעים, סעיפים 30-31.

זהו. סיימנו לדבר על הישגיו המרשימים של פסק הדין בחקר האמת העובדתית וההיסטוריה של היישוב, ואנו עוברים לביצועיו המרשימים לא פחות בשדה החוק המשפט.

חוק

הייתי שמח למדי אילו יכולתי לומר עכשיו סוף סוף מילה טובה, אך פסק הדין היה פגום מראש ועד זנב גם מן הבחינה המשפטית.

כמו תמיד, הבאתי להכרעת בית המשפט בעיה משפטית פשוטה מאין כמותה. אינני אדם חסר התחשבות, ולבי מלא רוך וחמלה על שופטינו קשי היום, אחיי ואחיותיי למשפחת האדם, המתחבטים בשאלות הרות גורל וכורעים תחת משא האחריות הרב והכבד מכתפם הדלה. מעולם לא רציתי להטיל על נמלים עמלניות אלה, המפלסות את דרכן לצמרת, מאמץ אינטלקטואלי קשה ומפרך יתר על המידה. משום כך הבאתי להכרעתם מקרה פשוט וקלאסי של הוצאת דיבה. משהו קליל, ברור ושווה לכל נפש, שאפשר ללמדו בשנה ראשונה כדי להדגים לתלמידים קשי תפיסה לשם מה נועד חוק איסור לשון הרע.

שופטי ישראל, ושושנה אלמגור ביניהם, מרבים להדגיש את העובדה שחוק לשון הרע אמור לאזן בין שתי זכויות אדם מרכזיות: הזכות לשם טוב לעומת הזכות לחופש הביטוי.⁴⁶ הצורך לשמור על עיקרון חשוב זה אכן מציב בפני שופטינו במקרים רבים דילמות מורכבות וקשות להכרעה. אך אין סיבה לבהלה: חופש הביטוי אין פירושו בשום פנים חופש להפיץ ביודעין דבר שקר הפוגע בשמו הטוב של הזולת. במקרים מעין אלה אין מקום ללבטים ולהתחבטויות. זו הוצאת דיבה במובנה הבסיסי ביותר, התגלמות "עוולת לשון הרע".

כידוע, שלושת נתבעינו הפיצו ברבים שגן יצחק שדה הוא מעשה תרמית שלי ושל בני משפחתי בידיעה ברורה שאין בכך אמת. בלשון משפטית מכנים זאת "הפצת טענה שקרית המהווה לשון הרע שלא בתום לב". לא יכולה להיות תביעת דיבה פשוטה יותר.

* * *

במקרה הקטן שלנו גם העובדות היו ברורות כשמש. כנהוג וכמקובל במשפטי דיבה, נתחיל בעובדה הראשונה והבסיסית שהנתבעים אכן הפיצו ברבים את הפרסומים שבגינם נתבעו. כזכור, השופטת קבעה בצדק שמיודעינו החרוצים אכן שלחו את

46 פסק הדין שלנו משלם מס שפתיים זה בפסקה השנייה של סעיף 2 בעמ' 6.

המכתבים רבי־התפוצה שהגשתי לבית המשפט, וששמעון לב הפיץ סיפורים דומים גם בעל פה.

במקרה מעין זה, השאלה הראשונה האמורה להישאל היא מהי הפרשנות הנכונה של הדברים שפורסמו, הווי אומר מה בעצם הבינו הנמענים מן הפרסומים שהגיעו לידיהם. הקריטריון המשפטי המקובל לביורור שאלה זו נוסח על ידי השופט מלץ: "המבחן הקובע הוא מהי, לדעת השופט היושב בדין, המשמעות שקורא סביר היה מיחס למילים".⁴⁷ שלושת נתבעינו, בייאושם כי רב, ניסו להיאחז בקנה קש זה וטענו שהפרשנות שאני נותן לפרסומיהם אינה סבירה. כאמור, הם ניסחו את מרבית פרסומיהם בעמימות יצירתית וטענו שלאמיתו של דבר מעולם לא הפיצו את הטענה שבימיו של אבי לא היה במקום גן:

...מאחר והמכתבים עסקו בתקופה החל משנות ה־60, ובאף אחד מן הביטויים נשוא כתב התביעה, לא נאמר שלא היה גן בשטח הנדון בימי יצחק שדה ז"ל, ניתן כבר עכשיו לסיים את הדיון המשפטי ולדחות את התביעה כולה...⁴⁸

כדי לחסוך ויכוחי סרק נתעלם הפעם ממכתביהם העמומים יותר, ונסתפק בציטוט מן המכתב הברור והחד־משמעי שהנתבעים ניסו בעקביות להתנער ממנו בטענה שנסלח בטעות:

...במהלך שנות השישים והשבעים לערך ובמשך כשלושים שנה לאחר מותו של יצחק שדה שטח הגן הנדון היה שטח פתוח ולא היה בו כל זכר לגן. עובדות אלה עומדות בסתירה לטענות יורם שדה לפיהן כל השטח נמסר לאביו יצחק שדה אשר הקים בו את הגן במו ידיו.

ואכן השופטת היושבת בדין ייחסה למכתב זה, המכונה מסמך ט"ז, משמעות ברורה:

עוד נאמר במכתב זה כי הנתבעים חולקים על טענות התובע, כפי שהובאו לידיעתם באמצעות העיתונות, על כך שהשטח נמסר לאביו, יצחק שדה, אשר הקים בו את הגינה.⁴⁹

ואם לא די בקביעה ברורה זו, השופטת אלמגור קבעה ששמעון לב השמיע טענה עובדתית זו גם בעל־פה באוזני קבוצת מבקרים בביתי. היא פסקה שיש לקבל את דבריו של מדריך הסיוור, עופר רגב, שאמר בתצהירו כדלקמן:

47 ע"א תומרקין נ' העצני.

48 סיכומי הנתבעים, סעיף 6.

49 פסק הדין, עמ' 6, סעיף 2.

מר לב אמר למשתתפים, כי האתר המכונה 'גן יצחק שדה', שבו הם ביקרו זה עתה, הינו מצג שווא, אינו גנו המקורי של יצחק שדה, וכי במקום לא היה כלל גן בימיו של יצחק שדה.⁵⁰

אין אפוא ספק שגם לדעת השופטת אלמגור הנתבעים אכן הפיצו ברבים את הטענה שבימיו של אבי לא היה במקום גן.

* * *

השאלה השנייה האמורה בדרך כלל להישאל במשפט דיבה היא האם הטענה שהופצה היא אכן טענת דיבה, או בלשון הסתרים המשפטית, "האם יש בה משום לשון הרע".

במקרה שלנו גם התשובה לשאלה זו קלה מאין כמוה. כל אדם שראש בגודל בינוני מונח על כתפיו מבין היטב שטענה זו מייחסת לי מעשה נוכחות ושווד קרקעות. אם אמנם בימיו של אבי לא היה במקום גן, משמע שאני שקרן ונוכל המנסה לספח לביתו כברת קרקע בטענות שווא.

סעיף 1 לחוק איסור לשון הרע, המצוטט גם בפסק הדין, מגדיר כלשון הרע בין השאר "דבר שפרסומו עלול לבזות אדם בשל מעשים, התנהגות או תכונות המיוחסים לו".⁵¹ אין ספק אפוא שהטענה שבימיו של אבי לא היה במקום גן עונה גם על ההגדרה המשפטית היבשה של לשון הרע.

גם הנתבעים הבינו זאת היטב. לא בכדי הם טענו בסעיף 6 לסיכומיהם שבאף אחד ממכתביהם "לא נאמר שלא היה גן בשטח הנדון בימי יצחק שדה ז"ל". לא בכדי הם גם ניסו שוב ושוב לנער את חוצנם ממסמך ט"ז, וטענו שזו טיוטה שנשלחה לנמענים בטעות.⁵² אין אפוא ספק שגם הם הבינו היטב את המובן מאליו, הווי אומר שמדובר במכתב דיבה מובהק.

רק השופטת אלמגור לא הבינה זאת משום מה. היא כותבת על מסמך ט"ז את הדברים האלה: "אף במכתב נספח ט"ז למוצגי התובע אין משום הוצאת לשון הרע נגדו...". הנימוק העיקרי שלה היה כדלקמן: "העובדה כי נאמר במכתב שהנתבעים חולקים על טענות התובע ובידיהם ראיות 'מהן מתקבלת תמונה שונה לחלוטין' אין

⁵⁰ תצהיר עופר רגב, סעיף 4; פסק הדין, עמ' 23, פסקה תחתונה.

⁵¹ חוק איסור לשון הרע, סעיף 1(2); פסק הדין, עמ' 5.

⁵² תצהיר שמעון לב, סעיפים 32, 32ה; תצהיר מיכל יקל, סעיפים 18ה, 118, 118; תצהיר יצחק כהן, סעיפים 16ה, 116, 116; סיכומי הנחבעים, עמ' 7, פסקה שישית. למותר לציין שהשופטת אלמגור כלל לא הבחינה שהם מנסים להתכחש למכתב זה ולא הבדילה בינו לבין מכתביהם האחרים.

בה כדי להשמיץ או לבזות את התובע".⁵³ במילים אחרות, מסמך ט"ז אינו מהווה לשון הרע אך ורק משום שהנתבעים התחכמו ובמקום לכתוב בפשטות שאני רמאי ושוודד קרקעות, הם כתבו על דרך השלילה הכפולה ש"הם חולקים על טענתי שאינני רמאי ושוודד קרקעות".

כאמור, התאמצתי בכל כוחי שלא להטיל על כתפיה השחוחות של השופטת הנכבדה מאמץ אינטלקטואלי שאינו לפי כוחותיה. מסתבר שלא התאמצתי די הצורך. כיצד יכולתי לנחש ששופטת בישראל אינה מבינה שטענה עובדתית יש לפרש לפי תוכנה ולא לפי המבנה התחבירי שלה? כיצד יכולתי לדעת מראש שסגנית הנשיא הנכבדה, מומחית נודעת למשפטי דיבה, אינה מבינה דיבה מהי?

כללי המשחק החלים על מסמכים המוגשים לבית משפט מחייבים להשיב ברצינות על כל טענה, ותהיה אווילית ככל שתהיה. בכתבי הערעור שהגשתי נאלצתי אפוא בלית בררה לעשות זאת.⁵⁴ אך אל דאגה, אין בכוונתי לעשות זאת שוב. ההגינות מחייבת אותי שלא להטיל על קוראיי עונש בלתי צודק זה. אסתפק כאן רק בהערה הקצרה שהנימוק המקורי של השופטת, שהפך מכתב דיבה מובהק למסמך לגיטימי ותמים, מרוקן את חוק לשון הרע מכל תוכן ומאפשר לכל אדם להכפיש את רעהו באווות נפשו. במקום להעליל על פלוני שהוא אונס כלבי רחוב ומשליך את גופותיהם לכינרת אפשר פשוט לומר בהפוך על הפוך – אני חולק על גרסתו של הנ"ל שאינו אונס כלבי רחוב ומשליך את גופותיהם לכינרת.⁵⁵

לשבחה של השופטת אלמגור ייאמר עם זאת שלקראת סוף פסק הדין פקדו אותה לפתע הרהורים מבורכים של חרטה וחשבון נפש. בפסקה האחרונה של עמ' 23 היא הגיעה למסקנה שלמרות הכול, ועל אף שכבר כתבה את ההפך, הטענה שבימיו של אבי לא היה במקום גן – כשמנסחים אותה במילים פשוטות וללא התחכמות – מהווה בכל זאת לשון הרע.

בפסקה זו, שהיא ללא ספק פסגתו הבלתי מעוררת של פסק הדין, נכתב כזכור ששמעון לב אמר למבקרים בביתי שבימיו של אבי לא היה במקום גן, אך עומדת לו הגנת אמת בפרסום. לולא היה בדבריו משום הוצאת לשון הרע לא היה צורך להעניק לו הגנה.

⁵³ השופטת ייחדה לעניין זה ניתוח משפטי ארוך, מפורט ומלומד, אך הנימוק המצוטט לעיל היה למעשה הטענה היחידה שמצאתי בו. ראו פסק הדין, עמ' 6-7.

⁵⁴ כתב הערעור, עמ' 6; עיקרי טיעון מטעם המערער, עמ' 5.

⁵⁵ השופטת אלמגור היחה אמורה להכיר היטב את העיקרון הלוגי הפשוט והמוכן מאליו ששלילה כפולה היא חיוב. על פי סעיף 16(ב) לחוק לשון הרע שהיא מסתמכת עליו גם בפסק דין זה (עמ' 22, פסקה תחתונה), כדי להוכיח שפעלת בתום לב עליך להוכיח שלא פעלת בחוסר תום לב.

* * *

השאלה השלישית האמורה בדרך כלל להישאל במשפט דיבה – אם מתברר שאכן פורסמה טענה המהווה לשון הרע – היא האם הדבר שפורסם הוא אמת. כידוע לכול, במקרה הקל והפשוט שהבאתי להכרעתה של השופטת אלמגור גם התשובה לשאלה זו ברורה למדי – הטענה שבימיו של אבי לא היה במקום גן אינה אמת.

לאחר השאלה השלישית אפשר עדיין לשאול שאלה רביעית, האם הפרסום נעשה בתום לב? חוק איסור לשון הרע מאפשר לנתבעים על פרסום לשון הרע להשתמש בהגנת תום הלב, והגנה זו אפשרית במקרים מסוימים גם כשהפרסום אינו אמת. אך החוק קובע במפורש שנתבע אינו יכול להשתמש בהגנת תום הלב אם "הדבר שפורסם לא היה אמת והוא לא האמין באמיתותו", או אם "הדבר שפורסם לא היה אמת והוא לא נקט לפני הפרסום אמצעים סבירים להיווכח אם אמת הוא אם לא".⁵⁶

אנו רואים אפוא שבמקרה שלנו גם התשובה לשאלה הרביעית קלה למדי. נתבעינו טובי הלב לא פעלו בתום לב. הם הפיצו טענה שקרית שלא האמינו לרגע באמיתותה. כזכור, במהלך הם המשפט הם הודו שגן יצחק שדה אכן הוקם על ידי אבי. הם גם לא ניסו לטעון שהאמינו בתום לב באמיתותם של הדברים בעת שפרסמו אותם. טענת ההגנה היחידה שבה נאחזו היתה שמעולם לא הפיצו את הדברים המיוחסים להם.⁵⁷

מדובר אפוא במקרה קלסי של הפצת טענה שקרית המהווה לשון הרע שלא בתום לב. מקרה שאין פשוט ממנו. מקרה שאי-אפשר לטעות בו.

ואף על פי כן קרה כאן דבר לא יאומן. הנתבעים ידעו היטב שהטענה היא שקרית ואמרו שיש לדחות את התביעה משום שמעולם לא הפיצו אותה. השופטת לעומת זאת הגיעה למסקנה שיש לדחות את התביעה בדרך הפוכה לחלוטין. היא קבעה (בצדק) שאכן הפיצו את הטענה, אך החליטה שיש לדחות את התביעה משום שהדברים דברי אמת...

1

⁵⁶ חוק איסור לשון הרע, סעיפים 16(ב)(1) 16א(ב)(2).

⁵⁷ למען הדיוק יש לומר שהנתבעים השתמשו בעצם בטענות הגנה רבות, לרבות הגנת תום הלב, אך נימוקי ההגנה הללו התייחסו לטענות דיבה אחרות שכגינן כלל לא תבעתי אותם. בהמשך הפרק נעסוק גם בעניינים אלה.

* * *

אך השופטת לא הסתפקה בהישג צנוע זה, ודחסה לעשרים וארבעת העמודים שכתבה אוסף מגוון של שגיאות משפטיות אחרות שהפכו את המקרה הפשוט שלנו לפלוטר סבוך ובלתי ניתן להתרה.

אחת הבוטות והבולטות שבהן היתה אִהבנת עילת התביעה.⁵⁸ ייתכן שאינני מבין גדול בעניינים כגון אלה, אך נדמה לי שעילת התביעה בתיק זה לא היתה עניין קשה במיוחד להבנה. כתב התביעה שלי, פרי עטו של עו"ד בֶּאָוֶן, ניסח אותה בעברית פשוטה למדי:

בשנת 2000 או בסמוך לכך החלו הנתבעים להפיץ את דבר הדיבה השקרי, שעיקרו כי הגן המשמש כיום להנצחת יצחק שדה כלל לא הוקם על ידי יצחק שדה, ולא היה קיים כלל בתקופתו, וכי טענותיו של התובע בענין זה הינן שקריות.⁵⁹

הנתבעים אמנם כללו במכתביהם טענות חסרות שחר ובלתי מחמיאות אחרות, אך כדי שלא לסבך את העניינים יתר על המידה העדפתי לתבוע אותם אך ורק על טענתם הפשוטה ביותר – והחמורה ביותר – שצוינה לעיל. יתרה מזו, כדי למנוע אי-הבנות כתב הסיכומים שלי גם טרח להבהיר היטב על מה אינני תובע:

בהתחשב בתוכן דברי הדיבה כמפורט לעיל (וכמפורט בכתב התביעה), על בית המשפט הנכבד לבחון שאלה עובדתית אחת בלבד, שעניינה תקופת חייו של יצחק שדה בבית ברחוב זכרון קדושים (השנים 1949 עד 1952)...

מן האמור לעיל נקל להגיע למסקנה חשובה נוספת: אין כלל רלבנטיות לעניינים הרבים שבהם מיקדו הנתבעים את הגנתם, ואשר הנתבעים כלל לא נתבעו בגינם. ובכלל זה: סוגיית מעמדם התכנוני של המקרקעין; סוגיית הסתננותם של שכנים למקרקעין בשנות ה־60 וה־70; השאלה אם כיום חורגת הצמחייה שבמקרקעין אל מחוץ לגבולותיהם; שאלת הגבולות ההיסטוריים המדויקים של המקרקעין, וכו'. יודגש, כי אילו הסתפקו הנתבעים בהעלאת טענות אלה בלבד לא הייתה תביעה זו באה לעולם כלל. למען הזהירות בלבד נבהיר בהמשך, כי גם בטענות הנתבעים בעניינים אלה אין כל ממש (למעט הטענה בדבר התפשטות הצמחייה לרחוב זכרון קדושים, המתבררת כיום בערכאת הערעור) ואין בהם להועיל להם כלל.⁶⁰

כפי שאפשר ללמוד מן הקטע המצוטט, הנתבעים מיקדו את הגנתם בכל דבר, חוץ מעילת התביעה עצמה. אך הסירו דאגה מלבכם, אין להסיק מכך שבאמת לא הבינו

58 ראו גם כתב הערעור, עמ' 13-14.

59 כתב התביעה, סעיף 3; ראו גם תצהיר התובע, סעיף 1, סיכומי התובע, עמ' 1, סעיף 2.

60 סיכומי התובע, עמ' 3, סעיף 7.

על מה נתבעו. נהפוך הוא, סעיף 6 בסיכומיהם, שכבר צוטט כאן פעם או פעמיים, אינו מותיר כל ספק שהבינו זאת היטב:

...מאחר והמכתבים עסקו בתקופה החל משנות ה־60, ובאף אחד מן הביטויים נשוא כתב התביעה, לא נאמר שלא היה גן בשטח הנדון בימי יצחק שדה ז"ל, ניתן כבר עכשיו לסיים את הדיון המשפטי ולדחות את התביעה כולה. יחד עם זאת, למען הזהירות, יטענו להלן הנתבעים לגבי כל אחת ואחת מהשאלות העובדתיות העולות מן המכתבים.

במילים פשוטות יותר, אנחנו יודעים היטב שעילת התביעה היחידה היא הטענה שבימיו של יצחק שדה לא היה במקום גן, ומגנים בעצם על הטענות המכפישות האחרות הכלולות במכתבינו אך ורק מטעמי זהירות.

כתבי הטיעון שלהם הגנו אפוא על טענות הכזב האחרות שהפיצו במכתביהם בלהט רב והדגישו שטענות בלתי רלוונטיות אלה נהנות מכל ההגנות הכלולות בחוק איסור לשון הרע. לאמיתו של דבר הם עשו זאת לאו דווקא "למען הזהירות", כפי שטענו בסיכומיהם, אלא בעיקר כדי להציג אותי באור שלילי, לערפל את העובדות, לטשטש את ההבדלים בין טפל לעיקר, ולהסיח את דעתה של השופטת מעילת התביעה האמיתית.

מסתבר שהצליחו בכך, שכן היחידה שלא הבינה את עילת התביעה במשפטי החמישי היתה השופטת. במקום להתמקד בטענת הכזב שהגן המשמש להנצחת זכרו של אבי כלל לא הוקם על ידו, היא הקדישה את מרבית פסק הדין לדיון מפורט בטענות עובדתיות אחרות שמעולם לא תבעתי איש בגינן.

* * *

לכאורה לא היה באי-הבנה קטנה זו חידוש גדול מבחינתי. לדאבונו, כבר פגשנו כאן שתי שופטות נכבדות אחרות שאף הן לא הבינו את עילת התביעה שהבאתי להכרעתן, והקדישו את מרבית פסק דינן לוויכוח עם טענות שלא נטענו בבית המשפט כלל. אלא שהפעם היו למחדל משפטי זה תוצאות חמורות במיוחד. כדי להבין מדוע, יש להסביר בקצרה את משמעותה המיוחדת של עילת התביעה במשפט דיבה.

תביעת דיבה היא הליך משפטי דו-שלבי. השלב הראשון, המכונה "שלב החבות", הוא השלב שבו נקבע אם הנתבע אכן הפיץ את הדברים המיוחסים לו בכתב התביעה, ואם דברים אלא אכן "מקימים חבות על פי חוק איסור לשון הרע". בסופו של שלב זה, המתנהל כמשפט לכל דבר, ניתן פסק דין "בשאלת החבות". אם התביעה נדחית, כמו במקרה שלנו, המשפט מגיע לסיומו. אם התביעה מתקבלת,

מתחיל "שלב הנזק", משפט חדש האמור לקבוע את שיעור הנזק שנגרם לתובע ואת הפיצויים המגיעים לו. בשלב זה יכול התובע להביא ראיות לנזקים שגרמה לו הפגיעה בשמו הטוב, והנתבע רשאי להביא ראיות האמורות להראות שנוזקה של ההכפשה לא היו חמורים.

בשלב השני של המשפט הנתבעים רשאים בדרך כלל גם להביא ראיות המעידות שהתובע ידוע כבעל קופת שרצים, ושההכפשה הקטנה שלהם אינה גורמת בלאו הכי נזק של ממש לשמו המפוקפק. התובע רשאי כמובן להביא ראיות משלו להפרכת ההשמצות החדשות.

עם זאת, סעיף 22 לחוק לשון הרע אוסר במפורש על הנתבע לנסות להשחיר את שמו של התובע במסגרת השלב הראשון של המשפט (אלא אם כן קיבל היתר מיוחד מבית המשפט לעשות זאת), ומצווה עליו להתמקד אך ורק בעילת התביעה:

במשפט פלילי או אזרחי בשל לשון הרע אין להביא ראיה או לחקור עד בדבר שמו הרע של הנפגע או בדבר אופיו, מעשיו או דעותיו הפגומים, אלא במידה שפרטים אלה נוגעים במישרין ללשון הרע המשמשת נושא למשפט, או שבית המשפט התיר הבאת ראיה או חקירת עד כאמור –

- (1) במשפט פלילי, אחרי הרשעת הנאשם – להמתקת דינו;
- (2) במשפט אזרחי, אחרי ההחלטה שהנתבע חייב בפיצויים – להפחתת הפיצויים;
- (3) במידה שהנפגע מצדו העיד או הביא ראיה או חקר עד בדבר שמו, אפיו, עברו, מעשיו או דעותיו הטובים;
- (4) אם שוכנע בית המשפט שהדבר דרוש לעשיית צדק ולגילוי האמת, אם בעמידה על מהימנות עדותו של הנפגע ואם בדרך אחרת.

למותר לציין שסעיף זה לא נחקק מטעמים טכניים בלבד, אלא נועד להבטיח את תכליתו העליונה של החוק – הגנה על זכותו של כל אדם לשם טוב. במקרה שלנו בית המשפט אכן לא התיר לנתבעים להביא ראיות לגבי "שמי הרע", אך הנחתי שהשופטת תאפשר להם לנסות לעשות זאת, כנהוג וכמקובל, בשלב השני.⁶¹ ידעתי שבשלב שני זה נתבעינו עתירי הדמיון וההמצאות ישתדלו בוודאי להבאיש את ריחי כמיטב יכולתם, אך ידעתי גם שבבוא העת לא אתקשה להפריך כל השמצה. לא העליתי בדעתי כמובן שמשפטנו לא יגיע לשלב השני.

אך כאמור, הנתבעים לא התנזרו מניסיונות להתיז עלי קורטוב טינופת גם בשלב הראשון והאחרון של המשפט. הם אמנם לא הביאו ראיה כלשהי לביסוס הכפשותיהם, אך הקדישו חלקים נכבדים מכתבי הטיעון שלהם ומן השאלות שהציגו לי על דוכן העדים למה שכינו בסעיף 6 בסיכומיהם "השאלות העובדתיות

61 ראו סעיף 22(2) של חוק איסור לשון הרע המצוטט לעיל.

העולות מן המכתבים". למותר לציין שלא טרחתי להשיב על טענות ורמזים אלה או להביא ראיות להפרכתם. הייתי סמוך ובטוח שהשופטת תתמקד אך ורק בעילת התביעה האחת והיחידה – טענת הכזב שבימיו של אבי לא היה במקום גן. בחקירתני הנגדית השבתי אפוא תשובות לקוניות לשאלות הבלתי רלוונטיות שהוצגו לי, וכמובן הכחשתי ללא הסברים מיותרים את כל רמזיהם המצוצים מן האצבע (למשל "שאלה: האם אתה מחזיק כיום חלק מחלקה 40? תשובה: לא").⁶² כל הנאום הארוך הזה לא נועד אלא להסביר מדוע "שלב החבות" במשפט דיבה אמור להתמקד בעילת הדיבה ובה בלבד, ואת משמעותה החמורה של העובדה שהשופטת לא הבינה מהי עילה זו.

* * *

כאמור, סעיף 22 לחוק איסור לשון הרע לא נחקק מטעמים טכניים בלבד. הוא נועד להבטיח שאיש לא יוכל להכפיש את רעהו בלי להביא ראיות לטענותיו ובלי להעניק לנפגע הזדמנות ניאותה להפריכן. העובדה שהשופטת אלמגור לא הבינה את עילת התביעה לא היתה אפוא שגיאה טכנית בלבד אלא פגיעה ישירה וממוקדת בזכות האדם הבסיסית שלמענה קיים חוק לשון הרע. היא אפשרה לנתבעים להכפיש אותי בלי להביא ראיות לטענותיהם ובלי להעניק לי הזדמנות ממשית להפריכן. עקב שגיאה חמורה זו קרה הגרוע מכל גרוע: השופטת אימצה והמציאה טענות דיבה חסרות שחר – שאיש לא ניסה להוכיחן או להפריכן – קבעה שהן אמת לאמתה, ונתנה להן תוקף של פסק דין.

אין משימה מעצבנת יותר מניסיון להבין טקסט שאין לו מובן, ואף על פי כן התאמצתי בכל כוחי ללמוד מן הכתוב מה היתה עילת התביעה הדמיונית שהשופטת ראתה בעיני רוחה. לרוע מזלי, ניסוחי המרושלים של פסק הדין לא אפשרו לי להשיב תשובה מדויקת על שאלה זו, אך הרושם הכללי שקיבלתי היה שהשופטת סברה שתבעתי את איציק, שמעון ומיכל על כל אחת ואחת מן הטענות וההנחות העובדתיות הרבות שבצבצו איכשהו מפרסומיהם. במילים אחרות, היא לא הסתפקה בטענת הדיבה האחת והיחידה שעליה באמת תבעתי, והניחה משום מה שתבעתי אותם גם על כל העניינים הרבים האחרים שהודעתי לה בלשון שאינה משתמעת לשתי פנים שאינם כלולים בתביעתי.⁶³ השופטת סרקה אפוא בעין בוחנת את כל מכתביהם בחיפוש נואש אחר לשון הרע.⁶⁴ לאכזבתה הרבה היא לא הצליחה למצוא את מבוקשה באף אחד מהם, פרט

⁶² נשמע מוכר?

⁶³ סיכומי התובע, עמ' 3, סעיף 7. סיכומי התובע גם מדגישים שאין בהאשמות אלה כל ממש.

⁶⁴ פסק הדין, עמ' 5-8.

לשני מכתביו הראשונים של שמעון לב, המכונים מסמך ט' ומסמך י', שהאשימו אותי במילים מפורשות בהשתלטות על שטחים ציבוריים תוך ניצול ציני של זכר אבי. היא קבעה בצדק שהגדרות בוטות אלה אכן מהוות לשון הרע ומחייבות חקירה ובדיקה, אך שכחה את העובדה העיקרית שהדגשתי חזור והדגש בתביעתי: ששמעון הנ"ל הטיח בי האשמות אלה במכתביו הנסערים בהקשר אחד בלבד – טענתו שגן יצחק שדה לא היה קיים בזמנו של אבי, וכי סיפורי בעניין זה הם הונאה.⁶⁵ כתוצאה משגיאה בסיסית זו היא חיפשה "עובדות" אחרות המאשרות את האשמותיו הכלליות של ידידנו שמעון, וראה זה פלא, אף מצאה אותן!

הנימוק השישי שמניתי בכתב הערעור שלי על פסק הדין נוסח אפוא במילים האלה: "בית המשפט קמא פגע פגיעה חמורה בזכויותי הדיוניות הבסיסיות כשאימץ טענות דיבה שלא נכללו בכתב התביעה ושכלל לא טרחתי להתגונן בפניהן".⁶⁶

וכל זאת בשל סיבה אחת ויחידה – אִי־הבנת עילת התביעה.

* * *

רשימת חטאיי החדשה והמורחבת כללה אפוא שורה ארוכה ומגוונת של מעשים נלוזים שאפשר להגדירם פחות או יותר כהשתלטות על שטחי ציבור, כניצול ציני של זכר אבי להשגת טובות הנאה נדל"ניות או כשני הדברים גם יחד. השופטת התייחסה למעשים המגוונים האלה, שלא היו ולא נבראו, בחומרה רבה, ושיבחה את הנתבעים על שחשפו אותם לאור השמש.⁶⁷ המעללים החדשים שייחסה לי השופטת, והראיות המקוריות שהביאה לביצועם, מצטרפים להישגיה המרשימים האחרים בחקר האמת.

אחת הדוגמאות החדשות הללו למאמציי השפלים לנצל את שמו של אבי להפקת טובות הנאה נדל"ניות היתה עצם ניסיוני המחוצף לתבוע את מינהל מקרקעי ישראל (משפטי הרביעי). השופטת הצטרפה במלוא המרץ למאמצייה הבלתי נלאים של נתבעינו להשפיע על תוצאותיו של משפט תלוי ועומד זה, והודיעה לכל קוראי פסק דינה שתביעתי אינה צודקת, שגן יצחק שדה אינו עומד בקריטריונים של גן זיכרון,

⁶⁵ למשל: "משפחת שדה חסמה את החלקה מדרום ומצפון בגדרות תיל... בטענה שזהו היה הגן של יצחק שדה אף שיש לשכנים תמונות ועדויות שהמצב בעבר לא היה כך" (מסמך ט').

⁶⁶ כתב הערעור, עמ' 2, עמ' 14-16; ראו גם עיקרי הטיעון מטעם המערער, עמ' 7-8. "בית המשפט קמא" הוא מה שמכונה בשפה פשוטה "הערכאה הנמוכה יותר".

⁶⁷ פסק הדין, עמ' 8-23; ראו גם כתב הערעור, עמ' 14-16.

ושעצם רצוני לחכור אותו, ועוד במחיר מוזל, אינו אלא אחד מניסיונותי הנתעבים להשתמש בשמו של אבי כדי לגזול נופי מולדת מרהיבים משכניי חסרי האונים.⁶⁸ לשופטת הנכבדה לא היה כמובן שמץ מושג מדוע באמת תבעתי את המינהל, ומה בעצם היו נימוקי תביעתי. אך למען האמת אינני משוכנע שאנחנו רשאים להליך על כך. אחרי ככלות הכול, כיצד ניתן לצפות משופטת שאינה מכירה את עילת התביעה בתיק המונח על שולחנה שלה שתכיר את עילת התביעה בתיק המונח על שולחנה של שופטת אחרת? יתרה מזו, כיצד ניתן לדרוש דווקא ממנה להכיר את עילת התביעה שהובאה להכרעתה של השופטת פלפל, כאשר אפילו השופטת פלפל עצמה לא ידעה מה היתה עילה זו?

* * *

מאמציה הנואשים של השופטת אלמגור לחשוף ולהוקיע את ניסיונותי לספח לביתי שטחי ציבור הובילו אותה לשגיאה משפטית נוספת, יצירתית ומרעננת לא פחות משגיאותיה האחרות.

כדי להבין במה מדובר הפעם, כדאי תחילה לשים לב לעובדה שהטענה שהשתלטתי על שטחים ציבוריים מקפלת בתוכה למעשה שתי טענות – האחת שהשתלטתי על שטחים לא לי, והשנייה ששטחים אלה הם "ציבוריים", הווי אומר שטחים שאסור להעבירם לידיים פרטיות. כזכור, תרומתם העיקרית של ידידי בעיריית תל אביב למסע ההסברה של איציק ואנשיו היתה חוות הדעת התכנונית בחתימת דני לס, הקובעת שגן יצחק שדה שוכן באזור חוף הים, כלומר בשטח ציבורי מובהק (ראו "מסע התלאות פרק ג'", "הדבר האמיתי מגיע" ו"אגדה תל אביבית").

חוות דעת משפטית חסרת שחר זו, שנשלחה לכל רחבי הארץ, הציגה אותי כפורע חוק, אך שלושת משמיצי הסדרתיים היו רשאים להפיצה כאוות נפשם משום שנחשבה למסמך רשמי של עיריית תל אביב. בלית בררה הבהרנו לשופטת בכל מסמכינו חזר והבהר, שאיננו כוללים טענה זו בעילת התביעה, אף שמדובר בטענה מופרכת על פניה המציגה אותי באור שלילי.⁶⁹ הסברנו גם חזר והסבר מדוע אין

⁶⁸ פסק הדין, עמ' 20, פסקה תחתונה עד עמ' 22 פסקה שנייה; ראו גם כתב הערעור, חלק שני, פרקים 4 ו-6. חובבי המשפט ההשוואתי מוזמנים להשוות את תאוריה של השופטת לפרק שלנו על משפטי הרביעי.

⁶⁹ תצהיר התובע, סעיפים 32 ו-52א; סיכומי התובע, סעיף 7.

בטענה משפטית זו כל ממש.⁷⁰ מסיבות מובנות של הגנה על שמי הטוב קיוויתי שהשופט תיכנס בעובי הקורה של שאלה משפטית לא מסובכת זו (ראו "אגדה תל אביבית"), תצטרף למסקנתו הנכונה של בית המשפט המחוזי שגן יצחק שדה כלול באזור מגורים, ותקבע בפסק דינה במילים ברורות שטענתם של איציק ותלמידיו שהגן שוכן באזור חוף היים אינה אלא קשקוש.

אך גם בעניין זה ציפתה לי הפתעה. השופט לא קבעה שחוות דעתו של מר לס היא קשקוש. נהפוך הוא, היא אמצה אותה אל ליבה ללא הסתייגות וראתה בה הוכחה נוספת להתנהגותי האפלה והמושחתת. לא זו בלבד שהשתלטתי על גבעת הכורכר אלא גם הוספתי חטא על פשע ועשיתי זאת "שלא כדין":

מן האמור לעיל מתבקשת המסקנה שהנתבעים הוכיחו כי השתלטות התובע על שטח הגינה, תיחומה וגידורה באופן שאינו מאפשר מעבר חופשי לציבור וירידה מקצה המצוק לים, נעשתה שלא כדין.⁷¹

השופט אלמגור ראתה בהשתלטות זו על חוף היים שערורייה ציבורית לאור השמש שחובתם החברתית של הנתבעים כאזרחי המדינה (וזכותם הטבעית כנפגעים) היתה להתריע עליה בראש חוצות. פסק הדין שיבח אפוא את שלושת חושפי השחיתות האמיצים על המצווה הציבורית החשובה שמילאו, והעניק להם את כל ההגנות המשפטיות שהמחוקק הועיד לאנשי מופת שכמותם.

אך השופט הנכבדה לא הסתפקה במסקנות משפטיות צנועות אלה. היא סברה מן הסתם שלא תצא ידי חובתה כאזרח שאכפת לו אם לא תקרא לרשויות הציבוריות לנקוט צעדים מעשיים לאכיפת החוק. פסק הדין דרש אפוא לשים אחת ולתמיד קץ לחרפה, ולהפוך את גן הזיכרון המזויף, המושך אליו מדי שנה מאות קרבנות תמימים מכל רחבי הארץ, לשביל מעבר לחוף היים:

למותר להרחיב את הדיבור בדבר התקיימותו של התנאי השני בדבר העניין שיש לציבור בדברים שנאמרו על ידי הנתבעים. דברים אלה חשוב שיגיעו לידיעת הציבור, אשר זכותו לעשות שימוש בשטח המצוק הן לצורך תצפית נהדרת בחוף ים נפלא, הן לצורך מעבר בין שני הרחובות יטבת וזכרון קדושים והן לצורך ירידה לשפת היים. כל אלה נמנעים כיום מהציבור ואם לציבור הזכות לעשות בהם שימוש, בוודאי שקיים עניין ציבורי רב בהעלאת הדברים על הכתב. אשר על כן עומדת לנתבעים הגנת אמת בפרסום, שעל פי סעיף 14 לחוק.

70 תצהיר התובע, עמ' 14-15; סיכומי התובע, עמ' 10-12. הבאנו לידיעתה גם את העובדה שמינהל מקרקעי ישראל חדל להשתמש בטענת סרק זו בעקבות חוות דעתה של פרופ' אלתרמן, המומחית מטעם בית המשפט.

71 פסק הדין, עמ' 18, פסקה לפני האחרונה.

למעלה מן הצורך יוסף כי לנתבעים אף עומדת הגנת סעיפים 15 (2) (3) (8) לחוק. המכתבים כולם ממוענים לרשויות ציבוריות שונות החוקרות ועוסקות בעניין עליו הם נכתבו. 72 סיפוחו של שטח, המיועד להיות חוף ים ציבורי, לידיים פרטיות הינו עניין חשוב עליו אפשר לומר כי עצם קיומו מטיל חובה חברתית על מי שבידו האינפורמציה, לפנות לגורמים החוקרים והבודקים. כמו כן ברור על פניו עניינם האישי הכשר של הנתבעים, בהיותם שכניו של התובע, אשר נמנע מהם לעשות שימוש בשטחים הציבוריים הסמוכים לביתם. 73.

נניח לרגע בצד את שאלת "עניינם האישי הכשר הברור על פניו" של שלושת משקיעי הנדל"ן המתוסכלים שלנו (שלמרבה המזל גם אינם שכניי), שכן קטע קצר זה של פסק הדין מעורר שאלה מעניינת הרבה יותר: כיצד הגיעה השופטת למסקנה המשפטית חסרת השחר שגן יצחק שדה אכן "מיועד להיות חוף ים ציבורי"? קראתי בעיון את המלל הרב שפסק הדין הקדיש לשאלה נכבדה זו, ושפשפתי את עיניי בתימהון. סגנית הנשיא שלנו, השואפת לגדולות, פשוט לא ידעה ששאלת ייעודו התכנוני של גן יצחק שדה היא סוגיה משפטית!⁷⁴

הקורא התמים אינו חייב כמובן לדעת זאת, אך טענה לגבי ייעוד תכנוני של שטח אינה טענה עובדתית האמורה להתברר באמצעות מומחה, אלא טענה משפטית מובהקת שיש לברר אותה על פי חוק התכנון והבנייה ועל פי התכנית החלה על השטח. תכנית זו כוללת תרשים המחלק את השטח לאזורי משנה ותקנון המפרט את ההוראות המחייבות בכל אחד מאזורים אלה ואת מעמדה של התכנית ביחס לתכניות אחרות. השאלה העובדתית היחידה שאותה יש לברר לעתים באמצעות מומחה (מוודד במקרה זה) היא שאלת מיקומה המדויק של החלקה שבה מדובר על גבי התרשים. במקרה הפשוט שלנו מיקומו של גן יצחק שדה לא היה שנוי במחלוקת – הוא שוכן באזור המוגדר על ידי תכנית 2236 החלה על השטח כאזור מגורים.

הנתבעים שלנו, מטעמים השמורים עמם, הביאו "מומחית לתכנון ובנייה" ואת מר דני לס בכבודו בעצמו כדי להגן על התזה המפוקפקת שגן יצחק שדה שוכן באזור

72 קביעה זו, אגב, אינה נכונה. בניגוד לאמור במשפט זה, מכתב ט', שהיה בו לשון הרע אף לדעת השופטת, נשלח גם לעיתונות (ראו פסק הדין, עמ' 3, פסקה ראשונה). יתר על כן, פסק הדין גם אישר ששמעון לב הפיץ את הדיבה בעל פה באוזני אנשים פרטיים.

73 פסק הדין, עמ' 22, פסקה שנייה, שלישיית ורביעית. כל הסעיפים הנזכרים בקטע המצוטט אינם רלוונטיים שכן כולם מבוססים על ההנחה הבלתי נכונה שהפרסום היה אמת, הווי אומר התקיים התנאי הראשון של הגנת "אמת בפרסום" (סעיף 14). התנאי השני של הגנה זו הנזכר כאן הוא "ענין ציבורי". סעיפים 15 (2), (3), (8) מפרטים כמה מן הנסיבות שבהן יש להעניק למפרסם הגנת "תום לב" בהנחה שאמר אמת (או לפחות בדק את העובדות).

74 פסק הדין, עמ' 16-18.

חוף ים. די אם נאמר שהמומחית שלהם, מהנדסת בניין במקצועה, לא ידעה היכן נמצא הגן וציטטה מן התכנית הוראות החלות על מקום אחר, ואילו דני לס חזר על טענתו האבסורדית שתכנית 2236 נועדה אמנם לקבוע גבולות ברורים בין אזורי המגורים לאזורי חוף הים, אך "במקרה של 2236 יתכן שאזור שמסומן כמגורים ייעודו יקבע כחוף ים".⁷⁵

השופטת התרשמה מן הביטחון העצמי שבו נאמרו דברי הבל אלה ואימצה אותם בעיניים עצומות.⁷⁶ נימוקיה מלמדים שראתה ביעודו התכנוני של הגן "שאלה עובדתית-מקצועית" מובהקת שיש להביאה להכרעתה של מהנדסת בניין... היא התעלמה אפוא לחלוטין מטיעונו המשפטיים ואימצה את עמדתה המשפטית הבלתי נכונה בעליל של מהנדסת הבניין שהובאה כמומחית מטעם הנתבעים, משום שלדבריה "בחקירתה הנגדית עמדה המומחית איתנה בדעתה", ומשום ש"חוות דעת אחרת לא הוגשה מטעם התובע".⁷⁷ בכתב הערעור שלי לא הצלחתי להתאפק והגבתי על בדיחה זו במילים אלה:

ברור שאם מהנדסת הבניין היתה "עומדת איתנה בדעתה" שתקרה מסוג "פללק" אינה בטיחותית, בית המשפט היה חייב להתחשב בדעתה. אך כששופטת בישראל מקבלת בעיניים עצומות את דעתה המשפטית של מהנדסת בניין משום ש"המומחית עמדה איתנה בדעתה" הדבר מעורר מחשבות נוגות...⁷⁸

* * *

לרשימה חלקית זו של שגיאות משפטיות, שלא היו מביישות טירון שבטירונים, אפשר להוסיף עוד שגיאה קטנה שכבר הוזכרה כאן תחת הכותרת "אמת": סירובה של השופטת לאפשר לי להביא ראיות מפריכות בניגוד לסעיף 18 לחוק לשון הרע, ובניגוד למטרה שלשמה נחקק החוק – הגנה על זכותו של אדם לשם טוב.

⁷⁵ פרוטוקול המשפט, עמ' 37, שורות 17-18.

⁷⁶ השופטת גם טענה שאני עצמי "הודיתי" כביכול שיעודו של השטח הוא חוף ים (עמ' 17-16), והתעלמה כליל מהסבריי הברורים בעניין זה בחקירתי הנגדית (ראו פרוטוקול המשפט עמ' 23, שורות 14-30).

⁷⁷ אגב, גם טענה זו אינה נכונה. לאמיתו של דבר, במסגרת הראיות המפריכות ביקשנו להציב לעומת חוות הדעת של מהנדסת הבניין את חוות דעתו של ראש מינהל התכנון של משרד הפנים לשעבר, האדריכל יהונתן גולני, אך השופטת הגדירה את עצם בקשתנו להגיש חוות דעת זו כ"עזות מצח" וסירבה לקבל אותה. ראו החלטה בבקשה להבאת ראיות מפריכות (בשא 173223/05), מיום 9.6.05; ראו גם חוות הדעת של האדריכל גולני וסיכומי התובע, סעיפים 27-30.

⁷⁸ כתב הערעור, עמ' 20, פסקה עליונה. כתב הערעור מקדיש את פרק 7 בחלק השני (עמ' 18-20) למסקנותיו התכנוניות המופרכות של פסק הדין.

אינני שש לפגוע בשמה הטוב של שופטת בישראל, אך לדאבוני עלי לומר שפסק דינה של שושנה אלמגור כולו פצע, חבורה ומכה טרייה גם מבחינה משפטית, ומי שחולק על מסקנה זו יואיל בטובו להביא ראיות מפריכות.

צדק

הגענו לקטע האחרון והעיקרי במסע האלונקות שלנו – מבחן הצדק והמוסר. סליחה על החזרה על אמירה מוכרת, אך נדמה לי שהתיק שעליו אנו מדברים כאן היה פשוט וקל להכרעה גם מבחינה מוסרית. גם הפעם לא הצבתי בפני בית המשפט דילמה ערכית קשה ומייסרת המחייבת לבטים והתחבטויות. הנחתי לפתחו מקרה ברור וחד-משמעי של הוצאת דיבה, וציפיתי למשפט צדק.

אין זה סוד שיש המנסים לנצל את חוק איסור לשון הרע לרעה. איום בתביעת דיבה הוא נשקם האהוב של בעלי קופות שרצים למיניהן החוששים מביקורת לגיטימית, ומנסים להשתיקה.⁷⁹ בתי המשפט חייבים אפוא לבחון היטב כל מקרה לגופו, ובעולמנו המסובך משימה זו אינה תמיד קלה. אך מצב עניינים מורכב זה אין בו כדי לשנות את העובדה שהפעם הבאתי לערכאות מקרה פשוט וחד-משמעי. הפצת הכפשה שקרית ביוזעין היא תמיד מעשה בלתי מוסרי. במקרים מעין אלה ברור לחלוטין היכן הצדק.

יתרה מזו, במקרה שלנו עלילת הדיבה הופצה בנסיבות החמורות ביותר שניתן להעלות על הדעת. לא היתה זאת פליטת פה מקרית או סדרת הקשות מקלדת חד-פעמית אלא מסע השמצות מתוכנן ומזיק שנבע ממניעים לא כשרים, ונועד להשיג מטרות לא כשרות, מסע שאי-אפשר היה בשום פנים להפסיקו בלי לפנות לבית המשפט (ראו "הדבר האמיתי מגיע").

הפצת שמועות דיבה היא נשק נבזי ומסוכן, בעיקר כשהדבר נעשה בהסתרה ובלי לאפשר לנפגע להתגונן. ואכן מסע ההכפשה החשאי של מיודעינו, שהתחזה למסע לביעור השחיתות ולשמירת הסביבה החופית ונשען על מסמכים משפטיים רשמיים של עיריית תל אביב, הצליח לגרום לשמי הטוב נזק לא מבוטל. זיהיתי שינוי לא נעים זה, בין השאר, בגישתם הצוננת והחשדנית של פרקליטי המינהל במשפטי הרביעי, בתגובותיהם המתנכרות של כמה ממכריי הוותיקים בגופים הירוקים למיניהם, ואפילו ביחסם הספקני של כמה מדיירי רחוב מגוריי ששמעו על מעשה המרמה שלי ישר מפי שכנו של הסוס.

אך כל הצרות הללו היו כאין וכאפס לעומת הנזק שגרמה לשמי הטוב השופטת שושנה אלמגור.

⁷⁹ כמה מגיבורי סיפורי המעשה שלנו כבר שלחו לי מכתבי אזהרה מסוג זה בשנים האחרונות, ולא אתפלא אם ינסו לעשות זאת שוב.

* * *

מרביתם לדבר אצלנו על סוגיית האמון במערכת המשפט. איש כמובן אינו מפקפק בכך שאמונו של הציבור במערכת המשפט הוא תנאי הכרחי לתפקודה, אך יש הטוענים שמערכת המשפט חייבת להגן על זכויותיהם של מיעוטים גם אם הדבר מחליש במקצת את האמון שנותן בה הרוב, ויש הטוענים לעומתם שכדי להיות ראוייה לאמונו של הציבור עליה לשקף את ערכיו של הרוב.

נניח שאלות גדולות ונכבדות אלה לאנשים החשובים והרציניים העוסקים בהן. כמתבקש משמו המחייב של ספרנו, אין בדעתי לעסוק כאן בעניינים גדולים. אך לסוגיית האמון במערכת המשפט יש גם היבטים קטנים ופרוזאיים, והיבטים אלה רלוונטיים עד מאוד לעניינים הקטנים שאנו עוסקים בהם כאן.

איש אינו חולק על כך שפסק דין צריך להיות מסמך אמין במובנה הפשוט והפרוזאי של המילה, הווי אומר מסמך שכל קביעותיו העובדתיות נבדקו בקפדנות וביושר. נדמה לי גם שמרבית הציבור אינו מטיל ספק קל שבקלים שכך הם אכן פני הדברים במרבית המקרים, וטוב שכך. אוי לנו אם מרבית הציבור היה מאבד את האמון הבסיסי והפשוט הזה בקביעותיו של בית המשפט.

אלא שבמקרה שלי, למרבה הצער, ההנחה המובנת מאליה שפסק דין הוא מסמך אמין גרמה לשמי הטוב נזק בל יסוער. פסק דינה של סגנית נשיא בית המשפט השלום בתל אביב, הנחשב כמובן למסמך אמין, קבע נחרצות שגן יצחק שדה לא היה ולא נברא, שהשתלטתי על שטחי חוף ים בטענת כזב תוך פגיעה בעניינם הכשר של שכניי, שאני מנסה להשיג טובות הנאה בלתי ראויות ממינהל מקרקעי ישראל, ושמעשי המפוקפקים האלה ראויים בהחלט לתואר "השתלטות ופלישה לשטח ציבורי, שלא כדיון, תוך שימוש ציני בשמו של אלוף שדה"⁸⁰. אין ספק, מילים כדברנות שאינן מוסיפות לי כבוד רב.

כתוצר לוואי, קביעתה ההיסטורית המהפכנית של השופטת שאבי לא הקים את גנו גרמה נזק לא מבוטל גם לאינטרס הציבורי. אתר ההנצחה לזכרו של אבי, שאותו אני משמר כל חיי, ממלא תפקיד חינוכי חשוב, שעד להחלטתו של פלוני בשם איציק כהן לבצע עסקת נדל"ן קטנה ביפו איש לא פקפק בו מעולם. אלה מכם הזוכרים עדיין את מסע התלאות התלת שלבי שתואר בפרק על משפטי הרביעי, מסע המצוי עתה בשלבו הרביעי, יודעים היטב כמה מאמצים השקעתי בהבטחת שלמותו של אתר הנצחה זה. לא אמנה כאן את כל המכשולים החדשים שצצו בדרכי לאחר פסק דינה של אלמגור, אך לא קשה לנחש שקביעותיה ההיסטוריות הנחרצות של

80 פסק הדין, עמ' 8, פסקה שנייה.

השופטת הנכבדה, והמלצתה להפוך את הגן שהקים אבי לשביל מעבר שכונתי, לא סייעו לקידומה של מטרה זו.

אך פסק הדין במשפטי החמישי פגע אנושות בשמי הטוב לא רק בשל האמון הבסיסי שמערכת המשפט נהנית ממנו עדיין, אלא גם עקב התפוצה העצומה שלה זכה. מכתביהם של שלושת המעלילים נשלחו במעטפות סגורות למספר מוגבל של אנשים טרודים שחלקם מן הסתם אף לא קראו אותם. קביעותיה המרשיעות של השופטת אלמגור, לעומת זאת, עוררו הד תקשורת נרחב וזכו לסיקור לא קטן בעיתונות. הידיעה על מעשיי הלא מכובדים שהוכחו בבית המשפט הגיעה לאלפי קוראים, וגרוע מכך, התנחלה התנחלות של קבע באינטרנט ואינה מגלה רצון קל שבקלים להתאדות משם.⁸¹

* * *

חוק איסור לשון הרע לא נחקק אך רק כדי להעניק לפוליטיקאים הזדמנות לאיים על עיתונאים. הוא נועד באמת ובתמים לאזן בין הזכות לשם טוב לבין הזכות לחופש הביטוי, הווי אומר בין כבוד האדם לבין חירותו – שני ערכי יסוד שתומכיה המושבעים של מערכת המשפט אינם חדלים להדגיש את חובתם של שופטי ישראל להגן עליהם. ייתכן כמובן שציפיותיי היו מוגזמות, אך חשבתי לתומי ששופטת המתמחה במשפטי דיבה אמורה לאמץ שני ערכים אלה, או לפחות להבין את פירושם.

אחד היסודות החשובים של חוק איסור לשון הרע הנובע ישירות מהקפדה על ערך כבוד האדם הוא האיסור המוחלט לומר על אדם דברים העלולים לפגוע בכבודו בלי לבדוק תחילה את העובדות. בית המשפט עשוי להעניק לאדם שפגע בכבוד זולתו הגנה גם אם יתברר שאמר על הנפגע דברים שאינם אמת, ובלבד שנקט לפני הפרסום באמצעים סבירים לברר את העובדות אך אוי למי שאומר דברים פוגעים ללא בדיקה. נדמה לי שלא אחדש דבר אם אומר שהשופטת שלנו לא הקפידה במיוחד על כלל ברזל זה.

סעיף 13 לחוק איסור לשון הרע אומר בין השאר את הדברים האלה:

לא ישמש עילה למשפט פלילי או אזרחי –

(5) פרסום על ידי שופט, חבר של בית דין דתי, בורר או אדם אחר בעל סמכות שיפוטית או מעין-שיפוטית על פי דין, שנעשה תוך כדי דיון בפניהם, או בהחלטתם, או פרסום על ידי בעל דין, בא כוחו של בעל דין או עד, שנעשה תוך כדי דיון כאמור.

81 ראו כתב הערעור, פרק 4, עמ' 14-16; עיקרי הטיעון מטעם המערער, פרק 6, עמ' 7-8.

במילים אחרות, תפקידה השיפוטי של השופטת אלמגור מקנה לה הגנה מלאה מפני תביעת דיבה. הבה נבחן אם במקרה הקטן שלנו עומדות לה גם ההגנות השמורות לבני תמותה רגילים.

ראשית כול ברור לחלוטין שהיא הפיצה, ועוד איך, טענות המהוות גם לדבריה לשון הרע.⁸² כפי שהסברנו כאן בפירוט רב, טענות אלה לא היו אמת. על כן, עם כל רצוננו הטוב איננו יכולים להעניק לה הפעם את ההגנה המכונה "אמת בפרסום". אך האם מגיעה לשופטת שלנו הגנת "תום לב"? סעיף 16(ב) לחוק איסור לשון הרע קובע מתי אין להעניק למפיצי דיבה את ההגנה המכונה בשם זה. בין השאר נאמרים בו הדברים האלה:

חזקה על הנאשם או הנתבע שעשה את הפרסום שלא בתום לב אם נתקיים בפרסום אחת מאלה:

- (1) הדבר שפורסם לא היה אמת והוא לא האמין באמיתותו;
- (2) הדבר שפורסם לא היה אמת והוא לא נקט לפני הפרסום אמצעים סבירים להיווכח אם אמת הוא אם לא;

כל מי שהצליח לקרוא בעיון את ספרנו עד הלום יסכים עמי בוודאי שההוראות הברורות של סעיף משנה (2) נוטלות מן השופטת רוע מזלה את חזקת תום הלב במקרה שלנו. ומה באשר לסעיף המשנה (1) המצוטט לעיל? יואיל נא הקורא להתבונן שוב בתמונת השער של ספר זה, שלדברי השופטת "עולה ממנה ברור כי גם גבולה הדרומי של הגינה לא היה מגודר", ויכריע בשאלה זו בעצמו. מה עוד צריך?

כאמור, סעיף 13(5) לחוק איסור לשון הרע שולל ממני את האפשרות להגיש נגד השופטת אלמגור תביעת דיבה. למרבה המזל, החוק אינו שולל ממני את זכותי לומר שהשופטת הנכבדה לא כיבדה את החוק שהיא ממונה על אכיפתו. וגרוע מכך, היא לא הפנימה את הערכים החשובים שלשמן נחקק. ולו מסיבה זו בלבד, פסק דינה של השופטת אלמגור ראוי לציון הנמוך ביותר האפשרי במבחננו החשוב מוכל – מבחן הצדק והמוסר.

* * *

חוקי ארצנו מאפשרים לאדם לבקש למחוק מפסק דין אמירות מיותרות הפוגעות בכבודו. אך ברור שאי־אפשר לבקש למחוק את פסק הדין כולו, גם אם כל אמירותיו

82 פסק הדין, עמ' 8, פסקה שלישית.

משפטי החמישי: תביעה אזרחית 38175/03 201

מיותרות וכול כולו דיבה. הדרך היחידה לתקן את המעוות במקרים מעין אלה היא הגשת ערעור.
בפרק הבא אספר על ניסיונותי הפתטיים לערער על עיוות דין זה.

אפילוג

תקופת ההמתנה

אם נשתמש במטבע הלשון האהובה על השופט טובי, סיכויי של ערעור על פסק דין בישראל קלושים המה בדרך כלל עד למאוד. המספרים היבשים מלמדים שרובם המכריע של הערעורים המוגשים בארצנו מסתיימים בלא כלום. אין תימה אפוא שניסיונות הערעור החובבניים שלי עוררו תמיד תגובות ספקניות. ידידי עורכי הדין, שביקשתי מהם לעיין בטיוטות שהכנתי, יעצו לי כמעט תמיד לגנוז אותן ולהשלים עם גורלי, ושאר חבריי הטובים העניקו לי בדרך כלל את העצה היהודית הבדוקה "קח עורך דין".

ערעורי על פסק דינה של השופטת אלמגור היה מקרה מיוחד ויוצא דופן גם מבחינה זאת. הפעם אפילו יועציי המשפטיים רואי השחורות חיזקו את ידי וניבאו לי הצלחה. אפילו קטני אמונה אלה לא האמינו שאפשר יהיה לדחות את ערעורי.

אני בוודאי ובוודאי לא האמנתי שאפשר יהיה לדחותו. לא היה בלבי ספק קל שבקלים שערעורי יתקבל, והשאלה היחידה שהטרידה אותי היתה כמה זמן אצטרך להמתין. לא בכדי סיימתי אפוא את כתב הערעור שלי בבקשה הנאיבית "להביא בחשבון את הפגיעה הקשה והבלתי צודקת הנגרמת בכל יום לשמי הטוב כל עוד קביעותיו של בית המשפט קמא שפורטו בסעיף הקודם תלויות ועומדות נגדי, ולהשתדל להכריע בערעור זה בהקדם האפשרי".

חשוב לחזור ולהזכיר שהפגיעה בשמי הטוב שנזכרה בפסקה זו לא היתה תאורטית או פילוסופית אלא דבר ממשי ביותר. פסק דינה הנחרץ של השופטת אלמגור מצא מיד את דרכו לתקשורת והפך לנחלת הכלל. וכידוע לכול, פסק דין של שופט בישראל נחשב למסמך אמין.

הכתבות התפרסמו תחילה רק בעיתונות המקומית. 23 ביוני 2006 הופיעה במקומו "זמן תל אביב" כתבת ענק שכותרתה בישרה לקוראים באותיות גדולות שבית המשפט קבע שהשתלטתי על שטח ציבורי. הכתבה ציטטה בהרחבה את כל קביעותיה המכפישות של השופטת אלמגור, והסתיימה בעדות אופי מפי מר חמיס אבולעפיה: "אין בלבי שמחה לאיד אף שמיררו לנו את החיים שלא בצדק. על פי פסק הדין, מר שדה סיפח שטח ציבורי, ועובדה זו מדברת בעד עצמה".

כתבה דומה הופיעה באותו יום גם במקומו "תל אביב". כתבה זו היתה אמנם מינורית יותר ולא כללה ציטוטים מפסק הדין, אך כותרתה הכריזה במילים מפורשות: "בית המשפט קבע כי יורם שדה, בנו של מפקד הפלמ"ח, פלש

לשטח אדמה המוגדר כחוף ים והקים גן לזכרו של אביו". כידוע, מרבית הקוראים מסתפקים בקריאת הכותרות.

אחרי העיתונות המקומית בא תורה של העיתונות הארצית. כתבות המאזכרות ומצטטות את פסק דינה של השופטת אלמגור החלו להופיע גם בעיתונים כגון גלובס וידיעות אחרונות. יותר ויותר אנשים בישראל למדו לדעת שבית המשפט קבע שהשתלטתי על חוף ים יפואי בטענת הכזב שזהו גנו ההיסטורי של אבי. כתיבי העיתונות שפרסמו את הדברים הקשיבו בדרך כלל בנימוס להכחשותי וניאותו לפרסם את תגובתי, אך גם לא הסתירו ממני את יחסם הספקני במקצת להסבריי הבלתי משכנעים. אחרי ככלות הכול, פסק דין של שופט בישראל נחשב למסמך אמין.

נדמה לי שמיותר לחזור ולומר כאן שכוחם של כלי התקשורת לפגוע בשמנו הטוב עולה לאין שיעור על כוחם של שירותי הדואר. שלוש שנים קודם לכן, לאחר שמר אורי נסים התנצל על סיפורי הבדים שלו, שלחתי העתק מצולם של התנצלותו לעשרות ממכותביו, אך מה יכולתי לעשות לאחר שאותם סיפורים עצמם התפרסמו מעל דפי העיתונות, והפעם מפי שופטת בישראל? תגובתי ההיסטרית הראשונה היתה פרסום התנצלותו של מר נסים על גבי עמוד שלם בגיליון ה־23 ביוני 2006 של "זמן תל אביב" שבו התפרסמו קביעותיה של שופטת השלום בפעם הראשונה. אך לאחר שקביעות שיפוטיות אלה התפרסמו שוב ושוב בכלי תקשורת אחרים הבנתי שאתרושש במהירות אם אנסה להגן על שמי הטוב באמצעות מודעות בעיתונות. לא נותרה לי בררה אלא לחשוך שיניים ולהמתין לתוצאות הערעור.

כאמור, לא היה בלבי ספק קל שבקלים שערעורי יתקבל. הייתי סמוך ובטוח ששופטי ישראל ינצלו את ההזדמנות השנייה שהענקתי להם, יתקנו את דרכיהם ויגנו על שמם הטוב.

* * *

45 בדצמבר 2006 ישבתי אפוא פעם נוספת על ספסל העץ הקשה באולמה של השופטת גרסטל הממונה על ישיבות ה"קדם ערעור". השופטת טובת המזג קידמה את פנינו בחביבות והציעה לנו לסיים את הסכסוך הפעוט בינינו בהסכם. כזכור למי שעדיין זוכר, חודש ימים קודם לכן, כשציפיתי לפסק הדין בערעורי השלישי, היא הציעה לנו הצעת ייעול דומה שערכה את פסק הדין בכמה שנים נוספות. הודיתי לה על כוונותיה הטובות והרצויות, ואמרתי שאני עומד על זכותי לערער על פסק הדין, ומקווה שהדיון יתקיים בהקדם. היא עללה ביומן וקבעה את ישיבת הערעור ל־11 באפריל 2007.

כשידה של השופטת כבר נשלחה אל התיק הבא, פניתי אליה וביקשתי שתאסור לצטט מובאות מפסק דינה של השופטת אלמגור עד שתתקבל ההחלטה בערעור. השופטת גרסטל הביטה בי בחמלה שיפוטית ואמרה שלצורה אינה רשאית לעשות זאת. לאחר רגע הוסיפה שאולי באמת חבל שלא לקחת עורך דין.

אני מניח שאילו הייתי לוקח עורך דין הייתי שומע מפיו בוודאי שעל פי סעיף 21 לחוק לשון הרע רשאי בית המשפט במשפטי דיבה לאסור או לעכב זמנית את פרסומו של פסק דין כל עוד אינו "חלוט" (כלומר, כל עוד אינו סופי) אם יש בכך צורך לשם הגנה על שמו הטוב של אדם הנוגע במשפט.

מודעה ב"דיעות אחרונות"

אבי אמנם הלך לעולמו לפני יותר מ־56 שנים, אך עדיין חיים בינינו אנשים רבים שזכו להכירו. רבים מהם אף ביקרו בביתנו בשנות חייו האחרונות וזוכרים היטב גם את הגן שנטע על גבעה הכורכר. ברור שאנשים לא צעירים אלה התקשו להאמין למראה עיניהם כשקראו בעיתון שבית המשפט קבע שגן זה לא היה ולא נברא. כמה מהם אף התקשרו אלי והביעו את תדהמתם על הקביעה ההיסטורית המוזרה. זרם הפניות אלי גבר במיוחד לאחר כתבה קצרה שהתפרסמה במקום בולט בדיעות אחרונות 23 בפברואר 2007, שצדה כנראה את עיניהם של קוראים רבים. יותר ויותר אנשים הביעו את רצונם לפרסם מודעה בעיתון שתעמיד את הדברים על דיוקם.

שוחחתי על כך עם המשורר חיים גורי שהביע את נכונותו לסייע לניסוח המודעה, ועם רבקה'לה קרמר מבית הפלמ"ח שהתנדבה לאתר ולהחתים יוצאי פלמ"ח ותיקים שביקרו בביתנו בשנותיה הראשונות של המדינה. 215 במרס 2007 התפרסמה אפוא בדיעות אחרונות המודעה הזאת:

גן יצחק שדה – עובדה היסטורית

אנחנו רעיו ופיקודיו של האלוף יצחק שדה, מייסד הפלמ"ח, ואנשים שהכירוהו בשנותיו האחרונות, נדהמנו לקרוא בעיתון ששופטת השלום שושנה אלמגור קבעה בפסק דין שהגן שיצחק שדה הקים עם קום המדינה על צוק הכורכר ליד ביתו ביפו לא היה ולא נברא. כפי שקראנו, פסק הדין קובע שבנו יורם שדה הוא שהקים את הגן עשרות שנים לאחר מותו כדי להשתלט על שטח ציבורי תוך ניצול ציני של זכרו של אביו...
אם אכן כך קבעה השופטת, קשה להעלות על הדעת פסק דין אבסורדי מזה.

גנו של יצחק שדה ביפו הוא עובדה היסטורית חד משמעית וברורה כמו הצריף של בן גוריון בשדה בוקר או בית ביאליק בתלאביב. אנחנו החתומים מטה היינו מבאי ביתו של יצחק שדה ליד הים ביפו בשנות המדינה הראשונות, והגן שנטע על הצוק המשתפל אל הים זכור לנו היטב מכלי ראשון. הוא חקוק גם בזכרונם של מאות אנשים אחרים שהכירו את יצחק שדה ומתועד במקומות רבים בספרות, בשירה ובעיתונות.

אנו זוכרים היטב את הגן הפורח שיצחק שדה ורעייתו מרגוט טיפחו במו ידיהם, את עצי האשל שנטע בסיועו של אברהם קרוון, הגנן הראשי של תל אביב באותן שנים, את שבילי האבן הירושלמית, את המדרגות שחצב בכורכר שהובילו אל השער שבחוף הים, ואת קרון הפיקוד ששימש את יצחק שדה במלחמת העצמאות, שאותו הציב בשולי הגן. כל אלה נמצאים במקום מאז ועד היום.

ביתו של "הזקן" ביפו היה בחייו מוקד עליה לרגל לרבים וטובים שנטלו חלק באירועים שהובילו להקמת המדינה – מנהיגים פוליטיים, מפקדים, לוחמים מן השורה, סופרים, משוררים, אנשי תיאטרון ואמנים.

משפחתו של יצחק שדה משמרת את האתר במסירות מאז מותו בשנת 1952, ואלפי אנשים ביקרו בו בחמישים וחמש השנים האחרונות בסיורי חינוך מאורגנים וראו גם הם במו עיניהם את כל אותם פריטים היסטוריים הנושאים את טביעת אצבעותיו של האלוף יצחק שדה.

אם אכן שופטת בישראל קבעה שגן יצחק שדה ביפו לא הוקם על ידי יצחק שדה, זהו מסמך אבסורדי שהדעת אינה סובלת אותו. אנחנו, בני הדור המכיר את העובדות ההיסטוריות מזכרונו, חשים פגועים והמומים. שום פלפול משפטי לא יוכל להצדיק מסמך המתיימר לתת תוקף של פסק דין לסילוף ההיסטוריה.

אלוף (מיל') אברהם אדן, מרים אדן, שמרית אור, לובה אליאב, צבי אלפלג, יהודה אראל, נוגה אשל, נמרוד אשל, שאול ביבר, אלוף (מיל') ישעיהו גביש, עמיקם גורביץ', חיים גורי, פנחס ויינשטיין, חיים חפר, זהרירה חריפאי, דנה כוגן, פרופ' ניסן לויתן, אהרון מגד, ישעיהו מור, עוזי מור, יובל מורנו, אריק נחמקין, יוסף (ספי) סגל, ח"כ אפרים סנה, שאול ספיר, זלמן ענב, שמואל ענב, אלכסנדר פטישי, אלוף (מיל') אלעד פלד, חסידה פעיל, מאיר פעיל, דיטה פרח, יאיר קדישאי, דני קופל, מרנין קורנבליט, יורם קניוק, אמציה קפלן, דני קרוון, רבקה קרמר, שלמה שבא, נתן שחם, יגאל תומרקין.

שלושים ושניים מארבעים ושניים חותמי המודעה היו בני דור מקימי המדינה ובהם שמונה חתני פרס ישראל. השאר היו חברי ילדות שלי. אינני בקיא בתולדות המשפט בארצנו, אך נדמה לי שלא היה תקדים לתגובה מעין זו לקביעה עובדתית של שופט בישראל.

ישיבת הערעור

ישיבת הערעור נדחתה קמעא והתקיימה לבסוף 195 ביולי 2007 בפני השופטות אסתר קובו, מיכל רובינשטיין ושרה דותן. שתיים משלוש נשים אלה נמנו כזכור עם הרכב השופטים שדן בערעורי הראשון שבע שנים קודם לכן, וזכרתי לטובה את בקיאותן באותו תיק, את שאלותיהן הממוקדות והענייניות, וכמובן את פסק הדין המנומק שכתבה השופטת קובו, שהתבסס כולו על העובדות הספציפיות של המקרה המסוים שבו דנה ולא על קלישאות משפטיות מופשטות שכוחן יפה לכל התיקים שבעולם. ידעתי שענייני נמצא הפעם בידיים טובות. לא היה ספק בלבי ששתי השופטות המוכרות לי תנהגנה כמו בפעם הקודמת ותקראנה בעיון את נימוקי הערעור שכתבתי. יותר מזה גם לא רציתי.

באתי לאולם בית המשפט מלווה בארבעה מחותמי המודעה בידיעות אחרונות – נמרוד אשל, שאול ביבר, עמיקם גורביץ' ורבקה'לה קרמר – כולם ותיקי פלמ"ח שהכירו את אבי וביקרו בביתנו בעודו בחיים. כשהגיע תורו של ערעורנו, השופטת קובו פנתה לעו"ד בוכבינדר, בא כוחם של שלושת כותבי המכתבים, ושאלה אם ניתן כבר פסק הדין בתביעתי נגד מינהל מקרקעי ישראל. הלה שלף מתיקו המרשים את פסק דינה של השופטת המחוזית פלפל ואמר שהסכם החכירה ביני לבין המינהל הוא "לב העניין", ומסקנתה של השופטת פלפל שהסכם אינו תקף מוכיחה ששולחיו אמרו אמת.

עלי להודות שהתקשיתי להבין את הקשר בין הסכם החכירה לבין תביעת הדיבה שלי. לא הבנתי גם מדוע השופטת הנכבדה לא הפנתה את שאלתה אלי ובחרה לשאול על גורל תביעתי נגד המינהל דווקא את עו"ד בוכבינדר שלא היה צד במשפט זה. קמתי אפוא ממקומי ואמרתי בלשון רפה שעו"ד בוכבינדר לא היה צד במשפט זה.

השופטת קובו השיבה שפסק דין של בית משפט הוא מסמך גלוי שכל אדם רשאי להגישו לבית המשפט. היא העניקה לי את רשות הדיבור, אך ביקשה שלא אחזור בעל פה על עיקרי הטעון שלי, שכן הדברים שכתבתי ברורים דים. הטעונוים הנרשמים בפרוטוקול, היא הוסיפה, לעולם אינם ברורים ומדויקים כמו הטעונוים המוגשים בכתב.

שמחתי כמובן לשמוע שכתבתי דברים ברורים, אך למען האמת לא העליתי כלל בדעתי לחזור ולדקלם את עיקרי הטעון שלי. התכוונתי לנהוג כפי שנהגתי

בערעוריי הקודמים – להסביר את העניין הפשוט שלי בכמה משפטים ולהמתין למוצא פיהם של שאר הנוכחים. ידעתי שלא אתקשה להשיב על כל שאלה שעשויות להציג לי השופטות, ובוודאי לא על טיעוניו היצירתיים של עו"ד בוכבינדר.

קמתי אפוא ממקומי ואמרתי שאני חולק על כך שהסכם ביני לבין המינהל הוא לב העניין. לבו של העניין הוא טענת הדיבה שפרסמו הנתבעים שגן יצחק שדה לא היה קיים בימיו של אבי, וקביעתה השגויה של השופטת אלמגור שמגיעה להם הגנת אמת בפרסום על טענה זו, למרות שהם עצמם הודו שאינה אמת וטענו שמעולם לא פרסמו אותה. עו"ד בוכבינדר, שרצה כנראה לחזק את דבריי האחרונים, קם וחזר על טענתו שבאף אחד מן המכתבים שציטטתי בתביעתי לא נאמר שבימיו של אבי לא היה במקום גן. השבתי לו שהשופטת אלמגור, בניגוד לו, קבעה בוודאות ששולחיו אכן הפיצו טענה זו. כשניסיתי להדגים זאת בציטטה מן המכתב המכונה מסמך ט"ז, קטעה אותי השופטת קובו ואמרה: "אין צורך, אנחנו יודעות לקרוא".

הציטטה שלא הספקתי להשמיע היתה קצרה למדי: "עובדות אלה עומדות בסתירה לטענות יורם שדה לפיהן כל השטח נמסר לאביו יצחק שדה אשר הקים בו את הגן כמו ידיו". חשבתי שדי במשפט קצר זה כדי להפריך את דברי קודמי, שהיו בעצם טענת ההגנה האחת והיחידה של שולחיו. רציתי גם להצביע על המסקנה הברורה המשתמעת ממילים אלה, המובנת לכל קורא סביר, על מנת להראות שהשופטת שגתה כשקבעה שאין בהן משום לשון הרע.

כידוע, כדי לנהל דיון ענייני על משמעותן של מילים צריך להשמיע אותן לפחות פעם אחת בקול רם. אך המילים לא הושמעו, השופטות לא שאלו שאלות, אני לא השבתי על השאלות שלא נשאלו, והישיבה הקצרה ננעלה בהחלטה: "נדחה לעיון. פסק הדין יישלח ישירות על ידי המזכירות לבא"כוח הצדדים".

* * *

השופטת קובו צדקה. פרוטוקולים של ישיבות בית משפט לוקים בדרך כלל בשגיאות ובהשמטות למכביר ואינם משקפים בדיוקנות את הדיונים. הקלדניות החרוצות עושות אמנם את מלאכתן נאמנה, אך המשימה המוטלת עליהן קשה עד בלתי אפשרית. במשפטי הראשון, משפט חלמיש, קיבלתי אפוא את עצת פרקליטיי ושכרתי חברה פרטית שהקליטה את הדיונים והכינה פרוטוקול מדויק. החלטה זו התגלתה בדיעבד כנכונה ומועילה משום שערעורי התבסס במקומות רבים על ציטוטים מן העדויות. גם השופטת קובו עצמה הלכה בעקבותיי

וציטטה בפסק דינה מן הפרוטוקול את דבריו של מר בן בסט כראיה לכך שחלמיש לא שילמה לקבלן תמורת העבודות שלא ביצע. כל שאר הפרוטוקולים של משפטי הרבים, שנרשמו בדרך הרגילה, לא היו התגלמות השלמות והדיוק. אף על פי כן, בהיעדר מקור אמין יותר, נעזרתי בהם מדי פעם במהלך כתיבת ספרנו כדי לרענן את זכרוני ולשחזר את הרגעים היפים שחלפו עלי במחיצתם של שופטי ישראל. כך עשיתי גם עתה כשכתבתי על ישיבת הערעור במשפט הדיבה שלי.

להפתעתי מצאתי לפניי הפעם מסמך קריא יחסית. נכון שבמבט ראשון הוא נראה אולי סתום במקצת, אך ראיתי מיד שכל אדם המתמצא התמצאות כלשהי בתיק מסוגל לאחר מאמץ מסוים להבין פחות או יותר את פירושו. כתבי הערעור שהגשתי היו כמובן ברורים הרבה יותר, כפי שהעירה השופטת קובו בצדק, ואף על פי כן עלי להודות שגם דבריי שלי נרשמו בפרוטוקול באופן כמעט סביר. אמנם הוסיפו לי את דברי הפתיחה "אני חוזר על עיקרי הטעון", שאותן מעולם לא אמרתי, אך תוספת מיותרת זו הוצמדה לדבריי המתועדים גם בערעורי במשפט הצמחייה, למרות שגם אז לא אמרתי אותן, והנחתי שזהו כנראה מנהג מקובל בפרוטוקולים של ישיבות ערעור.

כנהוג וכמקובל, גם התבטאויותיהן של השופטות נעדרו מן הפרוטוקול לחלוטין. בלית בררה גייסתי לעזרה את זיכרוני החלוד וניסיתי בכל כוחי לשחזר את הערותיהן של שלוש הגברות הנכבדות באמצעותן. פשפשתי במוחי במרץ ובקדחתנות אך פרט להערותיה הספורות של השופטת קובו שהוזכרו לעיל לא הצלחתי לדלות ממנו מאומה. למען האמת אני זוכר במעומעם שאי שם, מימין לי, השופטת דותן שאלה משהו את עו"ד בוכבינדר ולאחר מכן הנהנה בהסכמה, אך אינני זוכר מה השניים שחו איש לרעותו וככל הידוע לי מעולם לא ידעתי. דבר אחד זכור לי בוודאות גמורה – אותי אף אחת מן השופטות לא שאלה דבר. אף על פי כן, למיטב זיכרוני יצאתי מן הישיבה אופטימי כדרכי. אחרי ככלות הכול, השופטת קובו אמרה "אנחנו יודעות לקרוא", וזה בעיניי היה העיקר. לא היה ספק בלבי שהשופטות המוכרות לי מערעור חלמיש תקראנה בעיון את נימוקי הערעור שכתבתי, ויותר מזה בעצם לא רציתי.

פסק דינן של השופטות המחוזיות קובו, רובינשטיין ודותן

אינני יודע כמובן אם שלוש השופטות המחוזיות הנכבדות שחתמו פה אחד על פסק הדין שנשלח אלי במחצית השנייה של אוגוסט 2007 אכן קראו את נימוקי הערעור שכתבתי אם לא, אך למען שרידי האמון שעדיין נותרו בי כלפי מערכת המשפט שלנו אני מקווה מאוד שלא. אם הן קראו את אשר כתבתי, ואף על פי כן כתבו את אשר כתבו, מצבנו לאחר ייאוש.

לשמחתי הרבה אני יכול לבשר שמצבנו ככל הנראה אינו לאחר יאוש. למרבה המזל, כל הסימנים מעידים שהשופטות שלנו אכן דחו את ערעורי בלי לקרוא אותו. פסק דינן, שהשתרע על 12 עמודים, הקדיש לנימוקי הערעור שלי פסקה אחת בלבד (הפסקה השנייה בסעיף 10). עיון מדוקדק בפסקה קצרה זו אינו מותיר כמעט ספק ששלוש הנשים הטרודות לא הספיקו לדאבונן לקרוא את הערעור שכתבתי, והסתפקו במה שמצאו בפרוטוקול. למעשה הן אף הכריזו על כך במפורש. הפסקה הצנומה שהוקדשה לעניין שולי זה נפתחה במילים "בפנינו חזר והדגיש המערער את אותן טענות שעלו בבית המשפט השלום".

כאמור, פרוטוקול הדיון התגלה לי להפתעתי כמסמך קריא יחסית שאדם המתמצא התמצאות כלשהי בתיק מסוגל לאחר מאמץ מסוים להבין איכשהו את פירושו. הצרה היא שאדם שאינו מתמצא בתיק אינו מסוגל להבין ממנו דבר. לפיכך אין זו אשמתה של השופטת האלמונית שהתנדבה לכתוב את סעיף 10 של פסק הדין בערעורי שלא הצליחה להבין את דבריי. אני, מכל מקום, לא הצלחתי להבין את הדברים שאמרה על דבריי.

כמה מן הקוראים זוכרים בוודאי את נימוקי הערעור שלי שהובאו כאן בהרחבה בפרק הקודם. גם שופטות בית המשפט המחוזי היו יכולות להכירם אילו קראו את כתב הערעור הארוך והמפורט שלי, או לפחות את התקציר המכונה "עיקרי הטיעון", שני מסמכים שהתמקדו כנהוג וכמקובל בשגיאותיה המשפטיות של השופטת, אך לא פסחו גם על קביעותיה העובדתיות המצוצות מן האצבע. אך למה להכביר מילים. הבה נשאל את פי מנסחת סעיף 10 של פסק הדין מה היו נימוקי הערעור שלי.

הרי תשובתה:

בפנינו חזר והדגיש המערער את אותן טענות שעלו בבית המשפט השלום וטען שבפרסום המכתבים היה משום לשון הרע כלפיו. לטענתו המשיבים הפיצו בכתב ובעל פה טענה שאין בה כל אמת והיא ששלושים שנה לאחר מות האלוף יצחק שדה ז"ל השתלט המערער על גבעת כורכר ויקה הצופה לים ליד ביתו בטענת כזב שמדובר בגן היסטורי שהוקם על ידי אביו. כל אלה הם בגדר הוצאת שם רע.

כאן נעשה אתנחתה מתודית קצרה ונסביר את מה שהעלינו בחכתנו עד כה. קטע קצר זה, הפותח את הפסקה השנייה בסעיף 10, נועד כנראה לתרץ את דחיית הערעור. כידוע לרבים, ערעור חייב בראש ובראשונה להצביע על שגיאותיו המשפטיות של פסק הדין, ואינו אמור בשום פנים להסתפק בחזרה על הטיעונים שהושמעו בערכאה הקודמת. הטענה המיוחסת לי כאן אכן מתמצתת את עילת התביעה שלי בערכאה הקודמת ואינה מצביעה על שגיאה כלשהי של פסק הדין.

אך למרבה הביזיון והבושה, משפט זה הועתק מילה במילה מן הסעיף בעיקרי הטיעון שלי המפרט את טענותיי בערכאה הקודמת, ולא מן החלק המפרט את נימוקי הערעור (ראו עיקרי הטיעון של המערער, סעיף 2א', "טענות התובע בבית המשפט קמא").

מכאן ואילך מאבדת המחברת כל עניין בעיקרי הטיעון שלי, ומסתמכת אך ורק על פירוורים מן הישיבה שלוקטו מזיכרונה או מן הפרוטוקול:

...נטען כי בית המשפט טעה משקבע שהגן לא הוקם על ידיו וכי הגן היה קיים עוד בימיו של אביו. הוצאת הדיבה היתה בכך כי נטען שהמערער מספר כי הגן הוקם בידי יצחק שדה ז"ל ולא היא, וכי במעשיו אלה הוא מרמה ומספר לכל העולם שקיים למרות שהוא יודע את האמת.

בנקודה זאת אני מציע להכריז על אתנחתה נוספת. אם הבנתי נכון את שני המשפטים האלה, השופטת חשבה משום מה שטענתי בערעורי שאני הקמתי את גן יצחק שדה ולא אבי, ושבת המשפט, לעומת זאת, קבע בטעות שהגן היה קיים עוד בימיו של אבי. השופטת הנכבדה גם חשבה כנראה שעילת תביעתי היתה שהנתבעים העלילו עלי שאני מספר לכל העולם שהגן הוקם על ידי אבי, כאשר לאמיתו של דבר מעולם לא סיפרתי לאיש סיפור שקרי מעין זה... הפסקה הקצרצרה המסבירה על רגל אחת את נימוקי הערעור שלי מסיימת בדברים אלה:

...הוא חוזר ומדגיש כי מדובר בעובדה היסטורית הידועה לאנשים רבים, אשר בסופו של דבר קראו בפסק הדין כי העובדה שהגן לא היה קיים בימיו של יצחק שדה ז"ל הוא פרסום נכון. כן שגה בית המשפט, לטענת המערער, משקבע כי היה אינטרס ציבורי לפרסום טענת הדיבה שגן יצחק שדה לא הוקם על ידי אביו ובכך שהטענה שהגן לא הוקם על ידי יצחק שדה ז"ל היא לשון הרע.

זהו. יש גבול. את צירוף המילים העבריות המוזר הזה לא ניסיתי להבין ולא אנסה להסביר. זו פשוט הכלאה בלתי מוצלחת בין פירוורים שלוקטו באקראי מן הפסקה השנייה בעמ' 4 בפרוטוקול, לבין גרסה משובשת במקצת של הכותרות של סעיפים 3 ו-4 בעיקרי הטיעון שלי.

אלה היו נימוקי הערעור שלי לדעתן של מחברות פסק הדין. אין תימה אפוא שהן דחו את הערעור המטופש הזה בשאט נפש.

* * *

שלוש השופטות שחתמו על פסק הדין אמנם לא קראו את הערעור שכתבתי, אך אין ספק שמילאו את חובתן וקראו בעיון את פסק הדין שאותו התבקשו לבדוק. די בהצצה מהירה בפסק דינן כדי לראות ששמונת העמודים הראשונים מתוך 12 עמודיו הועתקו מילה במילה מפסק הדין של הערכאה הקודמת. שמונה עמודים אלה חולקו אמנם לשני פרקים – "העובדות" ו"פסק הדין של הערכאה הקודמת" – אך אין ספק שהכותרת השנייה הולמת את שניהם. הצצת בזק נוספת מלמדת שהפרק הראשון, המכונה "העובדות", הוא העתק נקי מהשמטות של הפרק הראשון בפסק הדין המקורי (המכונה במקור "העובדות בתמצית"), ואילו הפרק השני, המכונה בפסק הדין הנוכחי "פסק הדין של הערכאה הקודמת", גם הוא אינו אלא לקט מובחר של ציטטות מפסק הדין המקורי.

השופטת המחוזית שעשתה במלאכה אמנם לא הוסיפה לשמונה עמודים ראשונים אלה מילה אחת משלה למעט כמה קטעי קישור קצרים והכרחיים, אך אין להסיק מכך חלילה שהיא שימשה חותמת גומי. המחברת החרוצה, כמו כל אוצר תערוכה או עורך מוסף ספרותי ראויים לשמם, הטביעה את חותמה האישי על הלקט המובחר הנושא את חתימתה על ידי בחירה קפדנית של הפריטים הראויים להיכלל בו. עינה המקצועית סרקה בכישרון ובמיומנות את מגילת אלמגור, וזרועה הנטויה האוחזת בעכבר לא פסחה על אף אחת מן הקביעות המכפישות שהמחברת המקורית פיזרה בו. פסק הדין החדש חזר אפוא והודיע לכל המעוניינים שגן יצחק שדה לא הוקם על ידי אבי, שהודיתי בהשתלטות על שטחים ציבוריים, שניצלתי את זכרו של אבי להשגת טובות הנאה למכביר, ושייעודו התכנוני של הגן שעליו השתלטתי, המכונה בטעות גן יצחק שדה, הוא חוף ים.

ראוי להוסיף במאמר מוסגר שהציטוטים העסיסיים שהוזכרו לעיל עוררו התעניינות ציבורית מחודשת בפרשה הנשכחת. פסק הדין החדש מצא עד מהרה אף הוא את דרכו לשלוחותיה השונות של התקשורת שמיהרו לדווח על מעשי המבישים בגבעות יפו לאלפי אנשים נוספים בכל קצות ארצנו שעד אותה עת כלל לא ידעו על קיומי.

כזכור, סיימתי את כתב הערעור שלי בבקשה הנאיבית להביא בחשבון את הפגיעה הקשה והבלתי צודקת הנגרמת בכל יום לשמי הטוב כל עוד קביעותיה המכפישות של הערכאה הקודמת תלויות ועומדות נגדי, ולהשתדל להכריע בערעורי בהקדם האפשרי...

* * *

העמוד הבא של פסק הדין בערעורי הוקדש לפרק החובה המכונה "הערעור", הלא הוא סעיף 10 שהפסקה השנייה שלו כבר צוטטה כאן במלואה. כבר ממבט ראשון אפשר לראות שפרק זה, המכיל שלוש פסקאות, משקף מאמצים כנים לפענח את הפרוטוקול. הפסקה הראשונה היתה פרפרזה על הפסקה הראשונה של הפרוטוקול:

על קביעות אלו הערעור שבפנינו. בתחילת הדיון הגיש ב"כ המשיבים, עו"ד בוכבינדר, פסק דין מיום 31.05.07 (כב' השופטת ד"ר פלפל) לפיה נדחתה תביעת החכירה שתבע המערער מבית המשפט. עותק מפסק הדין צורף לתיק הערעור.

דברי פתיחה אלה אמנם לא היו קשורים במאומה לעניין שעל הפרק, אך לפחות שיקפו נאמנה את פרוטוקול הדיון. למרבה הצער, בשתי הפסקאות הנותרות של סעיף 10 לא עלה בידי השופטות לחזור על אותה הצלחה. הפסקה השניה, זו שהוקדשה לנימוקי הערעור שלי, נפתחה אמנם במילים "בפנינו חזר והדגיש המערער...", אך כפי שכבר הדגמנו כאן, כללה גם פירושים רבים ממקורות אחרים. ואילו הפסקה השלישית והאחרונה, שהוקדשה לנימוקי המשיבים לערעור (להלן "המערערים"), זנחה את הפרוטוקול לחלוטין וינקה אך ורק ממקורות אחרים. פסקה זו נפתחה לשם שינוי במילים "המשיבים חזרו בעיקרי הטיעון ובטיעוניהם לפנינו על אותן טענות", אך לא קשה להיווכח שהיא התבססה אך ורק על הכותרות של שני הפרקים הראשונים של עיקרי הטיעון שניסח עו"ד בוכבינדר ועל מדגם מייצג מכותרות המשנה של הפרק השני. הצורך להשתמש במקורות זרים ומוזרים אלה נבע כנראה מן העובדה שבעת הדיון עורך הדין הנכבד לא אמר כמעט דבר.

* * *

שלושת עמודיו האחרונים של פסק הדין, שנשאו את הכותרת "דיון", הוקדשו לעניין החשוב מכול – נימוקי פסק הדין. כמו מרבית הבריות, גם אני נוהג בדרך כלל לקרוא את הדברים שאותם אני קורא בסדר כרונולוגי, הווי אומר ראשון ראשון ואחרון אחרון. אך לא אכחד מכם שכאשר גיליתי לראשונה את פסק הדין שעליו אנו מדברים כאן צף ועולה באינטרנט, זנחתי מנהג שמרני זה וזינקתי מיד אל השורה האחרונה:

אשר על כן, הערעור נדחה בזאת. המערער ישלם הוצאות ושכ"ט עו"ד בסך 30,000 ₪ בצירוף הפרשי הצמדה וריבית כחוק מהיום.

לא אחד גם ששורה מפתיעה זו הציתה בי סקרנות בל תשוער. אזכיר לקוראיי התמהים על סקרנות זו שאז עדיין לא העליתי בדעתי שמחברות פסק הדין עשויות שלא לקרוא את ערעורי. ידעתי כמובן מניסיוני הדל שיש שופטים שאינם מצליחים להתגבר על ערמות הניירת המאיימות להטביעם, ונאלצים לעתים להדוף אותן הצדה ולכתוב את פסקי הדין בלעדיהן. אך עד אותו יום טרם נתקלתי בשופט שנאלץ מסיבה דומה לחרוץ באופן דומה גם את גורלו של ערעור. אחרי ככלות הכול, מלאכתם של שופטי הערעור קלה לאין שיעור מזו של שופטי הערכאה הראשונה. כל אשר עליהם לעשות כדי למלא את חובתם הוא לקרוא מספר לא גדול של מסמכים דקי גזרה, ולנהל עם הצדדים דיון קצר וענייני על תוכנם. זו היתה גם הסיבה שלה ייחסתי את הצלחותיי בערעורים הקודמים. עד אותו יום, כל השופטים שדנו בערעוריי קראו תחילה את דבריי. לא העליתי בדעתי שקיימת גם אפשרות אחרת.

מכיוון שלא העליתי בדמיוני המוגבל את האפשרות שהשופטות הנכבדות לא קראו עדיין את נימוקי ערעורי, שאלתי את עצמי כמובן מהי התשובה הניצחת שעלה בידיהן למצוא לנימוקים אלה. מה גרם לנשים הגונות אלה לדחות את ערעורי ועוד להטיל עלי לשלם סכום נכבד לשלושת מבקשי טובתי, שכבר קיבלו מידי כידוע סכום לא מבוטל בהוראת השופטת הקודמת?

שאלתי את עצמי אפוא אילו נימוקים כבדי משקל שכנעו אותן להותיר על כנו פסק דין שקבע שגן יצחק שדה לא היה ולא נברא אף ששני הצדדים טענו בבית המשפט את ההפך והביאו ראיות המוכיחות זאת. מה גרם לשופטות הנכבדות להותיר על כנו פסק דין שקבע שטענה המציגה אותי כנוכל וכמתחזה אינה מהווה לשון הרע? מה גרם להן להותיר על כנו פסק דין שהעניק לכותבי המכתבים שלנו הגנת אמת בפרסום על טענה שהם עצמם הודו בפה מלא שהיא שקרית? מה שכנע אותן להותיר על כנו פסק דין ששלל ממני את זכותי הברורה להביא ראיות מפריכות? איזו סיבה מצאו להעניק גושפנקה לפסק דין שיצא מן ההנחה המגוחכת שתבעתי את מר כהן על מעשה שלאמיתו של דבר תבעתי בגינו אך ורק את מר לב?

אך בראש ובראשונה השתוקקתי לדעת מה היו הנימוקים ששכנעו אותן לדחות את בקשתי העיקרית, זו שהוגדרה במילים ברורות בשורות הסיום של עיקרי הטיעון שלי:

לקבוע מפורשות שלא היה בחומר שהוגש לבית המשפט קמא כל בסיס עובדתי ומשפטי לקביעותיו שגן יצחק שדה לא הוקם על ידי אבי, שהשתלטתי על

שטחים ציבוריים, שניצלתי את זכרו של אבי להשגת טובות הנאה כלשהן, ושיעורו התכנוני של גן יצחק שדה הוא חוף ים.

בראש ובראשונה רציתי אפוא להבין איזו הצדקה מוסרית מצאו השופטות להחלטתן להותיר על כנן קביעות שקריות ומכפישות הפוגעות פגיעה קשה בשמי הטוב שלא נכללו בעילת התביעה ושמעולם לא טרחתי להתגונן בפניהן? או בשיא הקיצור, מדוע החליטה מערכת הצדק שלנו לירוק פעם נוספת בפרצופי?

הפכתי בשאלות מסקרנות אלה שוב ושוב אך לא הצלחתי למצוא להן תשובה. דחיתי אפוא למועד מאוחר יותר את קריאת כל שאר הפרקים, וניגשתי בעניין עצום לקריאת נימוקי פסק הדין.

כאן ציפתה לי הפתעה מעניינת. נימוקי פסק הדין לא עסקו כלל בערעורי המטופש ובנימוקיו האוויליים והזניחים. השופטות לא הקדישו מילה או חצי מילה לתיק שעל הפרק או לכל תיק מסוים אחר. תחת זאת מצאתי לפניי הרצאה אקדמית רהוטה, מחולקת לשני סעיפים, שהוקדשה מראשיתה ועד סופה אך ורק לשאלות פילוסופיות כלליות העומדות ברומו של עולם המשפט. הסעיף הראשון, סעיף 11, היה ערכת דחיית ערעורים רב-שימושית, עשירה במראי מקומות ובציטוטים קלאסיים מן הפסיקה, שאפשר להשתמש בה כמות שהיא, בלי לשנות בה קוצו של יוד, לדחיית כל ערעור על כל פסק דין שבעולם. הריהי לפניכם:

לאחר ששמענו את טענות הצדדים ועיינו עיין היטב בעיקרי הטיעון, בפסק הדין ובכל החומר שבתיק, הגענו למסקנה כי דין הערעור להידחות. השופטת המלומדת בחנה את שלל הטענות שהועלו בפניה והוציאה תחת ידה פסק דין מבוסס על ממצאים עובדתיים אשר אין זה המקרה בו נוכל אנו כערכאת ערעור לדחות אותם. הממצאים העובדתיים שנקבעו בפסק הדין תומכים במסקנה המשפטית ולא גילינו בפסק הדין כל טעות שבחוק. במקרה מעין זה אל לנו להיכנס לפני ולפנים של כל המחלוקת העובדתית והמשפטית ולבחון אותו מבראשית ואין אנו נדרשים להציג פסק דין משלנו העונה על מכלול השאלות שהתעוררו לצד פסק דינה של הדרגה הראשונה, אלא עלינו רק להיווכח כי מה שהחליטה הדרגה הראשונה עומד במבחן הראיות, המשתמע מהן ומהדין.

זאת ועוד – ההלכה היא שביקורת של בית משפט של ערעור על ממצאים עובדתיים, שנקבעו על ידי הערכאה הדיונית, מצומצמת ביותר, והיא מצומצמת עוד יותר לגבי ממצאים עובדתיים שנקבעו על ידי הערכאה הדיונית על יסוד התרשמות ישירה מן העדים. להוציא חריגים, כדי שערכאת ערעור תתערב

בעובדות שנקבעו על ידי הערכאה הדיונית, צריך שהטעות של הערכאה הדיונית תהיה מהותית ובלטת עד כדי שתבטל את העדיפות המוקנית לערכאה זאת כתוצאה מהתרשמות ישירה מן העדים. רק לעיתים רחוקות תתערב ערכאת הערעורים בממצאים עובדתיים אשר נקבעו בבית המשפט קמא, אשר שמע את העדויות והתרשם התרשמות ישירה ובלתי אמצעית ממהימנותם של העדים. כוחן של קביעות אלה יפה לענייננו.

הגרסה המקורית כללה כאמור גם ציטוטים מאוצר הפסיקה ומראי מקומות למכביר והיתה מרשימה ומשכנעת לאין שיעור. הסעיף השני של נימוקי פסק הדין, סעיף 12, צמצם במקצת את היריעה והביא ערכה משפטית חד-שימושית בעלת אופי נקודתי ומוגבל יותר, מכשיר תכליתי וממוקד המתאים אך ורק לדחיית ערעורים במשפטי דיבה. מבחינה ספרותית לפחות, המעבר מן הכלל אל הפרט נעשה בדרך נאה למדי. שלוש השופטות הכבודות סגרו מעגל וסיימו את פסק הדין בדיוק כשם שהחלו אותו – בהעתקת פסק הדין של הערכאה הקודמת כלשונו. ניחשתם נכון, הפעם הן בחרו לציטוט את הקטע המתחיל במילים "חוק איסור לשון הרע מהווה איזון בין שתי זכויות אדם מרכזיות: הזכות לשם טוב מול הזכות לחופש הביטוי" (ראו עמ' 6 בפסק הדין הראשון). לאחר שהעתיקו מילה במילה, לרבות מראי המקומות השגויים בחלקם, את דבריה של השופטת הקודמת על נושא נכבד זה, הן דילגו על כמה פסקאות מן הטקסט המקורי, נחתו שנית בעמוד 7 של מסמך אלמגור, ושלפו ממנו את הציטטה הזאת:

כאמור שמו הטוב של המערער הוא נכס יקר לו, אך מנגד עומדת זכותם של המשיבים להביע את התנגדותם לדעתו של התובע כאשר היא מנוסחת באופן ראוי ומידתי ומאפשרת לקורא הסביר לבחון את דעתם המשפטית מול זו של המערער.

העובדה שהמחברות השמיטו את הפסיק לאחר המילה "כאמור" מעידה לדעתי שהטקסט הועתק ידנית ולא באמצעות המחשב. העובדה ששכחו במקרה אחד להחליף את המילה "התובע" במילה "המערער" מעידה לדעתי על רשלנות. העובדה שלא הביאו את הדברים בשם אומרם מעידה לדעתי על כוחו של הרגל. העובדה שכתבתי כאן שמראי המקומות של אלמגור שגויים בחלקם אינה מעידה על כלום. זהו סתם הימור פרוע שלי, ואני חוזר בי ממנו ללא היסוס אם צדקתי ואם לאו.

תמו נימוקי פסק הדין.

* * *

כידוע, מערערים אינם רשאים להסתפק בחזרה על הטיעונים שהשמיעו בערכאה הקודמת וחייבים בראש ובראשונה להצביע על שגיאותיו המשפטיות של פסק הדין. שופטים, מסתבר, אינם כפופים לכלל חשוב זה. הם אינם חייבים להצביע על שגיאותיו המשפטיות של המערער, ורשאים בהחלט להסתפק בחזרה על טיעוניה של הערכאה הקודמת. לא נותר לי אלא לנחש שהשופטות המחוזיות שלנו קראו את פסק דינה המשכנע והבנוי לתלפיות של השופטת אלמגור, והבינו מיד שמזלן שיחק להן. עינן המיומנת והמנוסה הבחינה כנראה שהפעם, בדרך נס, נקלע בדרך מקרה נדיר של פסק דין חסין אש שפשוט אי-אפשר לערער עליו. כידוע לכל בן תמותה, בעולמנו הפגום אין רגעי חסד רבים מעין אלה. לא בכל יום מתגלגל לידי ערכאת ערעור פסק דין מושלם אשר כזה החוסך ממנה את הצורך לקרוא את נימוקי הערעור. אחריותן השיפוטית חייבה אותן ללא ספק לנצל את ההזדמנות הבלתי חוזרת שנפלה בידן ולא לבזבז זמן שיפוטי יקר בקריאת דברי הבל ובחיפוש נימוקים להפרכתם. הן נטלו אפוא את נימוקיה של שופטת השלום כמות שהם, בלי לשנות בהם אות וסימן, ודחו באלגנטיות את ערעורי באמצעות פסק הדין שעליו ערערת.

הרשימה הביבליוגרפית של הפרק שקראתם זה עתה כוללת את שני פסקי הדין, את פרוטוקול הדיון, את ערעורי, את עיקרי הטיעון שלי ואת עיקרי הטיעון של המשיבים ועומדת לרשותכם ככל שאר האסמכתאות באתר hatahtonim.co.il שבאינטרנט.

מתל אביב לירושלים דרך חיפה

לא בקלות נפרד אדם משמו הטוב המלווה אותו ככלכלב נאמן שנים ארוכות. אולי משום כך, שלא כדרכי, החלטתי הפעם שלא לומר נואש. דימיתי בלבי משום מה שעדיין לא כלו כל הקיצין והחלטתי לנסות לערער לבית המשפט העליון. אחרי ככלות הכול, יש שופטים בירושלים.

אלא שאז עדיין לא ידעתי שכדי להגיע מתל אביב לירושלים אצטרך לעבור דרך חיפה, או ליתר דיוק דרך "הלכת חניון חיפה". חבריי המשפטנים, שעמם נועצתי, הסבירו לי מיד מדוע. הם אמרו לי שזכותו של אדם המפסיד במשפט לערער על כך פעם אחת בלבד, ואם ברצונו לנסות לערער פעם נוספת עליו לבקש לכך את רשותו המיוחדת של בית המשפט העליון. אך כדי לקבל רשות זו, הסבירו לי חבריי, יש לעמוד בתנאיה המיוחדים של "הלכת חניון חיפה", ותנאים אלה, למרבה הצער, מתקיימים רק במקרים נדירים שבנדירים. "הלכת חניון

חיפה", הם המשיכו ואמרו, היא פסיקה חשובה ומפורסמת של השופט העליון שמגר משנת 1982, המוכרת לכל עורך דין מתחיל. ידעתי אמנם שאנסה לערער על פסק דינו של שלוש השופטות המחוזיות על אפה ועל חמתה של כל הלכה ופסיקה שבעולם, אך מטבע הדברים רציתי לדעת מה הם אותם מקרים נדירים שעליהם דיברו ידידיי. פתחתי אפוא את פסקתו הידועה של השופט העליון הנכבד, שגורלו של שמי הטוב היה עתה תלוי בה, ומצאתי שם את הדברים הבאים:

לא ניתן להגדיר באופן ממצה מראש את סוגי המקרים בהם תוענק רשות לערער מפאת חשיבותם אך המדובר בעיקר באלו: בשאלות בעלות חשיבות חוקתית; נושאים בהם יש החלטות סותרות של ערכאות נמוכות יותר, ואשר בהם טרם נפסקה הלכה על ידי ערכאת הערעור הגבוהה ביותר, הווה אומר, מקרים, בהם יש לתרום לאחידותה של ההלכה; מקרים בהם יש חשיבות עניינית לבעיה המשפטית המועלית בהם בין כעמדה בפני עצמה ובין מבחינת הקשרה או זיקתה לנושאים משפטיים אחרים; מקרים בהם יש חשיבות ציבורית בעניין; במלים אחרות, מקרים בהם החשיבות המשפטית חורגת מן העניין שיש לצדדים הישירים בהכרעה במחלוקת. למותר לחזור ולהזכיר, כי רשימה זו איננה יכולה להיות ממצה, ואף אינה מתיימרת להיות כזאת.

ראיתי שהשופט הנכבד לא התיימר להגדיר רשימת מקרים ממצה וסופית, אך כוונתו הכללית היתה ברורה – המקרים המצדיקים מתן רשות לערעור שני חייבים להיות בעלי חשיבות משפטית ציבורית. פגיעה בזכויות היסוד של אדם פרטי, ותהא החמורה שבחמורות, אינה מצדיקה מתן רשות זו. היה ברור לי אמנם שמסקנתו התמוהה של בית המשפט שגן יצחק שדה לא היה ולא נברא, קביעה אבסורדית שעוררה תגובת מחאה חסרת תקדים, היא בין השאר גם שעורריה ציבורית לא מבוטלת, אך לפחות בעיניי, פסקי הדין שעליהם רציתי לערער היו בראש ובראשונה עיוות דין, דוגמה קיצונית של זלזול בזכותו היסודית של אדם קטן למשפט צדק.

אם התקבל כאן הרושם שאני מנסה למתוח ביקורת על הלכת חניון חיפה, אני מודיע מראש שרושם זה מוטעה. כבודה של ההלכה החשובה והנכבדה הזאת במקומה מונח, אך אני, האזרחון הפרטי חסר החשיבות הציבורית, פשוט לא הייתי מסוגל לכתוב בקשת רשות ערעור המבוססת על הנחותיה. ההלכה החשובה התבססה כמובן על ההנחה שיש בארצנו מערכת משפט רצינית ואמינה העושה את מלאכתה נאמנה, וגם אם אינה נקייה לחלוטין משגיאות, די בשתי ערכאות כדי להבטיח שעניינו של כל עותר ייבדק בדיקה יסודית והוגנת. אך אני, מה לעשות, לא הייתי מסוגל בשום פנים לכתוב בקשה היוצאת מן ההנחה שכל

ההכפשות השקריות שהתפרסמו בעיתונות אכן נבדקו בקפידה על ידי שתי ערכאות משפטיות, בעת שידעתי שכלל לא נבדקו על ידי אף אחת מהן. התיישבתי אפוא מול המסך וכתבתי טיוטה של בקשת רשות ערעור שאינה מזכירה אפילו פעם אחת את המילה "חיפה". אחרי שהשלמתי את יצירת המופת קיבלתי את עצתם של הדואגים לשפיותי ולקחתי עורך דין.

* * *

עורך הדין שלקחתי היה אורי שנהר, מחבר הספר עב הכרס "דיני לשון הרע" המשמש נר לרגלי שופטי ישראל. הוא ניאות לבוא לעזרתי וכתב עבורי בקשת רשות ערעור המבוססת על הלכת חניון חיפה. הסוף כבר ידוע לכם פחות או יותר מן הפרקים הקודמים. בתאריך 17 במרס 2008 נתן כבוד המשנה לנשיאה אליעזר ריבלין החלטה שהסתיימה במילים הבאות:

אשר על כן, בקשת רשות הערעור נדחית. המבקש יישא בהוצאות טרחת עורך הדין של המשיבים בסכום של 15,000 ₪.

בסך הכול שילמתי לשמעון, מיכל ויצחק במשפט זה על שלושת גלגוליו סך 92,750 ש"ח לאחר מע"מ.

סיכומים

אילו היה מצלצל אלי באישון לילה שופט עברי נואש שהגיע לרגע האמת של כתיבת פסק דין ושואל מה לכל הרוחות עלי לעשות עכשיו, הייתי מציע לו בראש ובראשונה לקרוא את הסיכומים. אם היה ממשיך להתחנן על נפשו הייתי אומר לו: בסדר, בסדר, קרא רק את הסיכומים.

מכל הניירות המצטברים לאטם על שולחנו של שופט במהלך משפט אין חשובים יותר משני המסמכים המצטרפים לערמה ברגע האחרון – סיכומי הצדדים. הסיכומים הם ההזדמנות האחת והיחידה הניתנת לצדדים להגיב באופן מסודר על כל הטענות שהושמעו בעת הדיונים, ולנסות להראות שהראיות שהוגשו במהלך המשפט אכן תומכות בטענותיהם ולא בטענות היריב. הסיכומים גם מעניקים לצדדים הזדמנות לותר על טענות או על סעיפי תביעה, ולהציג בפני בית המשפט עמדה סופית ומעודכנת שונה מן הראשונה. משום כך אִפֿאפשר בשום פנים לכתוב פסק דין ראוי לשמו בלי לקרוא תחילה את הסיכומים. הסיכומים הם מפת הדרכים המאפשרת להבדיל בין תפל לעיקר. בלעדיהם אִפֿאפשר להפיק תועלת מכל שאר המסמכים.

אילו היו השופטים שניתחתי כאן את פסקי דינם קוראים את הסיכומים שהגשתי להם, ספר זה מן הסתם לא היה נכתב. אך ספר זה נכתב, ושופטיי היקרים מוזמנים להצטרף אלינו ולקרוא לפחות את סיכומיו.

* * *

כפי שהכרזתי כאן כבר בפרק ההקדמה, ספר זה ינסה לסכם את הלקחים שהפקתי מחמשת ניסיונותיי הכושלים לבקש את הגנת מערכת הצדק. הבה נראה אפוא אם באמת אפשר ללמוד משהו מלקט אקראי זה של תקוות ואכזבות.

אומר מיד שספרנו אינו מתיימר לחוות דעה על ידיעותיהם המקצועיות של שופטינו ועל שליטתם ברזי החוק והמשפט. שלא במקרה בחרנו אמנם לנתח את חמשת פסקי הדין שלנו לאור שלוש אמות מידה – אמת, חוק וצדק. אך מכאן ואילך נניח לאמת המידה המשפטית במובנה הצר והיבש ונתמקד בראש ובראשונה בעיקר: במבחני האמת והצדק. אסתפק רק בהערה שלפחות על פי

הדוגמאות שהבאתי כאן, גם ביצועיהם המשפטיים של שופטינו רחוקים משלמות ולוקים לא אחת בפגמים בולטים שאפילו עין בלתי מקצועית אינה מסוגלת שלא לראותם. אך מי יודע, ייתכן שהם שומרים את בקיאותם המשפטית למקרים סבוכים ומורכבים יותר.

יהיו בוודאי מי שיסרבו לאמץ את המסקנות מרחיקות הלכת שהסקתי מן המחקר האישי הקטן אך האקראי לחלוטין שעליו דיווחתי כאן. יהיו מן הסתם מי שיגידו שהמדגם הוא קטן, שהניתוחים המשפטיים חובבניים, שנקודת המבט משוחדת, ושהמניעים זרים ומוזרים. כל אשר אני יכול לבקש ממותחי ביקורת פוטנציאליים אלה הוא שיעשו את אשר לא עשו שופטינו המלומדים – ילמדו היטב את העובדות שהעמדתי לרשותם וידברו לגופו של עניין.

על האמת ועל הצדק

למרבה הצער, ארבעה מחמשת השופטים שלנו נכשלו כישלון חרוץ במבחננו הראשון – הכרת האמת העובדתית. היחיד שעבר בהצלחה מבחן יסודי זה היה ד"ר מודריק שדן בעתירתנו המינהלית, אך ההגינות כלפי ארבעת מתחריו מחייבת לומר שעתירה מינהלית היא הליך פשוט הרבה יותר מתביעה רגילה, ושתיק הניירות שהיה עליו ללמוד היה צנום לאין שיעור משלהם.

נדמה לי שאינני צריך להסביר מדוע כישלון זה, על אף היבטיו הקומיים הברורים, אינו מבדח כלל. האם אין זה ברור שחובתו של כל שופט שלא לחרוץ משפט בלי ללמוד תחילה את העובדות? ואף על פי כן, חנה ינון לא ידעה על מה שילמתי למי ולמה, טובי השני לא זכר מה כתב טובי הראשון, דרורה פלפל לא ידעה מה נכתב בהסכם שאותו ניתחה בפסק דינה, ושושנה אלמגור לא ידעה מי הקים את גן יצחק שדה.

מניין נבע כישלון מחפיר זה בידיעת העובדות?

סעיף 16 בחוק איסור לשון הרע, שצוטט כאן באחד הפרקים הקודמים, מתאר שני סוגים של חוסר תום לב. אמירת דברים שאינם אמת בלי לבדוק כיאות את אמיתותם, ואמירת דברים שאינם אמת בידיעה שאינם אמת. מבחינה משפטית שני סוגים אלה הם אולי שווי ערך, אך אין ספק שמבחינה מוסרית הסוג השני חמור הרבה יותר. הסוג הראשון של חוסר תום לב, אמירת דברים שאינם אמת מתוך אמונה תמימה באמיתותם, הוא בעצם מה שמכונה בשפה המדוברת בשם תום לב. הסוג השני הוא פשוט שקר.

אני סמוך ובטוח שברובם המכריע של המקרים שגיאותיהם העובדתיות של שופטינו אכן נעשו בתום לב במובנו השגור והיומיומי של ביטוי זה. כפי שנאמר כאן לא אחת, מרבית שגיאותיהם העובדתיות נעשו שלא בידעין ונבעו מאמונה תמימה בחכמתם. עם זאת, פה ושם נתקלתי גם בדוגמאות לחוסר תום לב מן

הסוג השני, החמור לאין שיעור. לא אלבין כאן ברבים את פניהם של השופטים שמעו, אך מי שקרא בעיון את ספרנו יודע היטב במה דברים אמורים. אך כזכור, מבחננו הראשון, מבחן האמת, לא התמקד רק בידיעת ההתרחשויות העובדתיות שקדמו למשפטים אלא גם בהכרת עמדותיהם וטענותיהם של הצדדים. כל שופטינו, פרט לעודד מודריק, נחלו כישלון חרוץ גם במבחן זה. שופטינו עמוסי העבודה פשוט לא קראו את החומר. די אם אומר שכל שלוש השופטות שלנו לא ידעו אפילו מה היתה עילת התביעה. ואשר לשופט טובי, אילו באמת קרא את סיכומי הנוספים, כפי שטען בפסק דינו השני, היה בוודאי יודע מה כתב הוא עצמו שלוש שנים קודם לכן על תרומתם של פסי האטה לבטיחותם של הולכי רגל...

עלי להודות שכישלון שני זה, אידיעת טענות הצדדים, הפגיע אותי עוד יותר מן הראשון. לכך ממש לא ציפיתי. כזכור, הייתי סמוך ובטוח כל שנותי שאם איאלץ אי פעם לפנות לבית המשפט אין ספק שאמצא שם אוזן קשבת. ידעתי כמובן שהשופטים עשויים שלא לקבל את טענותיי, אך לא העליתי בדעתי שלא יידעו מה בכלל טענתי.

במילים קצת בוטות יותר – מעולם לא העליתי בדעתי שאמצא את עצמי פעם אחר פעם מדבר אל העצים ואל האבנים.

* * *

במחשבה שנייה, ייתכן שהחמרתי יתר על המידה עם שופטינו כשאמרתי שפשוט לא קראו את החומר. כרגיל, האמת קצת מורכבת יותר. נכון אמנם שהשופטים שכתבתי כאן עליהם לא הכירו את עובדות היסוד של תיקיהם, אך חשוב להדגיש שפסקי דינם הסתמכו לכאורה על החומר המצוי בתיקים והביאו ממנו ציטוטים למכביר. שאלת השאלות היא כמובן מה קדם למה – פסקי הדין הנימוקים או הנימוקים לפסקי הדין. או בניסוח ברור יותר, האם השופטים גיבשו את פסקי דינם לאחר לימוד החומר, או שהשתמשו בחומר המצוי בתיקים רק כמאגר של מובאות ואסמכתות שכל תכליתן לנמק את פסקי הדין הברורים להם מאליהם והידועים להם מראש.

נדמה לי שעלה בידי להראות בספר זה שכל חמשת פסקי הדין שלנו נכתבו בדרך השנייה, שהיא מטבע הדברים קלה ונוחה לאין שיעור מן הראשונה. ייתכן אמנם שהגזמתי במקצת כשכתבתי שפסקי הדין היו ידועים להם מראש, אך אין ספק שבכל פסקי הדין שניתחנו כאן, ההכרעה נפלה במהירות ובנחישות האפייניים ליחידים סגולה. במקרה אחד, פסק דינו הכפול של השופט טובי, התגלגלה לידנו הזדמנות נדירה להציץ לסדנת היוצר ולדלות משם כמה סודות

מקצועיים שאינם נחשפים בדרך כלל לעיני זר, אך נדמה לי שגם בכל שאר המקרים התמונה היתה ברורה למדי. לא תמיד אפשר היה לזהות מה בדיוק קראו השופטים בטרם הגיעו למסקנתם השגויה, ולפי איזה סדר כרונולוגי בדיוק הם קראו את המעט שקראו, אך כמעט תמיד אפשר היה לקבוע בוודאות מה הם לא קראו. ותמיד, אבל תמיד, הם לא קראו את העיקר.

תיקיו עבי הכרס של הליך משפטי הם אכן אוצר בלום של צימוקים והפתעות שכל אדם יכול למצוא בו את מבוקשו. במבט ראשון ממדיו האימתניים של תל ניירות עצום זה עשויים אכן להטיל אימה על האמיץ שבשופטים, אך משעה שקבעת בחושיך החדים מיהו הצד הצודק, היקפה העצום של ערמת הניירות המרשרשת רק הופך ליתרון. אחרי ככלות הכול, פסק הדין אמור לכלול גם נימוקים, וככל שהמבחר גדול יותר כך קל יותר לדוג ממנו את הדרוש. יתרה מזו, לאחר שהחלטת מי הצד הצודק אתה יכול לנחש על נקלה באילו כתבי טיעון תוכל למצוא את הנימוקים המסבירים לך מדוע צדקת כל כך כשקבעת שהוא צודק.

הצרה היא כמובן שלא די בחושים חדים כדי לגלות עם מי באמת הצדק. עם כל אֵהנוחות שבדבר, לא ניתן בשום פנים לחרוץ משפט בלי להכיר תחילה את עובדות היסוד של התיק. מגוחך במקצת להזכיר זאת, אך אין מדובר כאן בעניין הנתון למיקוח. מה לעשות, לימוד עובדות המפתח הוא פשוט חובתו הבסיסית של כל שופט – חובה ברורה ומוחלטת שעליו למלא אם ירצה ואם ימאן. לפיכך לא נותר לי אלא לנחם את ידידיי השופטים שלמרות הכול השד אינו נורא כל כך. כדי ללמוד את עובדות היסוד אין צורך לקרוא את כל התיק מראשיתו ועד סופו. ברור לכולנו שזהו אכן תל ניירות עצום ומפחיד שאדם מן היישוב לא יוכל בשום פנים לפלס בו את דרכו ללא מפה. אך ברור גם שאפשר לנווט באוקיינוס זה לגמרי לא רע אם קוראים תחילה את סיכומי הצדדים. כאמור, הסיכומים הם מפת הדרכים המאפשרת להבדיל בין תפל לעיקר. שכל חריף, תפיסה מהירה וחוששים חדים ומושחזים הם ללא ספק תכונות תרומיות שיש להתגאות בהן, ואף על פי כן אני ממליץ לכל שופט בישראל, ויהיה חד כתער וחריף כסחוג, לגלות מעט ענווה ולהתחיל מקריאת הסיכומים.

* * *

יהיו בוודאי קוראים שיתמהו על סולם העדיפויות המשונה שלי, אך נדמה לי שמבחנו החשוב מכול היה המבחן השלישי, מבחן הצדק והמוסר, ודווקא במבחן מכריע זה נכשלו כל החמישה ללא יוצא מן הכלל.

נתחיל מן המובן מאליו. פסקי דין המקפחים את הצד הצודק אינם יכולים להיות צודקים. על פי הגדרה פשוטה ובסיסית זו כל חמשת השופטים שלנו, מינון ועד אלמגור, קיבלו החלטה לא צודקת. כולם, מקטן ועד גדול, פסקו לטובת מי שחייב היה על פי הצדק לבוא על עונשו. כולם עד אחד חטאו לצדק במובנו הפשוט והאינטואיטיבי של מושג מיושן זה, ובכך החטיאו את המטרה העיקרית שלשמה הושבנו אותם על כס המשפט. הנימוקים והראיות לקביעה בלתי מחמיאה זו פורטו בחמשת הניתוחים שלנו, ונדמה לי שאין צורך להוסיף עליהם מילה.

ואם לא די בעובדה פשוטה זו, בארבעה מחמשת המקרים שלנו, ההחלטה הבלתי צודקת נפלה עקב אִהֶכרת העובדות. מנהגם של השופטים לוותר על בדיקת העובדות ולהסתפק בחושיהם השיפוטיים הבריאים, שזכה בספרנו לעתים לכינוי האירוני "תום לב", הוא לאמיתו של דבר דוגמה מובהקת להפרת אמונים. שופטים הדוחים עתירה בלי לקרוא את נימוקיה, מועלים באמונו של העותר, ומובן מאליו שבגידה זו מרגיזה ומתסכלת שבעתיים כשאין מדובר בנימוקים סבוכים, מתוחכמים ומפותלים, אלא בסיפור פשוט שניתן להסבירו בתוך דקות ספורות לכל מי שמוכן להקשיב.

אף על פי כן, אילו שופטינו היו מסתפקים בסוג בנאלי זה של אִצְדֶק, ייתכן שלא הייתי טורח להקדיש לאמת מידה זו חמישה פרקים בספרנו. די היה לומר שהשופטים המלומדים לא טרחו ללמוד את העובדות וקיבלו החלטה שגויה ובלתי צודקת ותו לא. אך למרבה הצער העליתי במדגם הקטן שלי ממצאים נוספים, הראויים לתשומת לב כשלעצמם. כפי שניסיתי להראות בפרקים שכוננו בשם "צדק", בארבעה מחמשת המקרים קשה היה להשתחרר מן הרושם שהשופטים אינם יודעים בעצם מהו צדק ומהי תכליתה של מערכת המשפט. בארבעה מן המקרים שלנו קשה היה שלא לראות שהשופטים הנכבדים לא הפנימו את הערכים החשובים שלשמם הם נושאים בתפקידם.

ד"ר דרורה פלפל היתה מקרה יוצא דופן. היא הבחינה, ואף הודתה, שפסק דינה אינו צודק, ולא הסתירה מאתנו שכתבה אותו בנפש חצויה ("אינני שלמה עם התוצאה המשפטית שהגעתי אליה"). אין ספק בלבי שאישה קפדנית זו ניסתה באמת ובתמים לשמור על שלטון החוק אך סברה בטעות שלשונו הנוקשה של החוק כובלת במקרה המסוים שלי את ידיה. אני סמוך ובטוח שאילו רק ידעה מה באמת כתוב בהסכם שבגיניו תבעתי את המינהל היתה כופה עליו לקיים אותו, אך ברוב רשלנותה היא שכחה לקרוא את המסמך שאותה ניתחה, ושגגה קלה זו אילצה אותי ליטול שוב את מקלי ואת תרמילי ולשחרר לפתחו של בית המשפט העליון. נדמה לי שבמקרה המסוים של דרורה פלפל נפלתי קרבן לאותו צירוף שובה לב של קפדנות ורשלנות האופייני כל כך לגאונים למיניהם, אך עם כל

רצוני הטוב איני מצליח להתנחם בכך. אינני כועס במיוחד על ד"ר פלפל על שגיא אתה החיננית שהוסיפה מעט צבע לספרנו, אך מה לעשות, גם במקרה בלתי שגרתית זה לא זכיתי למשפט צדק.

אך כאמור, לבטיה המוסריים של ד"ר פלפל היו מקרה יוצא דופן. כפי שניסיתי להראות בפרקים שיוחדו לעניין זה, שאר הארבעה רמסו ברגל גסה וללא היסוס את הערכים החשובים שעליהם הופקדו לשמור. שני השופטים, מודריק וטובי, העניקו פרס לבריונים שאיימו על חיי, שרפו את מכוניתי או חיבלו במזיד בצמחייה שבפתח ביתי, ואילו שתי השופטות, ינון ואלמגור, פשוט הוציאו את דיבתי רעה. קשה היה לי שלא להבחין שאף אחד מן השופטים הנכבדים האלה אינו שותף לדעתי שתפקידיה העיקריים של מערכת המשפט הם שמירה על שלטון החוק והגנה על כבוד האדם.

* * *

בטרם נמשיך בדרכנו עלי להסיר ממנה מכשול קטן. בניגוד לרושם שהתקבל אולי מן הפסקה הקודמת, אינני רודף צדק בלתי מתפשר העומד על קוצו של יוד. ייתכן אמנם שאני מאמין בכמה ערכים פשוטים, אך בוודאי שאינני עיוור צבעים קנאי והיסטרי הרואה את המציאות בשחור לבן. כמו כולנו, גם אני מבין היטב שלמרבת הסכסוכים בעולמנו המסובך יש פנים לכאן ולכאן. וכמו כולנו, גם אני יודע שרובם המכריע של העניינים המגיעים לבית המשפט הם סכסוכים סבוכים ומעורפלים השייכים לתחום האפור וחייבים להסתיים בפשרה.

אך בניגוד לרושם שהתקבל אולי מן הפסקה הקודמת, אני מתעקש בכל זאת לומר שלא הכול אפור. יש בעולמנו המסובך גם מקרים פשוטים. יש מקרים שבהם העובדות חדמשמעיות, וכל אדם שעניו בראשו לא יתקשה לקבוע עם מי הצדק ומה מחייב החוק, וכפי שהשתדלתי להראות בספרנו, כל המקרים שהבאתי להכרעת בית המשפט היו שייכים לסוג פשוט זה. אף אחד ממקרים פשוטים אלו לא היה ראוי לכינוי האנמי "סכסוך", ואף אחד מהם לא השתייך לתחום האפור. כדי שלא להיחשב לטרחן חסר הומור אני מוכן להוציא מן הרשימה את התנגדותי לעקירת הצמחייה שהשתייכה אולי לתחום הירוק, אך בוודאי שלא את תעלולי הטנדר כפול הקבינה שהשתייכו בפירוש לתחום השחור כזפת.

שופטי ישראל, שבהם שמתי את מבטחי, לא היו שותפים לתפיסתי זו. כל העניינים הברורים שהבאתי להכרעתם הוגדרו על ידם מיד כסכסוך, הווי אומר כעניין חסר צבע, מטושטש ויחסי שאין בינו לבין צדק ומוסר ולא כלום. חיבתם היתרה של שופטינו למושג "סכסוך" היתה למען האמת אחד הממצאים

הראשונים שגיליתי במסעותיי. כל עניין שהבאתי לפתחם הפך בעיניהם עד מהרה לסכסוך, ואם לא לסכסוך אז בוודאי ל"מחלוקת" או ל"פלוגתא" – דהיינו סוג חיוור של ניגוד אינטרסים חסר משמעות ערכית ברורה שמן הראוי לסיימו בפשרה. ואם נותר אולי בלבם ספק קל שבקלים כיצד צריך לסיים את העניינים שהבאתי להכרעתם, הרי ספק זה נעלם כלא היה לאחר שגונבה לאוזניהם שמועה שתלויים ביני לבין המתנכלים לי שני משפטים ולא אחד בלבד.

השופט טובי הזמין אפוא את אויבי הצמחים ואותי לישיבה מיוחדת לפני מתן פסק דינו הראשון, והביע את נכונותו לחוס על חלק מן הצמחים בתנאי שאסכים לבטל את תביעת הדיבה שהגשתי נגד מכסחיהם (שעליה כמובן לא ידע מאומה). ואפילו השופט גרסטל, שבניגוד למרבית עמיתיה לפחות לא התעצלה מעולם לקרוא את נימוקיי, לא התגברה על הפיתוי לנסות לצוד שתי ציפורים במכה והזמינה אף היא את אויבי הצמחים ואותי לישיבה מיוחדת לפני מתן פסק דינה שבה חזרה על הצעה דומה להפליא לזו של קודמה (שעליה כמובן לא ידעה מאומה). בשני המקרים התעקשתי לדרוש מבית המשפט למלא את חובתו ולדון בתיק הדיבה שלי לגופו, ובשניהם נעשתי כמובן על התעקשותי החמורית. השופט טובי תלה בהתעקשות זו את החלטתו להטיל עלי לשלם לאויבי הצמחים דמי הוצאות גבוהים, ואילו במקרה של השופט גרסטל ברור לי לחלוטין שאילו שונאי צמחים אלה היו מסתפקים בנגיחות פרוצות בשיחיי האומללים הייתה מקבלת את ערעורי כבר בשנת 2006. אך מכיוון שהללו החליטו משום מה גם להוציא את דיבתי רעה, היא אילצה אותי בסופו של דבר להמשיך לכתת את רגליי במסדרונות בית המשפט בגין אותם צמחים כמה שנים נוספות...

כאמור, מרבית העניינים המגיעים לפתחו של בית המשפט הם אכן סכסוכים ומחלוקות שמוטב ליישבם בפשרה, אך שופט ראוי לשמו חייב לדעת שלא כל עניין הוא מחלוקת ניטרלית ולא כל עניין צריך להסתיים בפשרה. כשאדם מנסה ליישב מחלוקת בינו לבין רעהו על ידי הצתת מכונית, השחתת צמחים או הפצת מכתבי דיבה, העניין חדל להיות מחלוקת והופך להיות עברה. אינני רודף צדק בלתי מתפשר העומד על קוצו של יוד, אך נדמה לי שחובתו של שופט במדינת חוק במקרים מעין אלה להגן על הקרבן ולא לנסות לכפות עליו פשרה.

* * *

כמו כל שאר תומכיה הנלהבים של מערכת המשפט בארצנו גם אני סבור אפוא שתפקידיה העיקריים של מערכת זו הם שמירה על שלטון החוק והגנה על כבוד האדם. אך כאמור, קשה היה לי שלא להבחין שכמה משופטיי הנכבדים אינם שותפים לדעתי זו. אינני אדם המקפיד במיוחד על כבודו, אך סירובה של מערכת

המשפט לסייע לי להגן על כבודי היה עבורי משום מה אחת הגלולות המרות מכול. רק הצטרפותם הפעילה של כמה מנציגיה לפגיעה בשמי הטוב היתה קשה לי עוד יותר לבליעה. קשה לי להסביר מדוע, אך לא הייתי מוכן בשום פנים להסכים ששופט בישראל יכפיש את שמי.

הסנונית הראשונה היתה כידוע השופטת הראשונה שנקלעה בדרכי, הלא היא חנה ינון. אישה מעוררת כבוד זו, שפנתה אלי בגוף שלישי וקראה לי "אדוני", חזרה ללא היסוס על הדברים שמהנדס העיר יוסקוביץ' נאלץ באותם הימים ממש להתנצל עליהם לבל תוגש נגדו תביעת דיבה. לא בכדי סיימתי אפוא את עיקרי הטיעון של ערעורי על פסק דינה בפרק ארוך ומפורט הנושא את השם "הפגיעה בשם הטוב של התובעים" שבו כתבתי בין השאר:

אין ספק ששופט חייב ללמוד בתשומת לב את העובדות המובאות בפניו לפני שהוא חורץ משפט, אך הוא חייב כפל כפליים לעשות זאת לפני שהוא פוגע בשמו הטוב של בעל דין.

השופטת קובו החזירה לי אמנם זמנית את שמי הטוב בשנת 2000, כשקיבלה את ערעורי הראשון, אך שבה ונטלה אותו ממני אחת ולתמיד בשנת 2007 כשדחתה את ערעורי החמישי. כשם שהשופטת ינון חזרה על הדברים שמר יוסקוביץ' נאלץ להתנצל עליהם לבל תוגש נגדו תביעת דיבה, כך ארבע השופטות, קובו, רובינשטיין, דותן ואלמגור, חזרו על הדברים שמר נסים נאלץ להתנצל עליהם לבל תוגש נגדו תביעת דיבה. תגובתי הקצרה שצוטטה לעיל חלה אפוא גם עליהן.

על האמון במערכת המשפט

קוראי ספר זה לא התקשו בוודאי להבחין ביחסי החם למערכת המשפט שלנו ובאמונתי העזה בתפקידיה החשובים. אין ספק בלבי שארצנו אכן זקוקה למערכת משפטית עצמאית וחזקה העומדת על משמר שלטון החוק, פוקחת עין על הרשות המחוקקת, מרסנת את הרשות המבצעת ודואגת לזכויותיו של כל אדם באשר הוא אדם.

חמשת ניסיונות הנפל שלי לזכות בהגנת מערכת המשפט לא החלישו כמלוא הנימה את אמונתי בתפקידי חשוכים אלה. אם תמצאו אולי בספר זה מילת ביקורת אחת או שתיים לא תתקשו לראות שהיא אינה מכוונת כלפי תפקידה של מערכת המשפט אלא אך ורק כלפי תפקודה. אם נשחק בי משהו בעשר השנים האחרונות לא היה זה חלילה האמון בתפקידה של מערכת המשפט אלא אך ורק האמון בתפקודה.

הצרה היא כמובן שתפקודה של מערכת המשפט אף הוא אינו עניין פעוט שניתן להקל בו ראש. "מערכת שאינה מתפקדת" הוא שם נרדף למערכת שאינה ממלאת את תפקידה. האמון בתפקודה של מערכת המשפט הוא על כן בדיוק מה שמכונה אצלנו בשם המקוצר "האמון במערכת המשפט".

אמונם של אזרחי ישראל שמערכת המשפט אכן ממלאת את תפקידה הוא ללא ספק תנאי חשוב שבלעדיו אין ביכולתה אכן למלא כראות את תפקידה, אך יש לזכור שמי שמבקש את אמוננו חייב להיות ראוי לו. אין צריך להסביר מה עלול להיות מחירו של אמון במי שמועל באמונו.

אני, מכל מקום, שילמתי על האמון שנתתי במערכת המשפט שלנו מחיר כבד. לאמיתו של דבר נענשתי לא רק על האמון שאני עצמי נתתי במערכת המשפט אלא גם על האמון שאחרים נותנים בה, ועוד יותר מכך על האמון שמערכת המשפט שלנו נותנת בעצמה, הווי אומר על אמונם הרב של שופטי ישראל בשופטי ישראל.

* * *

אין בכוונתי לחזור ולדוש פעם נוספת במחיר ששילמתי על האמון שאני עצמי נתתי במערכת המשפט, עניין שכבר סיפרתי עליו כאן די והותר, אך חשוב להדגיש שאין מדובר דווקא באכזבה הצורבת שהנחילו לי בזה אחר זה כל חמשת השופטים שביקשתי את הגנתם. ביצועיו הכושלים של שופט זה או אחר לא נחשבו בעיני מעולם כמעידים בהכרח על תפקודה של מערכת המשפט כולה. תמיד ידעתי שפסק דין שגוי אינו סוף פסוק. אחרי ככלות הכול קיימות בארצנו גם ערכאות ערעור, ותמיד האמנתי שאף אם ארוכה הדרך ורבה, סוף הצדק לנצח. ככל שפסק הדין שנשלח אלי היה פגום ומעוות יותר, כך גבר והתעצם גם ביטחוני בהצלחת ערעורי עליו.

ואכן, התמונה שהסתמנה בחמשת ערעורי לא היתה מייאשת במיוחד. הצדק אמנם לא מיהר תמיד לנצח, אך לפחות פה ושם נתקלתי בשופטים שהתפנו לרגע מעיסוקיהם החשובים וקראו את נימוקיי. ערעורי הראשון והשני הוכתרו בהצלחה, ערעורי השלישי והרביעי טרם הסתיימו, ורק בערעורי החמישי נחלתי כישלון מוחלט. רק בערעור זה אכן שילמתי על האמון שנתתי במערכת המשפט מחיר כבד ובלתי הפיך. כאמור, ביצועיו הכושלים של שופט פלוני לא נחשבו בעיני מעולם כמעידים על תפקודה של מערכת המשפט כולה, אך חוששני ששלושת גלגוליו של סיפור חמישי זה מלמדים בכל זאת משהו לא רק על ארבע השופטות שמעדרו אלא גם על מערכת המשפט עצמה.

על המסקנות שאפשר להסיק מסיפור חמישי זה לגבי תפקודה של מערכת המשפט שלנו ארחיב את הדיבור עוד רגע קט כשאדבר על האמון הרב ששופטי ישראל נותנים איש ברעהו, ואף על פי כן אי־אפשר שלא לייחד מילה אחת או שתיים גם לשלוש השופטות המחוזיות שהכריעו בערעורי. כפי שכבר הזכרתי, מלאכתם של שופטי ערכאת הערעור קלה לאין שיעור מזו של שופטי הערכאה הראשונה עמוסי הניירות. כל אשר עליהם לעשות הוא לקרוא את הערעור ואת התשובה עליו, ולקיים על כך דיון קצר וענייני עם נציגי הצדדים. על כן, אם ניתן, גם אם בדוחק רב, להתייחס בסלחנות מה לשופט מן השורה שלא הספיק לקרוא את נימוקיו של בעל דין, אי־אפשר בשום פנים להתייחס בסלחנות דומה לשופט בערכאת ערעור שוויתר על קריאת נימוקיו של מערער. התנהגות מעין זו היא הפרת אמונים חמורה שבעתיים גם משום שההזדמנות השנייה היא למעשה גם ההזדמנות האחרונה. רק במקרים נדירים שבנדירים ניתן לזכות בהזדמנות שלישית, ועל פי ההלכה המקובלת בארצנו עצם העובדה שנימוקיו של המערער לא זכו לתגובה עניינית אינה נחשבת הצדקה מספקת להזדמנות נוספת מעין זו. לא אשחק כאן במחבואים ולא אלך סחור סחור. שלוש השופטות המחוזיות הנכבדות דחו את ערעורי בלי לקרוא את נימוקיו. כל החומר הדרוש כדי להיווכח בכך עומד לרשות גולשי הרשת מהודו ועד כוש, ואם יש אדם הסבור שניתן לערער על מסקנה אחת ויחידה זו, שיקום וינמק את ערעורו.

* * *

אין בכוונתי לחזור ולדוש פעם נוספת גם במחיר מן הסוג השני, זה ששילמתי על האמון שאחרים נותנים במערכת המשפט, עניין שגם עליו כבר דיברתי כאן די והותר. אך כדי שלא לחוד חידות, אסביר רק שכוונתי לאמון שאנשים נתנו בקביעותיו של בית המשפט שהכפישו את שמי. קביעותיו של בית המשפט נחשבות בציבור לעובדות בדוקות ואמינות, עובדות שעיתונאים אינם רואים בדרך כלל חובה לעצמם לבקש את תגובת בעלי הדבר עליהם. על אף כל ההשגות והוויכוחים, אין ספק שמרבית הציבור שלנו עדיין מאמין בשופטיו. שמי הרע כשודד קרקעות יפואי המנצל לרעה את זכר אביו, שמערכת המשפט הפכה אותו לעובדה ידועה ובלתי ניתנת לערעור, הוא אפוא המחיר הכבד ששילמתי על האמון שאנשים אחרים נותנים במערכת המשפט. פסק דין יכול אפוא להיות כלי נשק מסוכן למדי. על כן רצוי מאוד שעל כס המשפט לא יישבו אנשים שאצבעם קלה על ההדק.

* * *

המחירים מן הסוג השלישי – אלה שאנו משלמים על אמונה הרב של מערכת המשפט שלנו בעצמה – הם הנושא הבא שלנו. באופן פשוטני במקצת ניתן לחלק תופעה ידועה ומוכרת זו לשלושה סוגי משנה: אמונם של שופטינו בעצמם, הווי אומר בתבונתם הטבעית ובחושיהם החדים, אמונם של שופטי הערכאה השנייה בשופטי הערכאה הראשונה, ואמונם של שופטי הערכאה השלישית בשופטי שתי הערכאות הראשונות.

אין בכוונתי לחזור ולדוש פעם נוספת במחיר ששילמתי על האמון המופרז ששופטינו נותנים בתבונתם ובחושיהם, נושא שהקדשתי לו כמעט את כל הספר. נעבור אפוא ללא דיחוי לשני סוגי האמון הנותרים.

לא דרושה עין חדה במיוחד כדי להבחין ששופטי ישראל מכבדים עד מאוד איש את רעהו ונמנעים ככל האפשר מלהתערב זה בנחלתו של זה. האקטיביזם השיפוטי שלהם מופנה כולו כלפי חוץ, והחלטות עמיתיהם נחשבות בעיניהם בדרך כלל לעניין בלתי שפיט. כבוד הדדי זה השורר במעונם של השופטים, ודאגתם הרבה של הללו זה לחירותו השיפוטית של זה, הם אולי תרומתם העיקרית לכבוד האדם ולחירותו. אחד הממצאים הראשונים שגיליתי במסעותיי בארצות המשפט היה העובדה המרתקת ששופטינו הנכבדים מקפידים מאוד על הכלל "מה ששנוא עליך אל תעשה לחברך", ונזהרים זהירות יתרה שלא למתוח ביקורת על עמיתיהם. אחת ממטבעות הלשון החביבות עליהם ביותר היא אפוא "אינני יושב כערכאת ערעור על החלטת עמיתי". לרוע מזלם, לעתים הם מוצאים עצמם בלית בררה יושבים בכל זאת כערכאת ערעור על החלטות עמיתיהם. במקרים בלתי נעימים מעין אלה הם נאלצים לאמץ את מטבע הלשון החלופית "אינני רואה מקום להתערב בהחלטת עמיתי". כל גולש וגולשת שיערכו בין השופטים משאל קצר באמצעות מכון המחקר גוגל יגלו מיד שהקלישאה השנייה פופולרית בקרבם עוד הרבה יותר מן הראשונה.

לא בכדי אני כותב דברים אלה בסופו של ספרנו ולא בראשיתו. אמון הדדי, סולידריות וגאווה יחידה הם ללא ספק תכונות נעלות הראויות לכל שבת, אך דומני שאינני צריך לחזור ולהזכיר לקוראיי מה עלול להיות מחירו של אמון במי שאינו ראוי לו. שופטי ישראל חייבים להיות נאמנים בראש ובראשונה לאמת, לחוק ולצדק, ולא איש לרעהו. אילו חמשת השופטים שנתתי בהם את מבטחי היו עומדים בכבוד בשלושת המבחנים האלה, אכן לא היה מקום להתערב בהחלטותיהם. אך מערכת המשפט נמדדת גם ביכולתה לבקר את עצמה ולתקן את שגיאותיה, ואם אנשיה אוטמים את אוזניהם משמוע ביקורת מנומקת על

עמיתיהם, ואינם רואים מקום להתערב בהחלטותיהם השגויות, אז מערכת זו פשוט אינה ממלא את חובתה.

אינני מדבר אך ורק על התרבות הארגונית של שופטינו או על הלכי הרוח המנשבים בקרבם. כפי שכבר הזכרנו כאן לא אחת, הנחת היסוד שהחלטות בית המשפט ראויות לאמון מעוגנת גם בהלכות ובפסיקה. כל משפטן מתחיל מכיר את כלל הברזל המצווה על שופטי הערכאה השנייה לתת אמון בקביעותיהם העובדתיות של שופטי הערכאה הראשונה, וגם את הלכת חניון חיפה המכריזה על האמון הבסיסי שהערכאה השלישית אמורה לתת בקביעותיהן העובדתיות והמשפטיות של שתי הערכאות שקדמו לה. למען הדיוק המוחלט ראוי להוסיף שהלכות אלה אינן קובעות שהחלטותיהן של הערכאות הנמוכות הן בהכרח נכונות ואין בלתן, אלא רק מניחות שהחלטות אלה נבדקו כראוי, ושחזן ממקרים נדירים "אין מקום להתערב" בהן.

דוגמה נאה ליישומן של כלל הברזל שהוזכר לעיל היא ערכת דחיית הערעורים הרב-שימושית של שלוש השופטות המחוזיות שצוטטה כאן בהרחבה. כזכור, התנצלתי בפני קוראיי שהגרסה המקורית של ערכה זו כללה גם ציטוטים מאוצר הפסיקה ומראי מקומות למכביר, והיתה מרשימה ומשכנעת לאין שיעור. ואכן, הגרסה המקורית הנ"ל כללה גם שבעה מראי מקומות ושתי מובאות מן הפסיקה. הבה נשלים מעט את החסר ונקרא יחדיו אחת מן המובאות האלה המדברת בעד עצמה:

לא בנקל תבטל ערכאת הערעור קביעות עובדתיות של הערכאה הראשונה, אשר בידיה הופקדה הערכת מהימנותם של העדים וקביעת הממצאים העובדתיים. התערבות בממצאי עובדה תעשה רק במקרים חריגים וקיצוניים, כגון מקרים שנפל בהכרעתה של הערכאה הראשונה פגם היורד לשורשו של עניין, או כשהדברים אינם מבוססים על פניהם... בייחוד תמנע ערכאת הערעור מהתערבות כזו כאשר בית משפט קמא לא פטר עצמו בדברים כלליים בנייתוח העובדות, אלא צלל למעמקי הראיות, בחן ובדק את הדברים ביסודיות, עשה ככל האפשר לבור את האמת המזדקרת ממכלול הדברים ולתת ביטוי לחקירתו – דרישתו ובדיקתו מעל דפי פסק הדין (ע"א 85//640 קופר נ' איגוד המוסכים בישראל, פ"ד מד(1) 594, 598).

כדי למנוע טעות עלי להבהיר שאיני מנסה להאשים הלכה חשובה זו באחריות לפסק דינן השגוי של השופטות המחוזיות. ברור לי לחלוטין שאילו שלוש השופטות המחוזיות שלנו היו אכן עושות את המוטל עליהן וקוראות את נימוקי ערעורי היו נוכחות שפסק דינה היחיד והמיוחד של השופטת אלמגור הוא דוגמה שאין ברורה ממנה לאותם מקרים חריגים וקיצוניים שבהם "נפל בהכרעתה של

הערכאה הראשונה פגם היורד לשורשו של עניין, מקרים שבהם, על אף הכול, חובה לבטל את קביעותיה העובדתיות של ערכאה זו. אין בלבי אפוא דבר על עצם קיומה של הלכה זו המביעה אמון בערכאות התחתונות אך מותרת מקום לתקן את שגיאותיהן. אין ספק שמערכת משפט ראויה לשמה אינה יכולה לתפקד ללא הלכות ברורות כגון אלה המבטיחות חלוקת תפקידים נאותה והגיונית בין ערכאות המשפט השונות.

הצרה היא שהלכות מעין אלה עלולות לגבות מאתנו מחיר כבד כאשר אין לנו מערכת משפט ראויה לשמה.

* * *

צרה צרורה זו היא גם צרתה של הלכת חניון חיפה המגלמת את אמונה הבסיסי של הערכאה העליונה בתפקודן הראוי וההוגן של שתי הערכאות התחתונות. השופט העליון בדימוס מאיר שמגר, שקבע הלכה חשובה זו, אמנם אינו מתעלם מן האפשרות ששתי הערכאות הללו עלולות לעתים לשגות, אך לקט קצר מנימוקיו אינו מותיר ספק באמון בסיסי זה:

אימתי יעניק ביתמשפט זה רשות לערער על החלטה של בית המשפט המחוזי, אשר ישב כערכאת ערעור על פסקדין או על החלטה אחרת של בית משפט השלום או על פסקדין או על החלטה שדינה כדין פסקדין או החלטה של ביתמשפט השלום. נקודת המוצא לכל מי שמבקש מענה לשאלה שהוצגה לעיל טמונה באמור בסעיף 19(ב) לחוק בתי המשפט, תשי"ז, 1957, ממנו עולה הנחת היסוד, אשר עלפיה יידון כל עניין המובא לפני ביתמשפט, בדרך כלל, לפני שתי ערכאות...

במה דברים אמורים. ידן של ערכאות השיפוט קצרה מלהושיט סעד לכל מבקש, הדורש בירור עניינו בשלוש ערכאות או יותר, ועשיית הצדק אף איננה מחייבת בירור כה מקיף של כל עניין...

ראשיתו של כל דיון לפני הערכאה אליה מוגשות הראיות לפי סדרי הדין התואמים את טיב הדיון, ומעליה ובנוסף לה מקוימת לאחר מכן הביקורת הנוספת של ערכאת הערעור...

לא קשה להיווכח שהשופט הנכבד מניח כדבר מובן מאליו שהערכאה הראשונה אכן עושה את המוטל עליה ומשתדלת כמיטב יכולתה לברר את העובדות, לקיים את החוק ולעשות צדק, ושהערכאה השנייה אכן מקיימת "ביקורת נוספת". ייתכן אולי שאפשר היה לעשות יותר מכך, אך "ידן של ערכאות השיפוט קצרה מלהושיט סעד לכל מבקש, הדורש בירור עניינו בשלוש ערכאות או יותר,

ועשיית הצדק אף איננה מחייבת בירור כה מקיף של כל עניין". אלה הם הנימוקים או הנחות היסוד שעליהם מושתתת הלכה חשובה זו – ליתר דיוק, אלה האקסיומות שעליהן היא מושתתת.

הלכת חניון חיפה, כמו ההלכה הקודמת, היא ללא ספק הלכה חיונית ומבורכת המבטיחה חלוקת תפקידים ניאווה והגיונית בין ערכאות המשפט השונות. אך הלכה זו, בדיוק כמו הקודמת, מבוססת על הנחת היסוד שיש לנו מערכת משפט ראווה לשמה.

וכאמור, הלכות מעין אלה עלולות לגבות מאתנו מחיר כבד כאשר אין לנו מערכת משפט ראווה לשמה.

סוף הדרך

אנו מתקרבים לסוף הדרך, ואני תוהה מה עוד ניתן להוסיף. יועציי הבכירים המליצו באוזניי להשאיר לסוף את ההצהרות הנפוחות, את ההכללות הגדולות, וכמה הצעות מאולתרות לתיקון המצב. אינני יודע אם אצליח בכך, אך אעשה כמיטב יכולתי להשביע את רצונם.

בניגוד לרושם שניסוחי הבלתי אחראיים יצרו אולי שלא במתכוון, אני עדיין מאמין באמונה שלמה שיש בארצנו מערכת משפט עצמאית ונמרצת המשגיחה על הרשות המחוקקת, מרסנת את הרשות המבצעת ודואגת לכבודם ולזכויותיהם של מיעוטים מקופחים, החל בפסולי חיתון וכלה בדיילים גאים. אין לי ספק ששופטי ישראל עושים מלאכה ראווה לשבח בכל העניינים הגדולים, החשובים והעקרוניים. אני סמוך ובטוח ששופטינו המלומדים נכנסים בעובי הקורה של כל מקרה סבוך ומרתק וקובעים הלכות חשובות המקדמות את הצדק, את תורת המשפט ואת יוקרתם של פוסקי ההלכה הצנועים.

אני מברך אפוא את מערכת המשפט שלנו על הישגים גדולים אלה ומאחל לה הצלחה מלאה במאבקה נגד דורשי רעתה. כל אשר רציתי לומר בספר זה הוא ששופטינו צריכים להיכנס בעובי הקורה וללמוד את העובדות גם במקרים הקטנים והמשעממים ולא רק במקרים הגדולים והמעניינים, ולדאוג גם לזכויותיהם של אלה המהווים רוב ולא רק לזכויותיהם של אלה הנמנים עם המיעוט, ולו מן הסיבה קלת הערך שמספרם של הראשונים עולה תמיד על זה של האחרונים. כל אשר ניסיתי בעצם לומר הוא שסולם עדיפויות הפוך זה אינו עומד במבחני המידתיות והסבירות.

ייתכן אמנם שתפשתי כמה משופטינו המסורים ברגע נדיר של חולשה, ושכל שאר המקרים העניינים מתנהלים כשורה, אך כשאדם מטיל מטבע חמש פעמים רצופות, ותמיד היא נופלת על הצד הלא נכון, הוא מתחיל לחשוב שאולי יש דברים בגו. למרבה הצער, די בחמשת המקרים שתיארתי כדי להפריך את הנחת

היסוד שבתי המשפט בארצנו אכן בוחנים ברצינות הראויה את התיקים המובאים להכרעתם, וממלאים בחריצות ובנאמנות את תפקידם החשוב מכול – הגנה על זכויות היסוד של האזרחים השמים בהם את מבטחם. אינני שש במיוחד לומר זאת, אך די בחמשת המקרים האלה כדי לעורר חשש חמור שבעץ המשפט העבתי והמפואר שגידלנו וטיפחנו שישים שנה נפל כנראה "פגם היורד לשורשו של עניין".

* * *

למען האמת אני מתקשה לשלוף מן השרוול הצעות טובות לתיקון מצב העניינים שתאירתי, אך נדמה לי שבראש ובראשונה יש לראות את העובדות כהווייתן ולקרוא לילד בשמו. אבחון הוא תנאי מוקדם לריפוי, וספר זה ניסה אפוא לתרום משהו למשימה רפואית חיונית זו.

למעשה, כל משקיפי ארצנו תמימי דעים שמחלתה העיקרית של מערכת המשפט היא סחבת ועינוי דין, ושהתרופה העיקרית צריכה להיות הגדלת מספר השופטים. אך בית המשפט אינו רק מפעל לייצור פסקי דין הנמדד באמות מידה של יעילות ותפוקה. פסק דין אינו כיסא או נקניק. הוא יכול להיות צודק או לא צודק. על כן צריך לשאול לא רק כמה פסקי דין יהיו לנו אלא גם אילו פסקי דין יהיו לנו. אין ספק שסחבת היא רעה חולה, ושהוספת שופטים טריים ורעננים עשויה לתרום לריפויה, אך חוששני שהחולי שהצלחנו לאבחן כאן אינו נובע אך ורק מעומס עבודה, ולא ייעלם מאליו אם יוגדל מספרם של השופטים. שופט ראוי לשמו לא יחרוץ משפט בלי לקרוא את נימוקי בעלי הדין גם אם יצמידו אקדח טעון לרקתו. על כן שאלת השאלות אינה כמה שופטים יהיו לנו, אלא בראש ובראשונה אילו שופטים יהיו לנו.

אני מקווה שלא התקבל הרושם שאני מציע לפתור את הבעיה על ידי החלפת השופטים. ייתכן שלא כל שופטינו ראויים לשבת על כיסאם, אך למדתי מגדולים ממני שבעולמנו הבלתי מושלם אין מנוס מפשרה בין הרצוי למצוי, או כדברי מורנו ורבנו מאיר שמגר בהלכת חניון חיפה: "כל הסדר חקיקתי ממוסד אינו אלא פשרה בין הרצוי והאופטימאלי מבחינת הראות הסובייקטיבית של צד פלוני לבין בר הביצוע מבחינה אובייקטיבית".

נכון, אין לי הצעות טובות לתיקון המצב. מימיי לא שקדתי על הצעה מפורטת לרפורמה במערכת המשפט, וגם לא על הצעה בלתי מפורטת. ספר זה הלך בקטנות למן הרגע הראשון, ולא אקלקל אותו ברגע האחרון בהצעות מגלומניות. אך פטור ללא כלום אי אפשר. ספר קטן זה ניסה בעצם להדגים מה ניתן לעשות לתיקונו של המצב – יש להציג לראווה פסקי דין מקוממים, לנתח אותם ניתוח

מפורט, ולהעמיד את העובדות הנחוצות לרשות כל מי שירצה לבדוק אותן. רק ביקורת עניינית וגלויה על כל מקרה בולט של אי־צדק או של חוסר התעניינות בעובדות תוכל אולי לנער את הרשלנים משאננותם ולכפות עליהם לעשות את מלאכתם נאמנה. אינני יודע כיצד בדיוק מבטיחים שתיעשה ביקורת מעין זו, כיצד ממסדים אותה ואיך דואגים שתפעל ביעילות ובעקביות, אך אין ספק שאנו זקוקים לה מאוד. השופטים הנכבדים צריכים לדעת שעינו של הציבור פקוחה, ושהם נמדדים לא רק על פי מספר פסקי הדין שהם מחברים אלא גם על פי טיבם. בקיצור, שופטי ישראל צריכים לדעת שיש דין ויש דין.

* * *

נסיים אפוא את נאום הפרדה במילים שסיימו את פרק ההקדמה: ספר זה נועד אך רק להזכיר את הזכות הנשכחת למשפט צדק. הוא ישיג אם מטרתו אם יתרום ולו במעט להגנה עליה.

מפתח שמות

א

אבולעפיה, וליד
אבולעפיה, חמיס
אדן, אברהם
אדן, מרים
אהרוני, עופר
אהרוני, צמח
אור, שמרית
אוריין, יוסי
אורן, שרי
אלון, נחי
אליאב, לובה
אלמגור, שושנה
אלפלג, צבי
אלתרמן, רחל
אסיף, שמאי
אסנת, עמי
אפשטיין, אלון
אראל, יהודה
אשל, נוגה
אשל, נמרוד

ב

בר-און, גדי
בוכבינדר, איציק
ביכי, ירון
ביבר, שאול

בן ארי, אחז
בן בסט, אליק
ברון, ציפורה
ברכה, עמית
ברק, אבנר
ברק, אסתר

ג

גביש, ישעיהו
גודוביץ, ישראל
גוטי, עלי
גולני, יהונתן
גורביץ, עמיקם
גורי, חיים
גפן, מרק
גרוס, יהושע
גרסטל, הילה

ד

דוברבסקי, מרדכי
דוברונסקי, עלס
דותן, שרה
דיין, אילנה
דנה, שרית
דפני, איזה
דרור, זהבית
דרך, שלמה

ה

הורוביץ, רונית
הראל, צבי
הרטמן, גדעון

ו

וייל, נעמי
ויינשטיין, פנחס
וינוגרד, אליהו
ויסנר, פאר
ויתקון, גדעון

ז

זוארץ, אפרת
זכרוני, אמנון
זמרת, יהודה

ח

חולדאי, רון
חומש, מירון
חיות, אסתר
חפר, חיים
חרפאי, זהרירה

ט

טובי, חיים

י

יוסט דון-יחיא, קרן
יוסקוביץ', ברוך
ינון, חנה
יפה, אורי
יקל, מיכל
יריב, זיוה

כ

כהן, איציק
כוגן, דנה
כץ, יעקב

ל

לב, שמעון
להט, שלמה
לוי, עופר
לויתן, ניסן
ליאור, שמואל
ליכטמן, משה
למפרט, טלי
לנדס, רם
לס, דניאל

מ

מגד, אהרון
מהאל, דוד
מודריק, עודד
מוזר, מיבי
מור, ישעיהו
מור, עוזי
מוראד, אלי
מורנו, יובל
מידד, צרויה
מילוא, רוני
מרוז, תמר

נ

נחמקין, אריק
נסים, אורי
נסים, ציפורה

קורנבליט, מרנין
 קמחגי, אלי
 קניוק, יורם
 קפלן, אמציה
 קרוון, אברהם
 קרוון, דני
 קרמר, רבקה
 קרני, אהרון

ר

רגב, עופר
 רגיניאנו, קלרה
 רובינשטיין, מיכל
 רועה, מיכאל
 ריבלין, אליעזר

ש

שאקר, נאסים
 שבא, שלמה
 שדה, יצחק
 שדה, מרגוט
 שוורץ, אורן
 שחם, נתן
 שטוק, אורי
 שיזף, צור
 שילה, אילן
 שמגר, מאיר
 שנהר, אורי
 שפינדל, שלומית
 שקד, נחמיה
 שקרא, זוהרה
 שרקון, אילן

ת

תומרקין, יגאל

ס

סאקה, רמזי
 סגל, יוסף (ספי)
 סנה, אפרים
 ספיר, שאול

ע

עובדיה, הדס
 עמית, נתן
 ענב, זלמן
 ענב, שמואל

פ

פובנוק, ישראל
 פוגלמן, עוזי
 פטישי, אלכסנדר
 פיבקר, אילן
 פלד, אלעד
 פלוטקין, יבגניה
 פלפל, דרורה
 פעיל, חסידה
 פעיל, מאיר
 פרח, דיטה

צ

צוקר, אריה
 צפריר, דורון

ק

קדישאי, יאיר
 קהלני, אביגדור
 קובו, אסתר
 קוינט, זמירה
 קונשטוק, ניצה
 קופל, דני